

Sametingsvalget 2021: et partisystem i endring?

Jo Saglie, Mikkel Berg-Nordlie og Torunn Pettersen (red.)

Sametingsvalget 2021

Jo Saglie, Mikkel Berg-Nordlie og Torunn Pettersen (red.)

Sametingsvalget 2021

Et partisystem i endring?

CAPPELEN DAMM FORSKNING

© 2025 Mikkel Berg-Nordlie, Johannes Bergh, Torvald Falch, Sara Ellen Gaup, Laila Haugom Nordfjell, Jo Saglie, Per Selle, Jonas Stein, Kristin Strømsnes

Bokens design og sats: © 2025 Cappelen Damm AS.

Dette verket omfattes av bestemmelsene i Lov om opphavsretten til åndsverk m.v. av 1961. Verket utgis Open Access under betingelsene i Creative Commons-lisensen CC-BY-NC-ND 4.0. Denne tillater tredjepart å kopiere, distribuere og spre verket i hvilket som helst medium eller format, under betingelse av at korrekt kreditering og en lenke til lisensen er oppgitt, og at man indikerer om endringer er blitt gjort. Tredjepart kan gjøre dette på enhver rimelig måte, men uten at det kan forstås slik at lisensgiver bifaller tredjepart eller tredjeparts bruk av verket. Materialet kan ikke benyttes til kommersielle formål. Dersom tredjepart remixer, bearbeider eller bygger på materialet, kan ikke det endrede materialet distribueres. Enhver bruk av hele eller deler av verket som input eller som treningskorpus i generative modeller som kan skape tekst, bilder, film, lyd eller annet innhold og uttrykk, er ikke tillatt uten særskilt avtale med rettighetshaverne.

Lisensvilkår: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.no>

Boka er utgitt med støtte fra Sametinget.

ISBN Hefte utgave: 978-82-02-88478-9

ISBN PDF: 978-82-02-83933-8

ISBN EPUB: 978-82-02-88479-6

ISBN HTML: 978-82-02-88480-2

ISBN XML: 978-82-02-88481-9

DOI: <https://doi.org/10.23865/cdf.247>

Dette er en fagfelleverdert antologi.

Cappelen Damm Forskning er redaksjonen for åpen forskningspublisering i Cappelen Damm Akademisk.

Omslagsdesign: Cappelen Damm AS

Omslagsfoto: Marion Palmer

Cappelen Damm Forskning

forskning@cappelendamm.no

Innhold

Forord	7
Kapittel 1 Sametingsvalget 2021 – velgere, partier, og partisystem	9
<i>Mikkel Berg-Nordlie og Jo Saglie</i>	
Kapittel 2 Norske Samers Riksforbund sin dominerende rolle i samepolitikken – i endring og under press	33
<i>Torvald Falch, Per Selle og Jonas Stein</i>	
Kapittel 3 Nordkalottfolkets gjennombrudd ved sametingsvalget i 2021: En ny type utfordrerparti vokser fram	65
<i>Jonas Stein og Per Selle</i>	
Kapittel 4 Arbeiderpartiets rolle i samepolitikken: Fra styringsparti til mellomstort parti	91
<i>Jonas Stein og Sara Ellen Gaup</i>	
Kapittel 5 Sentrum og periferi i samepolitikken: En analyse av geografiske skillelinjer blant samiske velgere	117
<i>Jonas Stein</i>	
Kapittel 6 Et levende demokrati blant manntallsførte samer: Om deltakelse i og mellom valg	135
<i>Johannes Bergh og Kristin Strømsnes</i>	
Kapittel 7 Unges deltakelse i det samiske demokratiet: Motivasjon for å delta i sametingsvalg og stortingsvalg	155
<i>Laila Haugom Nordfjell og Jo Saglie</i>	
Kapittel 8 Antisamisme i Norge – hvem opplever den, og mot hvem er den retta?	185
<i>Mikkel Berg-Nordlie og Jo Saglie</i>	

Forord

Denne boka springer ut av forskningsprosjektet *Sametingsvalgundersøkelsen 2021*, som er den fjerde i rekken av valgundersøkelser for Sametinget i Norge. Kjernen i disse studiene er velgerundersøkelser basert på et representativt utvalg trukket fra Sametingets valgmanntall. I tillegg omfatter de kvalitative undersøkelser basert på intervjuer av velgere og politikere, samt analyser av tekster fra blant annet media.

Vi vil takke Sametinget for å ha initiert og finansiert prosjektet og gitt tillatelse til trekning av utvalg fra valgmanntallet. Sametingets valgundersøkelser gir det samiske samfunnet en sjelden mulighet til å bli kjent med seg selv gjennom statistikk og analyse. Vi håper at denne boka vil være en kilde til kunnskap og debatt for alle i det mangfoldige samiske samfunnet.

Sametingets valgundersøkelser har alltid vært utført i samarbeid mellom forskere som har lang erfaring med valgforskning, og forskere med bred kjennskap til samisk samfunn og politikk – et godt og lærerikt samarbeid for alle parter. *Sametingsvalgundersøkelsen 2021* har vært ledet fra Institutt for samfunnsforskning i Oslo (ISF), og prosjektgruppa har ellers bestått av forskere fra By- og regionforskningsinstituttet NIBR ved OsloMet, Sámi allaskuvla, Universitetet i Bergen og UiT Norges arktiske universitet, samt to masterstudenter. I tillegg til kapittelforfatterne har Eva Josefsen fra UiT bidratt gjennom diskusjoner av ideer og førsteutkast til kapitler.

Flere skal takkes for innsatsen rundt boka. Kantar ved Omar Harby og Gunnar Vogt sto for den praktiske datainnsamlingen. Våre redaktører i Cappelen Damm Akademisk, Ann Kristin Gresaker og Simon Aase, skal ha stor takk for godt samarbeid i forbindelse med utgivelsen, og vi takker dessuten den anonyme fagfellen for konstruktive tilbakemeldinger.

Den største takken går likevel til alle som har brukt av sin tid til å svare på spørsmål i velgerundersøkelsen, eller til å delta i intervjuer. Uten dere ville det ikke blitt noen bok!

Oslo/Oslove og Guovdageaidnu/Kautokeino, januar 2025

Jo Sagle, Mikkel Berg-Nordlie og Torunn Pettersen

KAPITTEL 1

Sametingsvalget 2021 – velgere, partier, og partisystem

Mikkel Berg-Nordlie, NIBR, OsloMet – Stouoragávpotuniversitehta

Jo Saglie, Institutt for samfunnsforskning

Abstract: In this introductory chapter, we first describe some main features of the 2021 *Sámediggi* election: developments in the electoral roll, the political context of the election, and the outcome in terms of election results. This description constitutes the foundation for the analyses in the following chapters. Next, we briefly describe the data and methods used in this book before we present each of the main chapters. In the concluding discussion, we look into the historical roots of the present *Sámediggi* party system and discuss the extent to which the 2021 election is a case of party system change.

Keywords: 2021 Sámi parliamentary election, Sámi electoral roll, Sámi parties, Sámi party system, Indigenous representation, Indigenous politics

Introduksjon

Ved sametingsvalget i 2021 så vi dels en videreføring av velkjente mønstre fra tidligere sametingsvalg, men også tydelige brudd. Et stabilt trekk var at valgmannstallet fortsatte å vokse, med fortsatt sterkest økning i byene og i sør. Stabil var også posisjonen til Norske Samers Riksforbund (NSR), som beholdt både presidentmakten og statusen som største parti på Sametinget.¹ Derimot framstod Sametingets *partisystem* som radikalt endret etter dette valget. Med «partisystem» menes da ikke bare *hvilke partier* som er til stede i politikken, men også hva som kjennetegner *relasjonene* mellom dem (se f.eks. Saglie & Allern, 2020; Sartori, 1976, s. 43–44). Tre sentrale egenskaper ved et partisystem er antallet partier, styrkeforholdet mellom dem, og den politiske avstanden mellom dem – som igjen påvirker konflikt- og samarbeidsmønstre i systemet.

Ved hvert sametingsvalg har mange partier og lister stilt til valg, og mange har blitt representert. Tidligere har partisystemet likevel hatt noen trekk av topartisystem, i alle fall i den forstand at konkurransen om maktposisjoner hovedsakelig har stått mellom to store partier – NSR og Arbeiderpartiet. Begge har likevel vært avhengige av å bygge allianser av småpartier rundt seg. Selv om NSR og Ap har vært hovedkonkurrenter, har den politiske avstanden mellom dem faktisk over tid blitt begrensa: Begge har trukket inn mot et «tyngdepunkt» i samepolitikken.

I 2021 ble dette partisystemet utfordret. Mens NSR og Arbeiderpartiet tidligere har vært de to største partiene på Sametinget, ble denne gangen Nordkalottfolket (NKF) nest størst. Dette medførte også at det ble større avstand mellom de største partiene, siden NKF i større grad enn Ap representerer ei alternativ politisk linje til NSR – noe vi skal gå nærmere inn på i kapitlene om de enkelte partiene. Valget i 2021 ga altså et sameting som kan sies å være mer polarisert.

Valgresultatets konsekvenser for partisystemet på Sametinget vender vi tilbake til mot slutten av dette introduksjonskapittelet til denne fjerde bokutgivelsen fra Sametingvalgundersøkelsene. En egen velgerundersøkelse har blitt gjennomført ved hvert sametingsvalg siden 2009. Hver av disse undersøkelsene har utgjort grunnlaget for ei bok med både kvantitative og kvalitative analyser. Bøkene har dels tatt for seg aktuelle sider ved det enkelte valget, men har først og fremst analysert mer grunnleggende trekk ved samisk politikk og demokrati. Slik er også årets bok lagt opp, og denne gangen har vi et særlig fokus på de politiske partiene og deres rolle i sametingspolitikken.

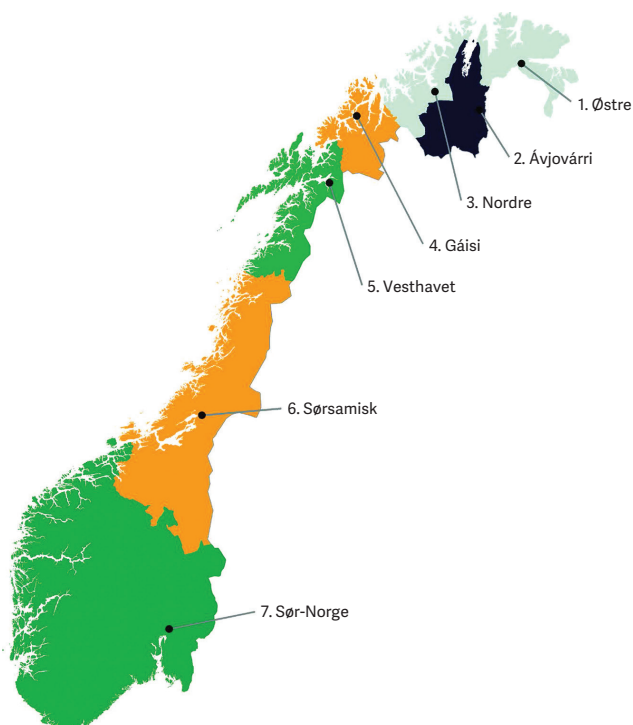
---

1 Deler av dette kapittelet bygger på Berg-Nordlie (2022a).

I dette kapittelet går vi først nærmere inn på en del sider ved manntallsutviklingen og valgresultatet. Her er målet dels å beskrive hva som skjedde rundt og ved valget i 2021, og dels å gi bakgrunnsinformasjon for de følgende kapitlene. Deretter kommer en kort presentasjon av data og metoder som er brukt i boka, før vi omtaler hvert av kapitlene. Avslutningsvis utdyper vi spørsmålet om endringer i partisystemet, i historisk perspektiv.

Valgkretser og valgmanntall

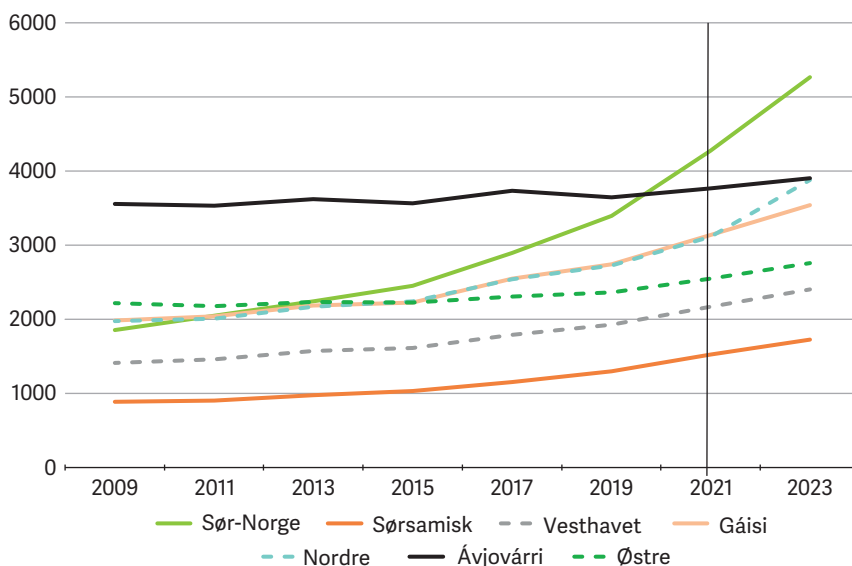
Sametingsvalg og stortingsvalg holdes samtidig. I 2021 var valgdagen 13. september. Alle som fylte 18 år innen utgangen av valgåret og var ført inn i Sametingets valgmanntall før 30. juni 2021, kunne stemme ved sametingsvalget. For å registrere seg som velger må man skrive under på at man oppfatter seg som same. I tillegg må en selv eller en forelder, besteforelder eller oldeforelder ha hatt samisk som hjemmespråk, eller man må være barn av en innmeldt person (se f.eks. Pettersen & Saglie, 2021, for nærmere informasjon).

Figur 1.1. Valgkretsene ved sametingsvalg

Kilde: Sametinget

Norge er delt inn i sju sametingsvalgkretser, hvorav seks er innenfor det tradisjonelle samiske bosettingsområdet Sápmi. Resten av Norge er samla i én valgkrets kalt «Sør-Norge» (se figur 1.1). Gjennom mange år har antall innmeldte i Sametingets valgmannstall vokst, og veksten har over tid vært klart sterkest i Sør-Norge-kretsen og i valgkretser med større byer. Denne utviklingen fortsatte fram mot valget i 2021, som figur 1.2 viser. Mellom valget i 2017 og valget i 2021 økte antall manntallsførte med 3587 personer. Sør-Norge fikk nå flest registrerte totalt, mens antallet var stabilt i Ávjovárri – som består av Kautokeino, Karasjok og Porsanger og er uten byområder. I figuren har vi også tatt med manntallsutviklingen etter valget, fram til 2023 (til høyre for delestreken). Trenden med svakest vekst i Ávjovárri og sterkest vekst i Sør-Norge fortsatte også etter valget i 2021. Men selv om Norge utenfor Sápmi i 2021 altså ble landets største enkeltvalgkrets, huste de seks kretsene innenfor Sápmi over 3/4 av sametingsvelgerne – også i 2023.

Figur 1.2. Utvikling i antall manntallsførte i valgkretsene 2009–2023

Kilder: 2009–2011 Aslaksen (2012); 2013–2023 Sámediggi (u.å.).

En tilsvarende utvikling finner vi også når vi ser på enkeltkommuner. I perioden 2017–2021 bytta de fire kommunene med flest innmeldte i valgmannstallet rekkefølge. I 2017 var landets største valgmannstallskommune Kautokeino (Guovdageaidnu), fulgt av Tromsø (Romsa), Karasjok (Kárásjohka) og Alta (Áltá). I 2021 var derimot bykommunene Tromsø og

Alta på topp, fulgt av Kautokeino og Karasjok. Blant disse hadde Tromsø økt mest (+420), mens velgerbefolkningen i Sametingets hovedsete Karasjok hadde sunket (-15). Femteklassen ble holdt av Oslo i både 2017 og 2021.

Sametinget har 39 representanter som fordeles mellom de sju valgkretsene foran hvert valg. Alle kretser får i utgangspunktet to mandater hver, og så fordeles resten mellom kretsene ut fra deres respektive antall manntallsførte to år tidligere. Ved 2021-valget gjaldt altså antall innmeldte per 2019. Endringen denne gangen ble at valgkrets Ávjovárri mista ett mandat til valgkrets Gáisi (mesteparten av Troms fylke, deriblant Tromsø). I tabell 1.1 ser vi den nye representantfordelingen, samt hvilke kommuner som hadde flest stemmeberettigede.

Tabell 1.1. Valgkretsene anno 2021: Manntallsførte og mandater

Valgkrets	Antall valgmantallsregistrerte		Kommuner med over 200 i valgmannantallet (2021)	Antall mandater (endring fra 2017)
	2019	2021		
Østre/ Nuortaguovlu	2366	2554	Deatnu / Tana (918), Sør-Varanger / Máttá-Várjjat (533), Unjárga / Nesseby (379), Vadsø / Čáhcesuolu (375)	5
Ávjovárri	3642	3769	Guovdageaidnu / Kautokeino (1573), Kárášjohka / Karasjok (1378), Porsáŋgu / Porsanger (818)	7 (-1)
Nordre/ Davveguovlu	2730	3115	Alta / Áltá (1677), Hammerfest / Hámmerfeasta (577), Nordreisa / Ráisa (271)	6
Gáisi	2745	3137	Tromsø / Romsa (1824), Gáivuotna / Kåfjord (393), Lyngen / Ivgu (241)	6 (+1)
Vesthavet/ Viesttarmearra/ Viestarmerra	1923	2172	Bodø / Bådåddjo (326), Hábmer / Hamarøy (288), Narvik / Áhkánjárga (270), Dielddanuorri / Tjeldsund (223), Harstad / Hársttak (215)	5
Sørsamisk/ Áarjel-Sapmie	1298	1521	Trondheim / Tråante (396)	4
Sør-Norge/ Lulli-Norga	3395	4277	Oslo / Oslove (1155), Bergen / Birggon (227)	6

Kilde: Sámediggi (u.å.)

Ved sametingsvalg kan man i kommuner med 30 eller flere innmeldte i Sametingets valgmanntall stemme på valgdagen. I øvrige kommuner – såkalte U30-kommuner – må man forhåndsstemme (se Owren, 2021 for mer informasjon om U30-regelen).² I 2021 kunne man stemme på valgdagen i 88 kommuner (av i alt 356). Dette var en markant økning fra 2017, der dette gjaldt for 63 kommuner (av 426). Valgdagsstemmegivning ble dermed mulig i en større andel av kommunene (25 prosent mot 15) og for flere velgere. Noen kommuner passerte grensa til 30 manntallsførte ved at flere personer ble registrert, mens andre passerte U30-grensa ved at kommuner ble sammenslått. Ellers innebar kommunereformen at den kommunen i Vesthavet valgkrets som hadde flest manntallsførte i 2017 – Tysfjord (Divtasvuodna) – ble splittet opp og fordelt mellom naboene Hamarøy (Hábmer) og Narvik (Áhkánjárga).

Hva skjedde før og under 2021-valget?

Utgangspunktet

Etter valget i 2017 hadde posisjonen til NSR (Norske samers riksforbund / Norgga sámiid riikkasearvi) blitt kraftig styrket. Partiet hadde fått inn 16 mandater fra egne lister og to mandater fra felleliste med Samefolkets parti (Sámeálbmot Bellodat, SáB). Med 18 mandater var blokka NSR-SáB til sammen kun to mandater unna å ha flertall alene.

Det største opposisjonspartiet, Arbeiderpartiet (Bargiidbellodat), hadde derimot ei sametingsgruppe som både var blitt svekket ved valget i 2017 og ytterligere redusert av to utmeldinger i løpet av perioden 2017–2021. Før valget i 2021 hadde dermed Ap ei sametingsgruppe på kun sju personer.

Nordkalottfolket (NKF) hadde begynt perioden som tredje største gruppe (tre representanter), men Senterpartiet (Guovddášbellodat) hadde etter hvert overtatt denne statusen på grunn av overganger mellom partier. Før valget i 2021 hadde Sps gruppe vokst fra to til fire representanter etter én overgang fra Nordkalottfolket og én fra Arbeiderpartiet.

SáB hadde én egen representant fra ei separat SáB-liste som stilte i konkurranse med NSR i valgkrets Sør-Norge. Som nevnt ble også to representanter valgt inn på felleliste mellom SáB og NSR.

² I 2021 kunne man forhåndsstemme i perioden 10. august til 10. september. Man kunne også levere tidligstemme fra og med 1. juli.

Árja og Fremskrittspartiet (Ovddádusbellodat, FrP) fikk kun inn én representant hver i 2017, til tross for at de målt i prosent på landsbasis hadde om lag like stor oppslutning som Sp og noe større oppslutning enn NKF. Siden det ikke er utjevningsmandater ved sametingsvalg, fikk imidlertid både NKF og Sp inn flere representanter enn Árja og FrP. Andre med «enpersonsgrupper» i Sametinget 2017–2021 var Høyre (Olgeš), Flyttsamelista (Johhtisápmelaččaid listu), Fastboendes liste (Dáloniid listu) og Áarjel-Saemiej Gielh (Sørsamiske stemmer, ÅSG). Av disse er alle utenom Høyre partier som kun stiller i én valgkrets; Flyttsamelista og Fastboendelista hører til i Ávjovárri, mens ÅSG hører til i den sørsamiske valgkretsen Áarjel-Saepmie.³

Mens sametingsperioden 2013–2017 hadde vært prega av skiftende allianser og presidentbytte underveis, ble Sametinget i hele perioden 2017–2021 leda av en allianse av NSR, Senterpartiet, Flyttsamelista og Áarjel-Saemiej Gielh. Denne alliansen inkluderte representanter valgt inn på felleliste fra NSR og SáB, mens SáBs representant fra Sør-Norge derimot inngikk i opposisjonen. Alliansen styrte på basis av Muohtačalmmit-erklæringa («Snøfnugg-erklæringa»), med Aili Keskitalo (NSR) som president.

Lister og kandidater

Ved 2021-valget stilte 11 partier lister, et kraftig fall fra 2017-valgets 18. Disse er redegjort for i tabell 1.2. I 2021 stilte de fleste partiene også liste i samtlige valgkretser, mens det til sammenlikning kun var Ap og NSR som gjorde dette ved valget i 2013. Utviklingen gikk med andre ord i retning av færre partier, som til gjengjeld dekker større geografiske områder. Flere partier som tidligere stilte i bare én valgkrets hadde enten utvidet sitt virkefelt eller lagt ned virksomheten.

Arbeiderpartiet, FrP, Høyre, Nordkalottfolket, NSR og Senterpartiet stilte lister i alle kretser. SáB stilte i alle kretser unntatt den sørsamiske valgkretsen Áarjel-Saepmie. Árja stilte lister i alle andre kretser enn Vesthavet og Áarjel-Saepmie, mens Samenes Folkeforbund stilte i tre kretser: Østre, Gáisi og Vesthavet.

3 Denne kretsen har i Sameloven § 2-4 navn på norsk og samisk som ikke betyr det samme. Det norske navnet «Sørsamisk valgkrets» er tvetydig, da det kan henviser både til det geografiske sørsamiske området og til den sørsamiske minoriteten i det samiske folket. Det samiske navnet Áarjel-Saepmie betyr helt utvetydig «Sør-Sápmi», altså henviser det til den geografiske regionen som utgjør Sápmis søndre landsdel.

Både Nordkalottfolket og SáB er eksempler på partier som har ekspandert geografisk. SáB hadde i 2017 to egne lister og en fellesliste med NSR, mens de i 2021 stilte seks egne lister. Valget i 2021 var da SáB på alvor forsøkte å bryte løs fra NSR og etablere seg som et eget politisk parti. Nordkalottfolket har på sin side gått fra å stille i én valgkrets i 2009 til to i 2013, fire i 2017, og så i alle sju kretser i 2021. Nordkalottfolket hadde i 2021 også rekruttert nye politiske profiler, først og fremst Vibeke Larsen som var sametingspresident 2016–2017. Larsen kom opprinnelig fra Arbeiderpartiet, men ble partiuavhengig i løpet av sitt presidentvirke. Foran valget i 2017 hadde Larsen stiftet partiet Šiella, som ikke lyktes i å bli valgt inn på Sametinget. Ved 2021-valget kom hun tilbake i samepolitikken, nå som Nordkalottfolkets toppkandidat i Vesthavet krets.

Dermed var det i 2021 kun to lister som stilte i én krets, mot sju i 2017 (felleslister ikke medregnet): Flyttsamelista og Fastboendes liste stilte, som før, kun i valgkretsen Ávjovárri. Det sørsamiske partiet Áarjel-Saemiej Gielh (ÁSG) skulle i utgangspunktet stille, men deres liste ble ikke godkjent da den ble levert inn for seint på grunn av en misforståelse rundt innleveringsfristen. ÁSG anbefalte da sine velgere å stemme på NSRs liste i stedet (Áarjel-Saemiej Gielh, 2021).

Aili Keskitalo, som hadde vært sametingspresident tre ganger, tok ikke gjenvalg i 2021, og NSR valgte da Silje Karine Muotka som sin presidentkandidat. Arbeiderpartiet og Nordkalottfolket stilte med henholdsvis Ronny Wilhelmsen og Toril Bakken Kåven som presidentkandidater, noe de også hadde gjort i 2017. Alle de tre presidentkandidatene ved sameTINGSVALGET I 2021 var dermed bosatt på samme sted: Finnmarks største by, Alta i Nordre valgkrets.

Valgresultater

Hvem som regnes som vinnere og tapere i et valg, er ikke alltid opplagt, siden dette kan vurderes etter ulike kriterier. NSR ble valgets vinner i den forstand at partiet fikk klart størst oppslutning, og ville hatt flertall alene med tre mandater mer. I valgstatistikken (tabell 1.2) ser det i utgangspunktet ut som at NSR har hatt framgang både i stemmer og mandater, men endringene mellom 2017 og 2021 for NSR må ses i lys av at NSR ikke stilte fellesliste med SáB i Østre krets i 2021. Hvis man regner 2017s fellesliste NSR–SáB som et eget, separat parti, vil man finne at under 2021-valget gikk NSR litt fram i prosent og vant et mandat. Hvis man derimot regner stemmene til felleslista NSR–SáB i 2017 som NSR-stemmer, blir fasiten at

Tabell 1.2. Valgresultat fra sametingsvalget 2021

Listestillere	Antall lister		Resultat i prosent		Mandatfordeling**	
	2021	Endring fra 2017	2021	Endring fra 2017	2021	Endring fra 2017
Samisk-inklusive partier****						
Arbeiderpartiet – Bargiidbellodat	7	–	15,0	–2,0	7	–2
Senterpartiet – Guovddášbellodat	7	–	9,6	+2,0	3	+1
Fremskrittspartiet – Ovddádusbellodat	7	–	4,8	–2,7	1	–
Høyre – Olgeš	7	–	4,3	–2,1	–	–1
Sosialistisk Venstreparti – Sosialistalaš Gurutbellodat	ingen	–1	–	–0,2	–	–
Samisk-sentrerte partier						
Norske Samers Riksforbund (NSR) – Norgga Sámiid Riikkasearvi	7	+1*	31,9	+3,8*	17	+1*
Samefolkets parti – Sámeálbmot bellodat	6	+4*	5,6	+3,6*	1	–*
Fellesliste: NSR / Samefolkets parti	ingen	–1	–	–4,2	–	–2
Nordkalottfolket	7	+3	18,3	+11,7	9	+6
Árja	6	–	5,3	–2,4	–	–1
Ávjovári Johttisápmelaččaid listu [Flyttsamelistu]	1	–	2,4	–0,1	1	–
Samenes Folkeforbund – Sámiid Álbmotlihttu	3	–	1,4	–0,3	–	–
Ávjovári Daloniid listu [Fastboendes liste]***	1	–1	1,4	–0,7	–	–1
Šiella	ingen	–5	–	–2,3	–	–
Fellesliste: Samedemokratene – Sámedemokráhtat / Šiella	ingen	–1	–	–1,0	–	–
Áarjel-Saemiej Gielh [Sørsamiske stemmer]	ingen	–1	–	–1,7	–	–1
Sámieana [Sameland]	ingen	–1	–	–0,7	–	–
Jiehkkevárri	ingen	–1	–	–0,7	–	–

Kilde: Valgdirektoratet (u.å.).

* Framgangen skyldes delvis at NSR og SáB i 2017 stilte fellesliste i en krets. Resultatet for denne oppgis separat.

** Tallene for endringer mellom 2017 og 2021 sammenlikner resultatene fra de to valgene. Endringer i partisammensetningen som følge av overganger og utmeldinger inne i valgperiodene er beskrevet i hovedtekst.

*** I 2017 stilte to konkurrerende fastboendelister i Ávjovári krets, etter en nominasjonsstrid. Tallene for disse to er slått sammen her.

**** Berg-Nordlie og Saglie (2021) definerer partiorganisasjoner som samisk-sentrerte hvis de (a) i all hovedsak vier sin oppmerksomhet til sametingsvalg og sametingsaktiviteter, eller hvis de (b) begrunner sin eksistens med at de skal jobbe for det samiske folket eller ei bestemt undergruppe av det samiske folket. Samisk-inklusive partier har derimot et samepolitisk virke, men er ikke primært orientert mot sametingsvalg eller begrunner sin aktivitet primært ut fra samisk ståsted. Man kan notere seg at i tråd med denne definisjonen kan en partiorganisasjon, ved å endre sitt fokus, skifte kategori. Nordkalottfolket har for eksempel i seinere tid vendt oppmerksomheten også mot ikke-samiske arenaer, og vektlegger at de vil representere flere grupper enn kun sameer – noe som gjør at de kan sies å bevege seg fra å være et samisk-sentrert til et samisk-inklusivt parti.

NSR faktisk hadde en beskjeden tilbakegang i 2021 (0,4 prosentpoeng), og fikk ett mandat mindre enn det gode 2017-resultatet. Det er uansett rimelig å betrakte NSRs oppslutning som stabil – her kan vi ikke spore noen «regjeringsslitasje».

Dersom det partiet som hadde størst framgang regnes for å være valgvingeren, blir imidlertid Nordkalottfolket 2021-valgets klare vinner. Partiet steg i oppslutning fra 6,6 til 18,3 prosent og fikk inn ni representanter. Dette frambrakte en helt ny situasjon i Sametingets historie: NSR og Arbeiderpartiet hadde vært tingets to store partier siden det første samesamingsvalget i 1989, men nå tok NKF plassen som største opposisjonsparti og henviste Ap til tredjeplassen. Framgangen skyldes dels økt oppslutning i alle kretser der partiet tidligere hadde stilt liste. Sterkest var framgangen i den kretsen som hele tida har vært partiets kjerneområde, Nordre krets, med en økning fra 20,7 prosent i 2017 til 36,5 i 2021. Andre deler av framgangen skyldes at partiet har blitt landsdekkende: Nordkalottfolket stilte nå liste i tre kretser der de ikke hadde stilt i 2017. Oppslutningen der varierte mellom 9,5 og 13,9 prosent, noe man må si er god uttelling når et parti stiller for første gang i en krets.

For de fire partiene som deltok i både samesamingsvalg og stortingsvalg, blåste vinden i samme retning ved begge valgene. Arbeiderpartiets tilbakegang fra 2013 til 2017 fortsatte. Partiets oppslutning ved samesamingsvalget sank fra 17 til 15 prosent, og partiet mista to mandater. Siden Aps samesamingsgruppe allerede hadde krympa fra ni til sju på grunn av utmeldinger mellom 2017 og 2021, forble gruppa i praksis like stor før og etter 2021-valget. Imidlertid har partiets tilstedeværelse på Sametinget krympa til seks representanter *etter* 2021-valget, da en av representantene etter hvert ble partipolitisk uavhengig.

Senterpartiet hadde et godt valg til Sametinget liksom til Stortinget: De fortsatte å vokse, fra 7,6 til 9,6 prosent ved samesamingsvalget. De gikk likevel i praksis ned i antall representanter, siden deres 2017-gruppe hadde vokst fra to til fire på grunn av overganger fra Ap og NKF. Valget i 2021 økte deres antall originalt innvalgte samesamingsrepresentanter fra to til tre, men svekket altså deres faktiske representasjon fra fire til tre representanter.

Valget medførte ellers en markert nedgang i antall «enpersonsgrupper» på Sametinget – fra sju etter 2017-valget til tre etter valget i 2021. «Skilsmissen» mellom NSR og Samefolkets parti (SåB) endte med at SåB

kun fikk inn én representant på Sametinget, fra valgkrets Sør-Norge der de også ved forrige valg stilte liste alene. I kretsene der SáB tidligere hadde stilt fellesliste med NSR, vant partiet ingen representanter. De to øvrige enpersonsgruppene etter 2021-valget var Johttisápmelaččaid listu (Flyttsamelista) som kom inn fra Ávjovárri, og FrP, som kom inn fra Nordre valgkrets. I den sørsamiske valgkretsen overtok i praksis NSR mandatet til ÁSG, akkurat som ÁSG hadde ønsket når de ikke fikk stille selv. Partiene Høyre, Fastboendes liste og Árja falt ut av Sametinget. En stund etter valget tilkom for øvrig ei fjerde «enpersonsgruppe» da Arbeiderpartiets representant fra Sør-Norge gikk ut av Arbeiderpartiet uten å melde seg inn i noen annen sametingsgruppe. Denne representanten gikk mot slutten av sametingsperioden 2021–2025 inn i SáB, som dermed opphørte å være ei enkeltpersonsgruppe.

Etter valget inngikk NSR, Senterpartiet og Flyttsamelista avtale om å fortsette å styre sammen, skjønt nå uten Áarjel-Saemiej Gielh som altså ikke hadde stilt til valg. På basis av denne koalisjonen ble Silje Karine Muotka valgt til sametingspresident. Muotkas sametingsråd består av representanter fra NSR og Senterpartiet. Sametingsrådet styrer etter Beaveálggu-erklæringa («Daggry-erklæringa»).^4

Data og metode

Målet med denne boka er å beskrive og analysere det samiske demokratiet med særlig blick på sametingsvalget 2021, men også slik at dette valget plasseres i en historisk kontekst. Vår oppmerksomhet er først og fremst rettet mot velgerne: deres handlinger, erfaringer og meninger, både ved valg og mellom valgene. I tillegg har vi et særlig fokus på hvordan ulike partier appellerer til ulike sametingsvelgere. For å kunne beskrive velgere og velgeratferd på en måte som er mest mulig representativ, og som gir mulighet til å generalisere, kommer man ikke utenom en spørreundersøkelse blant dem som har stemmerett ved valget. Grunnstammen i forskningsprosjektet Sametingsvalgundersøkelsen 2021 er derfor – slik det også var ved prosjektene i 2009, 2013 og 2017 – en kvantitativ spørreundersøkelse blant et utvalg av manntallsførte. Ved hver valgundersøkelse er de kvantitative

4 Liksom forrige tiltredelseserklæring har denne fått sitt navn etter et viktig verk i samisk litteratur: «Muohtačalmmit» regnes som den første diktsamlingen skrevet på samisk (Pedar Jalvi, 1915), mens «Beaveálggu» var den første romanen skrevet på samisk (Anders Larsen, 1912).

studiene imidlertid supplert med forskjellige kvalitative studier, noe som gir grunnlag for å gå nærmere inn på velgernes og partienes beslutninger enn det avkrysning i et spørreskjema gir rom for.

Vi har gjennomført en representativ spørreundersøkelse blant et utvalg trukket fra Sametingets valgmannstall, etter tillatelser fra Sametinget og Skatteetaten (som forvalter Folkeregisteret), samt tilråding fra personvernombudet ved Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør (tidligere NSD – Norsk senter for forskningsdata). Undersøkelsen inneholder en rekke spørsmål om stemmegivning og annen politisk deltakelse, politisk tillit, holdninger til politiske spørsmål, sosial bakgrunn med mer. For en kort drøfting av etiske spørsmål rundt forskning på urfolkstematikk henviser vi til introduksjonskapittelet i den forrige boka om sametingsvalg (Berg-Nordlie & Saglie, 2021).

Utvalget var på 6000 personer. Datainnsamlingen ble utført av Kantar i perioden etter valget, fra 17. september til 10. desember (se Vogt & Harby, 2022). Invitasjon til å delta i undersøkelsen ble sendt ut på e-post, og som brevpost når det ikke forelå e-postadresser – da med mulighet til å svare enten på nett eller på det tilsendte spørreskjemaet. Spørreskjemaet, både i nett- og papirversjon, forelå på norsk, nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk. Det ble sendt ut purring til de som ikke hadde svart. Fra 20. oktober ble det purret over telefon, og det var også mulig å svare på telefon. Tre ulike metoder ble altså brukt i datainnsamlingen: post, nett og telefon. Hovedtyngden av svarene kom inn på nett, i motsetning til 2017-undersøkelsen der det var flest svar på papirskjema. Av 1065 fullstendige svar var 862 gjennomført på nett, 52 med papirskjema og 151 over telefon. I tillegg hadde noen begynt å svare, men ikke fullført hele undersøkelsen. 69 av disse hadde svart på såpass mange spørsmål at det var grunn til å ta dem med i datasettet. Datasettet inneholdt til slutt altså 1134 respondenter, noe som tilsvarer en svarprosent på 18,9.

Det er altså et betydelig frafall i undersøkelsen, og i de statistiske analysene er materialet vektet etter kjønn, alder og valgkrets for å korrigere skjevheter på grunn av dette. Nærmere undersøkelser viser at det bare er ubetydelige avvik mellom manntallet som helhet og de innkomne svarene når det gjelder kjønn, og ganske små avvik for alder. Avvikene for valgkrets er større: Sør-Norge er overrepresentert i utvalget, med et avvik på 6,0 prosentpoeng uten vekting, mens Ávjovárri er underrepresentert med et avvik på 4,4 prosentpoeng uten vekting. For de andre valgkretsene er avvikene

ubetydelige. Vektingen skal rette opp disse geografiske skjevhetene. Ser vi på stemmegivning, er to partier – NSR og Nordkalottfolket – klart overrepresentert blant dem som har svart. Her er avvikene henholdsvis 3,9 og 6,3 prosentpoeng uten vekting. Disse skjevhetene blir i liten grad rettet opp ved vekting.⁵ For de andre partiene er det enten ingen skjevheter eller en svakere underrepresentasjon. Det er heller ikke alle skjevheter som kan korrigeres ved hjelp av vekting. Blant annet er det såpass få hjemmesittere i datamaterialet at det er vanskelig å analysere denne gruppa spesifikt, som det går fram av kapittel 6.

I flere kapitler brukes også andre typer data. I kapitlene 4, 7 og 8 brukes kvalitativt intervjumateriale og data fra mediastudier. Kapittel 4 og 7 bygger på masteroppgaver fra studenter som har vært tilknyttet prosjektet, henholdsvis Sara Ellen Gaup og Laila Haugom Nordfjell. Deler av kapittel 8 drar på kvalitativt materiale fra tidligere forskningsprosjekter utført av Berg-Nordlie. Nærmere informasjon om deres data og metoder finnes i de respektive kapitlene.

Om kapitlene i boka

I denne boka har vi viet partiene på Sametinget og deres velgergrunnlag større oppmerksomhet enn i tidligere bokutgivelser fra Sametingsvalgundersøkelsen. I de tre neste kapitlene tar forfatterne for seg hvert av de tre største partiene på Sametinget i tur og orden. Dette blir fulgt opp i kapittel 5, som tar for seg en viktig faktor bak Sametingets partisystem: geografiske skillelinjer. Deretter følger to kapitler om et kjerntema i forskning på valg – politisk deltakelse og motiver for å delta – før vi avslutter med et tema som ikke har vært dekket i tidligere sametingsvalgundersøkelser, nemlig hatytringer og diskriminering.

Torvald Falch, Per Selle og Jonas Stein skriver om NSR i kapittel 2, Selle og Stein om Nordkalottfolket i kapittel 3, og Stein og Sara Ellen Gaup om Arbeiderpartiet i kapittel 4. Kapitlene bygger i hovedsak på data fra Sametingsvalgundersøkelsen, men en vesentlig del av kapitlet om Arbeiderpartiet er også basert på kvalitative intervjuer med politikere. Selv om hvert enkelt kapittel har ett parti i fokus, er partiets plass innenfor det

---

5 For Nordkalottfolket går overrepresentasjonen ned til 5,6 prosentpoeng, mens den for NSR øker til 4,8 prosentpoeng.

større partisystemet et gjennomgående tema: For å forstå et parti må man se det i lys av konkurransen med de andre.

I kapittel 2 betegner forfatterne Sametingets partisystem som et flerpartisystem som så langt har hatt tendenser til ettpartidominans. De undersøker hvordan NSR har fått og konsolidert sin dominerende rolle i samepolitikken. Gjennom hele sametingshistorien har NSR vært driveren i den internasjonaliseringen og rettsliggjøringen som gjør urfolkspolitikken til et særprega politikkkfelt. NSR er dessuten mer enn et parti; det er også en viktig samisk kulturorganisasjon. Spørsmålet forfatterne stiller, er om denne dominansen på velgernivå er under endring, med en ny samepolitisk hverdag som resultat.

Kapittel 3 ser nærmere på den nye utfordreren til NSRs dominans, nemlig Nordkalottfolket – som hadde slik kraftig framgang ved valget i 2021. NKF utfordrer ikke bare NSRs posisjon, men også NSRs politiske grunnsyn, ved å avvise den rettighetsbaserte urfolkspolitikken og internasjonale orienteringen som den moderne samepolitikken springer ut av og bygger på. Forfatterne beskriver hvordan partiet har vokst og fått oppslutning, med vekt på geografisk variasjon. De analyserer hvordan velgerne til NKF skiller seg fra øvrige velgere både når det gjelder syn på samisk selvbestemmelse, synet på Indre Finnmark, reindriftens posisjon og sosiodemografiske kjennetegn.

Kapittel 4 handler om Arbeiderpartiet, som ved valget i 2021 mista sin plass blant de to største partiene og ble et middels stort parti med 15 prosent oppslutning. En mer polarisert samepolitikk har satt Arbeiderpartiet i en utfordrende posisjon, fanget mellom de to tydelige motpolene NSR og Nordkalottfolket. Spesielt NKF har fratatt Ap mange tidligere velgere. Ap har slitt med å definere sin rolle i dette politiske landskapet. Partiets tidligere styrke med deltakelse på både lokalt og nasjonalt nivå har nå gjort dem sårbare for å limes til samepolitiske konflikter som Ap er involvert i på andre arenaer enn Sametinget.

I kapittel 5 utforsker Jonas Stein den territoriale dimensjonen i samisk politikk, nærmere bestemt geografiske variasjoner i tillit til Sametinget og holdninger til samisk selvbestemmelse. Kapittelet viser at det i liten grad synes å være store og markante geografiske skillelinjer mellom samiske velgere – i hvert fall når man bruker by–land-dimensjonen slik det ofte gjøres i internasjonal statsvitenskap. Et betydelig skille går imidlertid mellom velgerne i Ytre Finnmark og resten av sametingsvelgerne. Dette gjelder både

for holdninger til samisk selvbestemmelse og tillit til Sametinget. Stein argumenterer for at motsetningen mellom sentrum og periferi i en samisk sammenheng i mindre grad er en konflikt mellom det samepolitiske sentrum i Indre Finnmark og samer i byene, men at det heller er kystområdene i Finnmark som kan betraktes som periferien i en samisk sammenheng.

I kapittel 6 analyserer Johannes Bergh og Kristin Strømsnes samisk politisk deltakelse i og mellom valg. De ser på hvordan valgdeltakelsen varierer over tid og mellom valgkretser, hvilke saker som mobiliserer ved valg, og hvordan den politiske deltakelsen mellom valgene varierer ut fra om forsøket på påvirkning er rettet mot kommunal politikk, nasjonal politikk eller sametingspolitikk. De finner mange indikasjoner på et levende demokrati: stabil og nokså høy valgdeltakelse (innenfor et valgmannntall som har opplevd en stadig tilstrømming av nye velgere), interesse for saker som Sametinget arbeider med, og et høyt nivå av politisk aktivitet mellom valgene. Forfatterne peker imidlertid på at disse funnene gjelder personer som er innført i Sametingets valgmannntall. Hvordan samer som ikke er manntallsført forholder seg til det samiske demokratiet, vet vi lite om.

I kapittel 7 undersøker Laila Nordfjell Haugom og Jo Saglie unge samiske velgeres motivasjon til å stemme ved sametingsvalget, med stortingsvalget som sammenlikningsgrunnlag. Datagrunnlaget er kvalitative intervjuer med unge samer fra tre ulike valgkretser. Forfatterne finner at velgerne opplever at enkeltstemmen har større betydning ved sametingsvalg, der det er færre velgere enn ved stortingsvalg. Saksfeltet ved sametingsvalg er prega av mer konkrete saker, som igjen fungerer som en drivende motivasjon til å stemme for mange av informantene, mens sakene ved stortingsvalget er på et mer generelt nivå. I sametingsvalget er borgerplikten knyttet til det å være minoritet, og at man står sterkere hvis alle stemmer. I stortingsvalget er borgerplikten knyttet til Stortingets rolle og makt. Enkeltpersoner på valglister har dessuten større betydning for mange av informantene ved sametingsvalget enn ved stortingsvalget. I sum gir dette et inntrykk av et mer konkret forhold til samepolitikken enn til nasjonal politikk. Men sammenliknet med informasjonsrikdommen ved stortingsvalget, bærer sametingsvalget preg av informasjonsmangel.

Til slutt tar Mikkel Berg-Nordlie og Jo Saglie for seg fenomenet *antisamisme* i kapittel 8. Antisamisme utlegges som et bredere begrep enn de mer kjente uttrykkene «samehets» og «samehat»: antisamisme

omfatter både handlinger og holdninger preget av negativitet til samer, og av handlinger inkluderer det både sjikanerende ytringer («hets») og diskriminerende behandling. Forfatterne diskuterer først ulike typer antisamiske handlinger og holdninger i Norge. Deretter analyseres data fra Sametingsvalgundersøkelsen der respondentene har svart på spørsmål om sine erfaringer med antisamisme – både den som er rettet mot dem selv personlig, og den de har observert som rettet seg mot andre. Færre hadde opplevd det førstnevnte, mens ei mye større gruppe hadde opplevd antisamisme rettet mot samer som gruppe eller mot andre samer enn dem selv. De med sterkeste tilknytning til samisk språk og samfunn, hadde oftere opplevd antisamiske holdninger og handlinger – både rettet mot dem selv og, noe overraskende, mot andre. Yngre samer, NSR-velgere og samer bosatt i Vesthavet valgkrets var mer utsatt både for å bli utsatt for antisamisme og for å observere at andre ble utsatt for det. Resultatene viser for det første at langt flere samer er utsatt for antisamisme enn de som personlig blir behandlet negativt – fordi mange må oppleve at samer som sådan, eller andre samer, blir utsatt for slikt. For det andre viser resultatene at det er store ulikheter innad i det samiske samfunnet når det gjelder slike erfaringer, og at disse kan knyttes opp mot både valgkrets og partivalg.

Et samisk partisystem i endring?

I denne boka retter vi som nevnt særlig oppmerksomhet mot de tre største partiene på Sametinget, som har fått hvert sitt kapittel. Avslutningsvis vil vi her se de tre partiene i sammenheng og diskutere partisystemet som helhet, snarere enn de enkelte partiene. Vi ser også valget i historisk perspektiv, og diskuterer den historiske kontinuiteten som kan skjule seg bak endringene ved valget i 2021.

Innledningsvis i dette kapitlet trakk vi fram spesielt to sider ved valgresultatet i 2021: at NSR befestet sin posisjon, og at partisystemet der NSR og Ap var hovedkonkurrenter, har endret seg slik at hovedmotstanderne nå er NSR og NKF. Hvorvidt dette er en midlertidig eller mer varig situasjon får framtida vise, men NKFs oppseiling og Aps fall under 2021-valget var av flere grunner kanskje ikke helt umulig å forutse dersom man ser historisk på det. Dagens motsetning mellom NKF og NSR har dype røtter i samepolitikken. Historisk har det eksistert to temmelig ulike politiske fløyer

blant samene i Norge. Disse har hatt et noenlunde stabilt grunnsyn, men det organisatoriske uttrykket for de respektive strømmingene har variert.

I 1979 ble NSR splittet i to ved at en del av medlemmene gikk ut og deltok i stiftelsen av SLF – Samenes Landsforbund (Sámiid eatnansearvi). NSR hadde etter hvert begynt å stå for et grunnsyn der samenes urfolksaspekt var sentralt, der strategien var å sikre samene rettigheter for å beskytte deres kulturelle overlevelse og representasjon, og der det var mye fokus på de tradisjonelle samiske naturnæringene. SLF la i utgangspunktet mer vekt på en forståelse av samene som en minoritetsbefolkning innad i den norske befolkningen heller enn et eget folk, og hadde mindre fokus på rettigheter. De behandla reindriften som mindre sentral, og vektla etter hvert sterkt fiskeri og det sjøsamiske. NSR hadde blitt en sentral aktør i Altakampen (1968–1982), som fra 1979 førte til en reformprosess i norsk samepolitikk, der både norske myndigheter og samiske organisasjoner deltok. NSR gikk inn i prosessen fra starten av, med et klart ønske om å etablere et eget samisk parlament i Norge, valgt av og blant samer. Det nystiftede SLF kom også med i prosessen etter hvert, men tok derimot til orde mot at man skulle ha et slikt sameparlament. Denne interne kampen vant NSR, og i 1987 vedtok Stortinget at det skulle stiftes et sameting basert på et eget samisk valgmanntall. NSR endte opp med å stille lister til Sametinget og ble etter første valg tingets dominerende parti. SFL valgte derimot å ikke stille lister til dette valget, som de mente ikke burde avholdes (Berg-Nordlie, 2024; Emanuelsen, 2006; Mellingen, 2004).

SLFs valg om å ikke delta i sametingspolitikken gjorde denne politiske fløyen mindre synlig i norsk samepolitikk. Etter hvert opplevde de også interne splittelser og forsvant helt fra den samepolitiske arenaen. Organisasjonen Samenes Folkeforbund (SFF, Sámi álbmotlihttu) oppstod etter splittelse i SLF, men klarte aldri å etablere seg som noen sterk politisk kraft på Sametinget. I stedet var det Arbeiderpartiet som kom til å målbære i alle fall en del av rettighetskepsisen og selvbestemmelseskepsisen i den samiske befolkningen – en stund, for etter hvert bevegde Arbeiderpartiet og NSR seg mot hverandre politisk. I denne prosessen foregikk det noen tilpasninger på begge sider, men resultatet så langt er en politisk «konsensus» mellom de to partiene der man kan si at det var måten å snakke om samepolitikk på som NSR hadde målbåret siden Altakampen, som grunnleggende sett ble videreført.

Dette åpnet rommet for et nytt parti som uttrykte rettighets skepsis, selvbestemmelses skepsis, og et syn som er mer kritisk til reindriftens plass i det samiske samfunnet. FrP kunne kanskje ha tatt denne rollen, men deres potensial for vekst ble sannsynligvis sterkt begrensa av at de gikk så langt som at de ville legge ned hele Sametinget. Man skal heller ikke se bort fra at FrPs vekst kan ha blitt stagget av at mange velgere ikke støtter deler av den politikken som partiet fører på ikke-samiske politiske arenaer. Mens FrP altså ikke klarte å utnytte det rommet som åpna seg i samepolitikken, kan man lese 2021-valgets gode resultat for Nordkalottfolket som at de nettopp klarte å mobilisere på denne mangelen, og fylte tomrommet. Slik sett representerer altså NKF synspunkter som er kjent fra tidligere i norsk samepolitisk historie, men som kan ha sies å ha blitt litt «hjemløse» fordi SLF ikke stilte til valg, og fordi Arbeiderpartiet på Sametinget etter hvert forandret seg.

NKFs måte å snakke om samepolitikk på må videre leses ut fra det faktum at man kan ha en samisk identitet på ulike måter. Du kan se for deg at samisk identitet eksisterer på et spektrum der man i den ene ytterkanten har mennesker som ser på seg selv som utelukkende samer, og i den andre ytterkanten finner mennesker som har andre primære etniske identiteter, som norsk eller kvensk, men også har en samisk identitet. Mellom disse ytterpunktene finnes mange mellomposisjoner. Noen kan for eksempel ha omtrent like sterke følelser for sine ulike etniske identiteter, og noen kan ha en sterk identitet knyttet til selve «miksen» av nordlige etnisiteter (Berg-Nordlie, 2022b; Berg-Nordlie & Pettersen, 2021). Nordkalottfolket har et navn, og tidvis en måte å snakke om samiskhet på, som nok oppleves som gjenkjennelig for en del velgere som oppfatter andre etniske identiteter, i tillegg til den samiske, som personlig viktige eller som har en identitet tilknyttet selve «nordkalottmiksen».

NKFs selvframstilling er nettopp prega av referanser til ulike etniske grupper som har «nord» som felles orienteringspunkt, heller enn utelukkende det samiske. På Nordkalottfolkets nettside lyser slagordet «for oss i nord» umiddelbart mot leseren, de omtaler sin politikk som «utvikla fra nord og for nord», og sier at partiet «bygger på de tre stammers møte mellom samer, kvener og nordmenn» (Nordkalottfolket.no 2021a). Videre vektlegger de at «svært mange i nord er blandingsfolk og de fleste av oss har både norske, samiske og kvenske røtter» (Nordkalottfolket.no, 2021b). NSRs selvframstilling vektlegger derimot det samiske: De omtaler seg først og fremst som en samisk «kulturpolitisk organisasjon som både driver med

frivillig arbeid og stiller til Sametingsvalg», og understreker at de er en organisasjon av og for samer – «en uavhengig samisk stemme, og en egen og selvstendig samisk organisering» (Nsr.no, 2021a, b).

Et likhetstrekk ved NKF og NSR er at begge gir uttrykk for å anerkjenne den indre kompleksitet i identitetsgruppa de appellerer til: NKF snakker om «de tre stammers møte» og den «flerkulturelle» Nordkalotten, der det samiske er én av flere komponenter. NSR på sin side vektlegger det mangfoldige internt i samefolket: «Vi samler samer fra alle områder, næringer og interessegrupper til felles arbeid for kultur og samfunn» (Nsr.no, 2021a). Begge poengterer altså mangfoldet samtidig som de søker å forene ulike undergrupper under en felles paraply, og selv innta rollen som et felles talerør for dem alle. Men NKF og NSR henvender seg altså til, og bidrar derigjennom til konstruksjonen av, to ulike grupper på makronivå. Vi kan kalle disse gruppene henholdsvis «blandingsfolket i nord» og «det mangfoldige samiske folket».

NKFs valgresultat representerer også et gjennombrudd for det populistiske repertoaret i sametingspolitikken. «Populisme» er et ord som må brukes med en viss varsomhet i politisk analyse, siden det iblant benyttes som en negativ merkelapp. Her anvender vi imidlertid «det populistiske repertoaret» som et verdinøytralt analytisk begrep: Det henviser til partiers og politikeres framstilling av samfunnet som prega av en kamp mellom «folk flest» og en intern eller ekstern «elite», der partiet selv står på majoritetens side mot «eliten», og gjerne holder en uhøytidelig og konfronterende stil som kan få noen typer velgere til å oppleve at deres måte å være på endelig blir representert i politikken. Denne formen for politisk språk og billedbruk ble diskutert i boka fra sametingsvalget i 2017 (Berg-Nordlie & Skogerbø, 2021), og det ble da bemerket at dette nok kunne ha gjenklang i en del av den samiske velgermassen (Berg-Nordlie & Pettersen, 2021). NKFs suksess i 2021-valget kan synes å bekrefte dette (jamfør også Falch & Selle, 2023).

Et siste og viktig aspekt ved NSRs og NKFs valgseier er at valgkampen tidvis var sterkt prega av konflikt mellom nettopp disse to. Det er ikke tilfeldig: Disse partiene er på noen måter hverandres drømmemotstandere, da det er i debatt mot hverandre at de får tydeligst fram hva de selv står for, og hva som særpreger dem. For Ap var det derimot tidvis svært vanskelig å bryte gjennom og markere seg mellom NSR og NKF, de tapte synlighet i kryssilden. På et vis kan man derfor si at NSR og NKF har «valgt hverandre».

Valgresultatet i 2021 reiser også et spørsmål om de etablerte samisk-inklusive (jf. tabell 1.1) partienes rolle ved sametingsvalg. Både Arbeiderpartiet, Høyre og Fremskrittspartiet gikk tilbake, mens bare Senterpartiet gikk fram. Riktignok kan dette skyldes trendene fra det samtidige stortingsvalget, sametingsvalget er neppe upåvirket av rikspolitiske valgvinger. Den samlede tilbakegangen for denne typen partier gjør det likevel relevant å spørre om partisystemet på Sametinget er i ferd med å bli mer ulikt partisystemet på Stortinget. For det samiske Arbeiderpartiets del kan man spørre om partiet ikke bare er kommet i klemme mellom NSR og NKF, men også om selve koblingen til partiets hovedorganisasjon har begynt å utgjøre et problem. I så fall er situasjonen neppe blitt bedre i løpet av denne valgperioden, da Fosen-saken og Melkøya-saken nok kan ha gjort partiets rikspolitiske virksomhet upopulær i ganske store deler av den samiske velgermassen.

At NKF tok plassen til Ap i 2021, representerer imidlertid ikke en like tydelig bevegelse bort fra samisk-inklusive og til samisk-sentrerte partier som man kanskje kan tenke. Selv om NKF har sin opprinnelse på Sametinget, har partiet som nevnt vektlagt at det samiske til syvende og sist er én del av deres grunnlag – men slett ikke *hele* grunnlaget. I årene etter 2021-valget har NKF, i tråd med dette, utvidet sin politiske virksomhet til andre arenaer enn Sametinget, og etter lokalvalget i 2023 var det ikke bare nest største parti på Sametinget, men også i Finnmark fylkesting. Kanskje er ikke NKFs historie fortellingen om et samisk-sentrert parti som erstatter posisjonen til et samisk-inklusivt parti på Sametinget, men fortellingen om et samisk-sentrert parti som blir et samisk-inklusivt parti, og derigjennom vokser ut fra Sametinget og inn i det norske storsamfunnet?

For å vende tilbake til Arbeiderpartiet hører det med at i et lengre tidsperspektiv er det ikke slik at dette partiet (eller «stortingspartiene» som helhet) stadig har blitt svekket på Sametinget.⁶ Tvert imot: Ved det første sametingsvalget i 1989 fikk Ap kun syv mandater. Deretter økte antall mandater for hvert valg fram til toppunktet med 18 mandater i 2005,⁷ før det siden har gått nedover igjen. Ser man slik på det var partiets resultat etter valget 2021 at de nå stod tilbake på utgangspunktet fra 1989 – syv mandater. Imidlertid er det likevel ikke helt treffende å si at Arbeiderpartiet er

6 Se f.eks. Bergh og Saglie (2015, s. 232) for en oversikt over mandatfordelingen 1989–2013.

7 Ved valget i 2005 var det riktignok flere mandater på Sametinget totalt sett – 43 – mens det ved alle andre valg, før og siden, har vært 39 mandater.

tilbake ved utgangspunktet, siden partisystemet de første årene var ganske ulikt det vi ser i dag. Selv om NSR også den gang var klart størst og Ap nest størst, var resten av mandatene spredt på et langt større antall partier og lister, hvorav mange bare stilte liste i én av de den gang 13 valgkretsene. Innslaget av slike lokalt sentrerte partier og lister har siden blitt svekket: Noen har forsvunnet, andre har utvidet sitt geografiske virkefelt. Som vi har sett, ble denne utviklingen ytterligere styrket ved valget i 2021. Kanskje ser vi her begynnelsen på en tendens til en slags «lukking» av partilandskapet, altså at man ender opp med sett av færre, men mer profesjonelle og stabile sametingspartier – men det er ennå for tidlig å si.

Helt til sist må vi minne om at hvorvidt situasjonen etter 2021-valget innvarsler en varig endring i partisystemet eller blir mer av en historisk parentes, det får neste sametingsvalg vise. Vi kan ikke konkludere med en varig endring i partisystemet ut fra ett eneste valg: For alt vi vet, vil Arbeiderpartiet komme tilbake som en av Sametingets «to store». Men valget i 2021 har uansett vist at partisystemet på Sametinget ikke er fastlåst. Det kan dessuten virke som om velgerne foretrekker partier som i større grad uttrykker uenighetene mellom sametingsvelgerne på en tydelig måte, og det kan se ut til å gi avkastning å appellere til ulike typer samisk identitet.

Forfatterbiografier

Mikkel Berg-Nordlie (f. 1983) er seniorforsker ved NIBR – OsloMet med doktorgrad i historie fra UiT Norges arktiske universitet. Hans forskningsområder ved NIBR omfatter blant annet minoriteters organisering og representasjon, nettverk mellom stat og sivilsamfunn, urfolks urbanisering og diskurs om minoriteter. For tiden leder han forskningsprosjektet IMPART om samer og partipolitikk og har en førsteamanuensis II-stilling ved Samisk høyskole. Berg-Nordlie har nylig utgitt boka *En kort introduksjon til samenes historie* (Cappelen Damm Akademisk, 2024).

Jo Saglie (f. 1965) er forsker I ved Institutt for samfunnsforskning og har en doktorgrad i statsvitenskap fra Universitetet i Oslo. Hans forskningsområder omfatter blant annet politiske partier og partiorganisasjoner, lokalvalg og lokaldemokrati, og sametingsvalg og urfolkspolitikk. For tiden leder han Lokalvalgundersøkelsen 2023 (sammen med Signe Bock Seggaard).

Referanser

- Aslaksen, E. A. (2012, 6. mars). Byene kan ta over makta. *NRK Sápmi*. <https://www.nrk.no/sapmi/samemakta-forflytter-seg-1.7979951>
- Berg-Nordlie, M. (2022a). Sametingsvalget 2021. *Store norske leksikon*. https://snl.no/Sametingsvalget_2021
- Berg-Nordlie, M. (2022b). 'Sámi in the heart': kinship, culture, and community as foundations for Indigenous Sámi identity in Norway. *Ethnopolitics*, 21(4), 450–472. <https://doi.org/10.1080/017449057.2021.1932116>
- Berg-Nordlie, M. (2024). *En kort introduksjon til samenes historie*. Cappelen Damm Akademisk.
- Berg-Nordlie, M. & Pettersen, T. (2021). De uregistrerte. Mennesker med samisk tilknytning utenfor Sametingets valgmanntall. I J. Saglie, M. Berg-Nordlie & T. Pettersen (Red.), *Sametingsvalg. Tilhørighet, deltakelse, partipolitikk* (s. 67–100). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.137.ch3>
- Berg-Nordlie, M. & Saglie, J. (2021). Sametingsvalget 2017: Velgere, kretser, partier og politikk. I J. Saglie, M. Berg-Nordlie & T. Pettersen (Red.), *Sametingsvalg. Tilhørighet, deltakelse, partipolitikk* (s. 11–40). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.137.ch1>
- Berg-Nordlie, M. & Skogerbø, E. (2021). Sametingsvalg på sørnorsk. Valgkamp i en utfordrende valgkrets. I J. Saglie, M. Berg-Nordlie & T. Pettersen (Red.), *Sametingsvalg. Tilhørighet, deltakelse, partipolitikk* (s. 227–263). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.137.ch9>
- Bergh, J. & Saglie, J. (2015). Partisystem og skillelinjer i samepolitikken. I B. Bjerkli & P. Selle (Red.), *Samepolitikken utvikling* (s. 225–248). Gyldendal Akademisk.
- Emanuelsen, T. (2006). *Samerettsutvalget 1980–1984. Kampen om 1. delinnstilling* [Masteroppgave]. Universitetet i Tromsø.
- Falch, T. & Selle, P. (2023). Populisme på samisk. Framveksten av Nordkalottfolket på Sametinget. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 39(4), 122–141. <https://doi.org/10.18261/nst.39.4.1>
- Mellingen, H. K. (2004). *Rett og politikk. En studie av NSR og Ap på Sametinget 1998–2004* [Hovedoppgave]. Universitetet i Bergen.
- Nordkalottfolket.no. (2021a, 31. juli). – for oss i nord. Web Archive. <http://web.archive.org/web/20210731052922/https://nordkalottfolket.no/>
- Nordkalottfolket.no. (2021b, 28. juni). Kjøkkenbordspolitikk på Nordkalotten. Web Archive. <http://web.archive.org/web/20210628023704/https://nordkalottfolket.no/om-oss/>
- Nsr.no. (2021a, 9. august). Om oss. Web Archive. <http://web.archive.org/web/20210809093950/https://nsr.no/om-oss/>
- Nsr.no. (2021b, 9. august). NSRs historie. Web Archive. <http://web.archive.org/web/20210809093922/https://nsr.no/om-oss/nsrs-historie>
- Owren, A. (2021). En valgordning til besvær? U30-regelens innvirkning på deltagelsen ved sametingsvalg. I J. Saglie, M. Berg-Nordlie & T. Pettersen (Red.), *Sametingsvalg. Tilhørighet, deltakelse, partipolitikk* (s. 139–164). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.137.ch5>
- Pettersen, T. & Saglie, J. (2021). Valgt av og blant samer – og enkelte andre? Ulike velgergruppers holdninger til kriteriene for å delta ved sametingsvalg i Norge. I J. Saglie, M. Berg-Nordlie & T. Pettersen (Red.), *Sametingsvalg. Tilhørighet, deltakelse, partipolitikk* (s. 41–66). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.137.ch2>
- Saglie, J. & Allern, E. H. (2020). Et åpnere partisystem? I J. Bergh, A. H. Haugsgjerd & R. Karlsen (Red.), *Valg og politikk siden 1945* (s. 182–194). Cappelen Damm Akademisk.
- Såmediggi. (u.å.). Sametingets valgmanntall 1989–2023. *Såmediggi.no*. Hentet 5. desember 2024 fra <https://sametinget.no/politikk/valg/sametingets-valgmanntall/sametingets-valgmanntall-1989-2023/>

Sartori, G. (1976). *Parties and party systems*. Cambridge University Press.

Valgdirektoratet. (u.å.). *Valgresultat.no*. Hentet 28. februar 2023 fra <https://valgresultat.no/?type=sa&year=2021>

Vogt, G. & Harby, O. (2022). *Frafallsanalyse. Sametingsvalget 2021*. [Upublisert notat] Kantar.

Åarjel-Saemiej Gielh. (2021, 21. august). [Innlegg]. Facebook. <https://www.facebook.com/AarjelsaemiejGielh>

KAPITTEL 2

Norske Samers Riksforbund sin dominerende rolle i samepolitikken – i endring og under press

Torvald Falch, Sametinget

Per Selle, Universitetet i Bergen

Jonas Stein, UiT Norges arktiske universitet

Abstract: The Norwegian Sami Association (NSR) has dominated Sámi politics since the establishment of the Sámi Parliament in 1989. NSR has often been the leading party, shaping the political agenda and forming most of the Executive Councils of the Sámi Parliament ('governments'). This dominance, characterized as the dominant party in a two-party system, has been challenged recently by the emergence of the People of the North Party (*Nordkalottfolket* – NKF). The new political competition introduces significant changes, potentially ending NSR's long-standing influence. NSR's ability to adapt to demographic shifts and maintain its role as a cultural and political institution will be critical. Despite these challenges, NSR remains the central political party in the institutionalization and internationalization of Sámi rights, particularly regarding land and self-determination. The evolving political landscape suggests an increasing fragmentation, yet NSR's historical and organizational strengths may help sustain its dominant position.

Keywords: Sámi parliament, NSR (Norwegian Sami Association), dominant political party, Sámi self-determination, political fragmentation

Innledning

Norske Samers Riksforbund (NSR) har vært det dominerende partiet siden den nye samepolitikken ble etablert med Sametinget som folkevalgt organ i 1989. NSR har ved de fleste valgene vært partiet med flest representanter i Sametinget, de har for det meste vært hovedaktøren i dannelsen av samedingsråd («regjeringen»), og de har formet den samepolitiske dagsordenen andre aktører har måttet forholde seg til (Falch & Selle, 2018). Dette er sentrale kjennetegn på ettpartidominans i et flerpartisystem (Boucek & Bogaards, 2010; Pempel, 1990; Sartori, 1976). Likevel kan man også si at selv om NSR har vært størst og dominerende, har Arbeiderpartiets historiske posisjon, med høyest oppslutning i 2005 og 2009 samt to samedingspresidenter (2007–2013 og 2016), gjort at samepolitikken også kan forstås som et topartisystem.

I dette kapitlet skal vi se hvordan NSR har fått og konsolidert sin dominerende rolle i samepolitikken. Vi spør også om denne dominansen på velgernivå er under endring og avvikling i en ny samepolitisk hverdag med utfordringer fra partiet Nordkalottfolket (NKF).¹

Den nye samepolitikken fra siste del av 1980-årene, som både staten og Sametinget på et overordnet nivå har stått for, innebærer en urfolksorientering med internasjonalt forankret institusjonalisering og rettsliggjøring. Denne nye politikken kan sies å være resultat av to grunnleggende og samvirkende endringsprosesser som kan karakteriseres som kritiske vendepunkt. Konflikten om utbygging av Alta–Kautokeino-vassdraget, hvor NSR spilte en sentral rolle i samhandlingen med staten, var det første kritiske vendepunktet. Det ble nedsatt et Samerettsutvalg (1980) som leverte sin innstilling i 1984, og som virket til en begynnende rettsliggjøring med en samelov (1987), en egen bestemmelse om samene i Grunnloven (1988) og selve opprettelsen av Sametinget (1989). Det andre kritiske vendepunktet er den økende betydningen av internasjonal urfolksrett som spilte opp under Alta-konflikten og de etterfølgende nasjonale prosessene. Denne internasjonaliseringen og urfolksorienteringen utviklet seg i 1970-årene hvor NSR, særlig gjennom Samerådet (se senere), deltok aktivt. Samenes status som urfolk med et menneskerettslig vern endret statens syn på samene, men også den interne samiske selvforståelsen, og dermed den samiske urfolkspolitikkens form. Helt sentralt

---

1 Deler av dette kapitlet bygger på en artikkel publisert i *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift* (Falch & Selle, 2023a).

i denne internasjonaliseringen og tilhørende rettsliggjøringen står ILO-konvensjon om urfolk og stammefolk i selvstendige stater (ILO 169) som Norge ratifiserte i 1990, FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) som ble gjort til norsk lov gjennom menneskerettsloven i 1999,² og FNs erklæring om urfolks rettigheter (UNDRIP) som ble vedtatt av FNs generalforsamling i 2007.

Betydningen av kritiske vendepunkt for omleggingen av samepolitikken på 1980-tallet er knyttet til teoriretningen historisk institusjonalisme. Det legges vekt på hvordan de institusjonelle valgene som tas ved kritiske vendepunkt, legger langsiktige institusjonelle føringer for utformingen av politikken. Hvert skritt som tas i den politiske retningen som er valgt, gjør den mer attraktiv å følge videre (Pierson, 2000). Alta-saken og menneskerettsrevolusjonen var samvirkende kritiske vendepunkt som resulterte i dyptgripende endringer hvor samisk selvbestemmelse gradvis ble etablert som selve referanserammen for hvordan relasjonen mellom samene og staten skulle utvikles. Denne nye samepolitikken, sterkest uttrykt ved Sametinget, ga så langsiktige konsekvenser i form av stivhengighet, selvforsterkning og innelukking i forståelsen av hva som er sannsynlig og mulig (Berntzen, 2020; Collier & Munck, 2022).

Innenfor teorien om historisk institusjonalisme er det også retninger som legger vekt på at endringer ikke bare skjer gjennom ytre sjokk, men også ut fra indre spenninger fordi det hele tiden pågår en kamp om makt og ressurser innenfor og mellom institusjoner (Mahoney & Thelen, 2010). Slike spenninger med tilhørende gradvise endringer kan være nesten umerkelige, men samtidig konsekvensrike. Denne formen for gradvise endringer skjer gjerne for institusjoner som er resultat av kompromisser der nye institusjoners rolle er åpen for tolkning og utvikling, slik Sametinget må sies å være. Sametinget er etablert ved lov uten et definert mandat med klare oppgaver, og hvor nettopp den gradvise utviklingen har formet og fortsatt former Sametinget (Falch & Selle, 2018; Falch, 2022a). Både ytre sjokk og indre spenninger er med på å etablere politiske skillelinjer (Lipset & Rokkan, 1967; Bergh & Saglie, 2015).

Ved hjelp av disse teoretiske forståelsene vil vi analysere hvordan NSR har fått og opprettholdt sin dominerende rolle, og om denne rollen er i

---

2 FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) ble framforhandlet i 1966, og Norge sluttet seg til den ved ratifikasjon i 1976. SP artikkel 27 var et viktig rettslig grunnlag for sameloven av 1987 og grunnlovsbestemmelsen om samene av 1988.

gradvis endring i møte med NKF som en helt ny type utfordrerparti (Falch & Selle, 2023a).

I del to viser vi hvordan NSRs dominans ble dannet og konsolidert. Så følger i del tre en analyse av utviklingen av partiets oppslutning i forskjellige geografiske valgkretser, og hvordan velgerne til NSR skiller seg fra øvrige velgere. For dette benytter vi surveydata fra sametingsvalgundersøkelsen 2021 (se kapittel 1). I del fire diskuterer vi hvordan vi kan forstå NSRs velgerkonstellasjon som virker til å opprettholde deres dominerende posisjon, mens vi i del fem analyserer den nye konkurransesituasjonen med framveksten til NKF som endrer og setter press på NSRs dominerende posisjon. I siste del (del seks) konkluderer vi og vurderer mulige konsekvenser på sikt av endringene i de samepolitiske skillelinjene.

Etablering og konsolidering av NSRs dominerende rolle

NSR ble dannet i 1968 gjennom en omorganisering av den tidligere fellesorganisasjonen Sámi sárvi for samiske foreninger. Den nye organisasjonen knyttet sammen og omformet lokale sameforeninger som i all hovedsak var etablert i 1950- og 1960 årene til én felles organisasjon for alle samer i Norge (Berg-Nordlie, 2024). Kommunikasjon og høyere utdanning, også for samer, økte mulighetene for organisering og mobilisering mot en politikk som i liten grad sikret grunnlaget for samisk kultur og samfunnsliv (Falch & Selle, 2018). NSR etablerte seg som en bred politisk kultur- og interesseorganisasjon for å sikre samiske rettigheter overfor myndighetene. Parallelt med denne organiseringen skjer det fra 1971 også en omforming av Samerådet fra en fagpolitisk konferanse, slik det hadde vært siden etableringen i 1953, til et nordisk samisk politisk samarbeidsorgan for de samiske hovedorganisasjonene i Norge, Sverige og Finland (Jernsletten, 1997).³ NSR var en av hovedaktørene for denne omdanningen. Mens NSR konsentrerte seg om utformingen av samepolitikken nasjonalt, skjedde

---

3 Samerådet gikk bort fra navnet Nordisk Sameråd i 1992 da russiske organisasjoner ble med. Samerådets medlemmer er i 2024: Norske Samers Riksforbund (Nor), Norske Reindriftsamers Landsforbund (Nor), Samenes Folkeforbund (Nor), Svenska Samernas Riksförbund (Sve), Renägarförbundet (Sve), Riksorganisationen Sáme Átnam (Sve), Finska Samernas Centralförbund (Fin). I 2022 ble all aktivitet som involverer organisasjonene Kolahalvøyas sameforening (Rus) og Murmanskregionens sameforening (Rus) fra russisk side av Sápmi suspendert som resultat av Russlands fullskalainvasjon av Ukraina i 2022.

internasjonaliseringen og urfolksorientering først og fremst gjennom Samerådet (Minde, 2003, 2008).

NSR var den samiske hovedaktøren for institusjonaliseringen av den nye samepolitikken som ble sterkest uttrykt med etableringen av Sametinget. Når Sametinget ble hovedsvaret på de ytre sjøkkene Alta-saken og menneskerettsrevolusjonen skapte, kom NSR ut som den historiske vinneren. Dette ga små startkostnader for å omstille seg til også å være et politisk parti som stilte til valg til det nyetablerte Sametinget. NSR var allerede godt organisert med en sterk tilstedeværelse i samiske samfunn.

NSR startet opp som en sivilsamfunnsorganisasjon og har beholdt denne rollen også etter at de utviklet seg til et sametingsparti. Ved siden av NSR er det bare Norske Reindriftsamers Landsforbund (NRL) og Samenes Folkeforbund (SFF) som framstår som samiske interesseorganisasjoner med en viss størrelse.

NSR og NRL har historisk hatt et tett samarbeid (Andresen et al., 2021) og står for den samme internasjonalt forankrede rettsliggjøringen, særlig knyttet til land- og ressursrettigheter. Med Sametingets økte makt, ikke minst i arealsaker ved vedtakelsen av Finnmarksloven, konsultasjonsprosedyrer og ny plan- og bygningslov ut over 2000-tallet, ble det også i stadig større grad viktig for NRL å samarbeide med NSR og Sametinget for å sikre reindriftens interesser og rettigheter (Innst. O. Nr. 80, 2004–2005; Ot.prp. nr. 32, 2007–2008).

SFF har sitt utspring fra Samenes landsforbund (SLF) som brøt ut av NSR i 1979. SFF har imidlertid langt på vei tilpasset seg den samepolitiske retningen som ble valgt med etableringen av Sametinget. De er da også medlem i Samerådet sammen med NSR og NRL. Med om lag 700 betalende medlemmer har de likevel ikke evnet å oppnå noen større valgopp- slutning, selv om de hadde en og to representanter gjennom den politiske enheten Samenes valgforbund (SVF) i perioden 1993–2005.⁴

Samerådet domineres også i stor grad av NSR som den største og best organiserte medlemsorganisasjonen. Det er derfor grunn til å mene at Samerådet urfolkspolitisk og idémessig står for det samme som NSR, og målbærer dette internasjonalt. Relasjonen mellom NSR og Samerådet kan

---

4 Hvordan sammenhengen er mellom det relativt høye medlemstallet til SFF, den lave tilstedeværelsen i samisk samfunnsdebatt og den svært lave valgopp- slutningen, er et stort og ubesvart spørsmål. Enten har SFFs medlemmer liten interesse for deltakelse ved sametingsvalg, eller de har funnet det mer formålstjen- lig å stemme på andre, som Arbeiderpartiet og etter hvert NKF.

riktignok til tider være komplisert, men det er likevel ofte de samme personene som arbeider i begge organisasjonene.

I den samiske mobiliseringen fra siste halvdel av 1970-årene inngikk NSR i et nettverk av kunstnere og politiske aktivister som Nils-Aslak Valkeapää og Synnøve Persen som virket til å forme et nytt kulturuttrykk i kampen for å bygge et samisk urfolkspolitisk fellesskap (Kalstad, 2017). Selv om mye er forandret, er dette fortsatt en type nettverk som preger ordskiftet og oppfatninger om same- og urfolkspolitikken (Selle & Strømsnes, 2021). Samiske kultursentre, museumsinstitusjoner og festivaler inngår i disse nettverkene tett koblet til NSR og deres lokallag, som oftest har initiert dem.

NSR fungerer med andre ord ikke bare som et rendyrket sametingsparti, men også som en kultur- og interesseorganisasjon som dominerer det samiske sivilsamfunnet. Dette er en viktig forutsetning for å dominere Sametinget, som igjen gir grunnlag for å påvirke meningsdanningen i det samiske sivilsamfunnet. På denne måten begrenser NSRs sterke stilling muligheten til å utvikle en egen samisk korporativ kanal inn mot Sametinget fordi her verken er politiske aktører eller variasjon nok. For NSR er dette en god sirkel av selvforsterkninger (Falch & Selle, 2018; Selle & Strømsnes, 2021).

Valgsystemet har også bygget opp under NSRs posisjon. Valgordningen likner på den til stortingsvalg og er basert på en form for proporsjonal representasjon der de største partiene likevel favoriseres gjennom delingstall (modifisert Sainte-Laguës metode⁵), og at valgkretsene er relativt små, noe som gjør at det ofte kreves tosifret oppslutning for å vinne et mandat i en valgkrets. Selv om NSR ikke får et flertall av stemmene, gjør valgordningen at de får et tillegg som styrker muligheten for å ha en dominant posisjon. Det blir forsterket av at NSR (inkludert fellestister med Samefolkets parti) ved de fleste valgene (utenom 2005 og 2009) har vært klart størst.

Valgordningen bygger på numerisk representativitet (én person, én stemme) og i mindre grad på representasjon fra ulike samiske grupper. Dette støtter opp under en lokaloverskridende partiinstitusjonalisering der vekten er på det urfolkspolitiske fellesskapet som strekker seg over

---

5 Modifisert Sainte-Laguës metode er en oddetallsmetode der stemmetallet deles på 1,4 og deretter på 3, 5 osv. Første delingstall på 1,4 (i stedet for 1) gjør det lettere for større partier å få flere representanter, og tilsvarende vanskeligere for små som bare kan få ett mandat. Til forskjell fra stortingsvalget er det ikke utjevningsmandater til sametingsvalget, noe som ytterligere favoriserer større partier.

avstander og kulturelle variasjoner (Falch & Selle, 2022b). Valgordningen understøtter dermed ikke bare NSRs ideologi om et større samisk urfolkspolitisk fellesskap, men også NSRs relativt sterke organisering i hele landet. NSR har en desentralisert organisering med 25 lokallag og godt over 1000 medlemmer. Denne organisasjonsformen var på plass før Sametinget og valgordningen ble etablert, noe som gjorde at de var godt rigget for koordinering og rekruttering for nominasjonsprosesser og valgkamper forankret i alle valgkretsene. Ingen andre organisasjoner har i dag forutsetninger for å gjøre noe som likner, men NKF prøver å komme i en slik posisjon gjennom aktiv organisasjonsbygging (Falch & Selle, 2023b).

Selv om NSR i dag bare har en oppslutning på rundt 1/3 av stemmene, virker både valgsystemet og den parlamentariske styringsformen til at de som suverent største parti hele tiden innehar en strategisk fordel ved å inngå allianser, forhandle seg til rådsposisjoner og sikre tilgang til økonomiske ressurser som det å være i posisjon gir. Dette resulterer igjen i en politikk som forsterker NSRs ideologiske posisjon og mulighet for fortsatt dominans, noe som er sentrale kjennetegn på ettpartidominans i flerpartisystem. Slike mønstre har vi sett i etablerte nasjonalstatlige demokratier som Sverige og Japan (Pempel, 1990), eller i nye demokratier som Sør-Afrika og Ungarn (Lancaster, 2016). Det er likevel viktig å understreke at partiorganiserings betydning i et subnasjonalt politisk system, som Sametinget er uttrykk for, skiller seg grunnleggende fra ettpartidominansen som har vært på statlig nivå, fordi samepolitikken hele tiden spiller både med og mot staten.

Som den historiske vinneren av de kritiske vendepunktene Alta-saken og menneskerettsrevolusjonen, er NSR den bærende aktøren for hele den nye institusjonaliserte og rettsliggjorte samepolitikken (Andresen et al., 2021; Vik et al., 2014), og som også staten på et overordnet nivå har støttet opp om. Denne situasjonen har skapt få muligheter for alternative posisjoner uten å ikke bare framstå som motstander av NSR, men også som motstander av statens samepolitikk og selve sametingssystemet. En slik motstand har vært krevende fordi det også betyr at man er systemmotstander. Andre partier som har stilt til sametingsvalg, har derfor langt på vei forholdt seg til de idémessige rammene som ligger bak etableringen av Sametinget, og som NSR har utformet. Dette gjaldt også Arbeiderpartiet som ved de første valgene var nest største parti og hovedmotstanderen til NSR. Da Arbeiderpartiet kom til posisjon i

sametingsrådet i 2007, ble dette tydelig. Det gikk ikke lang tid før de fullt ut argumenterte rettslig med vekt på selvbestemmelsesretten slik NSR gjorde (Falch & Selle, 2018). De alternative samiske partiene som har vært forsøkt etablert, har vært politisk og ideologisk relativt like NSR. Árja og Áarjel-Saemiej Gielh (ÅSG), som oppnådde en viss oppslutning med henholdsvis fire og to representanter på det meste, framsto ikke som grunnleggende annerledes alternativer til NSR, heller ikke når de samarbeidet med Arbeiderpartiet. Etter tre perioder (2009–2021) falt de også begge ut av Sametinget.

Selv om NSR har vært den historiske vinneren der deres politiske program har blitt institusjonalisert med Sametinget, har det likevel hele tiden ligget en intern spenning i det samiske samfunnet om hva Sametinget skal være. Splittelsen av NSR i 1979, da Alta-saken begynte å bli tilspisset, handlet om uenigheter om veivalget i NSR. Det sto mellom de som ønsket en sterk urfolksorientert internasjonalisering med rettsliggjøring og selvbestemmelse, og de som ville konsentrere seg om et minoritetspolitisk arbeid for sikring av språk og kultur gjennom interesseorganisasjonskanalen i det etablerte norske styringssystemet (Falch & Selle, 2018). Denne uenigheten resulterte i dannelsen av Samenes Landsforbund (SLF) som var imot tankene om et eget samisk folkevalgt organ og samisk kultur som en del av den internasjonale urfolksbevegelsen (Berg-Nordlie & Schou, 2011). Derfor stilte de da heller ikke til sametingsvalg, noe som resulterte i at SLF ble desimert, blant annet ved at de som ville spille opp mot Sametinget, brøt ut og etablerte SFF. Denne utviklingen av samiske organisasjoner skyldes en spenning om hva slags institusjon Sametinget skal være, og den ble ikke borte selv om SLF som organisasjon etter hvert ble det.

Kombinasjonen av Sametingets økende politiske makt og akselererende endringer i velgerdemografien har åpnet for gradvise endringer der de gamle spenningene framkommer med nye uttrykk. NKF kan forstås å delvis representere den retningen som tapte kampen om samepolitikken i 1980-årene, men som nå under endrede betingelser kommer til overflaten (se eget kapittel om NKF). NKF er en radikalt annen utfordrer enn hva de andre opposisjonspartiene til NSR har vært, fordi de avviser det idémessige grunnlaget som NSRs politikk, og dermed hele den nye samepolitikken, har vært bygget på. NKF har stilt til valg siden 2005 (som Finnmarkslista i 2005), men fikk sitt gjennombrudd ved valget i 2021 med totalt 18,3 prosent oppslutning og 9 mandater, innvalgt fra seks av sju

valgkretser. NKFs vekst sier også noe om endringene i NSRs oppslutning, hvem som stemmer på dem, og hvordan de skiller seg fra et framvoksende NKF. Vi går derfor over til å se nærmere på data fra valgstatistikk og Sametingsvalgundersøkelsen (se kapittel 1) om hvem som stemmer NSR og hvorfor.

Hvem stemmer NSR og hvorfor?

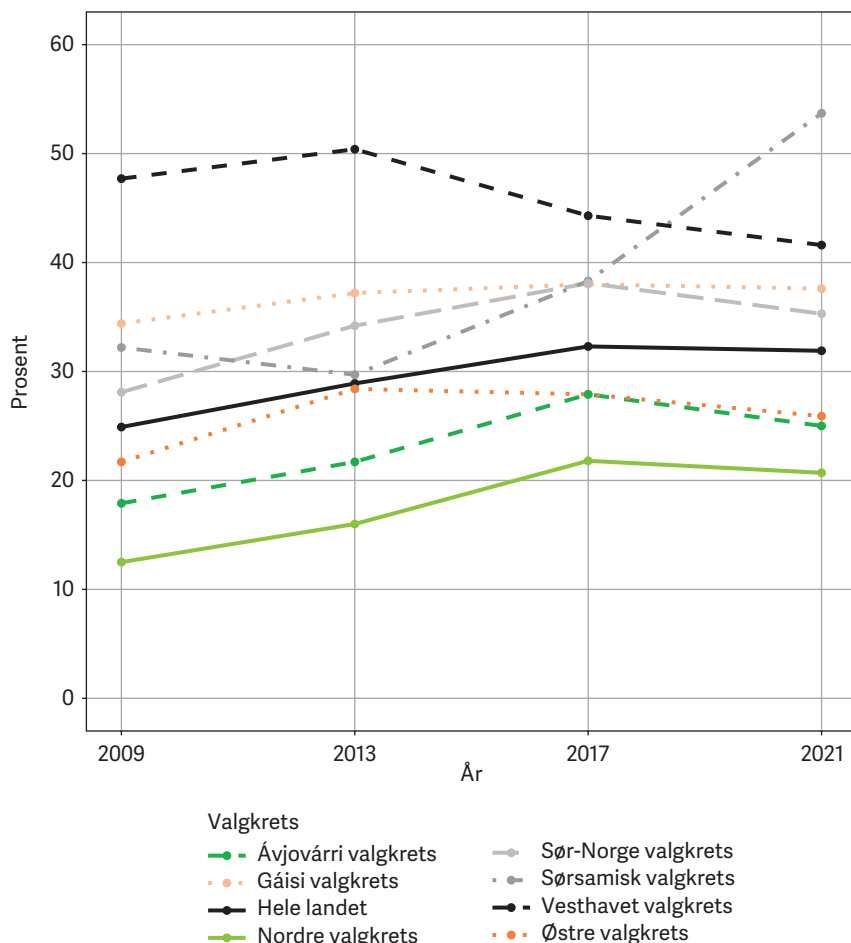
I denne delen vil vi se på NSRs velgeroppslutning og hvordan den er knyttet til den samepolitikken som har vært ført etter Alta-saken og menneskerettsrevolusjonens kritiske vendepunkt. Som vi kan se i tabell 2.1, har NSR hatt en høy oppslutning fra velgerne, men enda høyere oppslutning i antall mandater, noe som nevnt tidligere skyldes valgsystemet.

Tabell 2.1. Oppslutning NSR 1989–2021 (inkludert fellelister)

	Prosent av stemmer	Mandater	Andel representanter
1989	60,7	24	61,5
1993	39,7	22	56,4
1997	35,9	19	48,7
2001	30,9	14	35,9
2005	32,0	18	41,9
2009	24,9	13	33,3
2013	28,9	13	33,3
2017	32,3	18	46,2
2021	31,9	17	43,6

Kilde: SSB (2005–2021), Hætta, 1992, 1994, 1998, 2002.

Av figur 2.1 kan vi se at NSR ved de siste fire valgene har gjort det svakere enn landsgjennomsnittet i de tre nordligste valgkretsene: Østre, Nordre og Ávjovárri valgkrets. Fra 2017 til 2021 har de tilbakegang i alle kretser utenom Sørsamisk valgkrets. ÅSG, som står nær NSR, stilte ikke liste i 2021, noe som kan forklare framgangen til NSR (se også kapittel 1). Likevel gjør partiet det såpass godt at de var det største partiet i alle valgkretser, utenom Nordre valgkrets, og partiet har derfor god uttelling ved mandatfordelingen til Sametinget. Ved 2021-valget fikk partiet 31,9 prosent av stemmene og 17 av de 39 mandatene (43,5 prosent). Valgsystemet til Sametinget gjør at de store partiene får et visst styringstillegg, og derfor har både NSR og NKF noe større andel mandater enn representanter.

Figur 2.1. Oppslutning om NSR 2009–2021 på valgkretsni­vå

Data: SSB. Note: I Østre valgkrets er det for perioden 2009–2017 rapportert tall for felle­sliste NSR/Samefolkets parti

Når vi går dypere ned fra valgkrets til kommunenivå (se tabell 2.2), blir bildet enda tydeligere. Tabellen inneholder 75 prosent av de avgitte stemmene ved sametingsvalget. I mange av de andre kommunene som ikke er med i denne tabellen, er antall velgere for få til at vi får tilgang til data (det må være minimum 30 registrerte velgere i manntallet).

Tromsø er nå den største kommunen i antall medlemmer i manntallet og den kommunen hvor NSR får den største andelen av sine stemmer. En av ni NSR-stemmer kom i 2021 fra Tromsø. Samlet sett kom 39 prosent av NSR-stemmene fra Tromsø, Oslo, Alta, Kautokeino og Karasjok (i kursiv i tabellen). De sterkeste kommunene i oppslutning

Tabell 2.2. Oppslutning om NSR – 2021-valget på kommunenivå

Kommune	Oppslutning NSR 2021	Andel av totale NSR-stemmer	Antall stemmer
Snåsa	83,3	1,2	55
Røros	82,2	1,4	60
Tjeldsund	67,3	2,4	107
Trondheim	54,2	2,8	123
Hamarøy	46,0	2,1	92
Tromsø	44,7	11,4	505
Kåfjord	41,9	2,7	117
Oslo	38,6	7,0	308
Bodø	38,3	1,7	75
Bergen	37,9	1,2	55
Harstad	33,3	0,9	40
Storfjord	31,8	0,8	34
Nesseby	31,7	2,1	93
Lavangen	31,5	0,5	23
Karasjøk	30,6	7,2	316
Tana	28,2	4,6	202
Narvik	27,6	0,9	40
Nordreisa	27,6	1,2	54
Kautokeino	26,2	7,2	318
Loppa	24,4	0,2	11
Sør-Varanger	24,1	2,2	95
Alta	23,1	6,2	272
Skjervøy	23,0	0,3	14
Vadsø	22,4	1,4	61
Hasvik	21,7	0,1	5
Lebesby	19,8	0,5	22
Kvænangen	17,6	0,3	15
Nordkapp	17,3	0,4	17
Vardø	16,0	0,1	4
Lyngen	14,1	0,5	22
Porsanger	12,9	1,8	78
Hammerfest	12,7	1,1	50
Båtsfjord	6,7	0,0	2
Måsøy	5,7	0,1	3

var fra Sørsamisk valgkrets (Snåsa, Røros og Trondheim) og fra Vesthavet valgkrets (Tjeldsund og Hamarøy). Partiet gjorde det også sterkt i byene utenfor Finnmark (Tromsø, Oslo, Trondheim, Bodø og Bergen). At partiet klarer å appellere både til byene og til rurale strøk med en betydelig andel samisk befolkning, illustrerer hvordan partiet så langt har maktet å skape en type fellesforståelse eller koalisjon mellom samer i urbane områder og mer tradisjonelle områder hvor samisk tilstedeværelse i stor grad preger lokalsamfunn. Som nevnt tidligere og også sett i andre kapitler (se kapittel om geografi) er det en betydelig enighet i spørsmålet om samisk selvbestemmelse og styrking av samiske rettigheter hvor by og land langt på vei står for det samme.

Det er også verdt å merke seg at NSR står relativt sett svakere i Finnmark og spesielt i områdene utenom Kautokeino og Karasjok. Det er kanskje i de områdene hvor debattene rundt FeFo og konflikter mellom industriutvikling og reindriftens rettigheter har vært aller sterkest. I figur 2.1 så vi at dette har vært tilfellet ved de fire siste sametingsvalgene. Også i tabell 2.2 ser man at mange av de svakeste kommunene for NSR er dominert av Finnmarkskommuner.

Tabell 2.3. Synet på økt samisk selvbestemmelse, makt til Indre Finnmark, tillit til Sametinget og interesse for samepolitikk (gjennomsnitt og standardfeil i parentes)

	Samisk selvbestemmelse (1–5)	Indre Finnmark (1–5)	Tillit Sametinget (0–10)	Interesse (1–4)
NSR (n=296-268)	4,60 (0,03)	2,93 (0,08)	6,98 (0,03)	2,21 (0,04)
Ap (n=101-94)	3,89 (0,1)	3,39 (0,15)	6,27 (0,10)	1,89 (0,10)
Nordkalottfolket (n=200-190)	3,26 (0,09)	4,04 (0,09)	4,61 (0,09)	1,96 (0,05)

Samisk selvbestemmelse er en sammensatt indeks bestående av tre spørsmål: a) Sametinget bør få økt innflytelse over kyst- og fjordfisket i samiske områder (denne variabelen er snudd slik at de som svarer helt enig, får 5, og de som svarer helt uenig, får 1), b) Sametinget bør nedlegges (helt enig=1, helt uenig= 5), c) Sametinget bør få mindre innflytelse over bruken av naturressurser i samiske områder (helt enig=1, helt uenig= 5). *Indre Finnmark* måler respondentens enighet i påstanden om at «Indre Finnmark har for stor innflytelse på Sametinget».

I tabell 2.3 tydeliggjør vi hvordan NSRs velgere skiller seg fra velgerne til de to hovedkonkurrentene NKF og Arbeiderpartiet i en rekke av de sentrale samepolitiske spørsmålene. Som vi ser i tabell 2.3, er NSRs velgere mye sterkere tilhengere av økt samisk selvbestemmelse, mindre negative i synet på makten til Indre Finnmarks posisjon, som også sier oss noe om hvordan man ser på reindriftens posisjon, og har høyere tillit til Sametinget som

institusjon sammenliknet med de andre partiene. Dette er helt sentrale skillelinjer i samepolitikken, og som vi har tidligere påpekt, har synspunkt knyttet til urfolksrettigheter og Sametingets makt og rolle vært svært viktig for å forklare NSRs posisjon i samepolitikken.

Tabell 2.4. Oppslutning om NKF, Ap og NSR etter hvilket språk som ble snakket hjemme under oppveksten (mulig å krysse for flere alternativer). Prosent

	Nordkalottfolket	Ap	NSR
Nordsamisk (n=320)	19	11	41
Norsk (n=685)	28	13	34
Kvensk eller finsk (n=76)	49	8	24

Det er for få respondenter som har svart sørsamisk eller lulesamisk til at det gir mening å publisere tallene, men det følger samme mønster som nordsamisk.

I Norden er språk en viktig markør for samiskhet, og språk ble av Samerådet i 1986 brukt som kriterium på hvem som er same (Nilsson, 2020). I Norge ble kriteriet også foreslått av Samerettsutvalget (NOU 1984: 18), og det ble fulgt opp i sameloven for dem som kunne skrive seg inn i valgmannallet (Ot.prp. nr. 33, 1986–87). Språkkriteriet er riktignok svært vidt siden det kan knyttes tre generasjoner tilbake i tid, men det innebærer likevel at den enkeltes språkbakgrunn gjerne blir viktig for politisk ståsted. Vi ser da også i tabell 2.4 at NSR har høyere oppslutning blant de som snakket samisk i oppveksten, men forskjellene er ikke signifikante. NKF, derimot, har en signifikant høyere andel blant respondenter som snakket finsk eller kvensk i oppveksten. Det er ingen signifikante forskjeller blant Ap-velgerne.

Tabell 2.5. Holdning til endring av manntallskriterier

	NKF	Ap	NSR
De bør endres slik at færre kan melde seg inn	6	5	11
De er bra som de er	63	73	74
De bør endres slik at flere kan melde seg inn	31	22	15

N = 497

Synet på manntallet og manntallskriteriene er svært viktig fordi det er manntallskriteriene som avgjør hvem som er same god nok til å kunne stille til valg. Disse kriteriene er basisen som hele samepolitikken bygger på. Selv om det er tydelige forskjeller blant NKFs, Aps og NSRs velgere når det gjelder om flere eller færre bør kunne melde seg inn, er det overordnede bildet i tabell 2.5 at den store majoriteten av velgerne i alle tre partiene støtter

dagens manntallskriterier, og at det kun er et lite mindretall som ønsker innstramminger. Variasjonen er større når det gjelder endring som gjør at flere kan melde seg inn. Nærmere en tredjedel av NKFs velgere ønsker dette. Det er i dag betydelig debatt rundt manntallskriteriene, og det kan være at vi alt ved valget i 2025 vil se merkbare endringer i oppslutningen om kriteriene.

Tabell 2.6. Hva stemte 2021-velgerne til NSR ved sametingsvalget i 2017?

	Prosent
Flyttsamelista	2
Ap	2
Nordkalottfolket	2
NSR	65
Samefolkets parti	2
Åarjel-Saemiej Gielh	3
Andre	1
Ikke stemmerett	12
Stemte ikke	11

N=296

Tabell 2.7. Hva stemte 2017-velgerne til NSR ved sametingsvalget i 2021?

	Prosent
Árja	4
Ap	4
Senterpartiet	3
Nordkalottfolket	5
NSR	78
Samefolkets parti	4
Andre	2

N=296

For å forstå et partis velgere og grad av tilknytning til partiet er velgerstabilitet og velgeroverganger viktige. Tabell 2.6 og 2.7 viser velgerovergangene til NSR, tabell 2.6 hva velgerne som stemte på partiet i 2021, stemte ved valget i 2017, og tabell 2.7 hva NSRs velgere ved valget i 2017 stemte i 2021. Det viktige og overordnede bildet er at det er svært stabilt, relativt få velgeroverganger og høy velgerlojalitet. Utfordringen for alle samiske partier er at manntallsveksten har vært såpass høy at de ikke bare må holde på tidligere velgere, men også evne å vinne nye velgere som kommer inn i manntallet. Tallene her for NSR kan hevdes å peke i retning av vel mye stabilitet om en ønsker økt dynamikk og vekst.

Tabell 2.8. Hva stemte 2021-velgerne til NSR og Nordkalottfolket ved stortingsvalget 2021? Prosent

	NSR	NKF
Rødt	19	10
Sosialistisk Venstreparti	26	6
Miljøpartiet de Grønne	7	3
Ap	16	24
Senterpartiet	15	20
Høyre	6	8
Venstre	3	4
KrF	1	1
Frp	2	9
Andre partier/lister	4	14
Stemte ikke/vil ikke si	1	1

N= 496

Siden Sametinget og Sametingets velgere inngår som en viktig del av den mer overordnede politiske strukturen i Norge, er det politisk interessant hvordan Sametingets velgere stemmer ved stortingsvalg. For å få innsikt i hva som kjennetegner NSRs velgere også i nasjonal sammenheng, ser vi i tabell 2.8 på hvordan NSRs velgere til sametingsvalget i 2021 stemte ved stortingsvalget, og sammenlikner med NKF for å tydeliggjøre kontrasten. En uvanlig stor del av medlemmene til NSR står langt til venstre i norsk politikk. Tabellen viser at over halvparten av NSRs velgere stemte på enten Rødt, SV eller MDG ved stortingsvalget i 2021. Det er partier som ikke stiller til valg ved sametingsvalget, noe som nok delvis skyldes at NSR i stor grad ivaretar deres posisjon. Kontrasten til NKF er svært interessant. Her er det i underkant av 20 prosent som stemmer på de tre partiene. De borgerlige partiene gjør det betydelig svakere hos begge partier, selv om de gjør det noe bedre blant NKF-velgere. Det er ellers mer enn interessant at Arbeiderpartiet får betydelig oppslutning hos både NSR og NKF, til tross for at Arbeiderpartiet også selv stiller til valg ved Sametinget. «Andre partier» er ikke spesifisert i undersøkelsen, men det er grunn til å tro at Pasientfokus som stilte liste og fikk 14 prosent i Finnmark, er betydelig representert særlig blant NKFs sametingsvelgere.

For å se hvordan alle de forskjellige faktorene spiller inn for å forklare hvorfor velgere stemmer NSR, har vi laget en multivariat logistisk regresjonsmodell (tabell 2.9).

Tabell 2.9. Regresjonsmodell for sannsynlighet for å stemme NSR. Standardfeil i parentes

	Avhengig variabel: Stemte NSR = 1, andre partier = 0
Positiv til samisk selvbestemmelse (skala 1–5)	3,01*** (0,43)
Høyre–venstre-skala (skala 0–10 der 0 = helt til venstre og 10 = helt til høyre)	0,90** (0,04)
Indre Finnmark har for mye innflytelse på Sametinget (skala 1–5)	0,82*** (0,06)
Kjønn (1 = Mann)	0,88 (0,17)
Alder	1,00 (0,01)
Utdanning (1= grunnskoleutdanning, 2 = videregående, 3= universitet, 4= universitet mer enn 3 år)	0,95 (0,10)
Ruralt bosted (1 = By, 2 = et tettsted, 3= et spredtbygd område)	0,82 (0,10)
Ny i manntallet 2020/2021	0,90 (0,27)
Snakket kvensk eller finsk i oppveksten (1 = Ja)	0,77 (0,27)
Konstant	0,03*** (0,02)
Observasjoner	745
Log sannsynlighet	–374,27
Akaike Inf. Crit.	768,54

Note: *p<0,1; **p<0,05; ***p<0,01

Regresjonsmodellen viser at den aller viktigste forklaringsvariabelen for om en respondent stemte NSR sammenliknet med de øvrige partiene, er synet på samisk selvbestemmelse. Dette illustrerer hvor viktig spørsmålene om samisk selvbestemmelse er som overordnet uttrykk for den samepolitiske retningen som velgerkoalisjonen til NSR ønsker. NSR appellerer svært godt til de som ønsker økt samisk selvbestemmelse, men i svært liten grad til de som ikke ønsker det. I tillegg er deres velgere noe til venstre på høyre–venstre-dimensjonen og litt mer uenige i påstanden om at Indre Finnmark har for mye makt, enn andre partier. Det er ingen sosiodemografiske og sosioøkonomiske kjennetegn som har signifikant effekt.

Oppsummert kan vi si at valganalysen både på valgkrets-, kommune- og velgernivå underbygger at NSRs oppslutning er tett knyttet opp til framveksten av samiske rettigheter og institusjoner. Ikke bare i kjerneområdene, men også generelt i mer rurale områder med en betydelig andel samer lykkes fremdeles partiet godt, om enn med valgutfordringer særlig i Finnmark. Svært viktig er det også hvordan partiet har lykkes blant samer i byene der manntallet har vært i sterk vekst. Samlet har dette sikret NSRs dominerende posisjon i samepolitikken.

NSRs dominerende velgerkoalisjon

I de fire valgkretsene utenfor Finnmark har NSRs velgeroppslutning vært økende, og over landsgjennomsnittet. I 2021 utgjorde andelen av NSRs velgere fra valgkretsene utenfor Finnmark 63 prosent, hvor 40 prosent av disse kom fra byene Tromsø, Harstad, Bodø, Trondheim, Bergen og Oslo. Andelen av NSRs velgere i Finnmark utgjorde 37 prosent, hvor 61 prosent av disse kom fra kommunene Kautokeino, Karasjok, Porsanger, Tana og Nesseby. Dette er også områder hvor det samiske språket står relativt sterkt, og hvor NSR har sterkere oppslutning enn NKF og AP når vi ser bort fra Porsanger. Av den totale velgeroppslutningen til NSR i 2021 kommer 31 prosent fra de sju større byene Alta, Tromsø, Harstad, Bodø, Trondheim, Bergen og Oslo, og 30 prosent fra kommunene i det samiske språkforvaltningsområdet: Kautokeino, Karasjok, Porsanger, Tana, Nesseby, Kåfjord, Tjeldsund, Lavangen, Hamarøy, Snåsa og Røros.

Vi ser at en stor andel av NSRs velgeroppslutning består av velgere fra de kjerne-samiske områdene og de større byene. Bildet av at oppslutningen om den samepolitikken som har vært rådende siden Alta-saken i hovedsak er fra kjerneområdene og de større byene, blir enda tydeligere når vi ser at oppslutningen om lokale samelister (Johttisápmelaččaid listu, Árja, Daloniid listu og Samefolkets parti og tidligere ÅSG), som idémessig står NSR nært, også har sin oppslutning fra de samme områdene.

Den tilbakegangen NSR har hatt i Nord-Troms og på kysten av Finnmark, er derfor veid opp med framgang i områdene utenfor Nord-Troms og Finnmark, og da særlig i de større byene. I politiske holdninger er NSRs velgerkoalisjon sterk tilhenger av samisk selvbestemmelse, som kan forstås som uttrykk for den politikken som NSR vant fram med etter Alta-saken, og som ble institusjonalisert gjennom Sametinget. Selvbestemmelsesretten

er derfor i avgjørende grad knyttet til en sterkere rolle for Sametinget med en utvikling som styrker samiske urfolksrettigheter, herunder landrettigheter, i nasjonal lovgiving.

I politiske holdninger er selvbestemmelsesretten nært knyttet til landrettigheter (Mörkenstam et al., 2017), som har sitt tyngdepunkt i Indre Finnmark. Det er i Finnmark kampen om landrettighetene først og fremst har stått med både utformingen og oppfølgingen av Finnmarksloven. Spørsmålet om samisk eiendomsrett basert på dominerende lokal samisk bruk i Indre Finnmark handler om selve grunnlaget for den nye samepolitikken som har vært utviklet siden Alta-saken (Høyesterett, 2024). De samiske kjerneområdene er områder hvor språk, kultur, næringsutøvelse og landrettigheter er gjensidig tvinnnet sammen, samtidig som det er i disse områdene den offentlige samepolitikken har sitt omdreiningspunkt. Vi ser også at rettskonflikter om eiendomsrett, reindriftsrett og arealinngrep fra samiske kjerneområder utenfor Finnmark har vært viktige for utviklingen av samepolitikken (Høyesterett, 1996, Tysfjorddommen; Høyesterett, 2001a, Selbudommen; Høyesterett, 2001b, Svartskogdommen; Høyesterett, 2021, Fosendommen).

I de større byene, hvor NSR har en betydelig andel av sine velgere, utgjør ikke kollektive landrettigheter et direkte politisk spørsmål med konkrete konsekvenser for livsgrunnlaget til velgerne. Støtten til selvbestemmelsesretten med en tilhørende holdning til landrettigheter fra velgere i byene kan derfor forstås som en støtte til den samepolitiske retningen med internasjonalisering, institusjonalisering og rettsliggjøring som har vært gjeldende siden slutten av 1980-årene. Fra et slikt perspektiv vil deltakelsen og stemmegiving ved sametingsvalg for disse velgerne ikke nødvendigvis være drevet i så stor grad av konkrete politiske saker, men mer ut fra ønsket om å uttrykke anerkjennelsen av samisk forskjellighet understøttet av internasjonal og nasjonal rettsutvikling. Samer i byene legger da også mer vekt på at registrering i valgmanntallet uttrykker deres samiske identitet og mindre vekt på et ønske om å påvirke samepolitikken, enn samer i kjerneområdene (Selle et al., 2020). En slik situasjon synliggjør også at Sametinget ikke er et folkevalgt organ som først og fremst fordeler ressurser og tjenester til medborgerne, slik vi finner i den ordinære politikken.

Sametinget har ikke grunnlag for å ta inn egne skatter og avgifter, og dermed blir den økonomiske siden av politikken mindre viktig. Det er i større grad en institusjon som sikrer at samiske interesser og rettigheter

blir fremmet, vurdert og kontrollert (Falch & Selle, 2022a; Falch, 2022). Det økonomiske handlingsrommet til Sametinget er avhengig av bevilgninger fra Stortinget, og denne bevilgningen har økt de siste årene. Det har blant annet ført til at NSR-flertallet i Sametinget har prioritert gratis barnehage for barn i samiske barnehager utenfor Nord-Troms og Finnmark.⁶ Fra et slikt perspektiv kan det ikke bare være snakk om identitetstilknytning til det samiske, men også en rasjonell egeninteresse for samiske velgere i byer som Tromsø og Oslo å stemme NSR.

Tall fra valgundersøkelsen 2021 viser at 57 prosent av velgerne i byene oppgir at det å gi uttrykk for sin samiske identitet, er den viktigste årsaken til at de har meldt seg inn i manntallet. I Indre Finnmark svarer 69 prosent at det å kunne påvirke samepolitikken er den viktigste årsaken (for kategorisering se kapittel 5 om geografi).

NSRs velgere i byene og utenfor kjerneområdene kan derfor innenfor et slikt system lenge leve ganske godt med at Sametinget først og fremst leverer politiske resultater knyttet til språk og kultur. For disse velgerne er NSRs vekt på internasjonalt forankret institusjonalisering og rettsliggjøring, med selvbestemmelse som et samlet uttrykk for dette, en effektiv måte å heve statusen til samisk identitet og forskjellighet på.

Positive holdninger til selvbestemmelse kan derfor godt være uttrykk for at det er et sammenfall av interesser mellom velgerne i kjerneområdene, som er opptatt av å sikre sine kollektive landrettigheter, og velgerne i byene, som ser slike rettigheter og Sametingets rolle som måter å oppnå bred anerkjennelse av samisk identitet og forskjellighet på. NSR trenger heller ikke på kort sikt å prioritere sterkt mellom disse interessene. For NSR blir derfor samlingen eller koalisjonen av velgere fra kjerneområdene og byene en måte å opprettholde sin dominerende posisjon i samepolitikken på. En slik velgerkoalisjon støtter også opp om NSRs forståelse om et større samisk urfolkspolitisk fellesskap som strekker seg over avstander og kulturelle variasjoner (Falch & Selle, 2023a).

Det hører med til bildet at en stor del av NSRs velgere utenfor kjerneområdene, og da særlig byene, nok har tette familie- og slektsbånd til både kjerneområder og primærnæringene der. Selvbestemmelses- og landrettighetspolitikken til NSR vil derfor også være av direkte betydning for mange «byvelgere». Noe tilsvarende ser vi for NKF. Selv om NKF har en

6 <https://www.nrk.no/sapmi/nordkalottfolket-vil-kutte-gratis-samisk-barnehage-i-sametingets-budsjett-1.17154453>

svært sterk nord-mot-sør-dimensjon i sin politikk (Falch & Selle, 2023b), har de likevel 14,7 prosent oppslutning i Sør-Norge. Dette taler for at mange velgere fortsatt har sterke bånd til nord, med en valgdeltakelse motivert ut fra ønsket om å påvirke konkret politikk der.

Selv om mange førstegenerasjons «byvelgere» fortsatt har sterke bånd til sine samiske hjemmeområder, og selv om Sametinget og samepolitikken skiller seg en god del fra den ordinære politikken ved at den i større grad sikrer for rettigheter og anerkjennelse for forskjellighet enn for konkret ressursfordeling og tjenester, er også Sametinget i høyeste grad et organ vi må forvente også aktivt representerer interessene til velgerne som ikke er fra kjerneområdene. Over tid er det derfor ikke urimelig å forvente at NSRs velgerkoalisjon vil være vanskelig å opprettholde (Falch & Selle, 2024).

Geografisk tilhørighet har lenge vært en sentral faktor i studiet av forskjeller i politiske holdninger (Lipset & Rokkan, 1967; Stein et al., 2021). Selv om det i dag er et visst samsvar i samepolitiske holdninger hos samer i byer og i kjerneområdene (Selle et al., 2020, se også Steins kapittel 5 i denne boka), er ikke de strukturelle betingelsene for å vedlikeholde slike holdninger over tid nødvendigvis de samme. Det er blant annet betydelige forskjeller mellom bysamene og samer bosatt i kjerneområdene når det gjelder om de er oppvokst i samiske lokalsamfunn, og har språkkompetanse og nærhet til samisk kultur. Valgundersøkelsen fra 2021 viser at i Indre Finnmark sier 73 prosent av velgerne at de har samisk som morsmål, mens i byene er tallet 9 prosent (for kategorisering se kapittelet om geografi). Dette er trekk som er sentrale i et generasjonsperspektiv, og det er forskjeller som er viktig for hva slags samisk liv man lever og kan leve. Både bysamer og samer i kjerneområdene har samtidig en tydelig egenorientering der man ønsker mest mulig ressurser brukt i egne områder. Derfor ønsker bysamer i langt større grad en satsing på samer i byene, og de mener i langt større grad at indre Finnmark har for stor innflytelse over Sametinget (Selle et al., 2020). Vi mener derfor det er rimelig grunn til å forvente at den valgdemografiske endringen, der tyngdepunktet av velgere flyttes til byer og i sør, over tid også påvirker den politiske saksoppmerksomheten i retning av rettigheter til en individuell identitet, med stadig svakere kobling til kjerneområdene og landrettighetene.

NSR har da også tilpasset seg et økt velgergrunnlag i sør og i byene, med saker som gir oppmerksomhet på toleranse for ulike individuelle identiteter hvor en bredere kulturell kompetanse og tilknytning til samiske områder og miljø spiller en begrenset rolle. Temaer kjørt fram av NSR

som menneskelige konsekvenser, som psykiske lidelser av fornorskingspolitikken og hets av samer, er eksempler som kan forstås å handle om individuelle utfordringer som same (Sametinget, 2017, 2018, 2019, 2021, 2022), og mindre om utfordringer for samiske samfunn, hvor språk og kulturkompetanse gjennomsyrrer hverdagen. Saker som håndterer individuelle utfordringer som same kan være med på å opprettholde NSRs dominerende velgerkoalisjon, men er samtidig uttrykk for en grunnleggende strukturell endring av det samepolitiske fellesskapet, som det over tid vil være grunn til å forvente vil virke tilbake på NSRs ideologiske posisjon. Den ideologiske vekten blir ikke nødvendigvis lenger så tung på kollektiv selvbestemmelse og landrettigheter, men glir mer over på individuelle utfordringer som same uten at de er sterkt knyttet til sted og miljø. En slik ideologisk forskyvning kan innebære en bevegelse bort fra urfolkspolitikken rettsliggjøring hvor sammenkoblingen mellom språk, kultur, næringer og landrettigheter er avgjørende, og over i den ordinære politikken håndtering av minoriteter og mangfold hvor oppmerksomheten er på toleransen for ulike individuelle identiteter (Falch & Selle, 2023a). En slik utvikling mener vi åpner det samepolitiske rom for framveksten av nye typer av utfordrerpartier. Vi går derfor over til en drøfting av en ny konkurransesituasjon som setter press på NSRs dominans.

Ny konkurransesituasjon

Kriteriene for å kunne registrere seg i Sametingets valgmannstall er at man oppfatter seg som same, og at man selv eller en av foreldrene, besteforeldrene eller oldeforeldrene hadde samisk som hjemmespråk i oppveksten. Det er altså snakk om en individuell handling å melde seg inn i manntallet der en må kunne vise til et svakt slektsbasert språkkriterium.

Kombinasjonen av dette individuelle subjektive kriteriet og det vide objektive slektsbaserte språklige kriteriet gjør at det er mange som i teorien kan melde seg inn om man velger å oppfatte seg selv som same. Hva annet man oppfatter seg som, blir det ikke spurt om. Grensene for det samepolitiske demos blir utydelig og flytende, der det er rom for personer med svært ulik bakgrunn. Det åpner for konflikt rundt kriteriene. Denne debatten har lenge vært framtrødende i Finland og dels i Sverige, og har den senere tid også kommet til overflaten i Norge (Berg-Nordlie, 2022; Bjørklund, 2016; Hætta, 2007; Junka-Aikio, 2016; Mörkenstam et al., 2022; Nilsson, 2020).

Hovedstrømningen i debatten om hvem som skal kunne stå i manntallet, har i Norge vært preget av at jo flere som står i manntallet, jo sterkere står samepolitikken, fordi et sterkt valgdemokrati forventes å styrke samepolitikken sin posisjon og gjennomslagskraft i det norske politiske systemet. Oppslutningen om kriteriene er da også svært stor blant både samer og ikke-samer (Selle et al. 2015; Pettersen, 2017; Pettersen & Saglie, 2021). Tabell 2.5 viser at det blant velgerne til Ap, NSR og NKF er under 11 prosent som vil stramme inn reglene. Den store majoriteten vil beholde reglene slik de er i dag, og det er flere som vil gjøre det enklere enn som vil gjøre det vanskeligere.

Det kan framføres at den økte oppmerksomheten om individuell identitet, som følge av en forflytning av tyngdepunktet til velgerdemografien fra kjerneområdene til byer og til sør, samtidig åpner for endringer av hva som er avgjørende uttrykk for samiskhet. NSR har i stor grad stått for en inkludering av samer som strekker seg over avstander og kulturelle variasjoner. Den økte anerkjennelsen av samer og samisk kultur som den nye institusjonaliserte samepolitikken med Sametinget har virket til, innebærer samtidig at stadig flere som ikke har en sterk nærhet til samiske miljø vil uttrykke sin samiskhet. For mange blir måten dette kan gjøres på å registrere seg i valgmanntallet (Falch & Selle, 2022b). Slik blir samiskheten og samiske valgeregler ikke bare noe som er grunnlaget for Sametinget, men også et resultat av Sametingets suksess. Denne suksessen til NSR og Sametinget åpner samtidig rommet for hva som kan forstås som samiskhet, noe som også legitimerer registrering i valgmanntallet for dem som ikke ønsker grunntrekkene i den samepolitikken NSR har stått for. Det er snakk om en overordnet endring i omgivelsene som gjør at stadig flere forstår seg som samisk nok, også i nord, til å delta i Sametinget selv om de ikke inngår i et samisk miljø med en tydelig samisk kulturell tilknytning (se kapittelet om NKF).

Endringene i velgerdemografien mot byer i sør og mot Tromsø med tilhørende endringer i forståelsen av samiskheten i nord åpner med andre ord det samepolitiske rommet for nye typer utfordrerpartier som er kritiske til selvbestemmelse, landrettigheter, reindriftens posisjon og vekten på kulturell forskjellighet (Falch & Selle, 2023, se også kapittel 3 om NKF).⁷

---

7 For en omfattende analyse av mulige konsekvenser av de strukturelle endringene i manntallet, se Falch og Selle (2024).

Fra 2017 til 2021 økte antallet manntallsførte i Nordre valgkrets hvor NKF i 2021 fikk 36,5 prosent oppslutning (mot 20,7 prosent i 2017), med 575 personer eller 18,5 prosent. Utviklingen har bare forsterket seg etter dette ved at det fra 2021 til 2023 har kommet 767 nye registrerte, eller en økning på 20 prosent i Nordre valgkrets. Manntallsveksten i Nordre valgkrets har de siste årene nesten utliknet veksten i Sør-Norge hvor det for perioden 2017–2021 var en voldsom vekst med 1824 personer eller 43 prosent, mens det i perioden 2021–2023 var en vekst på 991 personer eller 19 prosent.

Valgmanntallsutviklingen og oppslutningen om NKF viser at det langt på vei skjer en motmobilisering mot NSR og det samepolitiske programmet de står for, og som Norge på prinsipielt nivå har ført. Denne motmobiliseringen skjer med kysten av Nord-Troms og Finnmark som basis.⁸ Samtidig som NKF er et entreprenørparti som utnytter det nye samepolitiske rommet som åpner seg (se kapittelet om NKF), synes det som om de også evner å vekke en ideologisk gjenklang og dermed oppnå en viss forankring i tenkemåter hos samiske grupper som tapte kampen om den nye samepolitikken, og som den gang var representert av SLF (Falch & Selle, 2023b). De indre spenningene som lå i samebevegelsen da den nye samepolitikken vant fram, har derfor aldri forsvunnet. Med de gradvise endringene av velgerdemografien og forståelsene av samiskheten i kombinasjon med et stadig sterkere sameting, har det oppstått muligheter for motmobilisering til NSRs urfolkspolitiske posisjon. NKF har grepet denne muligheten og står for en politikk der de er imot internasjonaliseringen og rettsliggjøringen som urfolkspolitikken bygger på, noe som også betyr at de motsetter seg tydelige etniske grensdragninger mellom folk i nord (Falch & Selle, 2023b).

NKF skiller seg også grunnleggende fra AP som lenge var det nest største partiet i Sametinget. AP har over tid blitt stadig sterkere påvirket av rettsliggjøringen og kravet om samisk selvbestemmelse, men uten at egne velgere i særlig grad støtter opp om det (se kapitlene om AP og NKF). APs tilbakegang tydeliggjør at NSR fremdeles er selve bæreren av det urfolkspolitiske rommet, mens NKF langt på vei avviser en styrket samisk

---

8 Eksempler på dette er industrileder Greger Mannsverk i Kirkenes som har meldt seg inn i manntallet i protest mot politikken som NSR fører på Sametinget, <https://www.ifinnmark.no/hvilket-finnmarkskal-mine-barnebarne-oppleve/o/5-81-1740977>, og tidligere AP-ordfører i Porsanger Aina Borch som har meldt seg inn i NKF for å bekjempe det NSR-styrte Sametinget som hindrer utviklingen i Finnmark, <https://www.sagat.no/nyheter/slutter-som-direktor-og-gar-til-nordkalottfolket/19.46010>

selvbestemmelse. NKF blir dermed en utfordrer til NSR av en annen og mer spisset karakter enn AP noen gang har vært. NKF er heller ikke et parti med bånd til nasjonalstatlig partipolitikk. De framstår derfor som en troverdig motstander av den samepolitikken som blir ført innenfra, fordi de ikke trenger ta hensyn til det statlige ansvaret for den overordnede internasjonaliserte og rettsliggjorte urfolkspolitikken som har vært ført. Det er derfor snakk om en politisk aktør som ikke så lett blir kooptert inn i det samepolitiske system med NSR i førersetet. De institusjonelle føringene og forståelsesrammene som presser i retning av slik kooptering er knapt til stede for NKF, fordi de er så forskjellig at de ikke på noen nivå er knyttet til dem.

Før NKFs sterke vekst kunne partisystemet i Sametinget kategoriseres som tredelt: et dominerende NSR, norske partier med utspring fra det norske Stortinget, der bare AP hadde betydelig støtte, og samiske lister, der de fleste hadde liten oppslutning og kontinuitet. Nå er NKF som nest største parti noe langt mer enn en samisk liste, og partiet er blitt en hovedutfordrer til NSR, selv om det er langt opp til NSR i støtte. At NKF også stiller til fylkestingsvalg og gjorde et brakvalg i Finnmark i 2023 illustrerer hvordan de bygger seg opp til et reelt utfordrerparti med betydelig støtte, spesielt i Finnmark.

NKFs gjennombrudd ved valget i 2021 reiser spørsmålet om vi er på vei bort fra et samepolitisk system basert på et dominerende NSR, men med et AP som en relativt stor konkurrerende aktør som likevel i økende grad har stått nær NSR i synet på samepolitikken grunnleggende karakter, og over til et reelt topartisystem som på grunnleggende vis endrer partikonkurransens struktur og innhold. Det er snakk om hovedaktører som vil dra samepolitikken i helt ulik retning, der den ene er så forskjellig at en vil bryte ut av urfolkspolitikken og dermed det samepolitikken har vært bygd på siden starten. Med en videre styrking av NKF vil det oppstå en dyptpløyende skillelinje i det samiske valgdemokratiet med to alternativer som er grunnleggende forskjellige, og der NKF vil endre og bygge ned store deler av den politikken som har eksistert siden starten, gjennom en sterkere lokalorientering og brudd med internasjonal urfolksorientering.

I en slik ny konkurransesituasjon er det grunn til å forvente at NSR vil ta nye grep for å sikre egen posisjon. Valgordning og manntallskriterier vil komme opp til ny diskusjon (Falch & Selle, 2024). I selve partipolitikken kan vi komme til å se forsøk fra NSR på å få færre lister der andre mindre samiske partier kommer inn under en større NSR-paraply, eller at velgerne

strategisk vil stemme på NSR for ikke å kaste bort stemmen sin.⁹ Det vil minke omfanget av «ikke tellende» stemmer og gjøre det tydelig at det er NSR som fortsatt er i førersetet når det gjelder urfolkspolitikken.

Som vi har sett, er NSR helt avhengig av en velgerkoalisjon med en betydelig andel velgere fra sør for å opprettholde selvbestemmelsesdimensjonen med krav om kollektive landrettigheter i nord. Behovet for oppslutning i sør vil ikke avta. Denne strukturelt paradoksale situasjonen for NSR vet da også NKF å spille retorisk på, ikke minst fordi et samlet nord mot den samepolitiske eliten og det sentrale sør er grunnleggende i hele NKFs tenkning.

For at NSR skal sikre sin ettpartidominans, er det viktig at dimensjonen samisk selvbestemmelse, og dermed urfolksdimensjonen, ikke blir varig svekket. NSR har fram til nå framstått som et «catch-all»-parti (Katz & Mair, 1996) i samepolitikken, i alle fall for de som er påkoblet den globaliserte urfolkspolitikken, og som ønsker grader av samisk selvbestemmelse som bygger på anerkjennelse av forskjellighet. Begrepet må selvsagt ikke forstås som å bety at alle samer vil kunne stemme på partiet, men partiet har gjennom sin dominans og innvirkning på sametingssystemet vært selve referanserammen for de andre partiene og bæreren av den moderne urfolkspolitikken. Partiet står for noe de andre partiene (unntatt Frp) har vært påkoblet og gjerne ønsket mindre av, men likevel innenfor den samme referanserammen eller kognitive horisonten, der grad av selvbestemmelse er omdreiningspunktet.

Velgerkoalisjonen som har konsolidert NSRs dominans, har imidlertid innebygget brytninger mellom en politikk for kollektive landrettigheter i nord og individuelle samiske identitetsutfordringer i byene og i sør. Den økte vekten på individuell identitet har bidratt til at flere velger å registrere seg i valgmanntallet for å uttrykke sin samiske tilhørighet, selv om samiskheten ikke alltid forstås å være like entydig og knyttet til kulturell kontekst. De er gjerne også mer opptatt av at generelle samiske interesser og rettigheter blir tatt hensyn til enn av konkret samepolitikk (Falch & Selle, 2022b). Dette åpner samtidig rommet for NKFs forståelser om en flytende samiskhet, hvor det er tilstrekkelig å erkjenne en viss grad av samiskhet for å kunne melde seg inn i valgmanntallet. Det er derfor betingelser for en betydelig motmobilisering, som vi spesielt ser i Finnmark hvor debatten om samiske rettigheter er sterkest. I lengden risikerer NSR også at de ikke

9 <https://www.nordnorskdebatt.no/trusselen-er-for-stor-til-ikke-a-samles/o/5-124-335590>

klarer å forene kollektive landrettigheter og individuelle identitetsutfordringer som same. Dersom de ikke klarer det, er det ingen andre politiske aktører som står klar til å overta rollen som urfolkspolitikkens garantist.

En annen side knyttet til en dypere skillelinje i samepolitikken, er hvilken plass det da er igjen for norske partier. AP som samepolitisk kraft har allerede blitt svekket i den nye situasjonen. Når hele 24 prosent av de som stemte NKF ved sametingsvalget, stemte AP ved stortingsvalget selv om AP også stiller til sametingsvalget, er det ingen tvil om at NKF tar AP-velgere (se tabell 2.8). En varig svekkelse av AP i Sametinget vil også bety at rollen til de norske partiene i samepolitikken mister relevans. Vi har vanskelig for å se for oss en styrking av andre norske partier med ideologisk tyngde og forskjellighet nok til å spille avgjørende rolle i samepolitikken. Det måtte i så fall være en ny samepolitisk koalisjon av SV og Rødt. Data fra sametingsvalgundersøkelsen 2021 viser at 65 prosent av samiske SV-velgere til stortingsvalget stemmer NSR ved sametingsvalget. Dermed ville SV i Sametinget kun svekke NSR. Frps rom er kraftig svekket med NKFs framvekst, der velgernes preferanser har likhetstrekk på viktige dimensjoner selv om FrP-velgerne er enda sterkere motstandere av samisk selvbestemmelse. Det var kun noen få stemmer som sikret at Frp fortsatt har en sametingsrepresentant igjen. Man har tidligere sett at det er betydelig samvariasjon i oppslutning for stortingspartier ved sametingsvalg og stortingsvalg (Buck et al., 2018). Dersom Frp gjør et godt stortingsvalg, kan de komme sterkere tilbake på Sametinget. SP og Høyre har hatt valgte representanter over tid, men de er få, og det er lite som peker i retning av et tydelig og varig gjennombrudd for disse norske partiene. SP, som i sametingspolitikken ligger tett opp til NSR, kan sies å ha hatt en viss permanens, og er nå inne med tre mandater med tyngdepunkt i Tana og Kåfjord, men valget i 2021 var et helt spesielt SP-valg, og det er vanskelig å få øye på et eget urfolkspolitisk ståsted å kunne mobilisere ut fra.

For å gjenvinne fotfeste i sametingspolitikken kan det tenkes at de norske partiene som deltar ved sametingsvalg, begynner å bryte ut av urfolkstenkningen og legger seg nærmere NKF. En bevegelse i slik retning er imidlertid svært vanskelig fordi det også betyr å bryte med den prinsipielle same- og urfolkspolitikk alle norske partier, med unntak av Frp har ført. Selv om vi likevel skulle se en slik ny strategi fra Ap og andre norske partier i konkurransen med NSR, blir gjerne konsekvensen at stemmer tas fra NKF, noe som paradoksalt nok styrker NSRs relative posisjon. NSR

vil nemlig tjene på slik «fragmentering» som den eneste større bæreren av urfolksdimensjonen. På den annen side vil en slik utvikling gjøre det mulig for NKF å finne alliansepartnere i Sametinget som kunne utfordre NSRs dominerende posisjon i selve Sametinget mer enn i selve valget, noe de i dag ikke har. Kanskje vil det også vise seg å være rom for et regionalbasert politisk radikalt urfolksparti om NSR ikke skulle klare å holde velgerkoalisjonen ved like (Falch & Selle, 2024).

Den nye konkurransesituasjonen med en klar politisk skillelinje mellom NSR og NKF vil bygge opp under begge partier. Norske partier og samiske lister vil komme under press enten ved at velgerne trekkes mot hovedmotstanderne, eller også at lokale samiske lister samler seg under NSR. Det er imidlertid også brytninger innad i NSRs velgerkoalisjon som i lengden kan være krevende å klare å holde sammen. Lokale samiske lister som er opptatt av kollektive landrettigheter, kan mobilisere som alternativet til et NSR som stadig må balansere en politikk mellom fokus på kollektive landrettigheter og individuelle identitetsutfordringer som same. En samepolitikk med en mer fragmentert og lokalorientert karakter med ringe betingelser for å skape større organisasjoner med kontinuitet på tvers av geografi, vil strukturelt svekke urfolkspolitikkens internasjonaliserte og rettsliggjorte karakter. Det er viktig å understreke at uansett i hvilken retning det vil gå, endrer den nye partikonkurransen med de nye alternativene selve samspillet i samepolitikken, og med det mulighetene for bred konsensus i Sametinget i møte med utviklingen av statlig politikk.

Konklusjon

NSR har vært den moderne samepolitikkenes mor og har dominert politikken på Sametinget siden starten. NSR er også samenes viktigste kulturorganisasjon. Gjennom hele perioden har NSR vært driveren i den internasjonaliseringen og rettsliggjøringen som gjør urfolkspolitikk til et politikkfelt som skiller seg grunnleggende fra vanlig lokal- og regionalpolitikk. Det er denne rettsliggjorte vektleggingen på selvbestemmelse og dermed autonomi fra andre offentlige myndigheter, myndigheter man samtidig er helt avhengig av, som gjør NSR til partiet som i svært stor grad og over svært lang tid har definert det samepolitiske rommet. Det er et rom de andre aktørene, enten de nå er rent samiske partier og lister eller inngår i det norske partisystemet, har vært og i økende grad er dratt inn i og påvirket av.

Som også valgdataene indikerer, framstår NSR som selve garantisten for styrkingen av samisk selvbestemmelse. De som i sterkest grad støtter økt selvbestemmelse, stemmer i stor grad NSR og har sikret partiets dominerende posisjon. Samlet gjør dette at partiet kan forstås som en særlig blanding av å være et catch-all-parti for de samer som ønsker samisk autonomi og selvbestemmelse innenfor enhetsstaten og vil politisere kulturell forskjellighet, og samtidig framstå som et kartellparti¹⁰ som gjennom profesjonalisert samarbeid med staten sikrer rettighetsbasert økt samisk autonomi (Falch, 2022). Uten et historisk sterkt NSR ville samenes posisjon innenfor den norske enhetsstaten vært en annen og svakere. Nå kan det være at det ideologiske tyngdepunktet, og dermed selve rammene samepolitikken opererer innenfor, forskyves, der en er på vei inn i en ny epoke med andre utfordringer, og der interne samiske motsetninger vil spille en mer betydelig rolle.

Nye velgergruppers mobilisering inn i valgmanntallet med tilhørende raske endringer i velgerdemografien, fra nord til sør, fra bygd til by og fra innland til kyst, endrer dynamikken i samepolitikken (Falch & Selle, 2024). Dette åpner for at indre spenninger om hva samepolitikken skal være, kommer til overflaten og til uttrykk på nye måter. Forståelser av samiskhet som en slags regional nordnorsk identitet, som NKF står for, utfordrer ikke bare NSRs mulighet til fortsatt dominans, men også i hvilken grad Sametinget fortsatt skal være en urfolksorientert selvbestemmelsesinstitusjon.

De selvforsterkningsmekanismene som har gitt NSR den dominansen de over en så lang tidsperiode har hatt og fremdeles har, virker derfor nødvendigvis ikke lenger som før. Med NKFs sterke vekst er selve urfolkspolitikken hovedkjennetegn politisert og under press på en helt ny måte. I et demokratisk politisk system kan det være et gode at ettpartidominansen har en ende, selv om Arbeiderpartiets relative styrke har gjort at samepolitikken også har hatt elementer av et topartisystem. Det er imidlertid grunn til å understreke at i et subnasjonalt urfolkspolitisk selvbestemmelsessystem vil partifragmentering og styringsusikkerhet ha andre konsekvenser enn innenfor et nasjonalstatlig suverenitetssystem, fordi samspillet mot og med staten er avgjørende for politiske gjennomslag i form en stadig sterkere rettsliggjøring og økt selvbestemmelse. Derfor er hva som skjer med samepolitikken, og ikke minst med NSR i samepolitikken, så avgjørende

10 Katz og Mair (1996) definerer kartellparti som et parti som bruker statens ressurser for å opprettholde sin posisjon i det politiske systemet, og opererer på en måte som likner et kartell.

for urfolkspolitikkens framtid og samenes posisjon i landets politiske styringssystem.

Forfatterbiografier

Torvald Falch (f. 1967) er utredningsleder i Sametinget og har doktorgrad i statsvitenskap fra UiT Norges arktiske universitet. Hans forskningsområde er institusjonalisering av urfolkspolitikk, urfolks selvbestemmelsesrett og det samiske valg- og partisystemet.

Per Selle (f. 1954) er professor emeritus ved Institutt for sammenliknende politikk ved Universitetet i Bergen. Hans forskningsområder omfatter blant annet komparativ urfolkspolitikk med særlig vekt på Norge (Norden) og Canada, Sametinget som politisk institusjon og frivillig sektors rolle i demokratiet.

Jonas Stein (f. 1984) er førsteamanuensis i statsvitenskap ved UiT Norges arktiske universitet. Han har doktorgrad fra UiT i 2019 om politisk og regional utvikling i Nord-Norge. Hans forskningsområder omfatter politisk adferd, tillit og regionale utviklingstrekk. Han har publisert en rekke artikler i ledende internasjonale tidsskrifter om konflikter mellom sentrum og periferi for å forstå moderne politikk.

Referanser

- Andresen, A., Evjen, B. & Ryymin, T. (Red.). (2021). *Samenes historie fra 1751 til 2010*. Cappelen Damm Akademisk.
- Bergh, J. & Saglie, J. (2015). Partisystem og skillelinjer i samepolitikken. I B. Bjerkli & P. Selle, *Samepolitikken utvikling*. Gyldendal akademisk.
- Berg-Nordlie, M. (2022). 'Sámi in the Heart': Kinship, Culture, and Community as Foundations for Indigenous Sámi Identity in Norway. *Ethnopolitics*, 21(4), 450–472. <https://doi.org/10.1080/17449057.2021.1932116>
- Berg-Nordlie, M. (2024). *En kort introduksjon til samenes historie*. Cappelen Damm Akademisk.
- Berg-Nordlie, M. & Schou, A. (2011). Who are Indigenous – and how should it matter? *Ethnopolitics*, (13).
- Berntzen, E. (2020). Historical and Longitudinal Analyses. I D. Berg-Schlosser, B. Badie & L. A. Morlino (Red.), *The SAGE Handbook of Political Science*. <https://dx.doi.org/10.4135/9781529714333.n26>
- Bjørklund, I. (2016). «Er ikke blodet mitt bra nok?» – Om etniske konstruksjoner og identitetsforvaltning i Sápmi. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 33(1), 8–20. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3053-2016-01-02-02>

- Boucek, F. & Bogaards, M. (2010). Introduction. Setting a new agenda for research. I M. Bogaards & F. Boucek (Red.), *Dominant political parties and democracy: Concepts, measures, cases and comparisons* (s. 1–17). Taylor and Francis Group.
- Buck, M., Haugen, K. H., Stein, J. & Svalestuen, S. (2018). Oppslutningen om Ap, H, Sp og FrP ved sametingsvalg sammenliknet med stortingsvalg 1989–2017: Er det nasjonale valgvinger eller samepolitikken som teller? (Samiske Tall forteller 13, rapport 2/2018)
- Collier, D. & Munck, G. L. (Red.). (2022). *Critical junctures and historical legacies: insights and methods in comparative social science*. Rowman & Littlefield.
- Falch, T. (2022). Samisk selvbestemmelse som motmakt: en statsvitenskapelig analyse av rettsliggjøringen av forholdet mellom samene og staten. *Lov og Rett*, 61(9), 547–565. <https://doi.org/10.18261/lor.61.9.3>.
- Falch, T. & Selle, P. (2018). *Sametinget. Institusjonalisering av en ny samepolitikk*. Gyldendal Akademisk.
- Falch, T. & Selle, P. (2022a). Et rettighetsfellesskap: samisk systembygging i den norske enhetsstaten. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 63(1), 44–63. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291x-2022-01-03>
- Falch, T. & Selle, P. (2022b). Sametingets relevans og rekkevidde. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 38(2), 43–59. <https://doi.org/10.18261/nst.38.2.1>
- Falch, T. & Selle, P. (2023a). Eitpartidominans i et flerpartisystem: Norske Samers Riksforbund i samepolitikken. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 39(2), 74–90. <https://doi.org/10.18261/nst.39.2.2>
- Falch, T. & Selle, P. (2023b). Populisme på samisk. Nordkalottfolket på Sametinget. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 39(4), 122–141. <https://doi.org/10.18261/nst.39.4.1>
- Falch, T. & Selle, P. (2024). Endringer i Sametingets valgmanntall og den nye samepolitikken grunnleggende karakter. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 8(4), 1–16. <https://doi.org/10.18261/nost.8.4.3>
- Hætta, O. M. (1992). *Sametinget i navn og tall. Høsten 1989–høsten 1993*. Sametinget.
- Hætta, O. M. (1994). *Sametinget i navn og tall. Høsten 1993–høsten 1997*. Sametinget.
- Hætta, O. M. (1998). *Sametinget i navn og tall. Høsten 1997–høsten 2001*. Sametinget.
- Hætta, O. M. (2002). *Sametinget i navn og tall. Høsten 2001–høsten 2005*. Sametinget.
- Hætta, O. M (2007). *Samene – et arktisk urfolk? Davvi girji*.
- Høyesterett (1996). Tysfjorddommen, Rt. 1996, side 1232.
- Høyesterett (2001a). Selbudommen, Rt. 2001, side 769.
- Høyesterett (2001b). Svartskogdommen, Rt. 2001, side 1429.
- Høyesterett (2021). Fosendommen, HR-2021-1975-S.
- Høyesterett (2024). Karasjokdommen, HR-2024-982-S.
- Innst. O. nr. 80 (2004–2005). *Innstilling fra justiskomiteen om lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke*. Stortinget.
- Jernsletten, R. (1997). Reindrift, samevenner og samisk etnopolitikk i Norden 1945–1975. I B.-P. Finstad, L. I. Hansen, H. Minde, E. Niemi & H. Tjelmeland (Red.), *Stat, religion, etnisitet. Rapport fra Skibotn-konferansen 27.–29. mai 1996* (Skriftserie Nr. 4). Sámi duktamiid guovddás / Senter for samiske studier.
- Junka-Aikio, L. (2016). Can the Sámi speak now? Deconstructive research ethos and the debate on who is a Sámi in Finland. *Cultural studies*, 30(2), 205–233. <https://doi.org/10.1080/09502386.2014.978803>
- Kalstad, J. K. (2017). *ČSV – Saami entrepreneurship for a renewed Saaminess*. Paper 6.11.2017.
- Katz, R. S. & Mair, P. (1996). Cadre, catch-all or cartel? A rejoinder. *Party politics*, 2(4), 525–534.
- Lancaster, C. (2016). Ideology and hegemonic party rule in South Africa, Hungary and Turkey. *Politics, Religion and Ideology*, 17(4), 370391. <https://doi.org/10.1080/21567689.2016.1263197>
- Lipset, S. M. & Rokkan, S. (1967). An introduction. I S. M. Lipset & S. Rokkan (Red.), *Party systems and voter alignments*. Free Press.

- Mahoney, J. & Thelen, K. (2010). A theory of gradual institutional change. I J. Mahoney & K. Thelen (Red.), *Explaining institutional change. Ambiguity, agency, and power* (s. 1–37). Cambridge University Press. <https://doi-org.mime.uit.no/10.1017/CBO9780511806414>
- Minde, H. (2003). Urfolksoffensiv, folkerettsfokus og styringskrise. Kampen for en ny samepolitikk 1960–1990. I B. Bjerkli & P. Selle (Red.), *Samer, makt og demokrati. Sametinget og den nye samiske offentligheten* (s. 87–124). Gyldendal Akademisk.
- Minde, H. (2008). The destination and the journey. Indigenous peoples and the United Nations from the 1960s through 1985. I H. Minde (Red.), *Indigenous peoples. Self-determination, knowledge, identity*. Eburon Academic Publishers.
- Mörkenstam, U., Bergh, J., Nilsson, R., Saglie, J. & Svensson, R. (2017). Politiska skiljeliner i den samiska väljarkåren i Norge och Sverige. I E. Josefsen, U. Mörkenstam, R. Nilsson & J. Saglie (Red.), *Ett folk, ulike valg. Sametingsvalg i Norge og Sverige* (195–219). Gyldendal Akademisk.
- Mörkenstam, U., Selle, P. & Valkonen, S. (2022). Who are «we the people»? A comparative analysis of the right to register in the Sámi electoral roll in Finland, Norway, and Sweden. I S. Valkonen, S. Alakova & S.-M. Magga (Red.). *The Sámi World* (s. 294–309). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003025511-21>
- Nilsson, R. (2020). The consequences of Swedish national law on Sámi self-constitution – The shift from a relational understanding of who is Sámi toward a rights-based understanding. *Ethnopolitics*, 19(3), 292–310. <https://doi.org/10.1080/17449057.2019.1644779>
- NOU 1984: 18. (1984). *Om Samenes rettsstilling*. Kommunaldepartementet.
- Ot.prp. nr. 33 (1986–87). *Om lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven)*. Justis- og politidepartementet.
- Ot.prp. nr. 32 (2007–2008). *Om lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven) (plandelen)*. Miljøverndepartementet.
- Pempel, T. J. (1990). Introduction. I T. J. Pempel (Red.), *Uncommon democracies: The one-party dominant regimes*. Cornell University Press.
- Pettersen, T. & Saglie, J. (2021). Valgt av og blant samer – og enkelte andre? Ulike velgergruppers holdninger til kriteriene for å delta ved sametingsvalg i Norge. I J. Saglie, M. Berg-Nordlie & T. Pettersen (Red.), *Sametingsvalg: Tilhørighet, deltakelse, partipolitikk* (s. 41–66). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.137.ch1>
- Pettersen, T. (2017). Hvem skal med? Holdninger til kriteriene for registrering i sametingenes valgmannstall i Norge og Sverige. I E. Josefsen, U. Mörkenstam, R. Nilsson & J. Saglie (Red.), *Ett folk, ulike valg. Sametingsvalg i Norge og Sverige* (s. 147–178). Gyldendal Akademisk.
- Pierson, P. (2000). Increasing returns, path dependency, and the study of politics. *American Political Science Review*, 94(2), 251–267.
- Sametinget. (2017). Støtte til representantforslag 30 S (2016–2017) om en sannhetskommissjon for fornoringspolitikk og urett mot det samiske og kvenske folk i Norge. Sametinget.
- Sametinget. (2018). Sametingets behandling i Sak SP 059/18 Sametingsrådets likestillingspolitiske redegjørelse om seksuell orientering og kjønnsidentitet. Sametinget.
- Sametinget. (2019). Sametingets behandling av Sak SP 023/19 Etske retningslinjer og kollektivt samtykke innenfor samisk helseforskning. Sametinget.
- Sametinget. (2021). Sametingsrådet forslag til innstilling Sak R 015/2021 Eierskap til samisk immateriell kulturarv. Sametinget.
- Sametinget. (2022). Sametingets behandling av Sak SP 020/22 Handlingsplan mot samehets. Sametinget.
- Sartori, G. (1976). *Parties and party systems: a framework for analysis*. Cambridge University Press.
- Selle, P. & Strømsnes K. (2021). Det samiske sivilsamfunnet i Sametinget og i samepolitikken. I J. Saglie, M. Berg-Nordlie & T. Pettersen (Red.), *Sametingsvalg. Tilhørighet, deltakelse, partipolitikk*. Cappelen Damm Akademisk.

- Selle, P., Semb, A. J. & Strømsnes, K. (2020). Urbanisering av det samiske elektoratet: en fremvoksende skillelinje i den moderne samepolitikken? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 61(2), 101–123. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2020-02-01>
- Selle, P., Semb, A. J., Strømsnes, K. & Nordø, Å. D. (2015). *Den samiske medborgeren*. Cappelen Damm Akademisk.
- Stein, J., Buck, M. & Bjørnå, H. (2021). The centre-periphery dimension and trust in politicians: the case of Norway. *Territory, Politics, Governance*, 9(1), 37–55. <https://doi.org/10.1080/21622671.2019.1624191>
- Vik, H. H., Semb, A. J. & Pharo, H. (2014). *Intervju med Ole Henrik Magga*. Gjennomført 6. november 2013. Arkivverket.

KAPITTEL 3

Nordkalottfolkets gjennombrudd ved sametingsvalget i 2021: En ny type utfordrerparti vokser fram

Jonas Stein, UiT Norges arktiske universitet

Per Selle, Universitetet i Bergen

Abstract: The most significant change resulting from the 2021 Sámi parliamentary election was the increase, from 6.6 percent to 18.3 percent, in votes for the political party, People of the North Party (NKF). Since the election in 2021, the NKF has become a counterforce to the dominant Sámi political thinking. The party is against strong boundary building between the Sámi, Kvens and Norwegians in the north. It stands in a historical political tradition that originally lost legitimacy with the rise of the Sámi Parliament. The party rejects the modern globalized and rights-based Indigenous politics that modern Sámi politics is built on. In this article, we describe how the party has grown and gained support in different geographical constituencies. Through data from the Sámi parliamentary election survey of 2021, we analyze how NKF voters differ from other voters in terms of views on Sámi self-determination as an important dividing line, in the understanding of the role of the Sámi core areas, and when it comes to socio-demographic characteristics. Finally, we discuss how the growth of the party can be understood through historical characteristics of Sámi politics, cleavage theory and theories about challenger parties.

Keywords: Sámi Parliament, People of The North Party, elections, cleavages, challenger parties

Innledning

Den største endringen ved sametingsvalget 2021 var framgangen fra 6,6 prosent til 18,3 prosent av stemmene for Nordkalottfolket. Partiet skriver selv at partiets politikk bygger på de tre stammers møte mellom nordmenn, samer og kvener.¹ Selv om partiet startet som ei lokal liste med basis i området rundt Alta, er Nordkalottfolket i 2021 mer enn lokale interesser og representerer en motkraft til den langt på vei etablerte grunnforståelsen blant de fleste andre politiske aktørene i samepolitikken. De ønsker en annen politisk retning i spørsmål om samisk selvbestemmelse og snakker et annet politisk språk med klar brodd mot det Nordkalottfolket kaller «samiske eliter» i NSR (Norske Samers Riksforbund), i reindriften og samiske institusjoner.² Partiet står i en historisk politisk tradisjon som opprinnelig mistet legitimitet og ble politisk marginalisert med Sametingets framvekst (Emanuelson, 2006), og partiet er avvisende til hovedkjennetegn ved den moderne samepolitikken og særlig den sterke vektleggingen av en mer globalisert og rettighetsbasert samepolitikk (Falch, 2022).

Med utgangspunkt i teori om politiske skillelinjer analyserer vi i dette kapittelet hvordan Nordkalottfolket har vokst som samepolitisk parti gjennom å mobilisere på en latent motstand mot mer samisk selvbestemmelse. Selv om det store flertallet av samiske velgere ønsker mer samisk selvbestemmelse, uten at det alltid framgår klart hva det i praksis innebærer, er det et betydelig mindretall som ønsker at Sametinget skal ha mindre innflytelse på en rekke områder. Det er i dette politiske rommet NKF opererer, og teoriene om utfordrerparti og politisk entreprenørskap gir oss et inntak til å forstå hvilken type parti det er snakk om. Nordkalottfolket kan karakteriseres som et utfordrerparti. Med begrepene til De Vries & Hobolt (2020a, b) har de slått gjennom ved å bruke en typisk innovasjonsstrategi hvor de (1) prøver å drive en kile mellom etablerte koalisjoner og partier gjennom avvisningen av urfolkspolitikkens rettsliggjøring, og (2) bruker anti-etablisementsretorikk for å svekke de etablerte partiene og deres eliter. Dette er kjennetegn som minner om det vi finner i utfordrerpartier med populistiske trekk.

I dette kapittelet gir vi først en kort beskrivelse av teorier om politiske skillelinjer og utfordrerpartier. Deretter gir vi en oversikt over hovedkjennetegn ved Nordkalottfolket der vi også vektlegger historisk bakgrunn og knytter det til de latente spenningene som ligger i samepolitikken. Så følger

1 www.nordkalottfolket.no

2 <https://nordkalottfolket.no/ikke-same-nok-for-nrk-sapmi/>

en oversikt over hvordan partiet har vokst og fått oppslutning i forskjellige geografiske valgkretser, før vi gjennom data fra sametingsvalgundersøkelsen 2021 (se kapittel 1) analyserer hvordan velgerne til NKF skiller seg fra øvrige velgere både når det gjelder syn på samisk selvbestemmelse som en viktig skillelinje, holdninger til Indre Finnmark og språklige og demografiske kjennetegn. Til slutt drøfter vi hvordan Nordkalottfolkets vekst kan forstås både gjennom historiske kjennetegn ved samepolitikken, skillelinjeteori og teorier om utfordrerpartier.

Teorier om skillelinjer og utfordrerpartier

Begrepet «skillelinje» er et av de mest brukte begrepene i moderne statsvitenskap for å forstå velgeradferd (Lipset & Rokkan, 1967). Begrepet har beholdt en helt sentral rolle i valgforskning og viser hvordan kulturelle og sosiale motsetninger brukes som grunnlag for kollektiv identitet institusjonalisert gjennom dannelse av partier og organisasjoner (Bartolini & Mair, 1990). Hvilke skillelinjer som har vært de dominerende i det politiske systemet, har variert fra system til system og over tid. Likevel har stats- og nasjonsbygging i kjølvannet av den nasjonale revolusjonen, og de økonomiske konfliktene i etterkant av den industrielle revolusjonen vært dominerende for de tradisjonelle skillelinjene i det vesteuropeiske partisystemet. I de senere tiår har også flere nye skillelinjer kommet til i europeisk politikk, spesielt knyttet til klima- og miljøspørsmål, globalisering, innvandring og europeisk integrasjon (Ford & Jennings, 2020; Hooghe & Marks, 2018). Dette gir rom for å forstå politisk utvikling gjennom flere dimensjoner enn bare den tradisjonelle høyre–venstre-aksen.

Når det gjelder det samiske partisystemet, har tidligere forskning pekt på at samisk systembygging har likheter med Rokkans nasjonsbyggingsmodell, men også kjennetegnes av grunnleggende ulikheter som gjør at det som vokser fram, må karakteriseres som noe annet. Falch og Selle argumenterer for at den systembyggingen som skjer, ikke er et tillitsfellesskap i Rokkans forstand (medborgerskap), men et samisk rettighetsfellesskap (Falch & Selle, 2022a). Spørsmålet om hvor stor retten til samisk selvbestemmelse skal være, er imidlertid et sentralt stridstema internt i samepolitikken (Bergh & Saglie, 2021). Selv om forskjellen ikke alltid har vært så stor i praktisk politikk mellom spesielt Ap og NSR, var retorikken lenge betydelig forskjellig (Gaski, 2008). Etter at Arbeiderpartiet kom til makten i Sametinget (2007–2013), har den politiske avstanden mellom de

to partiene minket, der Arbeiderpartiet støtter opp om den tunge rettsliggjøringen av samepolitikken (Falch & Selle, 2018).

Tidligere forskning har pekt på to sentrale skillelinjer i samepolitikken: den klassiske høyre–venstre-aksen samt synet på samisk selvbestemmelse (Bergh & Saglie, 2015, 2021; Saglie et al., 2020). I sin gjennomgang av samiske velgere i 2017 viser Bergh og Saglie (2021) at velgerne til alle partiene på Sametinget, utenom FrP, i varierende grad var positive til mer samisk selvbestemmelse selv om det kan være uklart hva det i praksis skulle innebære. Det var selvsagt også variasjon på høyre–venstre-aksen. Allerede i 2017 var Nordkalottfolkets velgere betydelig mindre positive til økt samisk selvbestemmelse enn gjennomsnittet av velgerne ved samlingsvalget (Bergh & Saglie, 2021).

I flere partisystemer i Europa har det de siste tiårene vært en trend at nye utfordrerpartier har vokst og utfordret hegemoniet til de etablerte partiene (De Vries & Hobolt, 2020a, b), spesielt de store sosialdemokratiske og konservative styringspartiene (Benedetto et al., 2020; Ford & Jennings, 2020). Meguid (2005) bruker betegnelsen «nisjepartier» i motsetning til «hovedstrømningspartier», for å snakke om de nye partiene som ikke springer ut av, og gjerne også forkaster, de tradisjonelle skillelinjene. Det er snakk om partier som mobiliserer på nye skillelinjer og gjerne et begrenset antall kontroversielle saker. Utfordrerpartier defineres som partier som aldri har hatt regjeringsmakt (De Vries & Hobolt, 2020a). Det åpnes derfor for at utfordrerpartier kan komme både fra høyre-radikale partier (f.eks. Sverigedemokratene i Sverige), venstresiden (Syriza i Hellas) og fra sentrum (som En Marche i Frankrike).

Partipolitikk kan forstås som kampen mellom etablerte partier som prøver å beholde sin markedsrett, og politiske entreprenører som tar sikte på å utfordre de som dominerer velgermarkedet (De Vries & Hobolt, 2020b). I motsetning til i et økonomisk marked hvor myndighetene forsøker å skape likest mulige konkurransevilkår, har de etablerte aktørene i politikken tradisjonelt hatt en stor fordel både når det gjelder valgsystem, organisatorisk styrke og økonomiske og menneskelige ressurser. Det har derfor vært vanskelig for utfordrerpartiene å utfordre de etablerte partiene og ta store velgerandeler. De siste tiårene har imidlertid velgerlojalitet og partiidentifikasjon blitt svekket, og selv om begge deler fremdeles er relativt høy i Norge (Dalton, 2016), er det tendenser til at de svekkes noe også her (Kleven, 2024).

Som nevnt argumenterer De Vries og Hobolt (2020b) for at det er mest sannsynlig at utfordrerpartier slår gjennom når det er rom for en todelt innovasjonsstrategi: (1) politisk innovasjon: de introduserer spørsmål som

driver en kile mellom etablerte koalisjoner og innenfor dominerende partier, noe de kaller problementreprenørskap, og (2) retorisk innovasjon: de bruker anti-etablissementsretorikk for å svekke de etablerte partiene og deres eliter. Dette er sett på som et hovedtrekk ved populistiske partier som har vokst fram i en rekke vestlige demokratier. På grunn av de innebygde fordelene de etablerte partiene har ved valg, vil innovasjon kun være vellykket når de etablerte partiene har vansker med å kopiere utfordrerpartienes entreprenørskap gjennom utbredt imitasjon. Derfor vil suksessrike utfordrerpartier sette søkelys på saker og skillelinjer som mange er opptatt av, men som ikke står sentralt i den dominerende politiske diskursen, saker som kan slå splid i de etablerte koalisjonene internt i de etablerte partiene. Slike partier vil også kunne dra nytte av å være først ute med å sette nye saker og skillelinjer på dagsordenen som de etablerte partiene ofte vil ha utfordringer med å tilpasse seg (De Vries & Hobolt, 2020a).

Generelt kan man si at det er to hovedtilnærminger for å forklare politiske endringer: en *sosiologisk* og en *strategisk*. Den sosiologiske tilnærmingen understreker *etterspørsel* som drives fram av politiske endringer. Nye saker og skillelinjer vokser fram på grunn av sosiale og økonomiske samfunnsendringer, som for eksempel at globaliseringens tapere gir grunnlag for nye høyre-radikale partier (Kriesi et al., 2008). I den andre tilnærmingen er det *tilbudssiden* som driver fram politisk endring. Politiske partier og politikere er selv aktører som skaper endringer i etterspørsel gjennom å løfte både nye og eldre saksområder, ikke minst gjennom nye retoriske grep (Canes-Wrone, 2010). Politiske partier og partiledere blir til noe mer enn bare redskaper for eksisterende sosiale skillelinjer, de blir også organisasjoner som aktivt strukturerer sosiale konflikter (De Vries & Hobolt, 2020a). Som vi skal se, er NKF et tydelig eksempel på dette.

Hva kjennetegner Nordkalottfolket?³

Nordkalottfolket framstår etter valget i 2021 som en markant motkraft mot den dominerende rettighetsorienterte samepolitikken (Falch, 2022).

---

3 Viktig informasjon om Nordkalottfolket ble samlet inn gjennom intervjuer med Toril Bakken Käven og Nordkalottfolkets sametingsgruppe 1.–2. juni 2022 i forbindelse med Sametingets komitemøteuke der det 2. juni ble holdt et eget dagsseminar om boken *Finnmarksloven – en milepæl* (Gyldendal Akademisk, 2021). Vi har fulgt Nordkalottfolkets utvikling over tid med nær kontakt med sentrale personer og særlig leder. Vi intervjuet også ledelsen i partiet i juni 2018 i forbindelse med et arbeid om det samiske sivilsamfunnets sammensetning og rolle (Selle & Strømsnes, 2021). En finner også omfattende informasjon om partiet på partiets nettside (Nordkalottfolket.no).

Samepolitikken handler ikke lenger primært om forholdet mellom NSR og Ap når NKF kommer inn som nest største parti og endrer mye av dynamikken (se også kapittel 1). NKF vil noe grunnleggende annet, snakker et annet politisk språk og står i en annen historisk politisk tradisjon. Det er likevel en viktig forskjell fra tidligere. Sametinget er nå den sentrale arenaen for samisk offentlighet og dermed for interne konflikter i samepolitikken, der Sametinget er selve basisen også for de som ikke ønsker en styrket urfolksbasert samisk selvbestemmelse. Uten å gå gjennom Sametinget har du liten eller ingen gjennomslagskraft, noe som tydeliggjør institusjonaliseringens store betydning (Falch & Selle, 2023).

NKFs gjennombrudd bygger på langsiktig politisk og organisatorisk arbeid helt siden begynnelsen av 2000-tallet og med den mangeårige lederen Toril Bakken Kåven som en helt avgjørende politisk entreprenør og drivkraft. Det er snakk om et arbeid som forutsetter optimisme og langsiktighet. Man mener å ha ideologisk tyngde og forskjellighet nok til å få dette til gjennom også å kunne gjøre seg relevant utenfor egne kjerneområder i nord. Partiet er i liten grad opptatt av samisk selvbestemmelse og vektlegger at Indre Finnmark og reindriften, områdene der samisk språk står særlig sterkt, i for stor grad dominerer samepolitikken.

NKFs sterke vekst er knyttet til synlige, men også mer latente konflikter i samepolitikken. Det har vokst fram et nytt politisk rom som er grunnleggende forskjellig fra NSRs ståsted, og som vektlegger internasjonalisering, rettsliggjøring og selvbestemmelse. NSRs ståsted har vært helt avgjørende for at Sametinget ble til, der retten til land og vann har stått helt sentralt (Falch & Selle, 2018). NKFs posisjon har likhetstrekk med det Samenes Landsforbund (SLF) stod for i perioden like før opprettelsen av Sametinget, der SLF var imot opprettelsen av Sametinget og ville jobbe for samisk kultur og språk gjennom samarbeid og nærhet til norske institusjoner⁴ (Berg-Nordlie & Schou, 2011; Emanuelsen, 2006). SLF valgte å ikke delta i de første sametingsvalgene, og dermed ble denne retningen politisk marginalisert og har senere hatt vansker med å bli representert i sametingssystemet. Det har også generelt vist seg vanskelig, ikke minst på grunn av NSRs dominans, å danne nye varige politisk orienterte samiske

---

4 Samenes Folkeforbund (SFF), som har historisk og organisatorisk forbindelse til SLF, er en organisasjon med relativt høye medlemstall som også stiller til valg, men uten gjennomslag. Ideer som også kommer til uttrykk i SFF, er gjenkjennelige i NKF og påvirker nok det politiske rommet for SFF på en negativ måte.

sivilsamfunnsorganisasjoner som noe mer enn å stille lokale og regionale lister til valg (Selle & Strømsnes, 2021).

Sametingets økende makt, spesielt gjennom lovregulerte muligheter til å komme med innsigelser for å beskytte samisk reindrift, har blitt opplevd som stadig mer utfordrende for mange langs kysten og ved fjordene (Falch & Selle, 2022b). Valgordningen og manntallskriteriene med vekst i manntallet (se kapittel 1) har gjort det enklere for NKF å komme på banen gjennom tydeliggjøring av interessekonflikter mellom reindrift og fastboende og gjennom å avvise sterke grensedragningsprosesser mellom folkegruppene i nord som rettsliggjøringen forutsetter (Falch & Selle, 2023). I bunnen ligger en sterk lokalorientering, hvor det er de lokale innbyggerne og ikke politikere i Oslo eller på Sametinget som skal fatte beslutningene. Det betyr at en ny strømning med historiske aner blir viktig i samepolitikken, en som i liten grad er knyttet til den rettsliggjøring og globalisering av urfolkspolitikken som i dag er et hovedelement i samepolitikken, og som staten støtter opp om (Falch & Selle, 2022a). Det er snakk om en eldre strømning som kommer til overflaten i ny form, og som gjør det viktig å forstå hva slags politisk omformende fenomen Nordkalottfolket egentlig er, en strømning som i motsetning til tidligere nå springer ut av sameetingssystemet. NKF mener dagens samepolitikk bygger på alt for sterke grensedragningsprosesser mellom folkegruppene i nord. De framstiller det som om «samiske eliter» definerer hvem som er samisk god nok, og hva som er et ekte samisk innhold.

Nordkalottfolket hevder at NSR og samepolitikken mer generelt overdriver kulturelle og språklige forskjeller for å legitimere krav om selvbestemmelse og særlige rettigheter som urfolk. Et eksempel på det er parlamentarisk nestleder Ulf Tore Johansen som i 2022 skrev på hjemmesiden til Nordkalottfolket «... det fins en holdning, hos enkelte sameingspartier, at kofte, rein og språk gjør deg til bedre same enn andre ...».⁵ Andre, og i særlig grad NSR, vil si at reindriftenes rolle, som kulturell markør og som samiske arbeidsplasser, er særlig viktig fordi den også gir samepolitikken et geografisk nedslagsfelt. En slik posisjon er understøttet av internasjonal urfolksrett (Falch, 2022; Ravna, 2022). Samtidig vil en særlig vekt på reindriften som eneste større kulturspesifikke samiske næring være mer enn bare et kulturelt grunnlag. Det gir også et instrumentelt grunnlag for krav om rett til vann og land. Reindriften kan ses som helt avgjørende

5 <https://nordkalottfolket.no/ikke-same-nok-for-nrk-sapmi/>

for grensesetting og vektlegging av forskjellighet på et overordnet plan, selv om bare et lite mindretall av samer er direkte tilknyttet reindriften.

Nordkalottfolket snakker om «de tre stammers møte» – samer, kve-ner og nordmenn – der det kreves samarbeid og der det ikke skal være særordninger for noen av gruppene, fordi en er tvunget til å leve sammen og utvikle (lokal)samfunnet sammen.⁶ Det betyr også at NKF vektlegger multietnisitet og multikulturalisme på en annen måte enn de dominerende partiene i samepolitikken har gjort, med særlig vekt på forskjeller og konflikt mellom nord og sør heller enn internt i regionen (se også kapittel 1). Her vektlegges kulturelt og regionalt fellesskap, mens samepolitikken i langt større grad vektlegger intern regional og kulturell interessekonflikt, tydeliggjort også i selve sametingssystemet gjennom parlamentarisk styreordning og en valgordning som bygger på partikonkurransse (Falch & Selle, 2023). Det er likevel en rekke eksempler på at Nordkalottfolket bygger opp under interessekonflikter internt i den samiske befolkningen, og spesielt i opposisjon mot politiske motstandere og «samiske eliter».⁷ Nordkalottfolket rekrutterer særlig blant grupper i kyst- og fjordstrøk i nord der mange lenge ikke fant samepolitiske partier som representerte deres interesser, og kanskje heller ikke så egen samiske identitet som sterk nok til at det var naturlig å ta del i de samepolitiske prosessene. De forsto gjerne Sametinget som en institusjon med liten relevans og rekkevidde for dem (Falch & Selle, 2023).

Mindre vekt på grensesetting opp mot andre etniske grupper, gjør at NKF ikke støtter opp om den sterke rettsorienteringen av samepolitikken som springer ut av internasjonal urfolksrett. Alle som bor i nord, er ikke urfolk og løsninger må etter deres mening skapes gjennom politiske kompromisser og ikke egne urfolksrettigheter bare for samer.⁸ Partiet står mye nærmere det vi kan kalle ordinær politikk. Det er snakk om en form for politikk som er gjenkjennelig fra kommunalt og regionalt ståsted, der alliansebygging og interesseavveining heller enn etnisk baserte grupperettigheter står i sentrum. Derfor hevder NKF at de tar tak i utfordringer knyttet til hverdagen til folk, heller enn overordnede ideologiske posisjoner med vektlegging av forskjellighet og krav om selvbestemmelse. Ifølge tidligere sametingspresident (Arbeiderpartiet/Uavh.), i dag NKFs leder og

6 <https://nordkalottfolket.no/tre-stammers-mote/>

7 <https://nordkalottfolket.no/ikke-same-nok-for-nrk-sapmi/>

8 <https://nordkalottfolket.no/la-oss-fa-beholde-urfolkstankegangen-i-finnmark/>

presidentkandidat ved 2025-valget, Vibeke Larsen kan NKF sies å stå for en moderat og pragmatisk politikk som minner om den samepolitikken Ap førte tjue år tilbake i tid.⁹

Liten vekt på rettsliggjøring og forskjellighet impliserer at NKF er skeptisk til et annet hovedtrekk ved den moderne samepolitikken, nemlig den sterke vektleggingen av samisk identitet. NKF oppfatter samer som flerkulturelle og ikke nødvendigvis entydig samiske. Partiet er tilhenger av det de kaller likeverd mellom folkegruppene der selve utgangspunktet er at svært mange er ulike etniske «blandinger» med en flytende og ikke entydig identitet som same (se også kapittel 1). Derfor ønsker NKF seg en bredere forståelse av hvem som er samer, med økt vekt på levekårene til fastboende i samiske lokalsamfunn. De mener reindriftens alt for sterke posisjon er både internt og eksternt konfliktskapende og i økende grad hindrer fastboende utmarksrett. Partiet vil at reindriften skal behandles ikke som en særlig viktig særgruppe, men i større grad som en av flere samiske grupper med legitime interesser (Falch & Selle, 2023).

Partiet vektlegger en sterk småskala- og lokalsamfunnsorientering med vekt på utmarksnæringer og tilrettelegging for utmarksbruk som noe mer enn reindrift. Partiet er tydelig på at de er imot omfattende utvidelser av verneområder i nord fordi de mener det setter press på småskala utmarksnæringer som en ser som svært viktige. Partiet har så langt ikke utviklet en mer overordnet posisjon når det gjelder næringsutvikling mer generelt og særlig med hensyn til større industriprosjekt i samiske områder, men er motstander av enhver samisk «stoppemakt» når det gjelder slike prosjekt. Den sterke vekten på naturbruk gjør dette til en vanskelig balansegang: Partiet er for utvikling av nye næringer og nye jobber for å sikre bolyst og hindre utflytting, men gikk likevel mot gruvedrift i Kvalsund (Nussir) som det har vært dyp konflikt rundt (Angell et al., 2020).

Partiet står nærmere ordinær norsk politikk når det gjelder samiske rettigheter, også tydeliggjort gjennom at partiet har stilt til fylkestingsvalg i 2019 og i 2023. Ved fylkestingsvalget i 2023 ble partiet den store valgvineren i Finnmark og ble nest største parti etter Ap. Partiet fikk 19 prosent og sikret seg flertallsmakt sammen med borgerlig side. Interessant nok var det viktigere for Nordkalottfolket å få representasjon i FeFo-styret enn fylkesordføreren (Stein & Solvang, 2025). Partiet støtter Finnmarkslova, og dermed Finnmarkseiendommen (FeFo), som det er sterke konflikter

---

9 Vibeke Larsen i intervju 2. juni 2022.

rundt og med uenighet rundt hva samiske interesser er, og hvordan de bør komme til uttrykk (Hernes & Selle, 2021). Partiet mener et sterkt FeFo som et samarbeidsorgan mellom det norske og det samiske er bra for Finnmark, og er imot samisk vetorett på prinsipielt grunnlag.

Et dyptgripende skille i samepolitikken gjelder synet på betydningen av samisk språk. Der andre gjerne vil omtale samisk språk som svært viktig for å tydeliggjøre forskjelligheten, vil Nordkalottfolket at hensynet til samisk språk ikke skal være så dominerende i det generelle ordskiftet. Partiet mener at samisk språk er viktig, men vektlegger at også norsk er et naturlig språk for mange samer (Falch & Selle, 2023). Parlamentarisk nestleder Ulf Tore Johansen skriver «Det kan ikke være slik at samer uten kofte skal måtte forsvare og forklare sin tilhørighet. Eller at samisk språk skal avgjøre om du er same god nok eller ikke».¹⁰ Her skiller NKF seg nok også i noen grad fra SLF som knyttet manglende samisk språk til marginalisering og følelsen av å være mindre verdt (Nielsen, 1986). NKF forsøker å endre dette gjennom å bryte forbindelsen mellom språk og mindreverdsfølelse for å kunne mobilisere nye grupper som verken snakker samisk, eller har planer om å lære det. Dermed er en med på å omdefinere hvem som kan føle seg samisk nok. Det skaper dyp konflikt i partiets forhold til NSR, men har bidratt til at NKF har mobilisert nye grupper særlig langs kysten i nord. Det er snakk om grupper som gjerne har vært usikre på sin samiske identitet, og ikke følt at det var relevante politiske aktører på Sametinget som representerte dem. NKF har nok selv vært en viktig mobiliseringsagent for vekst i manntallet i disse områdene, men også for at tidligere registrerte i manntallet har valgt å bruke stemmeretten sin (Falch & Selle, 2023).

Framstillingen av typiske kjennetegn ved NKF ovenfor tydeliggjør at de kan betraktes som det De Vries og Hobolt (2020a) kaller et utfordrerparti. NKF har utviklet politiske strategier som utfordrer den dominerende samepolitikkenes hovedkjennetegn og dens hovedaktører. Her er også et tydelig preg av retorisk innovasjon der angrep på det samiske «establishment» og primært NSR er en helt sentral del av strategien og retorikken. Det er snakk om et parti som står for en grunnleggende annerledes politisk retning, en retning som ikke er påkoblet internasjonal urfolksrett. Samtidig er en så forskjellig fra de andre at det så langt ikke er snakk om å være en aktuell alliansepartner. Det understreker et annet kjennetegn ved

---

¹⁰ <https://nordkalottfolket.no/ikke-same-nok-for-nrk-sapmi/>

utfordrerpartier. De står for en politikk som er så radikalt forskjellig fra den etablerte, at det er svært vanskelig for etablerte partier å kopiere og ufarliggjøre Nordkalottfolket om samepolitikken fortsatt skal være urfolkspolitikk bygd på internasjonal rett.

Partiet står dermed ideologisk for noe særegent og annet, og angriper «samiske eliter» og mener det er Nordkalottfolket som representerer genuine samiske fellesinteresser. Dette er typiske kjennetegn ved populistiske partier. Det er likevel ikke opplagt at det er dekkende å kalle partiet populistisk, selv om de har hovedkjennetegn som samsvarer med det en finner for populistiske partier som utfordrerpartier. Populistiske partier som har vokst fram i Europa, står gjerne for en «ekstrem» ideologi oftest (men ikke bare) knyttet til det politiske høyre, der skillet folk vs. elite er en grunnleggende dimensjon. En hovedutfordring når det gjelder å klassifisere NKF, er at urfolkspolitikken foregår innenfor en nasjonal kontekst. Ser vi partiet i en norsk politisk kontekst gjennom at det er representert i Troms og Finnmark fylkesting, er det vanskelig å se på partiet som politisk ekstremt i noen retning. Det framstår mest som et parti i det politiske sentrum (Falch og Selle, 2023). Det understrekes også i neste del når vi analyserer partiets elektorat. Om man derimot tar den urfolksbaserte dominerende samepolitikken som utgangspunkt, kan en argumentere for at partiet står for en radikal annerledes og i samisk sammenheng populistisk tilnærming.

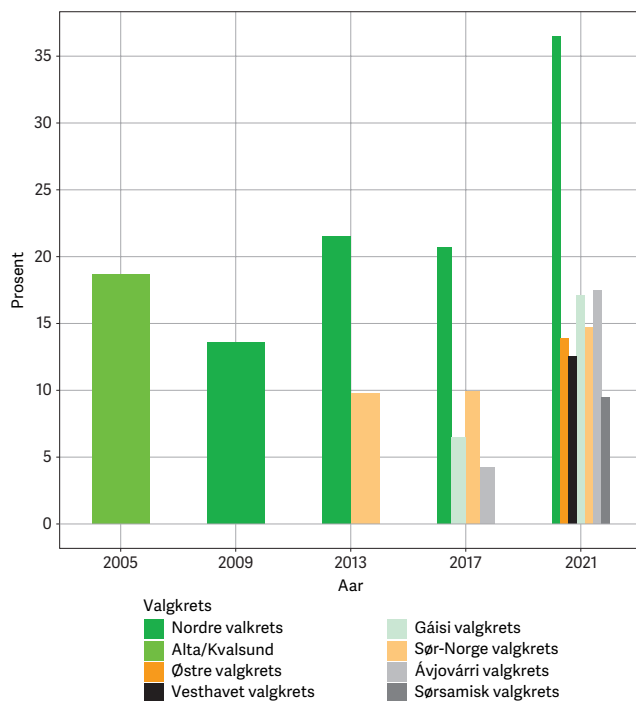
Vi skal nå bevege oss fra hva partiet som organisasjon står for til hva som er velgernes posisjon. Det er viktig å understreke at dette aldri er helt sammenfallende, og mange av et partis velgere kan gi uttrykk for standpunkt som ikke er partiets standpunkt. Stor grad av overlapp gir likevel et parti karakter og frihetsgrader i så vel stillingtaking som politisk retorikk. Som vi skal se, er det i NKFs tilfelle stor grad av overlapp mellom partiets og velgernes preferanser.

Velgernes ståsted

Valgresultat og endringer over tid

I 2005 stilte forløperen til Nordkalottfolket til valg under navnet Finnmarkslista i én valgkrets – daværende Alta/Kvalsund. Med 164 stemmer og 18,7 prosent oppslutning i kretsen var dette nok til å få en representant på Sametinget, selv om de kun fikk 1,8 prosent nasjonalt. I 2009 gjentok partiet suksessen, men denne gang var det i den nyetablerte og

større valgkretsen Nordre at lista hentet et mandat.¹¹ Som man kan se i figur 3.1, har Nordkalottfolket gradvis både ekspandert i antall valgkretser de stiller i, og samtidig vokst i alle valgkretsene i hvert valg (bortsett fra en liten tilbakegang i Nordre valgkrets mellom 2013 og 2017).

Figur 3.1. Oppslutning Nordkalottfolket 2005–2021

I 2005 stilte Nordkalottfolket opp under navnet Finnmarkslista. Data: SSB, Grafikk: Jonas Stein

Generelt er tyngdepunktet til partiet i Nord-Troms og Finnmark der de henter syv av sine ni mandater. Det er ingen tvil om at Nordre valgkrets og spesielt områdene i og rundt Alta har vært Nordkalottfolkets opprinnelige kjerneområde. I 2005 og 2009 var det kun her de stilte liste. Siden 2013 har partiet stilt opp i flere kretser. I 2013 fikk de også mandat fra Sør-Norge valgkrets, i tillegg til enda et mandat fra Nordre valgkrets. I 2017 beholdt de tre mandater, men fikk ingen nye selv om de da også stilte i kretsene Ávjovárri og Gáisi. Det virkelige gjennombruddet kom ved 2021-valget da

¹¹ Bestående av kommunene Nordkapp, Måsøy, Hammerfest, Kvalsund, Alta, Hasvik, Loppa, Skjervøy, Kvænangen og Nordreisa.

de stilte i samtlige kretser, og fikk inn ni representanter. Ved valget i 2021 fikk partiet nest størst oppslutning i valgkretsen som dekker sentrale deler av Indre Finnmark, nemlig Ávjovárri valgkrets (Karasjok, Kautokeino og Porsanger). Det kom primært av at partiet gjorde et brakvalg i Porsanger (61 prosent). Også i Karasjok var oppslutningen betydelig, mens den var liten i Kautokeino.

Tabell 3.1. Resultater Nordkalottfolket i enkeltkommuner ved sametingsvalget 2021

Kommune	Stemmer totalt til Sametinget	Prosent NKF
Porsanger	603	61,0
Kvænangen	85	45,9
Alta	1179	44,1
Hasvik	23	34,8
Hammerfest	394	32,2
Loppa	45	31,1
Båtsfjord	30	30,0
Narvik	145	22,8
Lebesby	111	22,5
Lavangen	73	21,9
Storfjord	107	21,5
Vardø	25	20,0
Nordreisa	196	18,9
Måsøy	53	18,9
Vadsø	272	18,4
Nordkapp	98	17,3
Tromsø	1130	17,3
Harstad	120	16,7
Sør-Varanger	394	16,2
Bodø	196	15,8
Kåfjord	279	15,1
Oslo	798	14,3
Trondheim	227	14,1
Tana	717	11,2
Bergen	145	11,0
Skjervøy	61	9,8
Karasjok	1032	9,5
Nesseby	293	8,5
Hamarøy	200	3,0
Kautokeino	1216	2,6
Røros	73	0

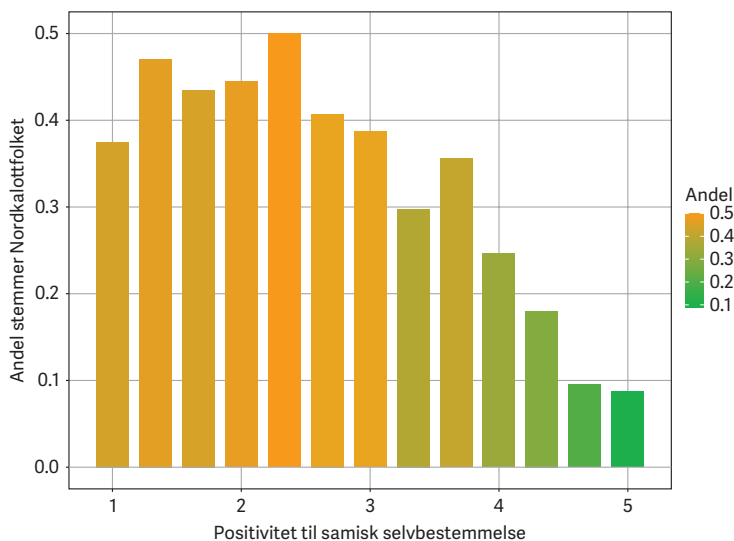
Ser vi på resultatene fra enkeltkommunene (se tabell 3.1),¹² er det ikke overraskende at den aller høyeste oppslutningen kommer fra kommuner i Nordre valgkrets og fra tradisjonelle sjøsamiske områder langs kysten. Likevel er det mest oppsiktsvekkende enkeltresultatet i Porsanger valgkrets, som er en del av Ávjovárri valgkrets. Her ble Nordkalottfolket det desidert største partiet, ikke minst grunnet konflikt rundt reindriftens posisjon (se kapittelet om geografi). Det er også interessant at partiet gjør det relativt bra i byområdene (Tromsø, Bodø, Trondheim og Oslo), og ikke minst i byene langs Finnmarkskysten, mens de i viktige samiske områder som i Hamarøy (lulesamisk), Kautokeino og Røros (sørsamisk) nesten ikke fikk stemmer.

Hva forteller dataene fra velgerundersøkelsen?

For å analysere velgerne til Nordkalottfolket har vi sett på både velgerens holdninger til samisk selvbestemmelse og mer generelt. Som Bergh og Saglie (2021) har vist, er synet på samisk selvbestemmelse en av de viktigste skillelinjene i samepolitikken. I 2021-surveyen har vi med utgangspunkt i tre indikatorer laget en indeks som sier noe om synet på samisk selvbestemmelse. Samlet sett gir indeksen et godt mål på hvordan velgerne ser på samisk selvbestemmelse (Cronbachs alpha på 0,8). *Positiv til samisk selvbestemmelse* er en indeksvariabel fra 1–5 som består av respondentenes svar på tre spørsmål på en skala fra 1–5,¹³ der 1 er helt enig i påstanden, og 5 er helt uenig i påstanden. Alle spørsmålene er vektet like mye i konstruksjonen av indeksen slik at $positiv\ til\ samisk\ selvbestemmelse = \frac{a + b + c}{3}$.

12 Tabellen inneholder 72,8 prosent av de avgitte stemmene ved sametingsvalget. I mange av de andre kommunene som ikke er med i denne tabellen, er antall velgere for få til at vi får tilgang til data (må være minimum 30 registrerte velgere i manntallet).

13 a) Sametinget bør få økt innflytelse over kyst- og fjordfisket i samiske områder (denne variabelen er snudd slik at de som svarer helt enig, får 5, og de som svarer helt uenig, får 1), b) Sametinget bør nedlegges (helt enig=1, helt uenig= 5), c) Sametinget bør få mindre innflytelse over bruken av naturressurser i samiske områder (helt enig=1, helt uenig=5).

Figur 3.2. Oppslutning om Nordkalottfolket etter syn på samisk selvbestemmelse (i hver kategori på skala 1–5)

Data: Sametingsvalgundersøkelsen 2021, Grafikk: Jonas Stein

Figur 3.2 illustrerer at blant de gruppene som er mest negative til samisk selvbestemmelse, har Nordkalottfolket opp mot 50 prosent oppslutning. Jo mer positive respondentene er til samisk selvbestemmelse, jo mindre oppslutning får Nordkalottfolket.

Tabell 3.2. Synet på økt samisk selvbestemmelse og makt til Indre Finnmark (gjennomsnitt og standardfeil i parentes)

	Samisk selvbestemmelse	Indre Finnmark
NSR (n=296-268)	4,60 (0,03)	2,93 (0,08)
Ap (n=101-94)	3,89 (0,1)	3,39 (0,15)
Nordkalottfolket (n=200-190)	3,26 (0,09)	4,04 (0,09)

Note: Indre Finnmark har for mye innflytelse på Sametinget er en variabel hvor respondentene har blitt bedt om å svare på hvor enig eller uenig de er i denne påstanden. Det er fem kategorier, og de som har svart helt enig, får koden 5, og de som er helt uenig, får koden 1.

Tabell 3.2 viser hvordan Nordkalottfolkets velgere ser på samisk selvbestemmelse og makt til Indre Finnmark, der reindrift og samisk språk står sterkt, sammenlignet med velgerne til de to andre store partiene, NSR og Arbeiderpartiet. Vi ser at Nordkalottfolkets velgere skiller seg klart ut i synet på både samisk selvbestemmelse og på påstanden om at Indre Finnmark har for mye makt, en dimensjon som også forteller oss mye om

hvordan en ser på reindriftens posisjon. Det er ellers verdt å merke seg at gjennomsnittet av Nordkalottfolkets velgere ligger over det nøytrale punktet (3) i synet på samisk selvbestemmelse, og at en dermed ikke er totalt avvisende til samisk selvbestemmelse. Samtidig er det også blant NSRs og Aps velgere et ganske høyt gjennomsnitt når det gjelder synet på om Indre Finnmark har for mye makt, om enn ikke på nivå med NKF. Denne forståelsen er noe som trolig også er påvirket av endringer i den geografiske sammensetningen av de samiske velgerne, og særlig urbaniseringen av det samiske elektoratet. De samiske kjerneområdene i Indre Finnmark utgjør en stadig minkende andel av det samlede elektoratet (Selle et al., 2020).

Tabell 3.3. Prosent oppslutning om Nordkalottfolket og NSR i grupper basert på hvilket språk som ble snakket hjemme under oppveksten (mulig å krysse for flere alternativer)

	Nordkalottfolket	NSR
Nordsamisk (n=320)¹⁴	19	41
Norsk (n=685)	28	34
Kvensk eller finsk (n=76)	49	24

For å kunne forstå ulike posisjoner i samepolitikken kan oppvekstvilkår og ikke minst oppvekstspråk være interessant. I tabell 3.3 har vi sett på oppslutningen til de to største partiene i grupper basert på *Hvilket eller hvilke språk ble brukt hjemme under din oppvekst?* Ikke overraskende har Nordkalottfolket svært høy oppslutning blant de som var vokst opp i husholdninger hvor det ble snakket kvensk eller finsk. Her stemmer halvparten av dem på Nordkalottfolket. Partiet har som nevnt profilert seg på «de tre stammers møte» mellom samer, nordmenn og kvener, og flere av deres representanter har vært vel så opptatt av sin kvenske identitet som sin samiske identitet. Noen har blant annet valgt å stille med kvendrakt under åpning av Sametinget.¹⁵ Blant de som har vokst opp i husholdninger hvor det ble snakket nordsamisk, er bildet annerledes. Der er tallene for NSR mye høyere enn for Nordkalottfolket, mens det er jevnere blant de hvor det ble snakket norsk, selv om tallene for NSR kanskje noe overraskende er høyere enn for NKF. Det er usikkert hvor mye en kan forklare gjennom disse funnene, annet enn at det er tydelig at i alle fall deler av NKF er nært tilknyttet ikke bare det samiske, men også det kvenske.

¹⁴ Det er for få respondenter som har svart sørsamisk eller lulesamisk til at det gir mening å publisere tallene, men det følger samme mønster som nordsamisk.

¹⁵ <https://nordkalottfolket.no/ikke-same-nok-for-nrk-sapmi/>

Tabell 3.4. Holdninger til manntallskriteriene blant Nordkalottfolket og NSR sine velgere. Prosent

	Nordkalottfolket	NSR
De bør endres slik at færre kan melde seg inn	6	11
De bør endres slik at flere kan melde seg inn	31	15
De er bra som de er	63	74

En helt avgjørende dimensjon i samepolitikken er manntallet og manntallskriteriene, det som forteller oss hvem som er same god nok til å kunne delta i sametingsvalget (Falch & Selle, 2024). I dag er kravene at man må avgi erklæring om at man oppfatter seg selv som same, og enten a) har samisk som hjemmespråk, eller b) har eller har hatt en forelder, besteforelder eller oldeforelder med samisk som hjemmespråk, eller c) er barn av person som står eller har stått i manntallet.

Det er bare omtrent 10 prosent av det samiske elektoratet som ønsker strengere manntallskriterier, mens så mange som en av fire ønsker mer inkluderende kriterier. Dette er tall som har vært relativt stabile over tid (Pettersen & Saglie, 2021). Tabell 3.4 viser at rundt 1 av 3 Nordkalottfolket-velgerne mener at reglene for å kunne melde seg inn i det samiske manntallet bør endres slik at det blir enklere. Likevel er det et klart flertall både blant velgerne til Nordkalottfolket og NSR som mener at reglene for å kunne stå i manntallet er bra som de er, og at manntallskriteriene har stor grad av legitimitet. Det har likevel vært betydelig diskusjon og konflikt rundt kriteriene de siste årene, særlig mellom NSR og NKF, og det blir spennende å se om støtten til manntallskriteriene endrer seg ved velgerundersøkelsen etter 2025-valget.

Tabell 3.5. Hva stemte 2021-velgerne til Nordkalottfolket ved sametingsvalget i 2017?

	Prosent
Årja	8
Ap	18
Nordkalottfolket	23
NSR	8
Høyre	5
FrP	6
Andre	3
Ikke stemmerett	11
Stemte ikke	17
Stemte blankt	2

En viktig dimensjon ved valg gjelder overganger mellom partiene fra valg til valg. Hvor kommer NKF-velgere fra? Tabell 3.5 viser at 3 av 4 2021-velgere for Nordkalottfolket var nye velgere. Det er ikke overraskende siden partiet gikk fra 6,6 til 18,3 prosent oppslutning. Det var blant tidligere Arbeiderparti-velgere at Nordkalottfolket hentet flest nye velgere i 2021 (se kapitlet om Arbeiderpartiet). De fikk også en betydelig del av de som ikke stemte i 2017, og av de som ikke hadde stemmerett i 2017. Her ligger Nordkalottfolket noe høyere enn de andre partiene, men ikke veldig mye høyere. At andelen tidligere velgere fra Høyre og FrP ikke var så stor, er ikke overraskende siden de to partiene kun fikk 7,5 og 6,4 prosent oppslutning i 2017. Likevel er den relative andelen betydelig. At det ikke er så svært mange tidligere NSR-velgere som gikk til Nordkalottfolket, er ikke spesielt overraskende selv om 8 prosent sier oss at det også her er overganger. Generelt viser tallene at nesten 3 av 10 velgere enten ikke stemte ved valget i 2017, eller ikke hadde stemmerett. Dette trekket kan peke i retning av at partiet har vekstpotensial. Vi ser også at nærheten til deler av Aps elektorat er betydelig, og at videre stemmegivning for NKF kan bli påvirket av hvilke valg Ap tar i samepolitikken.

Modell for stemmegivning

For å undersøke hvilke variabler som mer samlet kan forklare hvorfor velgere stemmer Nordkalottfolket heller enn de øvrige partiene, har vi laget en logistisk regresjonsmodell (tabell 3.6, hjemmesittere er tatt ut av analysen). Som holdningsvariabel har vi i tillegg til positiv til samisk selvbestemmelse brukt variabelen *Indre Finnmark har for mye innflytelse på samepolitikken*. Det er en variabel som også sier oss noe viktig om hvordan en ser på det samiske «sentrum» og samiske «eliter» mer generelt, og dermed også reindriftens rolle (se kapitlet om geografi). Korrelasjonen mellom de to variablene er ikke høyere enn 0,33, noe som betyr at det både teoretisk og statistisk sett er gode grunner til å holde dem adskilt. I tillegg er høyre–venstre-dimensjonen lagt inn i modellen. Til slutt er også brede sosiodemografiske kjennetegn med i modellen. Det gir følgende modellspesifikasjon:

$$\text{Logit}(\text{nordkalottfolket}) = \alpha + \beta_1 \text{Selvbestemmelse} + \beta_2 \text{Høyre - venstre} + \beta_3 \text{Indre Finnmark} + \beta_4 \text{Mann} + \beta_5 \text{Alder} + \beta_6 \text{Utdanning} + \beta_7 \text{Ruralt bosted} + \beta_8 \text{Bosted Alta} + \beta_9 \text{Bosted Porsanger} + \beta_{10} \text{NyManntall} + \beta_{11} \text{Finsk / Kvensk}$$

I den rapporterte modellen er koeffisientene i odds ratio som gjør det enklere å tolke dem direkte. Odds ratio angir endring i oddsen for hver økning av en enhet på den uavhengige variabelen. Dersom tallet er større enn 1, øker sannsynligheten for å stemme Nordkalottfolket, og dersom tallet er lavere enn 1, synker sannsynligheten for å stemme Nordkalottfolket.

Tabell 3.6. Regresjonsmodell for stemmegivning på Nordkalottfolket 2021. Standardfeil i parentes

	<i>Avhengig variabel: Stemte Nordkalottfolket = 1, andre partier = 0</i>
Positiv til samisk selvbestemmelse (1–5)	0,77*** (0,07)
Høyre–venstre-skala (0–10)	1,09* (0,05)
Indre Finnmark har for mye innflytelse på Sametinget (1–5 og 5 helt enig)	1,44*** (0,12)
Kjønn (1 = Mann)	1,39 (0,29)
Alder	1,01 (0,01)
Utdanning (1= grunnskoleutdanning, 2 = videregående, 3= universitet, 4= universitet mer enn 3 år)	0,95 (0,10)
Ruralt bosted (1 = By, 2 = et tettsted, 3= et spredtbygd område)	0,93 (0,12)
Bosted – Alta (1=Ja, 0=Nei)	3,73*** (1,10)
Bosted – Porsanger (1=Ja, 0=Nei)	4,09*** (1,72)
Ny i manntallet 2020/2021(1=Ja, 0=Nei)	1,45 (0,45)
Snakket kvensk eller finsk i oppveksten (1=Ja, 0=Nei)	2,14*** (0,62)
Konstant	0,07*** (0,06)
Observasjoner	745
Log Likelihood	-331,82
AIC	687,63

Note: *p<0,1; **p<0,05; ***p<0,01

Regresjonsmodellen viser at to holdningsvariabler skiller seg ut som statistisk signifikante og i tråd med teoretiske forventninger om skillelinjer

knyttet til samisk selvbestemmelse og sentrum-periferi (Indre Finnmarks rolle) i samepolitikken. Modellen bekrefter at velgerne som er mest positiv til samisk selvbestemmelse, har minst sannsynlighet for å stemme på Nordkalottfolket, som også vist tidligere. Odds ratio på 0,77 for positiv til samisk selvbestemmelse indikerer at oddsen for å stemme Nordkalottfolket synker med 23 prosent når positivitet til samisk selvbestemmelse øker med en enhet, kontrollert for alle de andre faktorene i modellen. Sammenhengen er sterk og klart signifikant. Jo mer positiv respondenter er til økt samisk selvbestemmelse, jo mindre er sannsynligheten for å stemme Nordkalottfolket.

Den andre holdningsvariabelen som framstår som viktig, er at velgere som er mer enige med påstanden om at *Indre Finnmark har for mye innflytelse på Sametinget*, har klart høyere sannsynlighet for å stemme Nordkalottfolket. Oddsen øker med 44 prosent for hver økning i kategori (1–5), kontrollert for de andre faktorene i modellen. Disse funnene gjenspeiles i det vi så i de deskriptive dataene i figur 3.2 og tabell 3.2, og som i stor grad samsvarer med partiets egen posisjonering. Høyre–venstre-aksen er også signifikant (men kun på 10 prosent-nivå), noe som indikerer at Nordkalottfolket har noe mer støtte jo lengre til høyre velgerne plasserer seg. Dette indikerer at selv om Nordkalottfolket er et fløyparti i samepolitikken, er det et mer sentrumsorientert parti om man bruker høyre–venstre-skalaen.

Også de tre dikotome variablene, bosted Alta, bosted Porsanger og snakket finsk eller kvensk i oppveksten, er alle statistisk signifikante. At Nordkalottfolket gjør usedvanlig gode valg i Alta og Porsanger, har vi jo tidligere vist. Oddsen er 273 prosent høyere for å stemme Nordkalottfolket hvis man er bosatt i Alta kommune, og 309 prosent høyere hvis respondenter er fra Porsanger, kontrollert for de andre faktorene. Som vi så i tabell 3.2, er det også en klar sammenheng mellom det å ha vokst opp i et hjem hvor det ble snakket finsk eller kvensk og det å stemme på Nordkalottfolket. Overraskende nok har hverken alder, kjønn, utdanning eller grad av urbanitet noen statistisk signifikant betydning for Nordkalottfolkets oppslutning.

Samlet sett gir regresjonsmodellen en betydelig forklaringskraft for hvordan NKF mobiliserer på skillelinjen knyttet til samisk selvbestemmelse og spørsmålet om makten til Indre Finnmark, der det synes å være stort samsvar mellom partiets posisjon og velgernes ståsted.

Diskusjon og konklusjon

Nordkalottfolket har alle kjennetegnene på et klassisk utfordrerparti, og om vi utelukkende ser på partiets posisjon i samepolitikken, er det snakk om et parti med tydelige populistiske trekk (De Vries & Hobolt, 2020a, b). Partiet er faktisk det første større nye utfordrerpartiet i samepolitikken etter at Sametinget ble til. Det er ikke bare en utfordrer til de øvrige partiene, men står for en politisk retning som vil omforme samepolitikken og endre samepolitikken karakter. Ap var lenge et utfordrerparti til NSR, men ligger nå svært nær NSR ideologisk og i praktisk politikk. Det har resultert i betydelig tilbakegang (Falch & Selle, 2018). Fremskrittspartiet har forsøkt å etablere seg som utfordrerparti, men har nok på mange måter blitt oppfattet som for ekstreme og radikale når det gjelder spørsmålet om grad av selvbestemmelse, og gjennom å agitere for nedleggelse av Sametinget (Bergh & Saglie, 2021; se også kapittel 1). FrP har derfor aldri klart å oppnå en oppslutning høyere enn ni prosent ved sametingsvalg og klarte så vidt å sikre ett mandat ved siste valg.

Nordkalottfolket har klart å identifisere og tydeliggjøre at det ligger et betydelig mulighetsrom mellom posisjonen til Fremskrittspartiet og majoriteten av de stemmeberettigede som ligger rundt NSRs og Aps posisjon når det gjelder synet på samisk selvbestemmelse. Det er snakk om både politisk innovasjon og politisk entreprenørskap der en utfordrer det som nærmest har vært en etablert grunnposisjon i samepolitikken knyttet til samisk selvbestemmelse. Nordkalottfolkets posisjon har likhetstrekk med den Samenes Landsforbund (SLF) hadde i perioden like før opprettelsen av Sametinget. Her vektla en i mindre grad samisk selvbestemmelse og søkte å styrke det samiske gjennom å arbeide via norske institusjoner. Et viktig uttrykk for dette finner vi i den store støtten Nordkalottfolket har blant de som faktisk ønsker mindre samisk selvbestemmelse (se figur 3.2 og tabell 3.6), der partiet får opp mot 50 prosent av stemmene.

Samtidig har partiet brukt en retorikk som innebærer en sterk kritikk av «den samiske eliten» og de etablerte partiene, og det særlig av den viktigste samepolitiske aktøren, NSR (Næss, 2020). NKF driver også politisk entreprenørskap gjennom å prøve å bygge en sivilsamfunnsorganisasjon som noe mer enn et parti som stiller lister til valg. Partiet er i dag organisert i alle valgkretsene, og i 2024 så også en egen ungdomsorganisasjon dagens lys. Gjennom å stille til valg også i fylkestingsvalg i Troms og Finnmark, med stor suksess i Finnmark, tilføres partiet betydelige ressurser som brukes

til organisasjonsbygging. NKF ønsker å utvikle en sivilsamfunns- og kulturorganisasjon som skal være landsdekkende for å øke tilstedeværelse og synlighet blant velgerne. Om vi ser bort fra NSR som den historiske vinneren i samepolitikken, er det ingen andre samiske aktører som har hatt betingelser for å kunne få dette til (Selle & Strømsnes, 2021)

Nordkalottfolket har bevisst bygd opp en retorikk rundt de tre stammers møte og likeverd mellom norsk, samisk og kvensk. Partiet mener at samisk språk er viktig, men sier også at norsk er et helt naturlig språk for mange samer, og partiet gjør det relativt sett bedre blant samer som ikke snakker samisk. Dette henger også sammen med Nordkalottfolkets appell til velgere med finsk/kvensk bakgrunn. Partiet får støtte fra halvparten av velgerne som var vokst opp i hjem hvor det ble snakket finsk/kvensk (se tabell 3.3). Det er en liten subgruppe, men det er en klar signifikant effekt (se regresjonsmodell), og appellen til samiske velgere med kvensk bakgrunn er en viktig del av Nordkalottfolkets suksess. Det er også av den grunn ikke overraskende at en av tre Nordkalottvelgere ønsker å gjøre det enklere for flere å melde seg inn i det samiske valgmanntallet (se tabell 3.4), siden partiet er imot sterk grensesetting mellom folkegruppene i nord. Partiet har noe høyere oppslutning enn andre partier blant nye medlemmer i manntallet, men det å være ny i manntallet er ikke en signifikant forklaringsfaktor for oppslutning når det kontrolleres for andre faktorer i regresjonsmodellen.

Suksessrike utfordrerpartier lykkes gjerne med å ta velgere fra alle partier. Det er likevel verdt å merke seg at de nye velgerne til Nordkalottfolket i liten grad kommer fra det største partiet i samepolitikken, NSR. Nesten en av fem NKF-velgere i 2021 stemte Arbeiderpartiet ved valget i 2017, og en betydelig del av de som stemte NKF, hadde ikke stemmerett eller stemte ikke i 2017 (se tabell 3.5). Dette bygger opp under at endring er på gang, og at NKF har potensial for videre vekst. Fylkestingsvalget i 2023 som ga partiet 19 prosent i Finnmark, indikerer at partiet fortsatt vokser og kan bli enda større ved sametingsvalget i 2025. En meningsmåling gjort av NRK Sápmi i november 2024 ga partiet 38 prosent, og det var da det største av partiene på Sametinget.¹⁶

Den samiske delen av Ap har de siste periodene nærmet seg NSR når det gjelder samiske rettigheter og samisk selvbestemmelse. Det er nok derfor et ikke ubetydelig rom mellom posisjonen til henholdsvis Arbeiderpartiet og FrP når det gjelder synet på samisk selvbestemmelse, et rom NKF nå

---

16 <https://www.nrk.no/sapmi/nordkalottfolket-er-sannsynligvis-storst-pa-sametinget-1.17134505>

opererer aktivt i. Generelt er NKF så ulik andre samepolitiske aktører gjennom å bryte med rettsliggjøringen og samene som urfolk at de som mange utfordrerpartier ellers per i dag ikke har alliansepartnere på Sametinget som har tyngde. Dette er et sentralt kjennetegn ved utfordrerpartier, i alle fall i tidlig fase, og gjør at partiet så langt trolig har mindre innflytelse i Sametinget enn antallet mandater skulle tilsi.

Når det gjelder synet på rollen til Indre Finnmark, og dermed synet på samisk «elite» og reindriftens rolle, en svært viktig dimensjon i samepolitikken, er dette mer sammensatt og mer kontroversielt blant samiske velgere enn synet på samisk selvbestemmelse. 51 prosent av alle respondene i sametingsvalgundersøkelsen er helt enig eller enig i påstanden om at Indre Finnmark har for mye innflytelse på Sametinget. Hvis det er et område Nordkalottfolket kan mobilisere ut fra framover, er det gjennom økt motstand mot Indre Finnmarks rolle generelt, der en kobler dette til «elitekritikk» og kritikk av reindriftens posisjon. Det er også et interessant funn at verken alder, kjønn, utdanning eller grad av urbanitet synes å spille en avgjørende rolle for variasjon i oppslutning om NKF når det kontrolleres for andre faktorer.

NKF framstår med andre ord som et typisk utfordrerparti som vil ha en grunnleggende annen samepolitikk. Det er snakk om en politikk som er langt mindre rettsorientert, og som ikke bygger på sterk grensdragning mellom folkegruppene i nord. Det er også tydeliggjort gjennom at partiets elektorat i stor grad synes å støtte opp om partiets kritikk av samisk selvbestemmelse og rollen til Indre Finnmark, inkludert en kritikk av reindriftens dominerende posisjon som kulturbærer og næring med særrettigheter som fastboende ikke har. En så avvikende posisjon sammenlignet med de holdningene som dominerer i samepolitikken, gjør det også naturlig med en politisk retorikk som angriper de toneangivende kreftene i samepolitikken og da særlig NSR som har dominert samepolitikken siden starten. Med NKF's framvekst har med andre ord skillelinjene i samepolitikken blitt langt sterkere enn tidligere, der det nå er snakk om to ulike hovedretninger, hvor den ene er basert rundt samene som ett urfolk, mens den andre er basert på ett nordlig folk med flere identiteter.

Den moderne samepolitikken med Sametingets framvekst springer ut av en sterk rettsliggjøring av samepolitikken med utspring i og støtte i internasjonal rett. Den forutsetter en betydelig grensesetting mellom samer og andre for å gi mening og for at samepolitikken kan framstå som urfolkspolitikk. Det er denne dominerende tilnærmingen NKF tar avstand fra og

vil bryte med gjennom å omforme samepolitikken og gjøre den mer lik ordinær politikk slik man kjenner den fra kommuner og fylkeskommuner. At det er et potensial for videre støtte blant deler av de samiske velgerne for en slik posisjon, er det liten tvil om. En ytterligere polarisering mellom NKF og NSR rundt denne skillelinjen i samepolitikken fram mot 2025-valget kan gi økt grobunn for mobilisering for begge partier. Samtidig kan den nye dynamikken i partipolitikken føre ikke bare til videre holdningsendringer i elektoratet som skaper nytt rom, men også til at andre partier over tid kan komme til å endre posisjon, og dermed endre partikonkurransens karakter. Her blir det særlig viktig for NKFs vekstpotensial hvilken posisjon som videre tas av Ap, som nå ligger med brukket rygg i samepolitikken.

Forfatterbiografier

Jonas Stein (f. 1984) er førsteamanuensis i statsvitenskap ved UiT Norges arktiske universitet. Han har doktorgrad fra UiT i 2019 om politisk og regional utvikling i Nord-Norge. Hans forskningsområder omfatter politisk adferd, tillit og regionale utviklingstrekk. Han har publisert en rekke artikler i ledende internasjonale tidsskrifter om konflikter mellom sentrum og periferi for å forstå moderne politikk.

Per Selle (f. 1954) er professor emeritus ved Institutt for sammenliknende politikk ved Universitetet i Bergen. Hans forskningsområder omfatter blant annet komparativ urfolkspolitikk med særlig vekt på Norge (Norden) og Canada, Sametinget som politisk institusjon og frivillig sektors rolle i demokratiet.

Referanser

- Angell, E., Nygaard, V. & Selle, P. (2020). Industrial development in the North-Sámi interests squeezed between globalization and tradition. *Acta Borealia*, 37(1-2), 43–62.
- Bartolini, S. & Mair, P. (1990). Policy competition, spatial distance and electoral instability. *West European Politics*, 13(4), 1–16.
- Benedetto, G., Hix, S. & Mastroiocco, N. (2020). The rise and fall of social democracy, 1918–2017. *American Political Science Review* 114(3), 928–939. <https://doi.org/10.1017/S0003055420000234>
- Berg-Nordlie, M. & Schou, A. (2011). Who are Indigenous – and how should it matter? *Ethnopolitics*, (13).
- Bergh, J. & Saglie, J. (2015). Partisystem og skillelinjer i samepolitikken. I B. Bjerkli & P. Selle (Red.), *Samepolitikken utvikling* (s. 225–248). Gyldendal akademisk.

- Bergh, J. & Saglie, J. (2021). Politisk avstand ved sametingsvalg: En kartlegging av det samiske ideologiske landskapet i Norge. I J. Saglie, M. Berg-Nordlie & T. Pettersen (Red.), *Sametingsvalget – Tilhørighet, deltakelse, partipolitikk* (s. 181–204). Cappelen Damm.
- Canes-Wrone, B. (2010). *Who leads whom?: Presidents, policy, and the public*. University of Chicago Press.
- Dalton, R. J. (2016). Party identification and its implications. *Oxford research encyclopedia of politics*. Oxford University Press.
- De Vries, C. & Hobolt, S. (2020a). *Political entrepreneurs: the rise of challenger parties in Europe*. Princeton University Press.
- De Vries, C. & Hobolt, S. (2020b). The rise of challenger parties. *Political Insight*, 11(3), 16–19.
- Emanuelson, T. (2006). Samerettsutvalget 1980–1984. Kampen om 1. delinnstilling [Masteroppgave i historie]. Universitetet i Tromsø.
- Falch, T. (2022). Samisk selvbestemmelse som motmakt – en statsvitenskapelig analyse av rettsliggjøringen av forholdet mellom samene og staten. *Lov og Rett*, 61(9), 547–565. <https://doi.org/10.18261/lor.61.9.3>
- Falch, T. & Selle, P. (2018). *Sametinget: Institusjonalisering av en ny samepolitikk*. Gyldendal.
- Falch, T. & Selle, P. (2022a). Et rettighetsfellesskap: Samisk systembygging i den norske enhetsstaten. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 63(1), 44–63. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291x-2022-01-03>
- Falch, T. & Selle, P. (2022b). Sametingets relevans og rekkevidde. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, (2), 43–59.
- Falch, T. & Selle, P. (2023). Populisme på samisk: framveksten av Nordkalottfolket på Sametinget. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, (4), 122–141.
- Ford, R. & Jennings, W. (2020). The changing cleavage politics of Western Europe. *Annual Review of Political Science*, 23(1), 295–314. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-052217-104957>
- Gaski, L. (2008). Contesting the Sami polity: discursive representations in the Sami electoral campaign in 2005. *Acta Borealia*, 25(1), 1–21. <https://doi.org/10.1080/08003830802302836>
- Hernes, H. K. & Selle, P. (2021). *Finnmarksloven – en milepæl*. Gyldendal Akademisk.
- Hooghe, L. & Marks, G. (2018). Cleavage theory meets Europe's crises: Lipset, Rokkan, and the transnational cleavage. *Journal of European Public Policy*, 25(1), 109–135.
- Kleven, Ø. (2024). *Velgere og velgeroverganger ved kommunestyrevalgene 2019 og 2023* (2024/2). Statistisk sentralbyrå. <https://www.ssb.no/valg/kommunestyre-og-fylkestingsvalg/artikler/velgere-og-velgeroverganger-ved-kommunestyrevalgene-2019-og-2023/>
- Kriesi, H., Grande, E., Lachat, R., Dolezal, M., Bornschier, S. & Frey, T. (2008). *West European politics in the age of globalization* (Bd. 10). Cambridge University Press Cambridge.
- Lipset, S. & Rokkan, S. (1967). *Cleavage structures, party systems, and voter alignments: an introduction*. Free Press.
- Meguid, B. M. (2005). Competition between unequals: The role of mainstream party strategy in niche party success. *American Political Science Review*, 99(3), 347–359.
- Nielsen, R. (1986). *Folk uten fortid*. Gyldendal.
- Næss, O. H. B. (2020). Reagerer på tøff ordbruk blant sametingspolitikere. *NRK Sápmi*. <https://www.nrk.no/sapmi/toril-bakken-kaven-reagerer-pa-toff-ordbruk-blant-sametingspolitikere-1.15185785>
- Pettersen, T. & Saglie, J. (2021). Valgt av og blant samer – og enkelte andre? Ulike velgergruppers holdninger til kriteriene for å delta ved sametingsvalg i Norge. I J. Saglie, M. Berg-Nordlie & T. Pettersen (Red.), *Sametingsvalg: Tilhørighet, deltakelse, partipolitikk*. Cappelen Damm Akademisk.
- Ravna, Ø. (2022). The Fosen case and the protection of Sámi culture in Norway pursuant to Article 27 icpr. *International Journal on Minority and Group Rights*, 1(aop), 1–20.

- Saglie, J., Mörkenstam, U. & Bergh, J. (2020). Political cleavages in indigenous representation: The case of the Norwegian and Swedish Sámediggis. *Nationalism and Ethnic Politics*, 26(2), 105–125.
- Selle, P., Semb, A. J. & Strømsnes, K. (2020). Urbanisering av det samiske elektoratet: en fremvoksende skillelinje i den moderne samepolitikken? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 61(2), 101–123.
- Selle, P. & Strømsnes, K. (2021). Det samiske sivilsamfunnet i Sametinget og i samepolitikken. I J. Saglie, M. Berg-Nordlie & T. Pettersen (Red.), *Sametingsvalg: tilhørighet, deltakelse, partipolitikk*. Cappelen Damm Akademisk.
- Stein, J. & Solvang, Ø. (2025). Fylkestingsvalget 2023 – et reverseringsvalg? I J. Saglie, S. B. Seegaard & D. A. Christensen (Red.), *Lokalvalgundersøkelsen 2023*. Cappelen Damm Akademisk.

Arbeiderpartiets rolle i samepolitikken: Fra styringsparti til mellomstort parti

Jonas Stein, UiT Norges arktiske universitet

Sara Ellen Gaup, UiT Norges arktiske universitet

Abstract: From having been a significant force and the largest party in the Sami parliamentary election in 2009, the Labour Party (Arbeiderpartiet) slipped during the 2021 election from its position among the largest parties and now stands as a medium-sized party with 15 percent of the vote. This chapter employs a combination of qualitative interviews with politicians and a larger survey to elucidate this decline. The salience of Sami self-determination in Sami politics has increased over the last elections, which has placed the Labour Party in a challenging position, caught between the poles of NSR and the People of the North Party, with the latter in particular attracting many former Labour voters. The party has struggled to define its role in this political landscape, where its previous strength of participation across multiple levels has now become a growing source of conflict. The Labour Party's Sami wing has limited influence on the party's national politics, especially when Sami rights clash with substantial economic interests. The surge in rights-based politics associated with Sami self-determination, akin to the second dimension challenging the left-right spectrum in European politics, has become a more dominant force within Sami politics.

Keywords: Labour party, Sami parliament, dual representation, self-determination, cleavages

Innledning

Helt siden Sametinget ble opprettet har Arbeiderpartiet vært det største stortingspartiet ved sametingsvalg (Buck et al., 2018). Arbeiderpartiet og Norske Samers Riksforbund (NSR) (se eget kapittel om NSR i denne boka) har skiftet på å være størst, med Ap på topp i 2009. I to omganger har partiet hatt sametingspresidenten (Egil Olli (2007–2013) og Vibeke Larsen (2016–2017¹)). Arbeiderpartiet har vært en viktig politisk kraft innenfor samepolitikken i Norge. Før andre verdenskrig var partiet det første som hadde en representant på Stortinget med åpen samisk identitet (Isak Saba 1906–1912). I etterkrigstiden var partiet, som det dominerende partiet i norsk politikk, også ansvarlig for den norske stats fornorskningsspolitikk ovenfor samene. I forbindelse med den samiske oppvåkningen på 1970- og 1980-tallet skjedde det også en betydelig bevisstgjøring internt i Arbeiderpartiet. Ved det første sametingsvalget i 1989 fikk Arbeiderpartiet betydelig oppslutning blant samiske velgere. Gjennom å kombinere rollen som et stort parti i samepolitikken med den dominerende rollen i den norske politikken har interne kompromisser gjort i Arbeiderpartiet ofte blitt gjeldende politikk. Siden 2005 har imidlertid partiets oppslutning blitt betydelig svekket ved hvert eneste valg, og oppslutningen i 2021 var under halvparten av det den var i 2005.

Med bakgrunn av dette undersøker vi i dette kapitlet om det er spesielle forhold i samepolitikken som kan skape utfordringer for et parti som Arbeiderpartiet. Hvilke ulemper og fordeler har partiet av å være en aktør både i norsk og samisk politikk? Hvordan oppfattes disse dilemmaene når det gjelder politiske saker og skillelinjer, blant velgere og politikere?

Empirien til kapitlet er basert på en kvalitativ og en kvantitativ del. Den kvalitative delen er samlet inn gjennom ni intervjuer med nøkkelinformanter (primært tidligere eller nåværende politikere) (Gaup, 2022). Intervjuene ble gjennomført i perioden fra august 2021 til april 2022 i forbindelse med masteroppgaven til Gaup (2022). Hensikten var å danne et bilde av politikernes opplevelser og erfaringer med samepolitikk og som Ap-politiker i samepolitikken.

Den kvantitative delen er basert på velgerdata fra Sametingsvalgundersøkelsen 2021 og ser på hvor tidligere Arbeiderparti-velgere

1 Larsen var en kort periode sametingspresident for Arbeiderpartiet før hun ble uavhengig. I perioden 2021–2025 representerer hun Nordkalottfolket på Sametinget, og hun er nå presidentkandidat for Nordkalottfolket.

gikk ved 2021-valget, og hvilke forhold som bidrar til oppslutning om Arbeiderpartiet. Både den kvantitative og den kvalitative delen viser hvordan Arbeiderpartiets politikere og velgere opplever en større splittelse i en rekke sentrale samepolitiske skillelinjer spesielt knyttet til samisk selvbestemmelse og næringsutvikling. Arbeiderpartiet på Sametinget utfordres av NSR på den ene siden, og har over tid nærmet seg NSR i en rekke spørsmål knyttet til samiske rettigheter (se også innledningskapittelet). På den andre siden utfordres Arbeiderpartiet av Nordkalottfolket som målbærer kritikk mot samiske rettigheter, noe Arbeiderpartiet også gjorde på 1990-tallet, om enn på en noe mer moderat måte.

Videre i kapittelet redegjør vi først for det teoretiske rammeverket knyttet til skillelinjepolitikk og samisk selvbestemmelse som skillelinje, samt sier litt om Arbeiderpartiets historiske rolle i samepolitikken. Så beskriver vi metode og data. Deretter presenteres funnene fra henholdsvis den kvalitative og den kvantitative delen, før de drøftes samlet til slutt.

Arbeiderpartiet i samepolitikken og teoretiske begrep

Nasjonsbygging og samisk selvbestemmelse

Rokkans sentrum–periferi-teori (Rokkan, 1967; Rokkan & Urwin, 1983) har vært brukt til å forklare geografiske forskjeller i forskjellige politiske systemer og hvordan konflikter mellom et sterkt sentrum som ønsker seg en enhetlig nasjonsbyggende prosess for å skape en monokultur, møtes i konflikt med en periferi som ønsker å forsvare sin kultur. Periferien kan velge *exit* – som innebærer at man løsriver seg fra staten. Et annet alternativ er å velge *voice* – der periferien velger å klage, demonstrere eller krever kompensasjon fra staten. Det tredje alternativet er å velge *loyalty*, dvs. at periferien aksepterer statens krav uten større protester, men til gjengjeld blir inkludert i den nasjonsbyggende prosessen. Rokkan mener at periferien har en tendens til å velge *voice* heller enn *exit* som strategi, da kostnaden ved å forsøke å forlate en stat kan være stor (Rokkan & Urwin, 1983). I Rokkans typologi kan en periferi bevege seg gjennom flere faser i en styrket form selvbestemmelse og styrket kulturell og politisk identitet (Rokkan & Urwin, 1983; Stein, 2019). Gjennom denne prosessen vil dilemmaet mellom *voice* og *loyalty* stå sentralt. Ved å være lojal til sentrums institusjoner kan man oppnå konsesjoner og på denne måten styrke

periferien. For sterke protester risikerer å svekke periferiens oppnådde resultater. Imidlertid kan man gjennom bruk av *voice* styrke og synliggjøre periferien som en distinkt kultur som krever at sentrum anerkjenner og respekterer periferien.

Gjennom Rokkans modell kan man se fornorskingsprosessen som en av fasene i stat- og nasjonsbyggingsprosessen. For å bygge den enhetlige norske nasjonen undertrykkes kultur og språk i periferien for å fremme en enhetlig nasjonal kultur på hele territoriet. Det teoretiske dilemmaet mellom *voice* og *loyalty* kan gjenspeiles i den samiske minoritetens møte med den sterke fornorskingsprosessen som de ble utsatt for (Andresen et al., 2021). Den norske stat drev aktiv nasjonsbygging rundt den norske nasjonens språk og kultur, på bekostning av minoriteter. Det er i dette farvannet samiske strateger må manøvrere mellom *voice* og *loyalty* for å få gjennomslag for sine krav. Mange av rettighetene har ikke kommet av seg selv, men ble vunnet fram igjennom sterke protestaksjoner i møte med sentrale myndigheter.

De historiske utviklingsfasene i den *interne* samiske nasjonsbyggingen er noe annerledes enn i Rokkans modell. Den moderne samiske nasjonsbygging skjer i en situasjon der den samiske befolkningen er fordelt i flere etablerte nasjonalstater (primært Norge, Sverige og Finland). Rokkans nasjonsbyggingsmodell inneholder sterke bindingsprosesser hvor befolkningen innenfor staten knyttes sammen i et nasjonalt politisk fellesskap, med stadig mindre mulighet til å bryte seg ut både kulturelt og territorielt. Det samiske systemet har heller ingen egen økonomi som kan brukes mot makten fra den nasjonalstatlige sentrum (Falch & Selle, 2022). Men som vi har sett i andre kapitler i denne boka (se kapittel 5 om geografi), finnes det likevel konflikter mellom sentrum og periferi internt i det samiske samfunnet.

Arbeiderpartiets rolle i samepolitikken

Den første politikeren med åpen samisk identitet som ble valgt inn på Stortinget, var Isak Saba fra Nesseby. Han ble innvalgt for Arbeiderpartiet i 1906 og representerte landdistriktene i Øst-Finnmark. Saba var viktig i den samiske motstanden mot fornorskingspolitikken og var i tillegg talsmann for saker som involverte arbeidsfolk fra distriktet hans, og for andre med felles interesser, spesielt økonomiske. Han var overbevist om at sosialismen kunne løfte samene ut av fornorskningens undertrykkelse. Arbeiderpartiet

ble sett på som et parti som inneholdt de redskapene som trengtes for å frigjøre samene fra den språklige og kulturelle, og delvis materielle, undertrykkelsen som foregikk i denne perioden (Pedersen, 2012). Saba fikk imidlertid lite gehør for sine synspunkt på Stortinget.

Etter andre verdenskrig var Arbeiderpartiet det største partiet i Norge og hadde derfor stor innflytelse på utviklingen av politikken. I overgangen mellom 1950- og 1960-tallet avviklet den norske staten, styrt av Arbeiderpartiet, den målrettede fornorskningspolitikken, men i praksis fortsatte likevel en del fornorskende virksomhet (Berg-Nordlie, 2024). De samepolitiske spørsmålene i 1980-årene var, ifølge Falch og Selle (2018), i stor grad påvirket av debattene i Finnmark. Arbeiderpartiet dominerte i Finnmark, og det var det nord-samiske som hovedsakelig stod i sentrum. Arbeiderpartiets meninger om det samepolitiske hadde stor betydning for vedtakelse av sameloven og etableringen av Sametinget, fordi partiet innså at det var et behov for nyorientering av samepolitiske spørsmål (Falch & Selle, 2018).

Samepolitiske spørsmål i 1980-årene var preget av debattene som fant sted i Finnmark, og holdninger i Finnmark Arbeiderparti var viktige for det videre arbeidet i slike spørsmål og for oppfølging av Samerettsutvalgets utredning fra 1984 (Falch & Selle, 2018). Konflikten om utbyggingen av Alta–Kautokeino-vassdraget ble også et brytningspunkt for Arbeiderpartiet, både for spørsmål om det samiske generelt og for hvordan man skulle forholde seg til ideen om et eget samisk representativt organ og en egen grunnlovsparagraf om samenes rettsstilling (Lepperød, 2023; Pedersen, 2012). Styret i Finnmark Arbeiderparti vedtok å gå inn for «indirekte valg» til Sametinget, men til tross for at Arbeiderpartiet satt med 19 av 35 representanter i fylkestinget, ble det et klart flertall for direkte valg, 23 mot 11 stemmer (Falch & Selle, 2018).

Arbeiderpartiet har gjennom tiden bidratt til samepolitiske reformer i den nasjonale politikken og har hatt stor betydning for samepolitisk utvikling både i samisk og i norsk politikk. Arbeiderpartiet på Sametinget og Finnmark Arbeiderparti jobbet med å få på plass Finnmarksloven på starten av 2000-tallet. Samarbeidet rundt samepolitiske spørsmål virker noe varierende og til tider også preget av konflikt innad i partiet, med delvis manglede tillit fra fylkespartiet. Selle og Strømsnes (2021) finner i sin analyse at det politiske arbeidet på Sametinget i mange av stortingspartiene blir utviklet tett med det sentrale partiapparatet, med delvis unntak av Arbeiderpartiet. Men Selle og Strømsnes bemerker at partiet på Sametinget

likevel ikke framstår som isolert fra det sentrale partiapparatet, og har kanaler inn for innflytelse (Selle & Strømsnes, 2021).

Tabell 4.1. Oppslutning om Arbeiderpartiet ved sametingsvalg

1989	1993	1997	2001	2005	2009	2013	2017	2021
20,2	21,5	28,8	26,3	31,8	26,8	21,1	17,0	15,0

Fra 1989 og fram til 2009 var Sametinget i Norge dominert av Norske Samers Riksforbund (NSR) og Arbeiderpartiet. Systemet fra denne perioden kan karakteriseres som et topartisystem med to store partier som igjen åpnet for allianser og koalisjoner med mindre partier og grupperinger. Ved valgene i 1997 og 2001 var NSR og Arbeiderpartiet omtrent like store. I 2005 opplevde Arbeiderpartiet et høydepunkt i samepolitikken (se tabell 4.1) og ble jevnstore med NSR (inkludert felleslistene). Vervet som sametingspresident gikk likevel til NSR, med Aili Keskitalo som første kvinne i posisjonen. NSRs koalisjon sprakk imidlertid i 2007 og banet vei for Egil Olli som den første sametingspresident fra Arbeiderpartiet. I 2009 ble Arbeiderpartiet største parti, selv om de gikk noe tilbake, men Olli fortsatte som sametingspresident (Andresen et al., 2021).

Ved sametingsvalget i 2013 beholdt NSR og Ap sine dominerende posisjoner som de to største partiene, men ingen av dem hadde flertall alene, og Arbeiderpartiet gikk nok en gang tilbake. Nordkalottfolket gikk fra en til tre representanter, mens Árja gikk fra tre til fire representanter. Det ble ikke dannet en «koalisjonsregjering». NSR styrte Sametinget ved et mindretallsråd i nesten hele perioden. I 2016 kom NSR med et budsjettforslag som ble stemt ned, og et alternativt forslag fra Arbeiderpartiet, Árja og Høyre ble vedtatt i stedet. NSR tilbød seg å styre videre med budsjettet som ble vedtatt, men Ap reiste mistillitsforslag mot NSR og fikk støtte av flertallet. Dette skjedde ikke uten intern konflikt i Ap. Det ble oppfattet som en ustrategisk beslutning å ha styringsansvar under valgkampen over et sameting som hadde lite midler på budsjettet til å drive en politikk som gjør sametingsvelgerne fornøyde, og det ble uttrykt sterk motstand fra andre deler av Ap mot å felle rådet. Vibeke Larsen, daværende parlamentarisk leder for Ap, gikk sammen med visepresidentkandidat Ronny Wilhelmsen inn for at sametingsgruppen skulle felle NSR-rådet. En av de som uttrykte sterkest motstand mot å felle rådet, var Helga Pedersen som etter hvert valgte å trekke seg som Aps presidentkandidat. Deretter sluttet Ap seg til

en styrende koalisjon med Høyre og Árja, med Larsen som president og Wilhelmsen som visepresident (Berg-Nordlie & Saglie, 2021).

Den «politiske turbulensen» i 2016 var imidlertid ikke over. Da Ap skulle velge en ny presidentkandidat, stilte Aps visepresident, Wilhelmsen, mot den sittende presidenten, Larsen, og vant. Larsen valgte å melde seg ut av Ap, sparket sin visepresident og ble den første partiløse president i Sametinget. Sametingsrådet til Larsen hadde representanter fra Ap, Árja og Høyre. Konflikten fortsatte etter maktskiftet, denne gang internt i den nye styringsgruppen, eller som Berg-Nordlie og Saglie (2021) påpeker, innad i Ap.

Arbeiderpartiet gikk inn i valgkampen i 2017 etter en «borgerkrig» som hadde ettervirkninger, og som ansvarlig for et maktskifte var dette bare starten på en kaotisk periode for både partiet og i sametingspolitikken (Berg-Nordlie & Saglie, 2021). Valget i 2017 kan til en viss grad anses som sametingsvelgernes dom over maktovertakelsen i 2016 og konsekvensene av disse, men Berg-Nordlie og Saglie (2021) bemerker at man på ingen måte må tilskrive hele valgresultatet kun til «2016-turbulensen». Valget i 2017 ble det dårligste sametingsvalget for Arbeiderpartiet så langt, med kun 17 prosent av stemmene. I 2021 gikk Arbeiderpartiet for fjerde gang på rad tilbake ved sametingsvalget og endte på kun 15 prosent, og partiet ble mindre enn Nordkalottfolket. Hvordan skal denne tilbakegangen kunne forklares?

Metode

For å analysere hvordan skillelinjer og krysspress kan påvirke de politiske prosessene, har Gaup intervjuet ni politikere i forbindelse med masteroppgaven.² Begrunnelsen for denne metoden er at vi ville undersøke nærmere hvilken erfaring informantene har med å operere innenfor to politiske arenaer – det samiske og det norske, slik at det er mulig å gi et innblikk i politikernes opplevelser som Ap-(same)politiker.³ Formålet med et kvalitativt forskningsintervju er å forstå sider ved informantenes liv, fra hans eller hennes eget perspektiv (Kvale et al., 2015, s. 42).

2 Masterprosjektet ble meldt inn til Sikt via «Meldeskjema» i tråd med personloververket. Prosjektet ble godkjent av Sikt før intervjuene ble tatt opp.

3 Intervjuguidene ligger som vedlegg i masteroppgaven s. 91 og s. 95 (Gaup, 2022).

Informantene er hovedsakelig personer med politisk bakgrunn fra Arbeiderpartiet som i tillegg har erfaring med å operere på den samepolitiske arenaen. Én informant er fra NSR. Noen ble intervjuet individuelt over Teams på grunn av koronapandemien, mens noen kunne møte opp fysisk til intervju. Intervjuguiden var semistrukturert slik at det var mulighet til å stille oppfølgingsspørsmål underveis. Informantene fikk tilsendt et informasjonsskriv med samtykkeskjema før de ga sitt samtykke til å delta som informant i masterprosjektet. Innholdet var informasjon om hva masterprosjektet gikk ut på, hva det innebar å delta, og at alle informanter ville bli anonymisert. Intervjuene ble gjennomført i perioden august 2021 til april 2022.

Oversettelsen av informantene som ønsket å bli intervjuet på samisk er gjort av Sara Gaup (som har samisk som morsmål). Intervjuene er blitt transkribert til et skriftlig materiale av Gaup. Det er det transkriberte materialet som er grunnlaget for analysen i masteroppgaven og i den kvalitative delen i dette kapittelet. Informantene fikk tilbud om å få tilsendt det transkriberte materialet fra eget intervju dersom de ønsket å lese det.

Analyse av kvalitative intervjuer med samiske politikere

Politiske skillelinjer og bevegelse

Det overordnede bildet fra informantene er at Arbeiderpartiet gjennom tiden har beveget seg nærmere Norske Samers Riksforbund hva angår samepolitikkenes selvbestemmelsesdimensjon. Ut fra intervjuene framstår det som at selvbestemmelse var noe Ap på Sametinget startet å snakke om rundt 2005, det året Finnmarksloven ble vedtatt, og videre i samepolitikken i de årene når Ap kom til makten i 2007 med Egil Olli som samedingspresident. Dette kan tolkes som at «same-Ap» tidligere har fulgt en *loyalty*-strategi mot det ideologiske grunnlaget til Arbeiderpartiet, men har beveget seg mot en mer rettighetsprinsipiell holdning og en *voice*-strategi. Informant 7 nevner at Ap og NSR var uenige på mange områder rett etter etableringen av Sametinget i 1989, blant annet om hvilken styringsmodell Sametinget skulle ha. Ap var på den tiden et mye tydeligere opposisjonsparti mot sin aller største politiske motstander, NSR. Ap var mye mer positiv til norske myndigheter, mens NSR var mer opptatt av å jobbe med veien mot samisk selvbestemmelse.

Politisk har same-Ap nærmet seg NSR. Mens det sentrale Arbeiderpartiet er mer positivt innstilt til ny industri i de samiske områdene, har same-Ap tatt mer hensyn til rettighetene til reindriftsutøvere. Dette kan forstås som at same-Ap ønsker å ta en større del i *community of rights*-systemet eller rettighetsfellesskapet.⁴ Dette gir inntrykk av at same-Ap er i mye større grad styrt av *voice*-mekanismen enn det partiet har gitt inntrykk for tidligere (Gaup, 2022). Men på den andre siden kan det oppstå et dilemma mellom *voice* og *loyalty*, siden same-Ap er avhengig av å ha et godt forhold til det sentrale moderpartiet for å kunne påvirke det, og for å kunne fremme krav om anerkjennelse av samiske rettigheter.

I det samiske rettighetsfellesskapet spiller «rettighetsfellesskapet» både med og mot staten, hvor hensikten er å oppnå en dypere og bredere kulturell anerkjennelse under en nasjonsbyggingsprosess (Falch & Selle, 2022). I Rokkans modell kan dette forstås som periferiens identitetsbygging. I dette stadiet forsøker periferien å benytte seg av *voice* – hvor argumentene handler om å bevare særegne karakteristika til populasjonen eller territoriet. Dette er også noe som kommer fram i intervjuene (Gaup, 2022).

De senere år har det oppstått spenninger mellom tradisjon og modernitet i møte med nye industriprosjekter (Angell et al., 2021). Angell, Nygaard og Selle kaller disse to overordnede perspektivene for *tradisjonsperspektivet* og *moderniseringsperspektivet*, og perspektivene beskrives som en dyptliggende konfliktdimensjon i mange urfolkssamfunn. Kjernen i tradisjonsperspektivet er om at tradisjonelle samiske næringer som oppfattes som kulturbærere, trues eller til og med er i ferd med å forsvinne, og derfor har behov for å støttes og beskyttes av myndigheter og samiske institusjoner. Reindrift anses som et kulturbærende element for samisk kultur innen tradisjonsperspektivet. En sentral del innenfor i dette perspektivet er at staten har et moralsk ansvar – og også en rettslig og en økonomisk plikt til å sikre at samisk kultur og næringsliv overlever. Moderniseringsperspektivet, på den annen side, er opptatt av at selv om samer har en egen kultur og et eget språk, har også samer og urfolksgrupper behov for samme type velferdsøkning og økonomisk vekst som majoritetsbefolkningen. Perspektivet fremmer et behov for en mer variert og sterkere privat sektor, siden reindrift, småskala jordbruk og fjordfiske ikke alene vil gjøre de aktuelle områdene

4 I *Community of rights* er det menneskerettighetene som legger grunnlag for kulturell opprettholdelse og utvikling. Dette rettighetsfellesskapet befinner seg innenfor den norske velferdsstaten.

økonomisk dynamiske. Nussir-saken⁵ illustrerer spenningen mellom det tradisjonelle perspektivet og det moderniseringsperspektivet som har skapt interne konflikter innad i Ap.

Informant 8 oversatt: For eksempel har det vært for mye fokus på rein-driften. Og for lite fokus på utmarksnæring, andre vanlige arbeidsplasser, kanskje gruvespørsmål.⁶

Intervjuer oversatt: Slik som Nussir?⁷

Informant 8 oversatt: Arbeiderpartiet på Sametinget har hele tiden vært imot Nussir, formelt sett. Et spørsmål som har oppstått da, er om ikke det er andre interesser enn bare reindriften. Det kan ha påvirket situasjonen i den retningen ... at ... i det siste har Nordkalottfolket vokst seg større. Kanskje fordi ... folk leter etter det andre perspektivet også.⁸

Intervjuer oversatt: Hva mener du, det norske perspektivet, eller ...?⁹

Informant 8 oversatt: Jeg vil ikke si det norske perspektivet, men heller mer det som *ikke* er reindriftssamisk.¹⁰

Informanten mener at en konsekvens av den næringspolitiske splittelsen kan være at samiske velgere som ikke er reindriftssamer, føler at Ap ikke lenger representerer dem som følge av økende fokus på å bevare reindriftnæringen. I de siste årene har Nordkalottfolket vokst (se eget kapittel), noe informanten tror kan skyldes at velgerne leter etter det andre perspektivet – som *ikke* er reindriftssamisk, men som fremmer andre samiske interesser som ikke nødvendigvis fokuserer kun på reindrift, men som er for å skape andre arbeidsplasser. Til og med arbeidsplasser innenfor gruvedrift, sier informant åtte. Informant 4 nevner at en betydningsfull sak som splittet partiet i to, var når partiet skulle behandle Nussir-saken, hvor det var et

5 Nussir er et gruveprosjekt i Kvalsund kommune. Arealet på Kvalsund brukes i dag som vår-, sommer- og vinterbeite til reindrift. Nussir-prosjektet har møtt motstand fra både miljøbevegelsen, samiske organisasjoner og reindriften og reindriftens talspersoner. Kvalsund kommune på sin side har hatt en positiv tilnærming til prosjektet, fordi gruvedriften kan åpne opp for 150 arbeidsplasser. Les mer her: https://www.nrk.no/sapmi/nussir-saken_-her-er-argumentene-1.14440751

6 **Informant 8:** Ovdamearkkadihtte dat leat beare olu fokus boazodoallui. Ja beare unnán fokus meahccáste-abmái, eará dábálaš bargosajiid, gánske ruvkegázaldat.

7 **Intervjuer:** Nu movt Nussir?

8 **Informant 8:** Na ... Nussira dáfus lea leamaš Bargiidbellodaga čada vuostá, formalaččat vuostá Sámedikkis. Ja diedus okta bealli mii lea gánske buktán gažaldagaidda ahte, ahte eai go leat eará beroštumit go boazodoallui. Nu ahte diet sahtá leamin dat mii lea váikkuhan dan dillái ahte ... ahte na, manjit áiggis lea gánske Nordkalottfolket sturron. Go dat gánske ... olbmot maht ohccalit eambo dan nuppi perspektiiva maid.

9 **Intervjuer:** Maid don de meidnet, dan dáčča perspektiiva, vai ...

10 **Informant 8:** Na in mun háilit lohkan dáčča perspektiiva, muhto eambo dan ahte mii ii leat boazosámi.

lite flertall som stemte imot gruvedriften. Dette kan tolkes som at partiet er preget av både tradisjonsperspektivet og moderniseringsperspektivet, hvor moderpartiet tar mer «moderniseringsperspektivet» når det gjelder ulike saker knyttet til utbygging og utnyttelse av naturressurser i samiske områder, mens sametingspolitikere i Ap mer argumenterer ut fra et «tradisjonsperspektiv». Ifølge informantene er fortsatt bildet at Arbeiderpartiet, også på Sametinget, nok er noe mindre radikale enn NSR i synet på samisk selvbestemmelse

Intervjuer: Føler du at det er viktig for Ap – samisk selvbestemmelse?

Informant 3: Det er nok et av de ordene der jeg nok kunne tenke meg at Ap var litt klarere i ordbruken, og distansert seg fra NSR. For NSR har jo utviklet seg i ganske sånn «aksjonistisk» retning, tenker jeg. Og jeg mener at Sametinget ikke kan få eller innta en rolle der Sametinget sitter og legger ned veto, mot for eksempel gruvedrift i Kvalsund. Samiske interesser skal vurderes og det skal veie tungt, tenker jeg, men man kan ikke ... men begrepet samisk selvbestemmelse kan ikke betyr at «det her skal Sametinget bestemme», for det er også andre interesser som også bør ivaretas.

Fordeler og utfordringer med å være en del av et stort norsk parti

En hovedforskjell mellom de samiske partiene og de stortingspartiene som stiller til sametingsvalg i Norge, er at stortingspartiene har et organisasjonsnettverk som finnes på flere nivåer i det politiske systemet – kommune-, fylkes- og nasjonalnivå. Arbeidet på Sametinget knyttes dermed også til prosesser som foregår utenfor Sametinget (Selle & Strømsnes, 2021). Det er ikke bare det sentrale partiapparatet på Stortinget som mottar samepolitiske innspill, men også fylkes- og kommunepartiene siden flere av representantene på ulike måter er tilknyttet kommunepolitikken og/eller fylkespolitikken. Denne innspillseffekten går ikke bare den ene veien, men begge veier. Sametingsrepresentantene til de norske partiene får også innspill fra hovedorganisasjonen (Selle & Strømsnes, 2021). Denne typen kommunikasjon kan være en fordel for Arbeiderpartiet, fordi det kan være med på å styrke det samiske «talerøret» mot det sentrale partiapparatet. Samtidig kan det også være en fordel for det samepolitiske arbeidet eller den samiske systembyggingsprosessen (Gaup, 2022) fordi partiet har en intern kommunikasjon fra det sentrale og inn i det samiske

periferisamfunnet. En informant nevner at det kan tenkes at same-Ap kan ha en del å si for hvordan det samepolitiske utformes hvis en minister fra Ap spør en representant fra same-Ap om deres mening om noe. Men på den annen side betyr ikke det at de primærsamiske partiene, som Norske Samers Riksforbund, ikke har mulighet til å komme i kontakt med det sentrale like enkelt som same-Ap. Likevel kan same-Ap ha et forsprang ved å nå det sentrale gjennom partinettverket, fordi politiske partier som oftest ønsker å styrke makten til sitt eget parti, og ikke den politiske motstanderen (Gaup, 2022). Som informantene beskriver det:

Informant 4: Den største fordel er jo at man har et direkte talerør, fra urfolksparetmentet til lovgivende forsamling, at man har ... kan være med og påvirke. For Sametinget, samepolitikken er utrolig avhengig av at de rammebetingelsene som settes i Stortinget, også ivaretar de samiske hensynene og prinsippene. Og det å ha noen som har direkte talerør, man har uformelle og formelle samtaler.

Informant 3: Det at man kan *snakke sammen*, på tvers av kommuner, Sameting, Storting, Regjering, det er den store gevinsten. ... eller slik som en annen informant uttrykker det:

Informant 2 oversatt: Den største fordel var at den gang hadde Sametinget, gjennom sametingsgruppen, en direkte kanal til de som satt sentralt i Arbeiderpartiet. Så vi hadde veldig god dialog med lederne til Arbeiderpartiet og vi ble fremmet av landsstyret til Arbeiderpartiet, i landsstyret, hvor det var mulig å fremme samiske synspunkt.¹¹

Informant 9: Sametinget kan uttrykke den samiske befolkningens syn og kan argumentere for det. Men når de skal ha gjennomslag i den nasjonale politikken, så er det de sentrale partiene som avgjør det. Det at Arbeiderpartiet har vært sentralt både i den samepolitiske organiseringen og i den nasjonale politiske organiseringen, har gjort at de samepolitiske synspunktene har fått bærere inn i den nasjonale politiske debatten. Det har etter mitt syn bidratt til å gi vesentlig større tyngde enn om at man bare hadde vært til stede i Sametinget. Jeg kan se at enkelte kan mene at det er prinsipielt viktig å ha en samepolitisk dimensjon, men da glemmer man at samepolitikken er en del av en større helhet, og at dersom man

11 **Informant 2:** *Dat stuorámmus fordela, ovdamonnii, dat lea diedus ahte dalle lei Sámedikkis sámedikki joavkku bokte njuolggá kanála dáidda geat čohkkájeddje njunnočis Bargiidbellodagas. Ja nu ahte mis lei hui buorre dialoga jodiheaddjiin Bargiidbellodagas ja mii leimmet ovtastuvvon dan Bargiidbellodaga riikastivrras, landstyras, doppe lei vejolašvuotta oktánbuktit sámi oainmuid.*

bare konsentrerte seg om Sametinget og det samepolitiske, så ville man få mye mer begrenset innflytelse enn om man er til stede der beslutningene virkelig tas.

Sametingsgruppen til Ap (som befinner seg i *periferien*) har over tid hatt en direkte kanal til det sentrale Arbeiderpartiet (*sentrum*). Dette kan være en fordel for hele partiet, fordi same-Ap kan påvirke beslutninger og politiske prosesser i sentrum gjennom partinettverket, og omvendt – det sentrale Ap kan være med på å påvirke politikken til Ap på Sametinget.

Men informant 8 forteller at det i tillegg kreves personlige kontakter innenfor partiet. Det at man kun er en del av et felles parti, holder ikke dersom man for eksempel ønsker å få framdrift i den politiske driften eller for å få møter i stortingskomiteen.

Informant 8 oversatt: Man må også ha personlige relasjoner i tillegg, og når det er på plass, og når partitilhørighet er på plass, så har det en betydning for framgangen i politiske saker også. Det at det er enklere å få møter i stortingskomiteer hvis man for eksempel har kjentfolk der. Nå blir det forhåpentligvis enklere å kommunisere siden det er kjentfolk i departementet ... og ... og såne sider finnes ikke bare i samepolitikken, men det er også viktig i kommunepolitikken, de mekanismene, hvordan man kommuniserer bedre. Men min erfaring er at det må være personlige relasjoner til stede. Ikke bare partitilhørighet. Fordi Arbeiderpartiet er et veldig stort parti, det er over 50 000 medlemmer. Derfor er det fort gjort å bli en «nobody» i den store mengden.¹²

For omgivelsene og i velgernes øyne kan det virke uklart hvor skillet mellom det samiske og det nasjonale i Ap starter og slutter. Informant 5 beskriver same-Ap som et samisk parti og opplever det å bli beskyldt for å være et norsk parti som urettferdig:

12 **Informant 8:** Dat fertejit muhttin persuvnnalaš oktavuodát maid, ja mun jáhkan go dat leat sajis, ja dat bellodat gullevašvuotta, dat ávkkuha ollu politihkkálaš áššiid ovdáneames maid. Ahte lea álkibut beassat oaččut čeahkkima Stuorradikki komitein ovdamearkkadihhte go dus lea doppe oahpes olbmot. Dál šaddá sávvasis álkibut ráddehusain gullahallat go departementas lea oahpes olbmot ... ja ... diet lea diekkár bealit mat eai dušše sámepolitihkas, muhto maiddái suohkan politihkkas hui mávssolaš, dat mekanismat movt, movt gulahallat buorebut. Muhto dat mu vásáhus lea ahte dat fertejit persuvnnalaš relašuvnnat maid leamin. Ii dušše bellodat. Go Bargiidbellodat lea hui stuorra bellodat, badjel 50.000 mielláhtut. Nu ahte dat lea hui jođán ahte don šattat “nobody” go nu stuorra bellodat lea.

Informant 5: «Altså vi er jo et samisk parti. Vi bruker jo ordet Bargiidbellodat, for å vise at vi er et samisk parti, den samiske delen av partiet. Men jeg oppfatter det som veldig urettferdig at noen prøver å legge et stempel, «ja, er det det norske eller det samiske delen av partiet som snakker nå». I mitt hjerte er det jo aldri tvil om at jeg snakker for den samepolitiske delen. Det er min oppgave».

Samtidig beskriver andre informanter at en av utfordringene til Arbeiderpartiet på Sametinget er at det er vanskelig for partiet å framstå som et parti med en tydelig samisk identitet.

Informant 8 oversatt: En utfordring er nok at det er vanskelig å markedsføre Arbeiderpartiet som et tydelig samisk sosialdemokratisk parti. [...] Det er vanskelig å organisere og markedsføre. Det synes jeg er den vanskeligste delen. Det hadde vært lettere dersom Arbeiderpartiet hadde et eget samisk organisasjonsnummer, en egen samisk medlemsliste og egne samiske arrangementer. Litt sånn som NSR, bare et sosialdemokratisk alternativ.¹³

Dette kan tolkes som at skillet mellom det samiske og det norske kan framstå som utydelig for både omgivelsene og velgerne. En annen utfordring som kommer med at Ap er et parti som stiller både til stortings- og sametingsvalg, er at det kan reises tvil om hvor lojaliteten til same-Ap ligger. Informant 2 forteller om utfordringer knyttet til tiden før Sametinget ble etablert, og til tiden da Sametinget åpnet.

Informant 2 oversatt: Det var ofte en slags skepsis i forhold til oss, om vi virkelig var Arbeiderpartifolk, eller var agentene til NSR som forsøkte å kjøre eller styre Arbeiderpartiet i «den» og «den» retningen.¹⁴

«Agentene til NSR» kan tolkes som at det ble rettet skepsis mot sametingsrepresentantene til Ap under etableringen av Sametinget på 1980-tallet, fordi flere av de som valgte å stille på liste for Ap, var medlemmer i NSR.

13 **Informant 8:** *Na okta hástalus lea goit dan ahte lea váttis márkan fievridit Bargiidbellodaga, nu go čielga sámi sosialdemokrahtalaš bellodat. (...) Lea váttis organiseret ja markedsføret. Dat lea mu mielas dat váddáseamos bealli. Livčče hui álki jus livčče čielga sámi Bargiidbellodat mas searra sámi organisasjons nummar, searra sámi medlemslistu ja searra sámi arrangemangat. Veahá dego NSR lea, muhto sosialdemokrahtalaš alternatiiva.*

14 **Informant 2:** *Doppe lei hui dávjá dat ahte ovttalagan dakkár eahpádus min ektui, leat go mii duodaid gal Bargiidbellodaga olbmot, vuot leat go dakkár NSRa ageantat geat geahččalit ovttaláhkaid vuojihit dahje stivret Bargiidbellodaga «dien ja dien» gulvui.*

Dette illustrerer en av de utfordringene som følger av at Ap er et parti som opererer i både det norske og den samepolitiske arenaen. Ap er et parti som er tilpasset den norske partistrukturen, og partiet skal i tillegg ta plass i den samepolitiske arenaen. Dette kan være en ulempe for same-Ap, fordi det kan være vanskelig å framstå som et samisk sosialdemokratisk parti. Partiet kan derfor framstå som diffust for omgivelsene. Denne utfordringen kan igjen skape tvil om hvor lojaliteten i politiske spørsmål ligger – om sametingspolitikkerne til Ap er lojale mot samenes interesser (eller det samepolitiske arbeidet på Sametinget), eller om de er lojale til den norske delen av partiet.

En annen utfordring som kommer med at Ap er representert i både samisk og norsk politikk, er at det kan være krevende for sametingspolitikkerne til Ap å komme med lovnader i samepolitikken, når man samtidig er en del av et større parti hvor partiet må gjennom partiapparatet for å få gjennomslag for saker som er viktig for same-Ap. Dette illustrerer hvor svakt det samiske sentrum, som er under andres politiske og territorielle kontroll, kan være. Avhengigheten til staten er systematisk, og det er staten som avgjør hva som egentlig er mulig å oppnå innenfor norske landegrenser. Derfor kan en ulempe som oppstår i forbindelse med usikre lovnader, være at Sametinget kan framstå som en begrenset interesseorganisasjon for staten (Falch & Selle, 2022).

Det oppstod tvil blant andre samepolitikere når det gjaldt sametingsrepresentantene til Ap etter at Sametinget ble åpnet i 1989:

Informant 2 oversatt: Og etter at ... etter at det første Sametinget ble etablert, så var det folk fra NSR på den andre siden som: «Jaha, du er nå, dere er sånne agenter sendt fra Youngstorget som skal styre over samene» *ler*.¹⁵

Det informant 2 forteller, kan tolkes som at det stilles spørsmål om hvor lojaliteten deres egentlig ligger, slik informant 9 sier:

Informant 9: Jeg vil nok tro at enkelte stiller spørsmål til hvor lojaliteten ligger – om lojaliteten ligger i det samiske eller om lojaliteten ligger til Arbeiderpartiet. Og til det vil jeg si at jeg tror de som er de sentrale samiske politikkerne, de ser ikke noen forskjell mellom det. For dem er det

15 **Informant 2:** *Ja manjá go .., manjá go dat vuosttaš Sámediggi ásaduvvui, de lei fas dat nuppiladjai NSR olbmuid beales «Jaha, don leat dál, ja dii lehppet dál dakkár Youngstorgga ageanttat, geat leat sáddejuvvon dál sápmelaččaid baddjil stivret» *ler.*

ideologiske grunnlaget i samepolitikken sammenfallende med det ideologiske grunnlaget til Arbeiderpartiets politikk.

Grensene mellom de tradisjonelle stortingspartiene og den samiske delen av partiet er flytende. Selle og Strømsnes (2021) viser til et eksempel hvor Senterpartiet i 2017 valgte å samkjøre valgkampen, slik at de som stod på stand, var fra både sametings- og stortingsgruppen (Selle & Strømsnes, 2021). Samme strategi har Arbeiderpartiet tatt i bruk. Dette kan være en ulempe for partiet da det kan være uklart for omgivelsene hvor skillet mellom det samiske og det norske starter og slutter. Dette kan derfor representere en utfordring for Arbeiderpartiet, som opererer både innenfor den norske og den samepolitiske arenaen.

Sametinget kan betraktes som et forsøk på å institusjonalisere den samiske selvbestemmelsen. Samisk selvbestemmelse er et fenomen som, til en viss grad, har vært viktig for den politiske utviklingen til same-Ap. Samtidig har det ligget en uenighet om hvor sterk den samiske selvbestemmelsen burde være, da dette er noe som må balanseres med hvordan ting løses i praksis (Gaup, 2022). I dag er samisk selvbestemmelse noe som praktiseres gjennom en ikke-territoriell autonomi gjennom Sametinget, og kan knyttes mot et ønske om å oppnå anerkjennelse og retten til å ha en større kontroll over sitt liv og samfunnsutviklingen i det samiske samfunnet. De politiske skillene mellom Arbeiderpartiet og Norske Samers Riksforbund har gradvis blitt mindre (Berg-Nordlie & Saglie, 2021). Hovedforskjellen har vært hvilken tilnærming de har til samisk selvbestemmelse. En annen forskjell har vært hvordan partiene forholder seg til balansen mellom norske og samiske interesser, forholdet til omgivelsene og om partiene har en mer rettslig tilnærming, eller om det er praktisk politikk som er løsningen (Mellingen, 2004).

Etter å ha sett hvordan politikerne oppfatter Arbeiderpartiets rolle i samepolitikken, skal vi nå se hvordan samiske velgere ser på partiet og hva som kjennetegner de samiske Ap-velgerne til Sametinget. I denne delen av kapitlet bruker vi data fra Sametingsvalgundersøkelsen 2021 (se kapittel 1)

Arbeiderpartiets velgere ved sametingsvalget

I første del av analysene er 2017-velgerne til Ap (N=103) skilt ut for å lage en tabell med oversikt over hvor Arbeiderparti-velgerne fra 2017 gikk.

Tabell 4.2. Velgeroverganger fra Arbeiderpartiets 2017-velgere

Parti	Prosent
Árja	4
Arbeiderpartiet	48
Senterpartiet	5
Nordkalottfolket	31
NSR	4
Høyre	1
FrP	2
Samefolkets parti	3
Samenes Folkeforbund	1
Blankt	1

Tabell 4.2 viser at nærmere en av tre Arbeiderparti-velgere fra 2017-valget stemte på Nordkalottfolket i 2021. Det er ikke overraskende at Arbeiderpartiet mistet mange stemmer til Nordkalottfolket, som gjorde et brakvalg (se også kapittelet om Nordkalottfolket). Samtidig er det interessant at det er til Nordkalottfolket, som i stor grad mobiliserer mot NSR og den rådende samepolitikken, at Arbeiderpartiet i hovedsak mister stemmer. De mister nesten ingen stemmer til NSR.

For å forklare hvorfor velgere stemmer Arbeiderpartiet i stedet for de øvrige partiene har vi laget en samlet logistisk regresjonsmodell i tabell 4.3 (hjemmesittere er tatt ut av analysen). Som holdningsvariabel har vi, i tillegg til positivitet til samisk selvbestemmelse, brukt variabelen «Indre Finnmark har for mye innflytelse på samepolitikken», (se kapittelet om geografi for mer informasjon om denne variabelen). Korrelasjonen mellom de to variablene er ikke høyere enn 0,33, noe som betyr at det både teoretisk og statistisk sett er gode grunner for å holde dem adskilt. I tillegg er høyre–venstre-dimensjonen lagt inn i modellen. Til slutt er også sosio-demografiske kjennetegn modellert inn.

Modellen viser at sannsynligheten for å stemme Arbeiderpartiet blir signifikant mindre jo mer positive velgerne er til samisk selvbestemmelse. I tillegg ser vi ikke overraskende at høyre–venstre-aksen spiller en betydelig rolle for hvorvidt man stemmer Arbeiderpartiet. Partiet henter i stor grad sine velgere fra de som identifiserer seg som tilhørende venstresiden i den klassiske høyre–venstre-aksen. Til slutt er det noe overraskende at partiet gjør det bedre i rurale områder, i og med at Arbeiderpartiet ved tidligere valg har hatt rimelig jevn oppslutning i by og land. Kjønn, alder, utdanning og synet på Indre Finnmarks makt ser ikke ut til å ha betydning.

Tabell 4.3. Regresjonsmodeller: Velgere Arbeiderpartiet 2021. Standardfeil i parentes

	<i>Avhengig variabel: Stemme Arbeiderpartiet = 1, andre partier = 0</i>
Positiv til samisk selvbestemmelse (skala 1–5 der 5 er mest positiv)	0,77** (0,08)
Høyre–venstre-skala (skala 0–10 der 10 er lengst til høyre)	0,73*** (0,04)
Indre Finnmark har for mye innflytelse på Sametinget (skala 1–5 der 5 er mest positiv)	0,98 (0,09)
Kjønn (1 = Mann)	1,43 (0,36)
Alder	1,01 (0,01)
Utdanning (1= grunnskoleutdanning, 2 = videregående, 3= universitetsutdanning 3 år eller mindre, 4 = universitetsutdanning mer enn 3 år)	0,99 (0,12)
Ruralt bosted (1 = By, 2 = et tettsted, 3= et spredtbygd område)	1,41** (0,20)
Konstant	0,46 (0,42)
Observasjoner	802
Log Likelihood	–258,30
Akaike Inf. Crit.	532,61

Note: *p<0.1; **p<0.05; ***p<0.01

Diskusjon

Synet på hvor viktig samisk selvbestemmelse er, og hvor sterk den bør være, varierer blant informantene (Gaup, 2022). I den ene enden stiller noen av dem seg til mer kritisk til den samiske selvbestemmelsen eller hvor sterk Sametingets selvbestemmelse burde være. Disse informantene gir uttrykk for at lokaldemokratiet burde veie like tungt, eller tyngre, når det gjelder politiske saker i lokalsamfunnet. Dette kan tolkes som at man er mer opptatt av å ivareta det kommunale selvstyret selv, framfor at en overmyndighet skal kunne bestemme over området gjennom for eksempel veto. Det kan også tolkes som at man er like opptatt av å ta hensyn til lokalbefolkningens interesser, som interesser som representerer det samiske. Reindrift er et eksempel på dette. Arbeiderpartiet er jo tross alt et sosialdemokratisk parti som legger stor vekt på velferdsøkning. Dette perspektivet kan være et uttrykk for at man mener det ligger mer i samiske interesser enn kun

reindriften. Sett ut fra dette perspektivet er det legitimt å være samisk og samtidig ønske ny industri, som for eksempel gruvedrift, velkommen til de samiske områdene, fordi man er opptatt av verdiskapning, å skape flere arbeidsplasser og økonomisk vekst i regionen.

I den andre enden av partiet ser man at samiske velgere i større grad har valgt å bruke *voice* for å fremme samiske rettigheter og selvbestemmelse, for å ivareta samers kulturelle, sosiale og økonomiske interesser. Flertallet i Arbeiderpartiets sametingsgruppe ser til å være preget av *voice*-mekanismen – hvor man argumenterer for samiske rettigheter med en mer prinsipiell tilnærming med et mål om særlig å vektlegge «tradisjonsperspektivet» / samisk kultur og samfunnsliv.

Demografien i lokalsamfunnet i samiske områder utfordres i dag av økt utflytting, nedgang i befolkning, negativ fødselsrate og skjev kjønns sammensetning blant unge. Dette innebærer at disse områdene har behov for nye innovative ideer og finansielle ressurser for å overleve (Angell et al., 2021). Næringsutviklingen i de samiske områdene er i en kompleks prosess hvor det er vanskelig å oppnå konsensus, og hvor det i tillegg foregår politiske maktspill. Nussir-saken i Kvalsund kommune¹⁶ illustrerer dette. Kvalsund kommune og FeFo ønsker ny gruvedrift velkommen, mens Sametinget på den andre siden har forsøkt å forhindre eller utsette dette prosjektet i over ti år, noe som har ført til motstridende interesser og posisjoner mellom samiske institusjoner og internt i de samiske institusjonene, hvor regionalpolitikken og konsekvensene for samiske lokalsamfunn framstår som uklare. Disse spenningene danner viktige rammer for selve dynamikken i samepolitikken i dag (Angell et al., 2021). Denne dynamikken ser også ut til å prege Arbeiderpartiet internt. Konflikten er preget av ulike synspunkt rundt interessed spørsmål og næringspolitiske spørsmål. Ordføreren¹⁷ i Kvalsund kommune og Finnmark Arbeiderparti fremmet et positivt syn på Nussir-saken og ønsker en ny industriutvikling

16 1. januar 2020 ble Kvalsund kommune slått sammen med Hammerfest kommune, men analysen til Angell, Nygaard og Selle bygger på beslutninger og hendelser som skjedde før sammenslåingen. Derfor brukes det «gamle» navnet til kommunen.

17 Kommunens ordfører, Terje Wikstrøm fra Ap, feiret vedtaket og sa til NRK i 2016 at vedtaket ville skape etterlengtede arbeidsplasser og mente at industrinæringen og reindriftsnæringen hadde klart å bli forenet på en hensiktsmessig måte (NRK, 2019, 14. februar). *Kvalsund feirer Nussir-vedtaket med bløtkake*. <https://www.nrk.no/sapmi/kvalsund-feirer-nussir-vedtaket-med-bløtkake-1.14430557> Sametingsgruppen til Ap har på den andre siden vært imot gruvedrift på Nussir. I 2016 sa flertallet i Sametinget nei til gruvedrift på Nussir, og Kvalsunds ordfører Wikstrøm (Ap) var svært skuffet over sitt eget parti på Sametinget (NRK, 2016, 3. mars). *Kvalsund-ordfører skuffet over same-Ap*. <https://www.nrk.no/sapmi/kvalsund-ordforeren-skuffet-over-same-ap-1.12833832>

velkommen til kommunen. Men Arbeiderpartiet på Sametinget har vært langt mer tradisjonsorientert til gruvedriften på Kvalsund, hvor sametingsgruppen har fremmet viktigheten av å ivareta og bevare tradisjonsnæringen i området. Dette kan være en av hovedutfordringene til Arbeiderpartiet, som er representert både i det nasjonale politiske systemet, og også på Sametinget (Gaup, 2022).

Det kan også se ut som om partiet utfordres internt når diskusjoner om samisk selvbestemmelse blir dominerende i samepolitikken, i stedet for spørsmål knyttet til høyre-venstre-aksen. Nordkalottfolkets suksess har gjort partiet til en motpol til NSR i spørsmål om samisk selvbestemmelse, hvor samisk kultur ofte settes opp mot næring- og industrivirksomhet, og kompromisser (*loyalty*) vektlegges i møte med sentrale myndigheter, i stedet for at man bruker *voice* for å markere samiske rettigheter. Den ytterligere rettsliggjøringen av samepolitikken, kombinert med et svekket Arbeiderparti nasjonalt, har gjort kanalen inn til Youngstorget til en mindre viktig kanal for innflytelse for same-Ap. Urfolks styrkede rettigheter har gjort at kampen for samiske rettigheter ikke lenger avgjøres gjennom politiske kompromisser i Finnmark Arbeiderparti, slik ofte tilfellet var på 1980- og 1990-tallet (se utsagn fra informant 3), men i rettsaler som i Fosen-saken (Ravna, 2020, 2022).

En annen utfordring som kommer fram i intervjuene, er at det kan være vanskelig for sametingspolitikkerne å komme med lovnader til velgerne, når representantene samtidig er en del av et større parti hvor saker må gjennom et større partiapparat for å få gjennomslag for saker som er viktig for same-Ap (Gaup, 2022). Dette kan illustrere hvor svakt det samiske sentrum, som befinner seg under andres politiske og territorielle kontroll, kan være. Den systematiske avhengigheten av staten avgjør hva som egentlig er mulig å oppnå innenfor norske landegrenser. Usikre lovnader fra og avhengighet av staten kan gjøre at Sametinget framstår som en begrenset interesseorganisasjon.

Både velgeranalysen og intervjuene med politikkerne indikerer en viss diskrepans mellom velgerne og politikkerne i same-Ap. Velgerne er mindre positive til samisk selvbestemmelse, mens partiet ligger nærmere konsensus på Sametinget i spørsmål knyttet til gruvedrift i Kvalsund og Nussir. Debatten om Fosen-saken illustrerer hvordan partiet sliter med å håndtere en sak hvor Arbeiderpartiet sitter med regjeringsmakt (og ansvarlig statsråd), men likevel ikke evner å håndtere en Høyesterettsdom som skal beskytte samiske menneskerettigheter.

Arbeiderpartiets betydelige vekst ved de første sametingsvalgene kan forklares av at partiet evnet å ta et oppgjør med egen fornorskningsspolitikk og anerkjenne samiske rettigheter. Den sterke posisjonen til Arbeiderpartiet i Finnmark ga en organisatorisk fordel ved at de hadde et partiapparat som kunne mobilisere samiske Ap-sympatisører til listene og valgurnene, samt også aktivt rekruttere medlemmer med samisk bakgrunn til valgmannskapet. Det er dette De Vries og Hobolt (2020a, b) beskriver som insiderpartienes fordeler i et politisk system. En av informantene sier at de interne diskusjonene på 1980-tallet handlet om at Arbeiderpartiet er et parti som søker politisk makt, og derfor ble Sametinget en arena for å søke makt. I tillegg har partiet hatt betydelig makt og en dominerende posisjon i rikspolitikken, noe som gjorde at det ble en viktig arena for samiske aktører for å kunne fremme og få gehør for avgjørende samiske spørsmål og rettigheter.

Utover 2000-tallet ble denne fordelene svekket. For det første har startfordelen som Arbeiderpartiet hadde i samepolitikken, gradvis avtatt. Manntallet har vokst betydelig og har ikke nødvendigvis vært drevet av partipolitiske interesser, men av at flere innbyggere har anerkjent sitt samiske opphav og sin samiske bakgrunn, spesielt i byene (Pettersen & Saglie, 2019). For det andre har Arbeiderpartiet, som mange andre sosialdemokratiske partier, opplevd noen krevende tiår med fallende oppslutning (Frega, 2021). Saker knyttet til den tradisjonelle høyre–venstre-aksen har ikke forsvunnet, men har blitt mindre viktige både for norske og europeiske velgere (Ford & Jennings, 2020; Hesstvedt et al., 2021; Stein, 2023). I samepolitikken har spørsmål knyttet til samisk selvbestemmelse blitt stadig viktigere som en konsekvens av rettsliggjøringen av samepolitikken (Falch, 2022; Falch & Selle, 2018). Vi ser tendenser til at Arbeiderpartiet på Sametinget har nærmet seg NSR i en rekke av disse spørsmålene. Det har ført til konflikter internt i Arbeiderpartiet og kanskje også til at same-Ap i mindre grad setter agenda og er en aktør som påvirker Arbeiderpartiets politikk i spørsmål som Fosen-saken. Det har også ført til at spenning som ligger blant Arbeiderpartiets velgere i spørsmål om samisk selvbestemmelse utfordres, og at Ap mangler et politisk prosjekt som kan holde koalisjonen samlet på samme måte som det har hatt tidligere.

For Arbeiderpartiet både i Norge og i samepolitikken har det også vært en rekke krevende «personalsaker» de siste årene. Stridsspørsmålene rundt nestlederne Trond Giske og Hadia Tajik har vært en betydelig belastning for Arbeiderpartiet nasjonalt. I samepolitikken har først spørsmålet rundt tidligere nestleder i Arbeiderpartiet Helga Pedersen, som ønsket

å stille som sametingspresidentkandidat i 2017-valget, men endte opp med å trekke seg, samt bråket rundt sametingspresident Vibeke Larsen (2016–2017), som endte opp med å melde seg ut av Arbeiderpartiet og nå representerer Nordkalottfolket, vært eksempler på krevende personkonflikter som har vært negative for partiet. Slike saker er langt ifra nok til å forklare tilbakegangen, men er en del av bildet. Konflikten mellom Larsen og Pedersen kan også forstås som en konflikt mellom det sentrale partiapparatet og Sametinget: Pedersen hadde sin maktbase som tidligere nestleder og parlamentarisk leder på Stortinget, mens Larsen hadde sin maktbase på Sametinget.

Konklusjon

Arbeiderpartiets rolle i samepolitikken fra opprettelsen av Sametinget i 1989 fram til i dag har endret seg over tid. I samepolitikken konsolideringsfase kunne partiet nyte godt av strukturelle fordeler knyttet til organisasjon, lojale sympatisører og inngang til maktkanaler, noe som har vært viktige faktorer for å forklare partiets suksess også i samepolitikken. Dette har også vært viktig for samiske rettigheter siden Arbeiderpartiet i store deler av denne perioden satt med nasjonal regjeringsmakt og var Norges største parti. I kraft av denne rollen var partiet avgjørende for flere av de viktigste politiske seierne for samene på 1980-, 1990- og 2000-tallet. Spesielt kompromisser internt i Finnmark Arbeiderparti har vært en arena for å løse flere betente konflikter knyttet til retten til vann og land og industrielle prosjekter i Finnmark.

Parallelt med at Arbeiderpartiet, som en rekke andre sosialdemokratiske partier i Europa, har svekket sin posisjon de siste to tiårene, har det samme skjedd i samepolitikken. Partiet har gått fra å være en av to i et «topartisystem» – og til og med største parti ved sametingsvalget i 2005 og 2009 – til å bare være et mellomstort parti med rundt 15 prosent oppslutning ved 2021-valget. Samepolitikken har blitt mer rettighetsdrevet, noe som også har gjort samepolitikken mer polarisert rundt dette spørsmålet, spesielt med Nordkalottfolkets framvekst. Arbeiderpartiet har da havnet mellom de to nye motpolene NSR og Nordkalottfolket og dermed slitt med å finne sin rolle i dette politiske landskapet. Det som tidligere har vært en styrke med å være representert på flere arenaer, blir nå en kilde til konflikt, og same-Åp har i liten grad en stemme inn til å definere Arbeiderpartiets

nasjonale politikk når samiske rettigheter står i konflikt med store næringsinteresser. Veksten av mer rettighetsbasert politikk knyttet til samisk selvbestemmelse har på samme måte som den andre dimensjonen knyttet til en kulturell dimensjon, utfordret høyre–venstre-aksen i europeisk politikk og blitt mer dominerende i samepolitikken.

Det er ikke gitt at de endringene som vi har sett ved de fire siste valgene, vil fortsette. Arbeiderpartiet har som sagt en historisk sterk posisjon i Finnmark, og også i de store byene, hvor veksten i det samiske manntallet har foregått de siste årene. Spesielt det siste burde tyde på at det finnes et potensial for Arbeiderpartiet som kan mobiliseres ved de kommende sametingsvalgene, selv om partiet gjorde et svært dårlig kommune- og fylkestingsvalg i 2023, spesielt i Finnmark.

Forfatterbiografier

Jonas Stein (f. 1984) er førsteamanuensis i statsvitenskap ved UiT Norges arktiske universitet. Han har doktorgrad fra UiT i 2019 om politisk og regional utvikling i Nord-Norge. Hans forskningsområder omfatter politisk adferd, tillit og regionale utviklingstrekk. Han har publisert en rekke artikler i ledende internasjonale tidsskrifter om konflikter mellom sentrum og periferi for å forstå moderne politikk.

Sara Ellen Gaup (f. 1995) har en mastergrad i statsvitenskap fra UiT Norges arktiske universitet. Hun arbeider som universitetsbibliotekar ved Universitetsbiblioteket på UiT, hvor hun har fagansvar for blant annet statsvitenskap og urfolksstudier. Hennes faglige interesser inkluderer både innenriks- og utenrikspolitikk, med et spesielt fokus på urfolkspolitikk, politisk økonomi, politisk filosofi og politiske ideologier.

Referanser

- Andresen, A., Evjen, B. & Ryymin, T. (2021). *Samenes historie fra 1751 til 2010*. Cappelen Damm Akademisk.
- Angell, E., Nygaard, V. & Selle, P. (2021). FeFo møter Sametinget i næringspolitikken: Nussir-saken som lyskaster på dyptgripende institusjonelle spenninger i samepolitikken. I H.-K. Hernes & P. Selle (Red.), *Finnmarksloven – en milepæl?: Samerett i møte med norsk politikk* (s. 220–244). Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Berg-Nordlie, M. (2024). *En kort introduksjon til samenes historie*. Cappelen Damm Akademisk.

- Berg-Nordlie, M. & Saglie, J. (2021). Sametingsvalget 2017: Velgere, kretser, partier og politikk. I J. Saglie, M. Berg-Nordlie & T. Pettersen (Red.), *Sametingsvalg: Tilhørighet, deltakelse og partipolitikk* (s. 11–40). Cappelen Damm Akademisk.
- Buck, M., Haugen, K. H., Stein, J. & Svalestuen, S. (2018). Oppslutningen om Ap, H, Sp og FrP ved sametingsvalg sammenliknet med stortingsvalg 1989–2017: Er det nasjonale valgvinde eller samepolitikken som teller? (Samiske Tall forteller rapport 2/2018).
- De Vries, C. & Hobolt, S. (2020a). *Political entrepreneurs: The rise of challenger parties in Europe*. Princeton University Press.
- De Vries, C. & Hobolt, S. (2020b). The rise of challenger parties. *Political Insight*, 11(3), 16–19.
- Falch, T. (2022). Samisk selvbestemmelse som motmakt – en statsvitenskapelig analyse av rettsliggjøringen av forholdet mellom samene og staten. *Lov og Rett*, 61(9), 547–565. <https://doi.org/10.18261/lor.61.9.3>
- Falch, T. & Selle, P. (2018). *Sametinget: Institusjonalisering av en ny samepolitikk*. Gyldendal.
- Falch, T. & Selle, P. (2022). Et rettighetsfellesskap: Samisk systembygging i den norske enhetsstaten. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 63(1), 44–63. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291x-2022-01-03>
- Ford, R. & Jennings, W. (2020). The changing cleavage politics of Western Europe. *Annual Review of Political Science*, 23(1), 295–314. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-052217-104957>
- Frega, R. (2021). The fourth stage of social democracy. *Theory and Society*, 1–25.
- Gaup, S. E. (2022). *Arbeiderpartiet i samepolitikken* [Masteroppgave]. UiT Norges arktiske universitet.
- Hesstvedt, S., Bergh, J. & Karlsen, R. (2021). Kampen om dagsorden: et historisk tilbakeblikk på stortingsvalgene 1957–2017. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 62(3), 273–292. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291x-2021-03-04> ER
- Kvale, S., Brinkmann, S., Anderssen, T. M. & Rygge, J. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg.). Gyldendal akademisk.
- Lepperød, J. (2023). *Arbeiderpartiet og Alta-saken Arbeiderpartiets fremstillinger av konflikten mellom 1979–2019* [Doktorgradsavhandling]. UiT Norges arktiske universitet.
- Mellingen, H. K. (2004). Rett og politikk. En studie av NSR og Ap på Sametinget 1998–2004 [Masteroppgave]. Universitetet i Bergen.
- NRK. (2016, 3. mars). *Kvalsund-ordfører skuffet over same-Ap*. <https://www.nrk.no/sapmi/kvalsund-ordforeren-skuffet-over-same-ap-1.12833832>
- NRK. (2019, 14. februar). *Kvalsund feirer Nussir-vedtaket med bløtkake*. <https://www.nrk.no/sapmi/kvalsund-feirer-nussir-vedtaket-med-bløtkake-1.14430557>
- Pedersen, S. (2012). Finnmark arbeiderparti og samene. I G. E. Johansen & T. Robertsen (Red.), *Finnmark arbeiderparti: fra en håndfull til folkemakt* (s. 283–308). Finnmark arbeiderparti.
- Pettersen, T. & Saglie, J. (2019). Hand i hand? Om bysamer som tema i valgprogram ved sametingsvalg i Norge 2009–2017. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 35(3), 115–140.
- Ravna, Ø. (2020). Sámi law and rights in Norway – with a focus on recent developments. I Koivurova, T., Broderstad, E. G., Cambou, D., Dorrough, D., & Stammler, F. (Red.). (2021). *Routledge Handbook of Indigenous Peoples in the Arctic* (Vol. 402). London: Routledge.
- Ravna, Ø. (2022). The Fosen case and the protection of Sámi culture in Norway pursuant to Article 27 iccpr. *International Journal on Minority and Group Rights*, 1(aop), 1–20.
- Rokkan, S. (1967). Geography, religion, and social class: Crosscutting cleavages in Norwegian politics. I S. Lipset & S. Rokkan (Red.), *Cleavage structures, party systems, and voter alignments: an introduction* (s. 379–386). Free Press.
- Rokkan, S. & Urwin, D. W. (1983). *Economy, territory, identity: Politics of West European peripheries*. Sage Publications.
- Selle, P. & Strømsnes, K. (2021). Det samiske sivilsamfunnet i Sametinget og i samepolitikken. I J. Saglie, M. Berg-Nordlie & T. Pettersen (Red.), *Sametingsvalg: tilhørighet, deltakelse, partipolitikk* (s. 101–138). Cappelen Damm Akademisk.

- Stein, J. (2019). *What happened in Northern Norway? – A comparative and quantitative analysis of political and demographic development in Northern Norway from 1950 to 2015* [Doktorgradsavhandling]. UiT Norges arktiske universitet. <https://hdl.handle.net/10037/16364>
- Stein, J. (2023). Bli norsk politikk GAL ? – Norske velgere og partier sett gjennom et europeisk perspektiv. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 39(1).

KAPITTEL 5

Sentrum og periferi i samepolitikken: En analyse av geografiske skillelinjer blant samiske velgere

Jonas Stein, UiT Norges arktiske universitet

Abstract: Geography and its territorial implications have increasingly shaped elections in Norway and internationally. This chapter explores whether Sami politics also exhibits a territorial dimension, drawing on Rokkan's cleavage theory to analyze urban–rural and center–periphery divides, with a focus on how geography influences political trust and support for Sami self-determination. While overall geographical disparities among Sami voters are modest, the divides reveal specific characteristics. Inner Finnmark stands as a center of Sami political activity, defining a central–peripheral cleavage primarily between Inner Finnmark (central) and Outer Finnmark (peripheral). Data from the 2021 Sami Parliament elections reveal notable centre–periphery distinctions: voters in Outer Finnmark demonstrate less support for Sami self-determination and reduced trust in the Sami Parliament. Additionally, this pattern yields a less pronounced urban–rural divide compared to similar cleavages in other political systems, underscoring the unique territorial nature of Sami political dynamics.

Keywords: trust, political trust, self-determination, geography, centre–periphery

Innledning

Geografi og bosted har lenge vært sentralt i internasjonal valgforskning og spesielt gjennom skillelinjeteorien til Rokkan (Lipset & Rokkan, 1967). Etter at geografi og sted fikk mindre oppmerksomhet i forskningen på 80- og 90-tallet, har viktigheten av geografi blitt kraftig revitalisert de siste tiårene (Ford & Jennings, 2020). I både norsk og internasjonal politikk har geografiske skillelinjer blitt sett på som stadig viktigere for å forklare en rekke forskjellige fenomen, som fremvekst av høyrepopulistiske partier (Lundåsen & Erlingsson, 2023; Ziblatt et al., 2023), forskjeller i tillit (McKay et al., 2023; Stein et al., 2021), politiske holdninger (Luca et al., 2023; Maxwell, 2019) og rural bevissthet og motstand mot urbane eliter (Auerbach et al., 2024; Cramer, 2016; Eidheim & Fimreite, 2020; Hegewald, 2024).

I den internasjonale litteraturen om geografiske skillelinjer skilles det mellom to dimensjoner. Den ene er sentrum og periferi, som handler om regionale forskjeller og maktforhold mellom det politiske sentrum og periferien. Den andre er forskjellen mellom by og land, som går på urbane områder versus rurale områder, og har sitt opphav i forskjeller i varemarkedet (Eidheim & Fimreite, 2020; Lipset & Rokkan, 1967).

Så langt har studier av politiske holdninger blant samiske velgere oftest fokusert på individnivå eller partipreferanse (Bergh & Saglie, 2021; Saglie et al., 2020). Når det gjelder samepolitikken geografiske dimensjon, har Selle et al. (2020) utforsket hvordan det samiske elektoratet har blitt urbanisert de siste tiårene, med hovedfokus på interessemotsetninger mellom samer bosatt i det de har definert som det samepolitiske sentrum (Karasjok og Kautokeino), og på den andre siden samer bosatt i Tromsø og Oslo, som Selle et al. (2020) definerer som den samepolitiske periferien.

Det er gjort noe mer forskning på by–land-dimensjonen. Pettersen og Saglie (2019) har blant annet synliggjort hvordan by og land omtales i de forskjellige partiprogrammene. Selv om det er publisert flere studier av samisk urbanitet og urbanisering mer generelt (Berg-Nordlie et al., 2022; Nyseth & Pedersen, 2014; Pedersen & Nyseth, 2015; Pettersen & Saglie, 2019), er det i sum begrenset kunnskap om bostedsrelaterte politiske holdningsforskjeller i samepolitikken.

Selle et al. (2020) viser til at samepolitikken sentrum–periferi-dimensjon består av et samepolitisk sentrum i Indre Finnmark (her definert som Kautokeino, Karasjok og Tana) som basis hvor de store samiske institusjonene er lokalisert (Falch & Selle, 2018). Det kan imidlertid også være

andre måter å utforske en samisk sentrum–periferi-dimensjon på. I Selle et al. (2020) er det urbane byer som Tromsø og Oslo som defineres som samepolitikken periferi. Det er ingen tvil om at det samepolitiske sentrum er i Indre Finnmark, men i dette kapittelet vil jeg argumentere for at den samepolitiske periferien er i Ytre Finnmark. Dette er for det første basert på at Sametinget har sterkere innflytelse og territoriell posisjon i Finnmark enn i andre steder av landet (Hernes & Selle, 2021). For det andre har den sterke fornorskningen av sjøsamiske samfunn og sjøsamisk identitet vært en stor belastning over generasjoner (Pedersen, 2022), og mange sjøsamer har spilt ned sin samiske identitet og har mistet det samiske språket. Dette kan skape en potensiell konflikt internt i det samiske samfunnet om hvem som er «samisk nok».

I dette kapittelet spør vi oss om hvordan den geografiske dimensjonen kan brukes for å forstå norsk samepolitikk og 2021-valget til Sametinget. Spørsmålet utforskes gjennom to dimensjoner av politiske holdninger som har forankring i forskningslitteraturen. Den første er tillit, hvor det er en stor internasjonal forskningslitteratur (Dalton, 2005; Norris, 1999), og hvor det også har vært gjort studier av tillit til Sametinget (Balto, 2011). Den andre er gjennom studie av samisk selvbestemmelse, som er en av de sentrale skillelinjene innenfor samepolitikken (Bergh & Saglie, 2015, 2021). I begge tilfeller er det en klar signifikant effekt av bosted i den samepolitiske periferien, definert som Ytre Finnmark.

Forskjellige typer geografiske skillelinjer

Med utgangspunkt i en etablert tradisjon innen politisk geografi og urbane studier (Eidheim & Fimreite, 2020; Rokkan, 1967; Stein et al., 2021) kan man argumentere for at det er mulig å utforske to distinkte geografiske skillelinjer. Rokkans fremste bidrag til samfunnsvitenskapen er utviklingen av det teoretiske konseptet knyttet til sentrum og periferi. Den teoretiske betydningen av sentrum–periferi-neksusen ligger i at eksistensen av et politisk sentrum logisk forutsetter en periferi – og omvendt. De to er gjensidig avhengige (Rokkan, 1999). Ifølge Rokkans perspektiv formes regionale identiteter av økonomiske, politiske og kulturelle spenninger i periferiens forhold til sentrum. Graden av politisk representasjon i sentrale styringsorganer har betydning, det samme har økonomisk fordeling. I dette perspektivet refererer de kulturelle spenningene til det politiske sentrums mangel på integrering og respekt for regionale kulturelle uttrykk. Slike

lokale kulturelle uttrykk finnes i religiøs praksis, språk og lokale tradisjoner. Periferiidentitet som bygger på en motsetning til sentrum, kan potensielt mobilisere mot sentrale strategier og skape mistillit til sentrale myndigheter (Buck, 2006; Rokkan, 1967). Siden maktforholdet mellom sentrum og periferi er asymmetrisk, innebærer faktorer som avstand, forskjell og avhengighet at den politiske diskursen i periferien ofte kretser rundt nettopp dette forholdet til maktforhold i sentrum, og periferien motsetter seg at sentrum skal beslutte avgjørelser i periferien. Derfor kan også periferidimensjonen knyttes opp til et regionalt perspektiv. Nord-Norge er en periferi i Norge (Stein, 2019). Catalonia en periferi i Spania (Buck, 2006) og Skottland en periferi i Storbritannia (Keating, 2021).

Konflikten mellom by og land blandes ofte sammen med sentrum og periferi. By og land handler hovedsakelig om en konflikt i varemarkedet og primærnæringen, hvor det er en konflikt mellom produsent og konsument av jordbruksprodukter (Lipset & Rokkan, 1967). Men som også Rokkan selv skriver: «det er dog en overlapp mellom sentrum og periferi (territoriell motsetning) og den sosiokulturell konfliktlinje mellom 'europisererte' embetsmenn i byene og nasjonsbevisste bønder i landområdet og deres avkom i byene» (Rokkan, 1967). I mye av den nyere forskningslitteraturen er skillelinjen mellom by og land blitt et svært viktig tema. På stadig flere politiske områder ser man et tydelig by-land-skillelinje, det være seg Brexit (Jennings & Stoker, 2016, 2017; Lee et al., 2018), gule vester i Frankrike (Boyer et al., 2019) eller Trump i USA (Rødten, 2019). Protestene er ikke nødvendigvis bare drevet av regioner preget av arbeidsledighet eller økonomisk nedgang, men det kan være regioner som opplever å bli sett på som «betydningsløse» (Rodríguez-Pose, 2018), eller «en styrket rural bevissthet etter at man har opplevd å bli sett ned på av eliter i sentrale strøk» (Cramer, 2016). Nyere forskning fra både Sverige (Erlingsson et al., 2020, 2023) og Norge (Eidheim & Fimreite, 2020; Stein et al., 2021) viser at det er en økende spenning i geografisk polarisering også i disse landene.

Sentrum og periferi i samepolitikken

Det er altså gode argumenter for å undersøke i hvilken grad de to konseptene knyttet til geografi kan operasjonaliseres når det gjelder norske samesvalg. I sin analyse av den samiske medborgeren argumenterer Selle et al. (2014) for at «sentrum og periferi i det samepolitiske prosjektet er snudd på hodet i forhold til det norske i og med at de samiske kjerneområdene er

Indre Finnmark» bestående av kommunene Karasjok og Kautokeino som defineres som distriktkommuner, men som er det samepolitiske sentrum.

Falch og Selle (2016) oppsummer med at det finnes fem ulike territorielle virkeområder for utførelsen av samepolitikken i Norge. Disse er: (1) reindrift, konsultasjoner om saker knyttet til det materielle kulturgrunnlaget, kulturminner og myndighet i arealplanlegging (40 prosent av Norges landareal), (2) næringstilskuddsordninger (31 kommuner), (3) retten til å fiske for de minste fartøyene (Finnmark, samt Sametingets område for næringstilskudd utenfor Finnmark), (4) land- og ressursrettigheter og hensynsbestemmelser i minerallovgivingen (96 % av landarealet i Finnmark) gjennom FeFo, og (5) språkkrettigheter knyttet til opplæring og helse (13 kommuner). Det siste er dekket av forvaltningsområdet, og reindriften er til stede fra Trøndelag til Finnmark. De andre kategoriene indikerer imidlertid at Finnmark er i en særstilling, og også når det gjelder reindrift, er det det forskjeller mellom Indre og Ytre Finnmark (hvor det er sommerbeite). Det var denne kollektive og territorielle dimensjonen som lå til grunn ikke bare for selve opprettelsen av Sametinget, men også for språkbestemmelsene i sameloven fra 1991 med et definert språkforvaltningsområde for kommuner der samene ble regnet for å være i flertall, eller med der flere bygdesamfunn som utgjør klare samiske flertallsområder. Det samme perspektivet lå til grunn for etableringen av Indre Finnmark tingrett i 2004 (Falch & Selle, 2016), selv om argumentet for Indre Finnmark tingrett også er knyttet til samisk språk.

Om man skal bruke begrepsapparatet til Stein Rokkan, kan det derfor gi mening å snakke om et «samepolitisk sentrum» internt i Finnmark i stedet for et mer kontroversielt begrep som «kjerneområder». Selv om Karasjok og Kautokeino er å regne som bygder, ligger svært mange av de viktigste samepolitiske institusjonene (Sametinget, NRK Sápmi, Samisk høyskole osv.) der. Derfor ligger mange av beslutningene knyttet til samiske spørsmål i Finnmark i et sentrum hvor de samiske institusjonene er lokalisert. Virkningen av vedtakene vil være gjeldende i hele det territorielle området som hvert spesifikt virkeområde gjelder for.

Selle et al. (2020) utforsket i hvilken grad det kan være forskjeller i politiske holdninger mellom bysamer og det samepolitiske sentrum. Karasjok og Kautokeino er kanskje sett på som utkantområder fra en by, men er samtidig sentrum for det samiske politiske prosjektet og har definert samepolitikken frem til i dag. Selle et al. (2020) skriver at den raskt voksende, høyt utdannede og identitetspolitisk engasjerte samiske bybefolkningen ofte er

opptatt av praktiske tiltak som samiskspråklige barnehager, god opplæring i og på samisk, og tilgang til samlingssteder. De mener at Sametinget bør prioritere slike tiltak høyere. Selv om konkret egeninteresse og instrumentaltitet spiller en avgjørende rolle, kan man fortsatt føle seg knyttet til den overordnede samepolitikken og ønske å styrke kjerneområdene. Og selv om holdningene kan være like, er de strukturelle betingelsene for å vedlikeholde disse holdningene over tid ikke nødvendigvis de samme (Selle et al., 2020). Konkret sammenligner forfatterne Kautokeino/Karasjok på den ene siden og Tromsø/Oslo på den andre siden. De finner noen forskjeller, men egentlig er de relativt små.

Det er langt på vei grunn til å være enig med Selle et al. (2020) om operasjonaliseringen av det samepolitiske sentrum. Men det er grunn til å stille spørsmål om det er urbane sentre som Tromsø og Oslo som er den samepolitiske periferien? Som nevnt tidligere er Finnmark det territoriale området hvor Sametinget har størst myndighet (Falch & Selle, 2016). Dermed vil de delene av Finnmark som ligger lengst unna Kautokeino og Karasjok, fort være de områdene som ligger lengst unna maktsentrumet for mye av samepolitikken nedslagsfelt i Finnmark. Kystområdet har også en annen næringsstruktur enn Indre Finnmark. Selv om reindriftsnæringen i nasjonal målestokk er liten, har den stor betydning regionalt, slik som i Indre Finnmark. Det er eksempler på at det i kystområdene også har vært konflikt knyttet til reindriftens rettigheter og lokalbefolkningens ønsker om næringsutvikling og utbygging av infrastruktur.¹

Et annet argument for at den samepolitiske periferien er Ytre Finnmark, er spenningsforhold mellom sjøsamere og andre samer. Fornorskingsprosessen var klart sterkest i de sjøsamiske områdene, og det er nok der det har sittet lengst inne å ta tilbake sin samiske identitet gjennom språk og kultur (Eidheim, 1992; Pedersen, 2022). Mange sjøsamere mistet det samiske språket, og tidligere generasjoner forsøkte å skjule sine samiske røtter (Olsen, 2015). Den samiske revitaliseringen i sjøsamiske områder har vært en spenning ikke bare mot norsk kultur, men også i hvor stor grad man er «samisk nok». At det er interne spenninger, kan illustreres av leserinnlegget som sametingspresidenten Moutka og sametingsrådsmedlem Balto skrev i forbindelse med feiringen av 6. februar i 2023 om viktigheten av at «den interne samiske forsoningen må få en plass

1 <https://www.ifinnmark.no/hammerfest/reindrift/vest-finnmark/reindrif-fikk-medhold-i-klage-kommunen-ma-behandle-gang-og-sykelsti-pa-nytt/s/5-81-809819>

i det kommende forsoningsarbeidet, parallelt med forsoninga mellom stor-samfunnet og samene» (Muotka & Balto, 2023).

Oppsummert ønsker dette kapittelet å utforske hypotesen om at det er Ytre Finnmark som utgjør en samepolitisk periferi.

By og land

En annen potensiell territoriell konflikt er mellom by og land. Dette er en klassisk skillelinje i statsvitenskap, og det har skjedd en betydelig urbanisering av samer de siste tiårene (Berg-Nordlie et al., 2022). Selle et al. (2020) skriver at selv om samisk identitet ser ut til å leve videre i beste velgående i mange byer, påpeker eksisterende studier også at samiskheten endres og fornyes i byer (Gjerpe, 2013; Nyseth & Pedersen, 2014). Studier av urfolk i byer i Canada, USA, Australia og New Zealand peker i samme retning (Peters & Andersen, 2013).

En studie av partiprogrammer fra 2009 til 2017 viser at ingen partier har prioritert samiske bygdesamfunn på bekostning av bysamene. Pettersen og Saglie (2019) påpeker at bysamer generelt har blitt et tema i valgprogrammene, noe som er i tråd med en stadig økende urbanisering av det samiske elektoratet (se første kapittel). Det har vært en konvergens i samepolitiske prioriteringer. Noen partier er mer forbeholdne overfor bysamene, men dette skyldes generelt begrensede samepolitiske ambisjoner (Pettersen & Saglie, 2019). I 2009 var det tydelige forskjeller mellom de store listestil-lerne i prioriteringen av bysamene. Fra og med 2013 har imidlertid ingen av disse partiene klart prioritert samiske bygdesamfunn fremfor bysamene. Det har derfor vært en konvergens på dette området. Dette illustrerer at de politiske partiene i stor grad har tatt innover seg en potensiell konflikt mellom by og land og en urbanisering av det samiske elektoratet.

Det er med god grunn at tidligere forskning har fokusert på skillelinjen mellom by og land, men tidligere forskning gir lite grunn til å tro at det er store forskjeller. Som nevnt finner Selle et al. (2020) små forskjeller mellom Kautokeino og Karasjok på den ene siden og Tromsø og Oslo på den andre siden med hensyn til tillit til Sametinget. Det er imidlertid noe forskjell i synet på om Indre Finnmark har for mye makt.

Øvrige territoriale motsetninger har hittil ikke vært sentrale i samepolitikken. For eksempel er det små forskjeller mellom kommunene innenfor og utenfor språkforvaltningsområdet når det gjelder velgernes holdninger til ulike samepolitiske spørsmål (Mörkenstam et al., 2017).

Oppsummert vil vi også undersøke om det ved 2021-valget kunne være en by/land dimensjon når det kom til sentrale samepolitiske spørsmål.

Operasjonalisering

For å utforske de potensielle forskjellige geografiske dimensjonene er det gjort flere operasjonaliseringer. I datasettet er det en variabel som måler by–land–dimensjonen i tre kategorier: a) by, b) tettsted, og c) spredtbygd område. Ingen slike mål vil være perfekte, og dette er selvrapporterte data. Samtidig gir dette et godt mål på forskjellige grader av urbanitet og mulighet for også å hensynta at det kan finnes tettsteder og bygdesamfunn internt i store kommuner.

På bakgrunn av både by–land–dimensjonen og forskjellige typer av sentrum og periferi er de forskjellige kommunene typologisert. I dette datasettet har vi kun kommunenummer for respondenter bosatt i kommuner med over 250 manntallsførte.² For det første skiller vi mellom Ytre og Indre Finnmark. En slik inndeling medfører alltid valg, og det er ikke selvsagt hvor enkelte kommuner skal kategoriseres. Noen vil ligge i en gråson. Spesielt har Porsanger en indre del som ligger tett på Indre Finnmark, mens den ytterste delen vil være nærmere et klassisk sjøsamisk område. På samme måte består Tana kommune av indre og ytre områder, med administrasjonssenteret Tana bru nokså midt i kommunen. I den rapporterte modellen er Tana regnet som en del av Indre Finnmark, men for en robustsjekk er det kjørt modeller med Porsanger som en del av Indre Finnmark, og det viser samme resultater.

Når det gjelder kategorien *Andre kommuner – rurale*, inngår to av de tre i forvaltningsområdet. At alle tre har over 250 registrerte i valgmann-tallet, indikerer en betydelig samisk velgermasse i relativt små kommuner. Den fjerde kategorien omfatter de fem byene i Norge som har over 250 registrerte i manntallet, og er kategorisert som *Andre kommuner – større byer*. Sistnevnte hensyntar da også den by–land–dimensjonen som det tidligere er redegjort for. Tabell 5.1 viser hvilke kommuner som inngår i hver kategori.

2 Det er statiske grunner til dette og det er også personvern hensyn.

Tabell 5.1. Kategorisering av kommuner med mer enn 250 i manntallet³

Indre Finnmark (n=165)	Ytre Finnmark (n=244)	Andre kommuner – rurale (n=44)	Andre kommuner – større byer (n=255)
Kautokeino	Alta	Hamarøy	Oslo
Karasjok	Vadsø	Nordreisa	Bodø
Tana	Hammerfest	Kåfjord	Narvik
	Sør-Varanger		Trondheim
	Nesseby		Tromsø
	Porsanger		

Oppsummert er det ulike geografiske dimensjoner som utforskes i dette kapittelet. 1) En klassisk by–land-dimensjon basert på selvrapportert bosted. 2) En inndeling av kommuner i fem kategorier: *Indre Finnmark*, *Ytre Finnmark*, *andre kommuner – rurale*, *andre kommuner – større byer*, og *øvrige kommuner med under 250 registrerte i manntallet*.

Politiske holdninger blant samiske velgere

Samisk selvbestemmelse

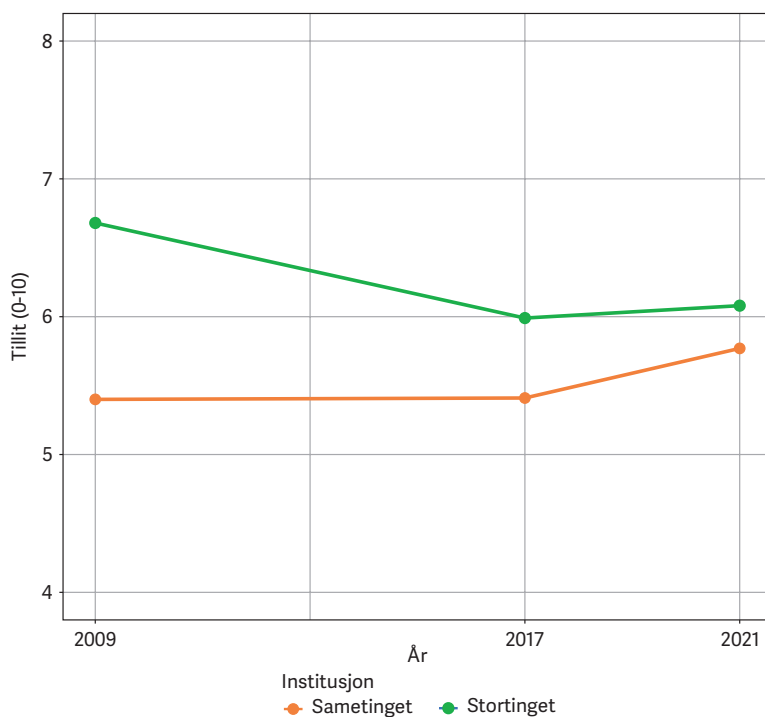
I den videre analysen har vi valgt å undersøke to områder som har vært viktig i samepolitikken, og som også har vært studert i forskningslitteraturen. Samisk selvbestemmelse er en av de sentrale skillelinjene innenfor samepolitikken (Bergh & Saglie, 2015, 2021). På den ene siden står de velgerne og partiene som ønsker økt selvbestemmelse og økt makt til Sametinget og det samiske samfunnet. På den andre siden ønsker noen mindre grad av autonomi til Sametinget og det samiske samfunnet; noen tar til og med til orde for å legge ned Sametinget (Bergh & Saglie, 2021). I denne analysen har vi konstruert en indeksvariabel *Positiv til samisk selvbestemmelse* for å måle dette. Indeksvariabelen er på en skala fra 1–5 som består av respondentenes svar på tre spørsmål, også på en skala fra 1–5⁴, der 1 er helt enig i påstanden, og 5 er helt uenig i påstanden. Alle spørsmålene er vektet like mye i konstruksjonen av indeksen slik at ' . Variabelen er konstruert på samme måte som Bergh and Saglie (2021), men med tre i stedet for seks variabler. Cronbachs alpha på 0,9 indikerer at det er godt samsvar mellom dem.

3 Øvrige (n=430) kategoriserer alle de som bor i en kommune med under 250 manntallsførte.

4 a) Sametinget bør få økt innflytelse over kyst- og fjordfisket i samiske områder (denne variabelen er snudd slik at de som svarer helt enig, får 5, og de som svarer helt uenig, får 1), b) Sametinget bør nedlegges (helt enig=1, helt uenig= 5), c) Sametinget bør få mindre innflytelse over bruken av naturressurser i samiske områder (helt enig=1, helt uenig= 5)

Tillit til Sametinget

Tillit til institusjoner er ofte sett på som et mål på legitimitet for den enkelte institusjon, og er voksende område i forskningslitteraturen (Dalton, 2005; Rothstein, 2011). Høyere politisk tillit vil føre til at det er mer sannsynlig at politiske beslutninger vil bli akseptert og implementert på en effektiv måte (Newton & Norris, 2000). Tilliten til Sametinget har variert over tid og vært svakere enn tilliten til for eksempel Stortinget også blant samiske velgere (Selle et al., 2014). Ifølge Falch og Selle (2022) er Sametinget en institusjon som har betydelige tillitsutfordringer hos samer og i sitt nære omland. Samtidig har Balto (2011) påpekt at Sametinget er et ungt demokrati og fortsatt i støpeskjeen, og det gir dermed ikke mening å sammenligne med etablerte institusjoner med lange historiske røtter. Figur 5.1 viser hvordan tilliten til henholdsvis Sametinget og Stortinget har endret seg over tid blant samiske velgere. I tidsrommet fra 2009 til 2021 ser man en tydelig konvergens, selv om det fortsatt er en signifikant forskjell i tillit til Stortinget og Sametinget. Det skyldes både at tilliten til Stortinget har blitt noe redusert over tid, og at tilliten til Sametinget har økt.

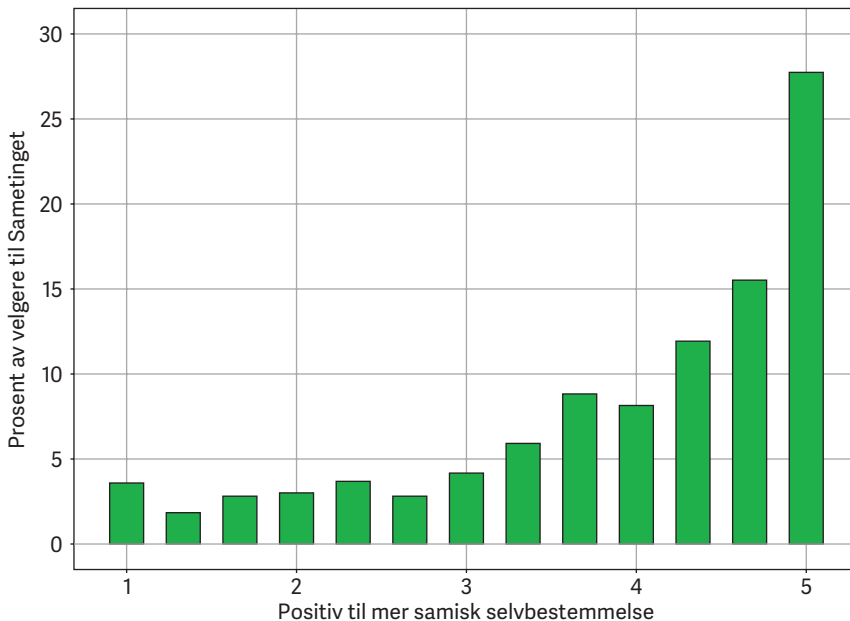
Figur 5.1. Tillit til Sametinget og Stortinget blant samiske velgere 2009–2021 (skala 0–10)

Samtidig viser tallene fra 2009-undersøkelsene at «sentrum–periferi-motsetninger mellom indre Finnmark og det kystnære omlandet er et tema som synes vanskelig å avdekke ved hjelp av holdningsvariabler» (Balto, 2011). Balto har kun brukt valgkretsene i sin analyse, og det kan derfor være noe vanskeligere å avdekke denne distinksjonen mellom sentrum–periferi enn når man bruker kommuner, slik det er gjort i denne analysen. Balto finner imidlertid at tilliten var lavest i Nordre valgkrets, hvor en rekke av kommunene i Ytre Finnmark inngår. Funnet er signifikant også i den multivariate analysen hvor det kontrolleres for en rekke forskjellige faktorer (Balto, 2011, s. 184).

Analyser

Deskriptiv statistikk

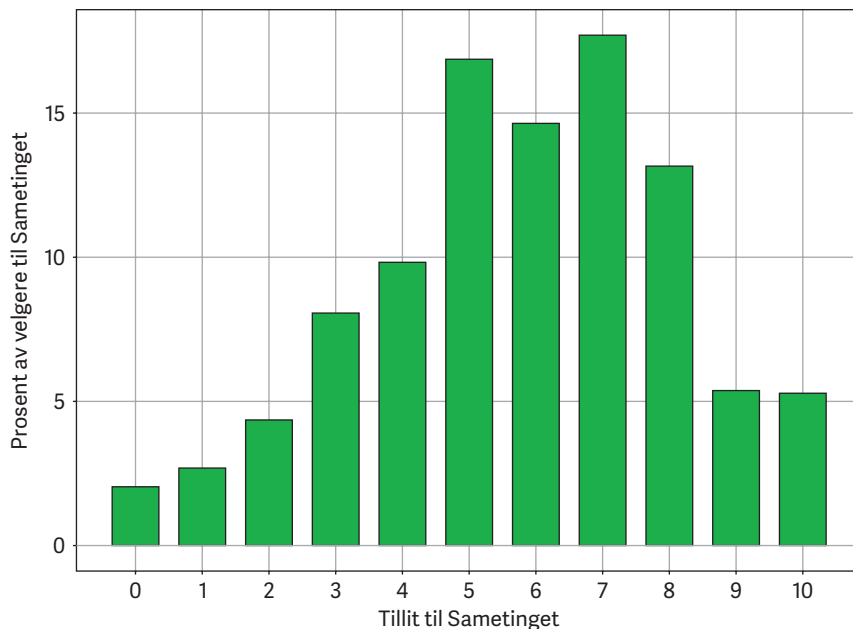
Generelt er det overveldende flertallet av samiske velgere positive til økt samisk selvbestemmelse (figur 5.2). Nesten tretti prosent gir maksimum score på indeksen om økt selvbestemmelse for Sametinget. Samtidig er det også noe variasjon og et ikke ubetydelig mindretall som ønsker noe mindre grad av samiske selvbestemmelse.

Figur 5.2. Syn på samisk selvbestemmelse blant velgere til Sametinget i 2021 (skala 1–5)

Data: Sametingsvalgundersøkelsen 2021, Grafikk: Jonas Stein

Figur 5.3 indikerer at et flertall av respondentene har rimelig høy tillit til Sametinget. Respondentene har blitt bedt om å angi på en skala fra 1 til 10 hvor høy tillit de har til forskjellige institusjoner, deriblant Sametinget.

Figur 5.3. Tillit til Sametinget blant velgere til Sametinget i 2021 (skala 0–10)

Data: Sametingsvalgundersøkelsen 2021, Grafikk: Jonas Stein

Regresjonsanalyse

Som vi kan se av den deskriptive analysen, er det forskjeller når det gjelder samisk selvbestemmelse. I den videre analysen for å undersøke om det er geografiske forskjeller, har vi gjort en multivariat regresjonsanalyse. I forskningslitteraturen har man ofte valgt å undersøke om geografiske forskjeller skyldes komposisjonelle eller kontekstuelle effekter (Luca et al., 2023; Maxwell, 2019). Altså om det er sosioøkonomiske kjennetegn, og ikke den territorielle motsetningen, som kan forklare forskjellen. Gjennom å bruke dummyvariabler basert på kommunekategorisering (se tabell 5.1) får man en indikasjon på om det er geografiske forskjeller knyttet til sentrum–periferi. I modelleringen er *øvrige kommuner* brukt som referansekategori. For begge avhengige variabler har man først undersøkt om det er signifikante forskjeller basert på kommunekategori (modell 1 og modell 4). Videre er spørsmål om by og land undersøkt i henholdsvis modell 2 og modell 5.

Til slutt er sosioøkonomiske kjennetegn (utdanning, kjønn, alder og ny i valgmanntallet i 2020 eller 2021) kontrollert for.

Tabell 5.2. Regresjonsanalyser

	Avhengig variabel					
	Samiske selvbestemmelse			Tillit Sametinget		
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Andre samiske kommuner	0,18 (0,19)	0,21 (0,20)	0,29 (0,20)	0,60 (0,38)	0,83** (0,40)	0,99** (0,40)
Byene	0,16* (0,09)	0,19* (0,11)	0,13 (0,11)	-0,07 (0,18)	-0,09 (0,22)	-0,15 (0,22)
Indre Finnmark	0,21* (0,11)	0,20* (0,11)	0,21* (0,12)	-0,27 (0,21)	-0,24 (0,23)	-0,20 (0,24)
Ytre Finnmark	-0,70*** (0,09)	-0,71*** (0,10)	-0,72*** (0,10)	-1,18*** (0,19)	-1,18*** (0,19)	-1,22*** (0,20)
Tettsted		0,02 (0,10)	0,08 (0,10)		-0,01 (0,20)	0,07 (0,20)
Spredtbygd sted		0,03 (0,10)	0,18* (0,10)		-0,30 (0,20)	-0,06 (0,21)
Utdanning (kategori 1–4)			0,14*** (0,04)			0,12 (0,08)
Mann (1=Ja, 0=Nei)			-0,18** (0,07)			-0,46*** (0,15)
Alder			-0,01*** (0,002)			-0,01** (0,01)
Ny i manntallet 2020/21			-0,02 (0,11)			0,10 (0,23)
Konstant	4,01*** (0,06)	3,99*** (0,08)	4,06*** (0,19)	6,07*** (0,11)	6,13*** (0,16)	6,51*** (0,39)
Observasjoner	1,031	969	906	1,079	1,013	947
R ²	0,09	0,09	0,14	0,05	0,05	0,08
Adjusted R ²	0,08	0,08	0,13	0,04	0,04	0,07
Residual Std. Error	1,10 (df = 1026)	1,10 (df = 962)	1,06 (df = 895)	2,27 (df = 1074)	2,27 (df = 1006)	2,22 (df = 936)
F Statistic	24,51*** (df = 4; 1026)	15,98*** (df = 6; 962)	14,82*** (df = 10; 895)	12,76*** (df = 4; 1074)	8,63*** (df = 6; 1006)	8,56*** (df = 10; 936)

Note: *p<0,1; **p<0,05; ***p<0,01
Standardfeil i parentes

Alle modellene i tabell 5.2 viser at respondentene fra Ytre Finnmark ønsker mindre samisk selvbestemmelse enn gjennomsnittet, og har signifikant lavere tillit til Sametinget. Dette styrker hypotesen om at den samepolitiske periferien består av kystsamfunnene langs Finnmarkskysten. Når

det gjelder by–land-dimensjonen, er det ingen sterke signifikante funn. Dette var som forventet av forskningslitteraturen på by–land-skillelinjer i Sametinget.

Når man legger til kontrollvariablene, er flere av dem signifikante (utdanning og kjønn), men koeffisientene for Ytre Finnmark endres i liten grad. Dette viser at det ikke er komposisjonelle kjennetegn som forklarer forskjellene mellom Ytre Finnmark og resten av kommunene, men at det ligger en territoriell spenning som kan forklares av sentrum–periferi-dimensjonen.

Diskusjon

Funnene ovenfor viser at de geografiske skillelinjene blant samiske velgere ikke er like skarpe mellom by og land som det man finner globalt (Luca et al., 2023). Det gir i liten grad mening å bruke variablene tilknyttet by og land for å finne signifikante forskjeller mellom samiske velgere. Selv om Selle et al. (2020) har stilt spørsmål om urbanisering er en fremvoksende skillelinje i samepolitikken, viser denne analysen at det i liten grad er et skille mellom by og land blant samiske velgere. At ingen av partiene etter 2013 utvetydig har prioritert samiske bygdesamfunn på bekostning av bysamene (Pettersen & Saglie, 2019), tyder på en samepolitisk bevissthet om å unngå en potensiell skillelinje mellom by og land som følge av et mer urbanisert samisk elektorat.

Den nye måte å kategorisere kommuner på gir imidlertid interessante funn. Skillet mellom Ytre Finnmark og de øvrige kommunekategoriene er verdt å merke seg. Dette funnet gir også gjenklang i analysen i Balto (2011, s. 184) hvor hun fant at tilliten var lavest i Nordre valgkrets. Både når det gjelder synet på samisk selvbestemmelse og tillit til Sametinget, er respondentene i Ytre Finnmark betydelig mer negative enn de andre. Dette gjør at det kanskje er mer nærliggende å snakke om en klassisk sentrum–periferi-skillelinje enn en urban–rural-skillelinje i samepolitikken. Mens Selle et al. (2020) viser til at samepolitikken sentrum–periferi-dimensjon består av et samepolitisk sentrum (Kautokeino og Karasjok) som basis, er det kanskje ikke byene som utgjør den samepolitiske periferien?

Funnene fra undersøkelsen indikerer en annen periferi i det samepolitiske prosjektet. En tilsvarende indikasjon kan leses ut av noe sametingspresidenten og et sametingsrådsmedlem skrev i forbindelse med feiringen av 6. februar i 2023, nemlig viktigheten av at «den interne samiske forsoningen

må få en plass i det kommende forsoningsarbeidet, parallelt med forsoninga mellom storsamfunnet og samene» (Muotka & Balto, 2023).

Sannhets- og forsoningskommisjonen (2023, s. 20) beskriver at

I kyststrøkene av Finnmark tok språkskiftet for alvor til etter krigen. Familier som før hadde brukt samisk eller kvensk som dagligspråk, begynte å bruke norsk. Konsekvensen var at barna ofte vokste opp med norsk som eneste språk og med liten eller ingen kunnskap i foreldrenes og besteforeldrenes morsmål.

Dette viser at fornorskingsprosessene var klart sterkest i sjøsamiske områder og det er nok der det har sittet lengst inne å ta tilbake samisk identitet gjennom språk og kultur (Eidheim, 1992; Pedersen, 2022). Det er ikke overraskende all den tid Sannhets- og forsoningskommisjonen (2023, s. 23) også skriver at «arven etter fornorskingspolitikken har ført til at minoritetene ofte blir sett ned på og utsatt for mobbing, hatprat, trakassering og til dels diskriminering i møte med majoritetsbefolkningen». Å legge lokk på sin samiske identitet og kultur har derfor vært et mer eller mindre bevisst valg for mange samer, spesielt langs kysten.

I den samiske revitaliseringsperioden fra 1980-tallet har sjøsamiske områder heller ikke vært i kjernen av det samiske institusjonsbyggingsprosjektet i form av institusjoner som Sametinget, Sámi allaskuvla, Beaivváš og NRK Sápmi, som alle er lokalisert til indre Finnmark. Felles for disse institusjonene er at de synliggjør samisk språk, kultur og identitet, men det gjør også at de som behersker samisk i mindre grad, kan føle seg som «annenrangs», slik folk fra den kulturelle periferien ofte har gjort i møte med sentrum (Rokkan, 1967).

I tillegg kommer spørsmålet om samisk selvbestemmelse, som er en markant skillelinje i samepolitikken (Bergh & Saglie, 2015, 2021), og som kan mobiliseres på gjennom de politiske partiene, noe som spesielt Nordkalottfolket har gjort i Ytre Finnmark (se kapittel 3 om Nordkalottfolket). Flere steder i Finnmark har man sett konflikter mellom samiske næringsinteresser knyttet til reindrift og industrielle næringsprosjekter og infrastrukturprosjekter (f.eks. Nussir) hvor kommuner ofte står i konflikt med et Sameting som bruker sin makt til å ivareta urfolksinteresser og tradisjonell kultur i konflikt med næringsinteresser.

Konklusjon

Det overordnede bildet er at tilliten til Sametinget har vokst over tid, og at det store flertallet av samiske velgere ønsker mer samisk selvbestemmelse gjennom et styrket sameting. Dette kapitlet har vist at det i liten grad synes å være store og markante geografiske skillelinjer mellom samiske velgere når det gjelder politiske holdninger – i hvert fall når man bruker by–land-dimensjonen slik det ofte gjøres i internasjonal statsvitenskap.

Det betydelige skillet finner vi imidlertid mellom velgerne i Ytre Finnmark og resten av velgerne til Sametinget. Dette gjelder både for samisk selvbestemmelse og for tillit til Sametinget. Skillet kan forklares både gjennom geografiske forskjeller i tilknytning til samiske institusjoner og gjennom strukturelle interessenemotsetninger knyttet til utnyttelse av ressurser.

Slike territorielle forskjeller mellom et sentrum og en periferi er vanlig i alle politiske systemer, og gjennom konkret politikk og konkrete handlinger kan aktørene bidra til enten å dempe eller å øke disse skillelinjene. Funnene tyder på at Sametinget har vært oppmerksom på en potensiell by–land-konflikt når det gjelder samiske spørsmål, men kanskje ikke vært like oppmerksom på hvordan man kan dempe konfliktene mellom det samepolitiske sentrum og den samepolitiske periferien.

Forfatterbiografi

Jonas Stein (f. 1984) er førsteamanuensis i statsvitenskap ved UiT Norges arktiske universitet. Han har doktorgrad fra UiT i 2019 om politisk og regional utvikling i Nord-Norge. Hans forskningsområder omfatter politisk adferd, tillit og regionale utviklingstrekk. Han har publisert en rekke artikler i ledende internasjonale tidsskrifter om konflikter mellom sentrum og periferi for å forstå moderne politikk.

Referanser

- Auerbach, K. R., Eidheim, M. R. & Fimreite, A. L. (2024). Place-based resentment in an egalitarian welfare state. *Political Geography*, 113, 103161. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2024.103161>
- Balto, Á. M. V. (2011). Sametingets tillit blant egne velgere: holdninger til et demokrati i støpeskjeen. I J. Saglie & E. Josefsen (Red.), *Sametingsvalg. Velgere, partier, medier*. Abstrakt forlag.
- Berg-Nordlie, M., Dankertsen, A. & Winsvold, M. S. (2022). *An urban future for Sápmi*. Berghahn Books.
- Bergh, J. & Saglie, J. (2015). Partisystem og skillelinjer i samepolitikken. I B. Bjerkli & P. Selle (Red.), *Samepolitikken utvikling* (s. 225–248). Gyldendal akademisk.

- Bergh, J. & Saglie, J. (2021). Politisk avstand ved sametingsvalg: En kartlegging av det samiske ideologiske landskapet i Norge. I J. Saglie, M. Berg-Nordlie & T. Pettersen (Red.), *Sametingsvalget – Tilhørighet, deltakelse, partipolitikk* (s. 181–204). Cappelen Damm.
- Boyer, P. C., Delemotte, T., Gauthier, G., Rollet, V. & Schmutz, B. (2019). *The Territory of The Gilets Jaunes* (IPP Policy Briefs, nr. 39). <https://www.ipp.eu/wp-content/uploads/2019/04/n39-notes-ipp-april2019.pdf>
- Buck, M. (2006). *Transition from authoritarian rule and democratic consolidation: The electoral nexus. An ecological study of the Spanish general elections 1977–2000* [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Tromsø. <https://hdl.handle.net/10037/287>
- Cramer, K. J. (2016). *The politics of resentment: Rural consciousness in Wisconsin and the rise of Scott Walker*. University of Chicago Press.
- Dalton, R. J. (2005). The social transformation of trust in government. *International Review of Sociology*, 15(1), 133–154.
- Eidheim, H. (1992). Stages in the development of Sami selfhood. *University of Oslo, Department and Museum of Anthropology*.
- Eidheim, M. R. & Fimreite, A. L. (2020). Geografisk konflikt i det politiske landskapet: En fortelling om to dimensjoner. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 36(2), 56–78. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2936-2020-02-02>
- Erlingsson, G. Ó., Oscarsson, H. & Öhrvall, R. (2020). Landsbygden slår tillbaka? I U. Andersson, A. Carlander og P. Öhberg (Red.), *Regntunga skyar*. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Erlingsson, G. Ó., Öhrvall, R. & Wallman Lundåsen, S. (2023). Geographical Tensions Within Municipalities? Evidence from Swedish Local Governments. *Rural Sociology*, 88(4), 1033–1068.
- Falch, T. & Selle, P. (2016). Samisk myndighet og territorialitet. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 32(1), 4–34.
- Falch, T. & Selle, P. (2018). *Sametinget: Institusjonalisering av en ny samepolitikk*. Gyldendal.
- Falch, T. & Selle, P. (2022). Sametingets relevans og rekkevidde. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*(2), 43–59.
- Ford, R. & Jennings, W. (2020). The Changing Cleavage Politics of Western Europe. *Annual Review of Political Science*, 23(1), 295–314. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-052217-104957>
- Gjerpe, K. K. (2013). «The Best of Both Worlds». *Conceptualising an Urban Sámi Identity* [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Tromsø.
- Hegewald, S. (2024). Locality as a safe haven: place-based resentment and political trust in local and national institutions. *Journal of European Public Policy*, 31(6), 1749–1774.
- Hernes, H. K. & Selle, P. (2021). *Finnmarksloven – en milepæl*. Gyldendal Akademisk.
- Jennings, W. & Stoker, G. (2016). The bifurcation of politics: two Englands. *The Political Quarterly*, 87(3), 372–382.
- Jennings, W. & Stoker, G. (2017). Tilting towards the cosmopolitan axis? Political change in England and the 2017 general election. *The Political Quarterly*, 88(3), 359–369.
- Keating, M. (2021). *State and nation in the United Kingdom: The fractured union*. Oxford University Press.
- Lee, N., Morris, K. & Kemeny, T. (2018). Immobility and the Brexit vote. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 11(1), 143–163.
- Lipset, S. & Rokkan, S. (1967). *Cleavage structures, party systems, and voter alignments: an introduction*. Free Press.
- Luca, D., Terrero-Davila, J., Stein, J. & Lee, N. (2023). Progressive cities: urban-rural polarisation of social values and economic development around the world. *Urban Studies*, 60(12). <https://doi.org/10.1177/00420980221148388>
- Lundåsen, S. W. & Erlingsson, G. Ó. (2023). Perceived fairness of intra-municipal cohesion politics: Does place of residence affect party preferences? *Political Geography*, 107, 102994.
- Maxwell, R. (2019). Cosmopolitan immigration attitudes in large European cities: Contextual or compositional effects? *American Political Science Review*, 113(2), 456–474.
- McKay, L., Jennings, W. & Stoker, G. (2023). What is the geography of trust? The urban-rural trust gap in global perspective. *Political Geography*, 102, 102863.

- Muotka, S. K. & Balto, R. M. (2023). *Det finnes bare likeverdige (og gode nok) samer!* Sámediggi. Hentet 14.02.2023 fra <https://sametinget.no/aktuelt/det-finnes-bare-likeverdige-og-gode-nok-samer.23586.aspx>
- Mörkenstam, U., Nilsson, R., Berg, J., Saglie, J. & Svensson, R. (2017). Politiska skjeljeliner i den samiska väljarkåren i Norge och Sverige. I E. Josefsen, U. Mörkenstam, R. Nilsson, & J. Saglie (Red.), *Ett folk, ulike valg. Sametingsvalg i Norge og Sverige* (s. 195–217). Gyldendahl Akademisk.
- Newton, K. & Norris, P. (2000). Confidence in public institutions. I S. J. Pharr & R. D. Putnam (Red.), *Disaffected democracies. What's troubling the trilateral countries*. Princeton University Press.
- Norris, P. (1999). *Critical citizens: Global support for democratic government*. Oxford University Press.
- Nyseth, T. & Pedersen, P. (2014). Urban Sámi identities in Scandinavia: Hybridities, ambivalences and cultural innovation. *Acta Borealia*, 31(2), 131–151.
- Olsen, K. (2015). Samisk revitalisering som utgangspunkt for individuelle identitetsprosesser og politisk mobilisering i kyst og fjordstrøk i Finnmark. I B. Bjerkli & P. Selle (Red.), *Samepolitikken utvikling* (s. 333–358). Gyldendal akademisk.
- Pedersen, I. (2022). Språkbrudd og identitet i sjøsamiske familier: En intergenerasjonell tilnærming med ungdom i fokus. *Nordisk tidsskrift for ungdomsforskning*(2), 154–170.
- Pedersen, P. & Nyseth, T. (2015). *City-Saami: Same i byen eller bysamer? Skandinaviske byer i et samiskt perspektiv*. CálliidLágádus.
- Peters, E. J. & Andersen, C. (2013). *Indigenous in the city: Contemporary identities and cultural innovation*. UBC Press.
- Pettersen, T. & Saglie, J. (2019). Hand i hand? Om bysamer som tema i valgprogram ved sametingsvalg i Norge 2009–2017. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 35(3), 115–140.
- Rodden, J. (2019). *Why cities lose: The deep roots of the urban-rural political divide*. Hachette UK.
- Rodríguez-Pose, A. (2018). The revenge of the places that don't matter (and what to do about it). *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 11(1), 189–209.
- Rokkan, S. (1967). Geography, religion, and social class: Crosscutting cleavages in Norwegian politics. I S. Lipset & S. Rokkan (Red.), *Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction* (s. 379–386). Free Press.
- Rokkan, S. (1999). *State formation, nation-building, and mass politics in Europe: the theory of Stein Rokkan: based on his collected works*. Clarendon Press.
- Rothstein, B. (2011). *The quality of government: Corruption, social trust, and inequality in international perspective*. University of Chicago Press.
- Saglie, J., Mörkenstam, U. & Bergh, J. (2020). Political cleavages in indigenous representation: The case of the Norwegian and Swedish Sámediggi. *Nationalism and Ethnic Politics*, 26(2), 105–125.
- Sannhets- og forsoningskommisjonen. (2023). *Stortinget Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med forsoningspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner*.
- Selle, P., Semb, A. J. & Strømsnes, K. (2020). Urbanisering av det samiske elektoratet: en fremvoksende skillelinje i den moderne samepolitikken? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 61(2), 101–123.
- Selle, P., Semb, A. J., Strømsnes, K. & Nordø, Å. D. (2014). *Den samiske medborgeren*. Cappelen Damm Akademiske.
- Stein, J. (2019). *What Happened in Northern Norway? – A comparative and quantitative analysis of political and demographic development in Northern Norway from 1950 to 2015* [Doktorgradsavhandling] UiT – Norges arktiske universitet. <https://hdl.handle.net/10037/16364>
- Stein, J., Buck, M. & Bjørnå, H. (2021). The centre–periphery dimension and trust in politicians: the case of Norway. *Territory, Politics, Governance*, 9(1), 37–55. <https://doi.org/10.1080/21622671.2019.1624191>
- Ziblat, D., Hilbig, H. & Bischof, D. (2023). Wealth of tongues: Why peripheral regions vote for the radical right in Germany. *Forthcoming in the American Political Science Review*.

KAPITTEL 6

Et levende demokrati blant manntallsførte samer: Om deltakelse i og mellom valg

Johannes Bergh, Institutt for samfunnsforskning
Kristin Strømsnes, Universitetet i Bergen

Abstract: In this chapter, we analyze Sámi voters' political participation, both during and between elections. We examine (1) how turnout varies over time and across electoral districts, (2) which issues mobilize voters, and (3) how political participation between elections varies depending on whether efforts to influence politics are directed at the municipal, national, or Sámi parliamentary level. Our results point towards a vibrant democracy with stable and fairly high turnout, clear interest in the issues handled by the Sámi Parliament, and high political participation between elections – though notably, the sample analyzed is drawn from the Sámi electoral roll, which might not be representative of the overall Sámi population.

Keywords: voter turnout, between-election participation, issue mobilization, political influence, political protest

Introduksjon

En grunnleggende forutsetning for at et demokrati skal fungere, er at borgerne deltar, og særlig at de stemmer når det gjennomføres valg. Man kan ikke forvente at alle velgerne deltar i alle valg, men et visst nivå av deltakelse er nødvendig i et demokrati. Hvis det er svært få som stemmer, kan det gå ut over legitimiteten til de valgte politikerne og deres beslutninger, og over tid underminere støtten til hele det demokratiske systemet. Imidlertid er det ikke bare valgdeltakelse som er viktig. Idealet om et deltakerdemokrati forutsetter at borgerne har mulighet for å gi uttrykk for det de mener, og engasjere seg politisk også mellom valgene. I hvilken grad samfunnsborgere deltar, og hvor engasjert de er i politiske saker, varierer likevel mye, og det varierer også *hvilke* politiske saker som engasjerer. I dette kapittelet ser vi nærmere på valgdeltakelsen ved sametingsvalg samt andre former for politisk deltakelse som benyttes av samiske velgere – her forstått som innførte i Sametingets valgmanntall. Hvordan varierer valgdeltakelsen ved sametingsvalg over tid og mellom ulike deler av landet, og hvilke saker mobiliserer velgerne? Hva er omfanget av ulike former for deltakelse mellom valgene, og i hvilken grad varierer dette ut fra hvilket politisk nivå en ønsker å påvirke?

Vi starter kapittelet med et blikk på tidligere forskning. Deretter går vi inn på valgdeltakelsen ved sametingsvalg. I tillegg til å studere hvordan nivået på deltakelsen varierer over tid og mellom de ulike kretsene, skal vi se nærmere på hvilke saker det er som bidrar til å mobilisere velgere til å delta. I den påfølgende delen av kapittelet ser vi på andre former for politisk deltakelse, såkalt mellomvalgdeltakelse (Esaiasson & Narud, 2013). Ut over valgdeltakelse er det mye man som samfunnsborger kan gjøre for å forsøke å påvirke politikken, for eksempel å kontakte politikere eller administrasjon direkte, skrive under på opprop, delta i demonstrasjoner, delta i aksjonsgrupper eller på politiske møter, eller diskutere politikk i nettforum, i avisspaltene eller i sosiale medier. I denne delen av kapittelet undersøker vi alle disse deltakelsesformene blant velgere som er innskrevet i Sametingets valgmanntall.

Tidligere forskning

Forskningen på deltakelsen ved sametingsvalg strekker seg tilbake både til Makt- og demokratiutredningen (Selle et al., 2015) og til den første

samiske valgundersøkelsen i 2009 (Bergh & Saglie, 2011). Disse og påfølgende studier har slått fast at deltakelsen ligger på et høyt nivå. Særlig gjelder dette deltakelse innenfor det representative demokratiet, som for eksempel valgdeltakelse og medlemskap i politiske partier (Selle et al., 2015). Valgdeltakelsen ligger litt under det som er tilfellet ved valg til Stortinget, men samtidig over det som er vanlig ved valg på kommunalt og fylkeskommunalt nivå (Pettersen, 2011). Gitt Sametingets begrensede makt og myndighet må dette betegnes som et høyt deltakelsesnivå.

Valgdeltakelsen varierer mellom ulike grupper av samiske velgere. Noe av variasjonen er gjenkjennelig fra norske og internasjonale studier av valgdeltakelse ved demokratiske valg. For eksempel ser man ved de fleste valg at personer med høy sosioøkonomisk status er mest tilbøyelige til å stemme (Blais, 2000; Wolfinger & Rosenstone, 1980). Det gjelder særlig høyt utdannede personer som er yrkesaktive og har høy inntekt (Bergh et al., 2018). Dette kan man beskrive som en «ressursforklaring» på valgdeltakelse: Personer som innehar ressurser slik som utdanning, et yrke og en god inntekt, stemmer i større grad. Det gjelder sametingsvalg så vel som andre politiske valg.

Videre er noen forhold mer spesifikke for sametingsvalg. Politisk interesse og tilhørighet til det samiske samfunnet betyr mye for valgdeltakelsen. I tillegg har de formelle reglene rundt valget en innvirkning på folks tilbøyelighet til å stemme (Bergh et al., 2018). Innføringen av regelen i 2009 om at personer bosatt i kommuner med mindre enn 30 manntallsførte samer må forhåndsstemme – de kan ikke stemme på valgdagen – hadde en negativ effekt på deltakelsen i de aktuelle kommunene (Bergh & Saglie, 2011), og denne effekten har vedvart siden (Owren, 2021). Disse funnene er grundig dokumentert i tidligere forskning. Det vi ikke vet like mye om, er hvilke saker som mobiliserer velgerne ved sametingsvalg. Dette er ett av spørsmålene vi tar for oss i dette kapitlet.

Når det gjelder deltakelse mellom valgene, finnes det en rekke ulike fremgangsmåter. Disse kan være nært knyttet opp til det representative politiske systemet, som for eksempel å ta direkte kontakt med politikere og administrativt ansatte, eller det kan være snakk om mer indirekte påvirkning, for eksempel ved bruk av underskriftslistor og demonstrasjoner. Her har tidligere forskning vist at det å ta direkte kontakt med politikere, byråkrater eller media når en ønsker å påvirke politisk, er mer vanlig blant de samiske borgerne enn blant nordmann generelt. På den annen side er deltakelse i underskriftslistor mindre vanlig (Selle et al., 2015). De samiske

borgerne fremstår med andre ord ikke spesielt aktivistiske. Dette er tilfellet til tross for at samiske interesser har stått sentralt både i den antatt største protestaksjonen i Norge – Alta-aksjonen – og en av de mest omfattende underskriftsaksjonen når vi ser det i forhold til folketall, nemlig aksjonen i Finnmark mot innføringen av Finnmarksloven (Strømsnes & Selle, 2014; Selle et al., 2015).

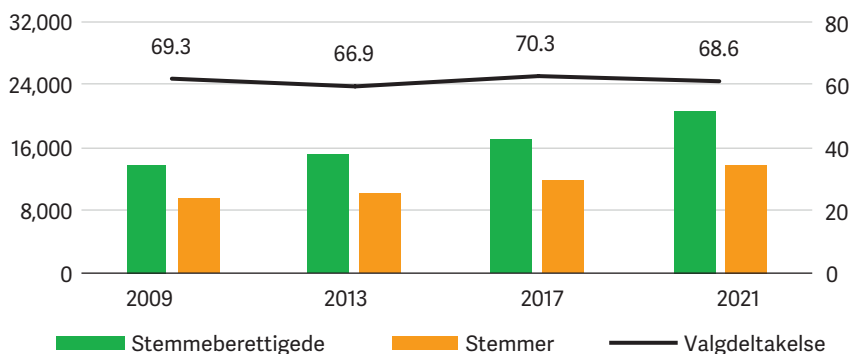
Mens deltakelse i valg er noe som svært mange gjør, tas de andre deltakelsesformene ofte i bruk når engasjementet og konfliktnivået er høyere, og når den enkelte opplever at det er vanskelig å nå frem på andre måter, for eksempel slik vi, med et nyere eksempel, har sett i Fosendemonstrasjonene. For øvrig varierer deltakelse i ulike typer direkte aksjoner med sosioøkonomiske ressurser, på samme måte som valgdeltakelse gjør (Verba et al., 1995). Det er også nærliggende å forvente at denne typen virkemiddelbruk varierer ut fra hvilken instans det er en ønsker å påvirke. Geografisk nærhet kan for eksempel gjøre det lettere å ta direkte kontakt, enten med politikere eller administrasjon, mens større avstand gjør at det er andre virkemidler man heller tar i bruk. Tidligere forskning har også vist at det har vært få politiske aksjoner rettet direkte mot Sametinget (Selle & Strømsnes, 2015; Selle et al., 2015). Senere i kapitlet skal vi ta for oss nettopp dette, og se hvilke virkemidler som tas i bruk når en ønsker å påvirke den kommunale politikken, den nasjonale politikken eller sametingspolitikken.

Valgdeltakelse

Ved sametingsvalget i 2021 var 20 541 personer innskrevet i Sametingets valgmanntall. Det var en økning på cirka 3500 personer siden sametingsvalget i 2017. I relative tall var det en økning på 21 prosent fra forrige valg. Som det fremgår av figur 6.1, har antall innskrevne i manntallet økt jevnt og trutt over en lengre tidsperiode. Økningen har vært størst i Sør-Norge valgkrets (48 prosent økning mellom de to siste valgene), mens det har vært lite økning i Ávjovárri (1 prosent i samme periode). Den geografiske sammensetningen av Sametingets valgmanntall har dermed endret seg.

Totalt sett har veksten i antall stemmer vært noenlunde proporsjonal med veksten i antall stemmeberettigede. Valgdeltakelsen – andelen av de stemmeberettigede som stemmer – er derfor forholdsvis stabil. Deltakelsen landet på 68,6 prosent i 2021, sammenliknet med 70,3 prosent i 2017. I 2013 var deltakelsen litt lavere, men i de andre tre valgene som

inngår i figur 6.1, har deltakelsen ligget på 69–70 prosent. Dette er lavere enn valgdeltakelsen ved norske stortingsvalg (som holdes på samme dag som sametingsvalgene), men høyere enn deltakelsen i kommunestyre- og fylkestingsvalg i Norge.

Figur 6.1. Stemmeberettigede, avgitte stemmer og valgdeltakelse ved sametingsvalg, 2009–2021

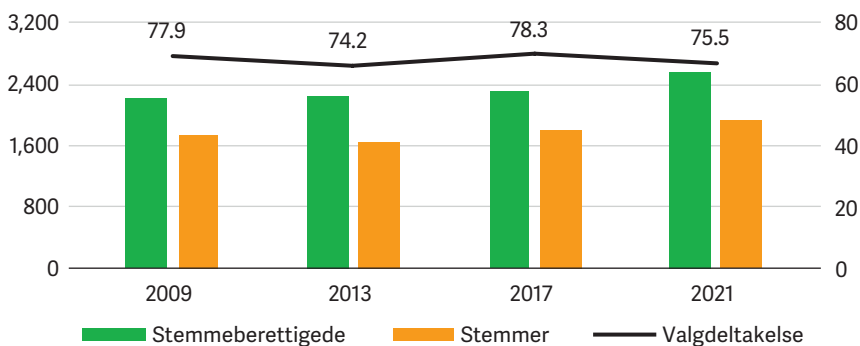
Kilde: SSB, statistikkbanken

Med den sterke økningen i antall registrerte velgere kunne man kanskje ventet en lavere valgdeltakelse i prosent. En antakelse vil være at nyinnmeldte velgere ikke har så sterk tilknytning til samisk samfunn og politikk, og dermed ikke vil stemme. På den annen side kunne en tenke seg at nettopp de som nylig har gått til det skritt å registrere seg i manntallet, er de som vil være mest opptatt av å stemme. Analyser fra forrige sametingsvalg tyder imidlertid på at det ikke er noen tydelig sammenheng mellom innmeldingstidspunkt og valgdeltakelse (Bergh & Saglie, 2021, s. 172–173). Utviklingen i valgdeltakelse fra 2017 til 2021 tyder heller ikke på at den store tilstrømningen til manntallet har påvirket deltakelsesprosenten.

Sametingsvalg gjennomføres i syv ulike valgkretser: Østre, Ávjovárri, Nordre, Gáisi, Vesthavet, Sørsamisk og Sør-Norge valgkrets. Valgdeltakelsen varierer betydelig mellom de syv valgkretsene. Deltakelsen ved sametingsvalget i 2021 var høyest i kretsene i Finnmark og lavest i Sør-Norge, slik vi også har sett ved tidligere valg (Bergh & Saglie, 2011; Owren, 2021). I tillegg varierer det hvor stor endringen i valgdeltakelse er mellom de ulike kretsene, med en liten fremgang i prosentvis valgdeltakelse i de sørligste kretsene og i Ávjovárri, og en betydelig nedgang i Gáisi på 7,1 prosentpoeng.

Gáisi hadde imidlertid en sterk økning i valgdeltakelse fra 2013 til 2017, og er dermed tilbake til utgangspunktet.¹

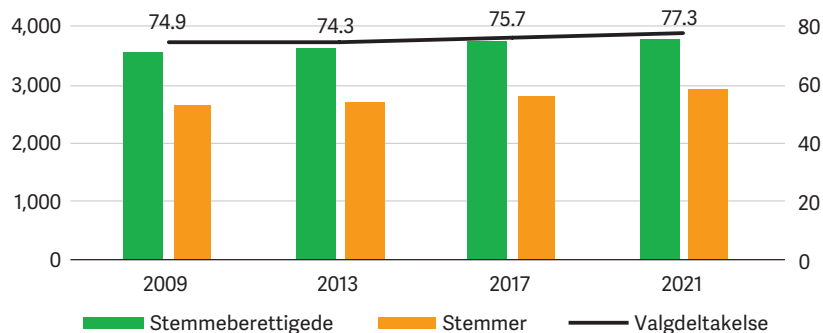
Under ser vi nærmere på utviklingen i manntallet og valgdeltakelsen i hver av de syv valgkretsene siden 2009 (figur 6.2a–g). I Østre og Ávjovárri valgkretser, som dekker samiske kjerneområder, er valgdeltakelsen høy og antall innskrevne i manntallet er nokså stabilt over tid. Trolig er personer som ønsker å stå i manntallet og som fyller kriteriene, allerede innmeldte og rimelig aktive i forbindelse med sametingsvalg. Berg-Nordlie og Pettersens (2021) studie av personer med samisk tilknytning som står utenfor valgmanntallet, viser at det er en rekke ulike grunner til at noen, selv i kjerneområdene, velger å ikke melde seg inn. Det er nok et potensial for vekst i manntallet alle steder, men det vil være størst utenfor disse områdene. I andre valgkretser ser vi en tydeligere vekst i manntallet over tid og en noe lavere valgdeltakelse enn i kjerneområdene. De største og mest betydningsfulle endringene over tid, gjør seg gjeldende i Sør-Norge valgkrets. Antall innmeldte i manntallet har vokst fra 1800 i 2009 til nærmere 4300 i 2021. Valgdeltakelsen har også økt i perioden, noe som betyr at veksten i avgitte stemmer er særlig høy her.

Figur 6.2a. Stemmeberettigede, avgitte stemmer og valgdeltakelse i Østre valgkrets, 2009–2021

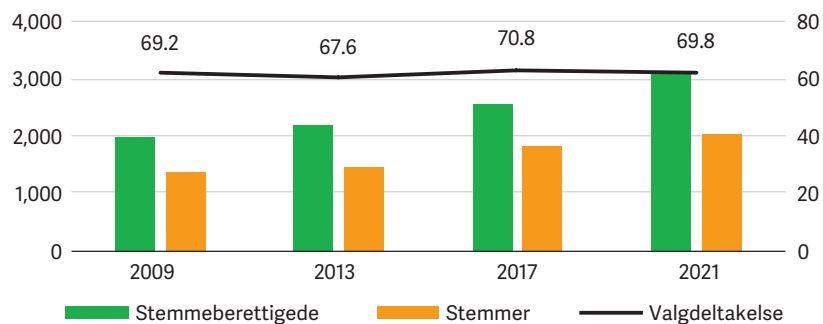
Kilde: SSB, statistikkbanken

¹ SSBs statistikk for valgdeltakelse ved sametingsvalg frem til nå bygger ikke på individdata fra manntallet om hvem som har stemt, men på aggregerte data som kommunene har rapportert inn til Valgdirektoratet. Det viser seg å være enkelte unøyaktigheter i tallene for godkjente stemmegivninger i enkelte valgkretser og år (Gáisi 2017 og Nordre 2021). Dermed er det et avvik mellom SSBs tall for godkjente stemmegivninger og prosentvis valgdeltakelse i disse tilfellene. De tallene vi rapporterer her, er ifølge SSB de mest korrekte.

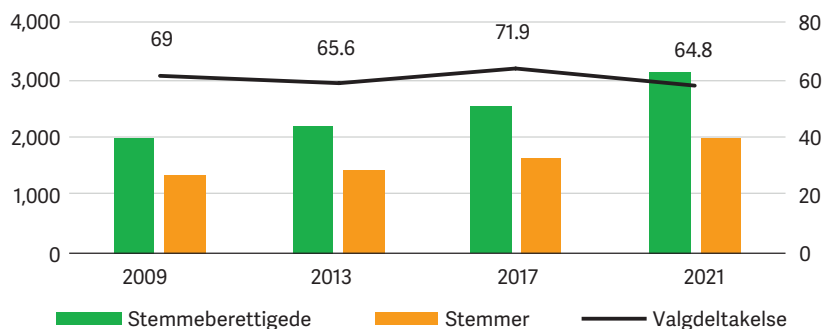
Figur 6.2b. Stemmeberettigede, avgitte stemmer og valgdeltakelse i Árvjovárri valkrets, 2009–2021

Kilde: SSB, statistikkbanken

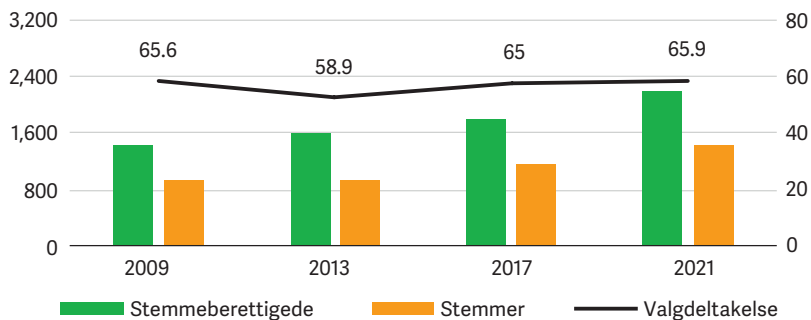
Figur 6.2c. Stemmeberettigede, avgitte stemmer og valgdeltakelse i Nordre valkrets, 2009–2021

Kilde: SSB, statistikkbanken

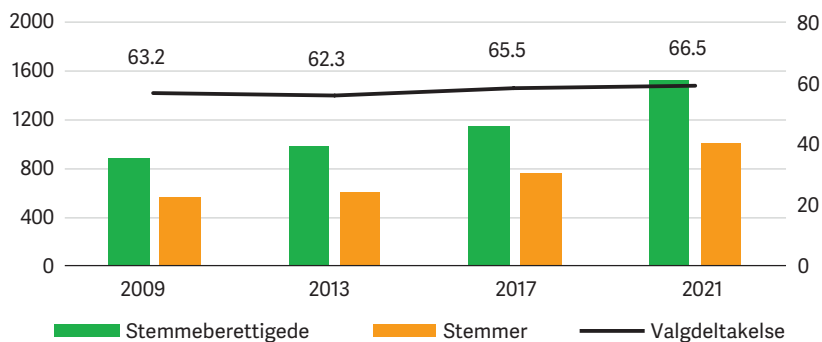
Figur 6.2d. Stemmeberettigede, avgitte stemmer og valgdeltakelse i Gáisi valkrets, 2009–2021

Kilde: SSB, statistikkbanken

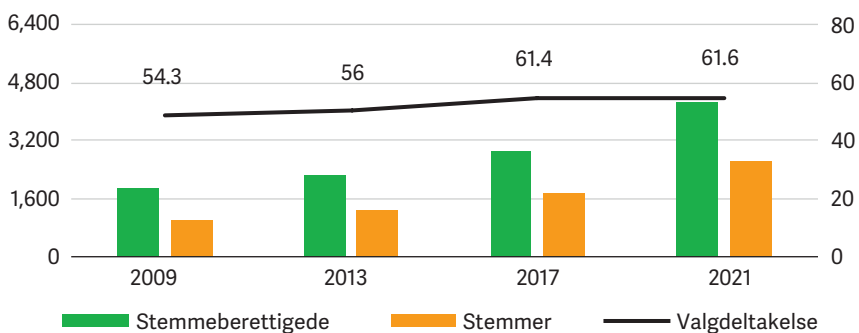
Figur 6.2e. Stemmeberettigede, avgitte stemmer og valgdeltakelse i Vesthavet valgkrets, 2009–2021

Kilde: SSB, statistikkbanken

Figur 6.2f. Stemmeberettigede, avgitte stemmer og valgdeltakelse i Sørsmisk valgkrets, 2009–2021

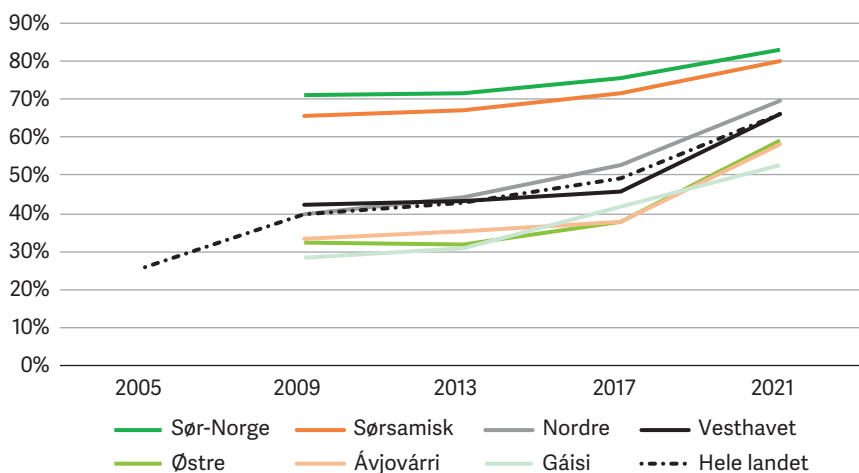
Kilde: SSB, statistikkbanken

Figur 6.2g. Stemmeberettigede, avgitte stemmer og valgdeltakelse i Sør-Norge valgkrets, 2009–2021

Kilde: SSB, statistikkbanken

I kommuner med mindre enn 30 manntallsførte i Sametingets valgmannstall (såkalt U30-kommuner) er det kun mulig å forhåndsstemme til sametingsvalget. Dette er hovedforklaringen på en lavere valgdeltakelse i disse kommunene (Owren, 2021). Totalt sett er det derfor grunn til å tro at valgdeltakelsen ved sametingsvalg er noe lavere enn den ville ha vært hvis alle kunne stemme på valgdagen. Figur 6.3 viser utviklingen i andel forhåndsstemmer ved sametingsvalg fra 2005. Endringen fra 2005 til 2009 da den såkalte U30-regelen ble innført, viser en kraftig økning i forhåndsstemmegivningen. I 2009 ble også de nye valgkretsene innført. Det er en stor og nokså stabil forskjell i grad av forhåndsstemmegivning mellom valgkretsene. Omfanget av forhåndsstemming er størst i kretser med mange velgere i U30-kommuner, som Sør-Norge. Vi ser av figuren at 66 prosent av de avgitte stemmene ved valget i 2021 var forhåndsstemmer. Det er høyere enn tilsvarende tall for stortingsvalget, der 58 prosent av stemmene var forhåndsstemmer (Statistisk sentralbyrå, 2021). Forhåndsstemmegivningen har økt kraftig, både ved stortings- og sametingsvalg (Risberg, 2021; Statistisk sentralbyrå, 2021), og fikk trolig et ekstra løft i 2021 på grunn av koronapandemien.

Figur 6.3. Prosent forhåndsstemmer (av avgitte stemmer) ved sametingsvalgene, etter valgkrets

Kilde: SSB, statistikkbanken

Flere tidligere studier har tatt for seg variasjoner i valgdeltakelse mellom ulike grupper av manntallsførte samer (se for eksempel Bergh et al., 2018).

Blant de viktigste funnene i tidligere studier er at muligheten til å stemme på samme valgdag som stortingsvalget har positiv effekt på valgdeltakelsen. Videre har personer som er involvert i og engasjert i det samiske samfunnet, den høyeste deltakelsen. Interesse for samisk politikk og høyere utdanning har også en viss betydning for om man stemmer eller ikke.

Vi gjentar ikke disse analysene her, og datagrunnlaget i Sametingsundersøkelsen 2021 er også litt for tynt til å gjennomføre slike analyser.² I stedet ser vi nærmere på et annet aspekt ved deltakelsen: Hva er det som mobiliserer velgerne ved sametingsvalgene? Nærmere bestemt: Hvilke saker er velgerne opptatt av når de avgir sin stemme? I Sametingsvalgundersøkelsen har vi spurt velgere om det var én sak som var spesielt viktig for deres stemmegivning, og i så fall hvilken. Spørsmålet er åpent, så velgerne kan svare hva de vil. De fleste har faktisk ingen konkret sak å peke på. Hele 58 prosent oppgir at det ikke var noen saker som var spesielt viktige. For mange velgere er deltakelse i sametingsvalg, til forskjell fra for eksempel stortingsvalg, motivert av andre forhold enn engasjement i konkrete saker.³ For noen handler det like mye om å støtte opp om det samiske demokratiet og om å bekrefte identiteten en har som same (se for eksempel Selle et al., 2013; Selle et al., 2015).

Det er likevel 42 prosent av velgerne som oppgir en politisk sak de er opptatt av når de stemmer ved sametingsvalget. Svarene varierer fra enkeltord (eksempelvis språk, næringspolitikk, vindkraft, fiske, motorferdsel) til de som skriver 3–4 setninger hvor de utdyper hva de er opptatt av. Vi har kodet svarene inn i brede kategorier, som det fremgår av tabell 6.1. Måten vi har gått frem på når vi har kodet materialet, er at to ulike personer har kodet materialet ut fra noen brede kategorier som vi hadde definert på forhånd. I de tilfellene hvor det ikke var samsvar mellom de to kodingene, har en tredje person gått gjennom og avgjort hvilken kategori svaret faller inn under. I de tilfellene respondentene har oppgitt flere ting, er det den saken de nevner først, vi har kodet.

2 Det er en betydelig overrepresentasjon i materialet av personer som har stemt. Hele 96 prosent av de som svarte på undersøkelsen, sier at de deltok i valget. Det betyr at kun 4 prosent av respondentene sier at de ikke stemte. Det er for få til at man kan gjøre solide analyser av hvem som stemte, og hvem som ikke stemte.

3 Nordfjell og Saglie analyserer unge velgeres motivasjon for å stemme i sametingsvalg i kapittel 7.

Tabell 6.1. Viktigste saker for stemmegivningen i sametingsvalget

	Prosent av de som oppgav en sak
Språk og kultur	21
Vindkraft, gruvedrift/gruveslam	13
Næring, fiskeri, reindrift, jordbruk	12
Mangfold, inkludering, likeverd mellom folkegrupper / kvener	10
Rettighetsspørsmål, Fefo, grunnforvaltning, Land og vann	8
Bestemte samiske grupper (sjø, kyst, sør, lule, by) / samer over hele landet	6
Motorferdsel, utmark, allemannsrett	6
Miljø/naturvern	5
Urfoiksrettigheter/selvstyre/selvbestemmelse	3
Skole/barnehage	3
MOT Sametinget	2
Fylkessammenslåing/-splitting	1
LHBTQ+	1
Rovdyr	1
Arbeidsplasser	1
Annet	7
<i>N</i>	367

Det er en kjerneoppgave for Sametinget å skulle ivareta samisk språk og kultur, og dette ser også ut til å være saker som velgerne er opp-tatt av når de stemmer. Hele 21 prosent av svarene som er gitt, faller inn under kategorien språk og kultur. Dette er en svært bred kategori som inneholder slike ting som samisk språkopplæring i barnehager og skoler⁴ og styrking av samisk kultur, men også at det skal være større aksept for samer som ikke behersker samisk (inkludert sametingspre-sidenten). Det må sees på som en fordel for det samiske demokratiet at saker som har en mobiliserende kraft blant velgerne, også er de sakene som Sametinget konsentrerer seg om i sitt arbeid. Det er også rimelig å si at det er et samsvar mellom velgernes og Sametingets arbeid i de to neste kategoriene av saker: vindkraft, gruvedrift/gruveslam, samt

4 Kategorien skole/barnehage lenger ned i tabellen gjelder de som har nevnt skole og/eller barnehager uten å nevne språk og/eller kultur.

næring, fiskeri, reindrift og jordbruk. Her er det også noe variasjon mellom ulike deler av landet. Velgere i Gáisi og Vesthavet valgkretser er spesielt opptatte av språk og kultur, mens velgere i sørsamisk valgkrets oftest nevner vindkraft, som er et omstridt tema i den delen av landet. Demonstrasjonene mot utbyggingen av vindkraftverkene på Fosen, som Høyesterett har fastsatt at bryter med samers urfolksrettigheter, tyder på at dette er et sakskompleks som ikke har blitt mindre viktig etter 2021-valget. Dette var også demonstrasjoner som mobiliserte nasjonalt, og ikke bare i de samiske miljøene.

Mange velgere nevner også mangfold og likestilling mellom ulike grupper, eller de fremhever grupper av samer som de mener har fått for lite oppmerksomhet. Når det gjelder mangfold og likestilling, handler det både om likeverd på tvers av folkeslag i nord (kvener, samer og nordmenn), et sakskompleks som ikke minst gjenspeiles i oppslutningen om Nordkalottfolket ved valget (se kapittel 3 av Stein og Selle), og likeverd mellom ulike grupper av samer (for eksempel reineiere og andre). Rettighetsspørsmål og bruk av land og vann er også en kategori som nevnes av en god del. I kategorien «andre saker» er det naturligvis varierende svar. En god del nevner partipolitiske hensyn her: at man støtter eller er kritiske til et bestemt parti eller en bestemt liste som stiller til valg.

Det er noen forskjeller i prioritering av saker mellom kvinner og menn, og mellom velgere i ulike aldersgrupper. Tallene i tabell 6.2 må tolkes med forsiktighet, gitt at utvalgene i undergruppene (N) er små. Selv om språk og kultur er den største kategorien i alle grupper, er det en særlig stor andel blant kvinner og unge velgere som nevner dette. På den annen side er det en større andel blant menn enn kvinner og en større andel blant middelaldrende/eldre enn unge velgere som nevner likeverd og mangfold mellom ulike grupper. Det er generelt større variasjon i hvilke saker som nevnes blant menn og godt voksne velgere.

I sum finner vi en forholdsvis stabil valgdeltakelse i sametingsvalg – en deltakelse som ikke ser ut til å påvirkes nevneverdig av at sammensetningen av manntallet endres over tid. For et flertall av velgerne ser det heller ikke ut som om det er bestemte politiske saker som er avgjørende for om man stemmer eller ikke. For de som oppgir at de er motivert av bestemte politiske saker, er det særlig språk og kultur, utnyttelse av naturressurser og næringsvirksomhet som oppgis som de viktigste sakene.

Tabell 6.2. Viktigste saker for stemmegivningen i sametingsvalget etter kjønn og alder

	Menn	Kvinner	<40 år	40–59	60+
Språk og kultur	16	26	33	19	16
Vindkraft, gruvedrift/gruveslam	12	14	13	14	10
Næring, fiskeri, reindrift, jordbruk	14	11	11	9	16
Mangfold, inkludering, likeverd mellom folkegrupper / kvener	12	8	4	12	12
Rettighetsspørsmål, Fefo, grunnforvaltning, land og vann	12	5	4	6	13
Bestemte samiske grupper (sjø, kyst, sør, lule, by) / samer over hele landet	6	7	3	8	8
Motorferdsel, utmark, allemannsrett	8	5	4	9	5
Miljø/naturvern	5	6	10	6	2
Urfoiksrettigheter/selvstyre/selvbestemmelse	2	4	5	3	2
Skole/barnehage	2	4	4	3	2
MOT Sametinget	2	2	1	3	2
Fylkessammenslåing/-splitting		2		1	2
LHBTQ+	1	1	4		
Rovdyr	2			1	1
Arbeidsplasser	1			1	
Annet	7	6	2	6	11
<i>N</i>	176	192	89	150	129

Politisk deltakelse mellom valg

Valg til Sametinget skjer kun hvert fjerde år. For at demokratiet skal fungere godt, er derfor deltakelsen utenom valgene også av stor betydning. Man skiller gjerne her mellom direkte og indirekte påvirkningsformer (se Aars & Strømsnes, 2007). Borgerne kan for eksempel ta direkte kontakt med politikere eller administrativt ansatte for å påvirke, eller de kan velge å påvirke mer indirekte og fra utsiden gjennom bruk av organisasjonskanalen, aksjonskanalen eller gjennom media (gamle og nye).

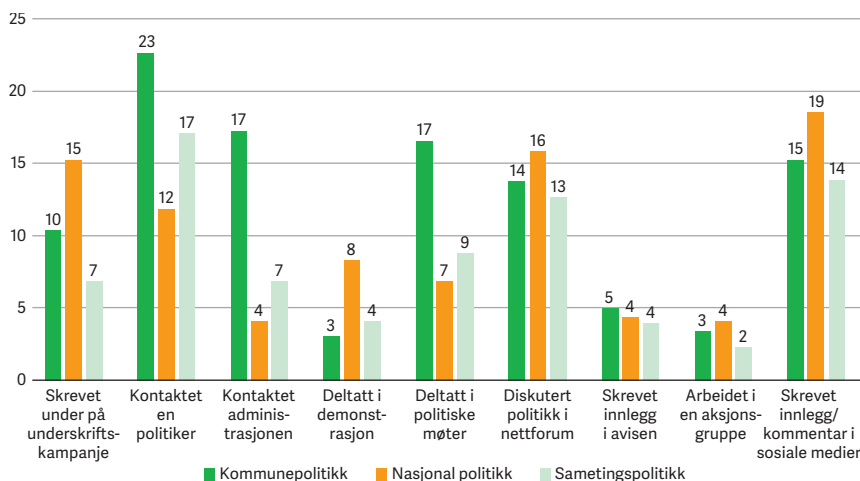
Tidligere studier av samisk politisk deltakelse har vist at samer er aktive på linje med den norske befolkningen ellers, både når vi ser på organisasjonsdeltakelse og aksjonsdeltakelse. De er særlig aktive når det er snakk om å ta direkte kontakt med politikere og byråkrater, mens det på den andre siden er noe færre som sier at de har deltatt i underskriftskampanjer

(Selle & Strømsnes, 2021; Selle et al., 2015). Vi skal ikke her studere variasjoner i deltakelse mellom samer og resten av den norske befolkning, men i stedet se nærmere på hvilke virkemidler de samiske borgerne tar i bruk når de ønsker å påvirke politikken på ulike nivåer innenfor det politiske systemet. Dette kan også antyde noe om den relative viktigheten av samepolitikken for den gjennomsnittlige same, sammenliknet med viktigheten av å delta i og påvirke den nasjonale politikken og kommunepolitikken. Er det slik at samer, etter opprettelsen av Sametinget, i hovedsak retter seg mot nettopp Sametinget når de ønsker å påvirke, eller er det like vanlig å rette engasjementet sitt mot det nasjonale politiske systemet eller mot kommunepolitikken, hvor det også blir tatt avgjørelser av stor betydning for samiske borgere? Dette er selvsagt ikke gjensidig utelukkende alternativer. Det er fullt mulig at Sametinget har blitt viktigere uten at det har gått ut over betydningen av de andre politiske institusjonene.

Vi har med et spørsmål i Sametingsvalgundersøkelsen om hvorvidt respondenten i løpet av de siste 12 månedene har deltatt på ulike måter for å påvirke 1) kommunepolitikken, 2) den nasjonale politikken, og 3) sametingspolitikken, og vi spør om ni ulike former for deltakelse. Disse handler om ulike former for direkte kontakt (kontakte en politiker, kontakte administrasjonen), ulike former for aksjonsdeltakelse (å skrive under på en underskriftsliste, deltakelse i demonstrasjoner, arbeide i en aksjonsgruppe), deltakelse gjennom gamle og nye mediekkanaler (skrive innlegg i avisen, skrive innlegg eller kommentarer i sosiale medier, diskusjoner i nettforum), samt deltakelse på politiske møter. Vi har med andre ord både med deltakelsesformer som er relativt nært knyttet til det representative demokratiske systemet (som politiske møter og direkte kontakt med politiker), og deltakelsesformer som i større grad står på utsiden av det representative systemet (som aksjonsdeltakelse).⁵ Svarene på disse spørsmålene oppsummeres i figur 6.4 (som viser vektete tall, med manglende verdier inkludert i prosenteringen).

---

5 Deltakelse gjennom organisasjonskanalen ble undersøkt spesielt i forrige sametingsvalgundersøkelse (se Selle & Strømsnes, 2021).

Figur 6.4. Ulike former for deltakelse rettet mot kommunal politikk, nasjonal politikk og sametingspolitikk. Prosent som har deltatt siste 12 måneder.

Vi ser ut fra figur 6.4 at det som er mest vanlig å gjøre når en ønsker å påvirke utenom valgene, er å enten ta direkte kontakt med politikere, å gi uttrykk for synspunktene sine i nettforum og sosiale medier, eller delta på politiske møter. Aksjonsdeltakelse og deltakelse gjennom tradisjonelle medier synes ikke å være like vanlig. Dette samsvarer godt med tidligere undersøkelser (Selle et al., 2015). Som det fremgår av figuren, er det imidlertid en del interessante forskjeller i valg av deltakelsesform ut fra hvilket politisk nivå en retter påvirkningen mot.

Det som den største andelen av velgerne sier at de har gjort for å påvirke den *kommunale* politikken, er å kontakte en politiker. 23 prosent av de som deltok i undersøkelsen svarer at de har gjort det i løpet av de siste 12 månedene. Dette kan være særlig aktuelt i mindre kommuner, der avstanden mellom velgere og valgte også er mindre. Det er i tillegg relativt mange som svarer at de har kontaktet administrasjonen (17 prosent), eller deltatt i et politisk møte (17 prosent) for å påvirke politikken i kommunen. Det er med andre ord mest vanlig å bruke tradisjonelle påvirkningskanaler, nært knyttet til det representative politiske systemet. For å påvirke den *nasjonale* politikken er det imidlertid langt mer vanlig å ta i bruk internett og sosiale medier. Når de samiske velgerne blir spurt om hva de har gjort for å påvirke den nasjonale politikken, svarer den største andelen at de har skrevet innlegg eller kommentarer i sosiale medier (19 prosent) eller diskutert politikk i nettforum (16 prosent). I tillegg oppgir 15 prosent at de

har skrevet under på en underskriftskampanje (der vi ikke har opplysninger om hvorvidt denne er fysisk eller digital). At politisk deltakelse ved bruk av internett og sosiale medier er så viktig for de samiske velgernes forsøk på påvirkning rettet mot det nasjonale politiske systemet, har antakelig sammenheng med større geografiske avstander og større avstand mellom velgere og valgte, noe som gjør personlig kontakt vanskeligere enn det som er tilfellet på lokalt nivå.

Hvordan går så de samiske velgerne frem når de ønsker å påvirke *sametingspolitikken* mellom valgene? På samme måte som for påvirkning av kommunepolitikken er det aller vanligste også her å kontakte en politiker direkte. 17 prosent av respondentene sier at de har gjort dette det siste året i et forsøk på å påvirke sametingspolitikken. Men også når deltakelsen handler om påvirkning av sametingspolitikken, er det en forholdsvis vanlig fremgangsmåte å ta i bruk internett og sosiale medier. 14 prosent av respondentene i undersøkelsen sier at de har skrevet innlegg eller kommentarer i sosiale medier for å påvirke sametingspolitikken, mens 13 prosent sier at de har diskutert politikk i nettforum.

Vi ser altså at det eksisterer til dels ulike deltakelsesprofiler avhengig av hvem man retter påvirkningen mot. Direkte kontakt er mer vanlig i kommunepolitikken og samepolitikken, mens bruk av sosiale medier og nettforum spiller en særlig viktig rolle i den nasjonale politikken, men er heller ikke et ukjent virkemiddel i samepolitikken. Det å bruke tradisjonelle medier (skrive innlegg i avisen) er derimot mindre brukt, uavhengig av hvilket politisk nivå vi snakker om (4–5 prosent).

Hva så med aksjonsdeltakelse? Mot hvilket politisk nivå er det mest vanlig å ta i bruk protestaksjoner for å prøve å påvirke? Vi ser at det å delta i ulike aksjonspregede aktiviteter jevnt over tas sjeldnere i bruk enn de andre virkemidlene vi har diskutert, men når det gjennomføres, er det særlig rettet mot den nasjonale politikken. Å skrive under på underskriftslistor er det virkemidlet som flest har benyttet av de aksjonspregede deltakelsesformene, og hele 15 prosent av de samiske velgerne sier at de har deltatt på denne måten for å påvirke nasjonal politikk. Det er også 8 prosent som har deltatt i en demonstrasjon rettet mot nasjonal politikk, noe som samsvarer med det som er tilfellet for nordmenn generelt (Strømsnes & Gjerde, 2018, s. 39), og 4 prosent svarer at de har deltatt i en aksjonsgruppe.

Vi har også sett på variasjoner i deltakelse mellom de ulike valgkretsene. Her finner vi at det å ta direkte kontakt med politikere og administrativt ansatte er vanligst blant velgerne i Østre og Ávjovárri valgkretser, men at

også nesten en fjerdedel av respondentene fra Sørsamisk valgkrets svarer at de har tatt kontakt med en politiker for å påvirke sametingspolitikken. Mer aksjonspreget deltakelse (underskriftslistor, demonstrasjoner), samt diskusjon av politikk i nettforum, ser ut til å være mer vanlig blant velgere som bor lenger fra det samepolitiske kjerneområdet, nemlig i Sør-Norge, Sørsamisk eller Vesthavet valgkretser.

Når det gjelder forskjeller mellom de ulike partienes velgere, er tallgrunnlaget såpass begrenset at det er vanskelig å trekke veldig klare konklusjoner, bortsett fra at det ofte er blant de mindre partienes velgere at vi finner det høyeste deltakelsesnivået mellom valgene. Her kan man anta at velgerne til partier som NSR, Nordkalottfolket og Arbeiderpartiet i større grad får sine interesser ivaretatt innenfor det representative politiske systemet, og dermed i mindre grad har behov for å ta i bruk alternative deltakelsesformer.

Om vi ser på det totale nivået av deltakelse mellom valgene, viser denne undersøkelsen, på samme måte som tidligere undersøkelser på feltet, et høyt deltakelsesnivå, der det er et spenn av ulike virkemidler som tas i bruk. Som tidligere undersøkelser har vist, er det heller ikke noe i denne undersøkelsen som tyder på at Sametinget og sametingspolitikken tar over for den nasjonale og den lokale politikken og går på bekostning av de samiske velgernes deltakelse og engasjementet rettet mot politikk på nasjonalt og kommunalt nivå.

Konklusjon

Vi har i dette kapittelet sett på politisk deltakelse i det samiske demokratiet – både valgdeltakelse og ulike former for deltakelse mellom valg. De samiske velgerne (samer som har registrert seg i Sametingets valgmannfall) er aktive både i valg og i de formene for deltakelse som finner sted mellom valgene. Dette er det store bildet. Vi vet fra tidligere forskning at det også er store forskjeller i deltakelse mellom ulike grupper av stemmeberettigede (Bergh et al., 2018; Bergh & Saglie, 2021), og mellom samer som har registrert seg i Sametingets valgmannfall, og samer som ikke har gjort det (Selle et al., 2015), uten at vi har kunnet gå nærmere inn på det i dette kapittelet.

Valgmannfallet har opplevd en stadig tilstrømming av nye innmeldte, særlig i Sør-Norge valgkrets og i de andre valgkretsene som ligger utenfor det man kan kalle de samiske kjerneområdene: Ávjovárri og Østre valgkretser. Antall velgere som stemmer ved sametingsvalg, har økt noenlunde

proporsjonalt med antall nyinnmeldte velgere – dermed har valgdeltakelsen holdt seg nokså stabil over tid. Under halvparten av velgerne oppgir en bestemt sak som grunnlag for sin stemmegivning. Blant de som nevner politiske saker som viktige for sin stemmegivning, oppgis gjerne sentrale saker som Sametinget arbeider med, slik som språk, kultur, vindkraft og næringspolitikk.

Også når vi ser på deltakelse mellom valgene, finner vi at denne er høy blant de samiske velgerne. Mens det å ta direkte kontakt med politikerne er mest vanlig når en ønsker å påvirke den kommunale politikken og samedingspolitikken, tar man i større grad i bruk sosiale medier og nettforum for å påvirke den nasjonale politikken. Imidlertid er dette også virkemidler som er hyppig brukt i forsøk på påvirkning rettet mot samedingsssystemet. Det å skrive under på underskriftskampanjer er også et virkemiddel som er vanlig å bruke for å påvirke den nasjonale politikken, men som brukes sjelden for å påvirke samedingspolitikken.

Det er nødvendig for et velfungerende demokrati å ha borgere som er aktive og som deltar i demokratiet når det er valg, men gjerne også mellom valgene. Alt i alt viser vi i dette kapittelet at samiske velgere er aktive deltakere i demokratiet. Demokratier kan vurderes og forstås på ulike måter. Idealet om et deltakerdemokrati, hvor de stemmeberettigede er aktivt involvert i styringen av samfunnet, er et mål som aldri oppnås 100 %. Likevel er det rimelig å si at det samiske demokratiet er et aktivt deltakende demokrati. Vi ser ikke tendenser til svekkelse over tid, snarere tvert imot; det er en jevn økning over tid i andelen innmeldte i Sametingets valgmannstall, og deltakelsen er høy også mellom valgene. Det er et godt tegn for et ferskt demokrati som først oppstod ved opprettelsen av Sametinget i 1989.

Det er imidlertid to viktige modifikasjoner som må gjøres her. Den første handler om at en ukjent andel samer har valgt å ikke registrere seg i Sametingets valgmannstall, og dermed står utenfor denne delen av det samiske demokratiet. Hvordan disse samene forholder seg til det samiske demokratiet, vet vi langt mindre om, men tidligere studier har vist til dels betydelige forskjeller mellom de samene som er registrert i Sametingets valgmannstall og de som ikke er det, når det gjelder slike ting som interesse for samedpolitikk, tillit til samedingsssystemet og tro på at det er mulig å påvirke (Selle et al., 2015). Den andre modifikasjonen er av mer teknisk art, og handler om at de samene vi når gjennom samedingsvalgundersøkelsene, sannsynligvis også er mer politisk aktive og engasjerte enn resten av samene i samedingsmannstallet. Det er generelt sett lettere å få aktive

og engasjerte borgere til å svare på spørreundersøkelser av denne typen, og dette er en skjevhet som øker i takt med at svarprosenten går ned. Det er altså snakk om en dobbel utsilingsmekanisme som i sum peker mot at det aktivitetsnivået som vi presenterer her, antakelig er høyere enn det som er realiteten når vi ser på den samiske befolkningen samlet sett. Det er derfor viktig å supplere undersøkelser som de vi presenterer her, med undersøkelser av samisk politisk deltakelse som er gjennomført med andre metoder, og som også inkluderer samiske borgere som har valgt å stå utenfor Sametingets valgmannstall. Først da kan vi få et fullstendig bilde av det samiske demokratiet.

Forfatterbiografier

Johannes Bergh (f. 1975) er forskningsleder for Politikk, demokrati og sivilsamfunn og leder av Stortingsvalgundersøkelsen ved Institutt for samfunnsforskning. Han var tidligere prosjektleder for lokaldemokratiundersøkelsen ved samme institutt. Bergh forsker på tema som politisk deltagelse, stemmegivning, politisk mobilisering av ungdom, valgordninger og ulike prosjekter knyttet til demokratiske innovasjoner og reformer.

Kristin Strømsnes (f. 1967) er professor og visestyrer ved Institutt for sammenliknende politikk ved Universitetet i Bergen. Hun har i sin forskning vært opptatt av politisk deltagelse og mobilisering, frivillig organisering og sosial kapital, samt samisk medborgerskap, identitet og engasjement.

Referanser

- Berg-Nordlie, M. & Pettersen, T. (2021). De uregistrerte. Mennesker med samisk tilknytning utenfor Sametingets valgmannstall. I J. Saglie, M. Berg-Nordlie & T. Pettersen (Red.), *Sametingsvalg. Tilhørighet, deltagelse, partipolitikk* (s. 67–100). Cappelen Damm Akademisk.
- Bergh, J., Dahlberg, S., Mörkenstam, U. & Saglie, J. (2018). Participation in indigenous democracy. Voter turnout in Sámi parliamentary elections in Norway and Sweden. *Scandinavian Political Studies*, 41(4), 263–287.
- Bergh, J. & Saglie, J. (2011). Valgdeltakelsen ved sametingsvalg: Hvor viktig er tilgjengelighet? I E. Josefsen & J. Saglie (Red.), *Sametingsvalg: Velgere, partier, medier* (s. 85–111). Abstrakt.
- Bergh, J. & Saglie, J. (2021). Passive innmeldte. Om hjemmesitterne ved sametingsvalg. I J. Saglie, M. Berg-Nordlie & T. Pettersen (Red.), *Sametingsvalg. Tilhørighet, deltagelse, partipolitikk* (s. 165–179). Cappelen Damm Akademisk.
- Blais, A. (2000). *To vote or not to vote?: The merits and limits of rational choice theory*. University of Pittsburgh Press.
- Esaiasson, P. & Narud, H. M. (Red.). (2013). *Between-election democracy*. ECPR Press.

- Owren, A. (2021). En valgordning til besvær? U30-regelens innvirkning på deltagelsen ved sametingsvalg. I J. Saglie, M. Berg-Nordlie & T. Pettersen (Red.), *Sametingsvalg. Tilhørighet, deltakelse, partipolitikk* (s. 139–164). Cappelen Damm Akademisk.
- Pettersen, T. (2021). Valgmanntall og valgdeltakelse 1989–2008: grunnlag, utvikling og hovedtendenser. I E. Josefsen & J. Saglie (Red.), *Sametingsvalg: Velgere, partier, medier* (s. 56–84). Abstrakt.
- Risberg, T. (2021). Fleire stemmer, lågare oppslutning. *Ssb.no*. <https://www.ssb.no/valg/sametingsvalg/statistikk/sametingsvalet/artikler/fleire-stemmer-lagare-oppslutning>
- Selle, P., Semb, A. J. & Strømsnes, K. (2013). Citizenship identity among Norwegian Sami in core Sami areas. *Citizenship Studies*, 18(6-7), 712–727.
- Selle, P., Semb, A. J., Strømsnes, K. & Nordø, Å. D. (2015). *Den samiske medborgeren*. Cappelen Damm Akademisk.
- Selle, P. & Strømsnes, K. (2015). Sivilsamfunnet og Sametinget som «støvsuger». I B. Bjerkli & P. Selle (Red.), *Samepolitikken utvikling* (s. 274–308). Gyldendal Akademisk.
- Selle, P. & Strømsnes, K. (2021). Det samiske sivilsamfunnet i Sametinget og i samepolitikken. I J. Saglie, M. Berg-Nordlie & T. Pettersen (Red.), *Sametingsvalg. Tilhørighet, deltakelse, partipolitikk* (s. 101–138). Cappelen Damm Akademisk.
- Strømsnes, K. & Gjerde, S. (2018). Politiske aksjoner i Norge: Hvilken rolle spiller organisasjonene? I B. Enjolras & I. Eimhjellen (Red.), *Fra kollektiv til konnektiv handling? Nye former for samfunnsengasjement og kollektiv handling i Norge* (s. 31–62). Cappelen Damm Akademisk.
- Strømsnes, K. & Selle, P. (2014). Aksjoner i det representative demokrati. I H. M. Narud, K. Heidar & T. Grønlie (Red.), *Stortingets historie 1964–2014* (s. 479–504). Fagbokforlaget.
- Statistisk sentralbyrå. (2021). Fakta om valg. *Ssb.no*. <https://www.ssb.no/valg/faktaside/valg>
- Statistisk sentralbyrå. (2025). Statistikkbanken. *Ssb.no*. <https://www.ssb.no/statbank>
- Verba, S., Schlozman, K. L. & Brady, H. E. (1995). *Voice and equality. Civic voluntarism in American politics*. Harvard University Press.
- Wolfinger, R. E., & Rosenstone, S. J. (1980). *Who votes?* Yale University Press.
- Aars, J. & Strømsnes, K. (2007). Contacting as a channel of political involvement: Collectively motivated, individually enacted. *West European Politics*, 30(1), 93–120.

KAPITTEL 7

Unges deltakelse i det samiske demokratiet: Motivasjon for å delta i sametingsvalg og stortingsvalg

Laila Haugom Nordfjell, Master i statsvitenskap, Universitetet i Oslo

Jo Saglie, Institutt for samfunnsforskning

Abstract: In this chapter, we examine young Sámi voters' motivation to vote in elections to the Sámi Parliament in Norway, contrasted with elections to the national parliament. We use semi-structured qualitative interviews with twelve informants from three different constituencies. Our starting point is two categories of explanations: individual and institutional factors. We find that the impact of the individual vote is perceived as greater in Sámi parliamentary elections, where there are fewer voters compared with Norwegian general elections. Furthermore, many of our informants mention specific issues as a motivation to vote in Sámi parliamentary elections, while the issues in the general election are described at a more abstract level. In the Sámi parliamentary elections, civic duty is linked to being a minority and the strength in numbers if everyone votes. In contrast, civic duty in general elections is linked to the role and power of the national parliament. Many of the informants regard individual candidates as more important in Sámi parliamentary elections than in general elections. In sum, young Sámi voters seem to feel closer to Sámi politics than national politics, but many believe that national elections have a greater impact on their lives. Moreover, compared to the wealth of available information on general elections, Sámi elections suffer from a lack of information on the Sámi Parliament and its parties.

Keywords: civic duty, motivation to vote, political information, Sámi parliamentary elections, young voters

Det handler om eget liv, det handler om egen fremtid, det handler om en slags kulturell overlevelse [...], Informant E

Introduksjon

Livet består av store og små valg. Noen valg tar vi hver dag, mens andre valg tar vi én gang i livet. Noen valg blir tatt over lengre tid med refleksjon, mens andre blir tatt på sparket ved hjelp av magefølelsen. Valget om å benytte eller ikke benytte stemmeretten ved sametingsvalg og stortingsvalg kan i utgangspunktet oppleves som et trivielt valg. Det er valg vi tar hvert fjerde år, og utfallet påvirker hvert individ i ulik grad. Sitatet ovenfor illustrerer at det likevel kan være knyttet sterke motiver og følelser til stemmegivning.

I den offentlige debatten uttrykkes ofte bekymring over valgdeltakelsen blant de unge. Det finnes mye forskning om unges politiske deltakelse (for Norge, se f.eks. Ødegaard, 2015; Ødegård et al., 2020), men unges deltakelse i sametingsvalg har så langt ikke vært studert. I dette kapittelet utforsker vi de unge samiske velgerne og deres *motivasjon* for å stemme.¹

Hovedtyngden av valgforskningen – både på sametingsvalg og andre valg – bruker kvantitative metoder, med noen unntak (f.eks. Owren, 2021; Berg-Nordlie & Pettersen, 2021). Dette kapittelet bygger derimot på kvalitative intervjuer med tolv informanter fra tre valgkretser. Formålet er ikke å generalisere, men å få en dypere forståelse av sammenhenger – samt avdekke nye sammenhenger – knyttet til politisk motivasjon og valgdeltakelse.

Et nyskapende grep i kapittelet er å se sametingsvalg i lys av stortingsvalg. Mens motivasjon for å delta i sametingsvalg er hovedtema, fungerer stortingsvalg som en kontrast som kan gi bedre innsikt i hva som særpreger sametingsvalg – og hva som er felles for de to valgene. En slik sammenligning er ikke gjort i Norge tidligere, men i Sverige har Dahlberg og Mörkenstam (2019) gjennomført en kvantitativ studie av svenske samers deltakelse i sametingsvalg, riksdagsvalg og valg til Europaparlamentet.

I internasjonal forskning om urfolk og politisk deltakelse er det kun få studier som ser på urfolksungdom spesielt. Alfred, Pitawanakwat og Price (2007) har studert hva politisk engasjement betyr for kanadisk

¹ Kapittelet er basert på Laila Haugom Nordfjells (2022) masteroppgave i statsvitenskap ved Universitetet i Oslo. En tidligere versjon ble presentert på Nasjonal fagkonferanse i statsvitenskap, Stavanger, 8.–10. januar 2024. Vi takker deltakerne for nyttige kommentarer.

urfolksungdom, og hva deres holdninger og tro på politisk deltakelse kan ha å si for kanadiske valgprosesser og institusjoner. Greaves og medforfattere (2023) har analysert maoriungdoms valg mellom å registrere seg i maorimantallet eller det generelle manntallet i New Zealand. Men selv om disse studiene er verdifulle, er overføringsverdien til norske forhold begrenset fordi institusjonene for urfolksrepresentasjon er så forskjellige i ulike land. Til og med sametingsvalg i Sverige har en institusjonell kontekst som er ulik den norske, blant annet siden sametings- og riksdagsvalg i Sverige ikke holdes samtidig.

Vårt utgangspunkt er at slike institusjonelle faktorer kan ha betydning – også innenfor ett land. Stortingsvalg og sametingsvalg er forskjellige, noe som kan påvirke velgerens motivasjon for å stemme. Samtidig er det mest nærliggende utgangspunktet for å forklare valgdeltakelse og politisk motivasjon å studere de individuelle velgerne. Vår problemstilling er dermed: *Hvilke individuelle og institusjonelle faktorer påvirker unge samiske velgeres motivasjon for å delta i sametingsvalg, sammenlignet med stortingsvalg?* Vi begynner med å presentere kapittelets teoretiske rammeverk, der vi går dypere inn på faktorer som påvirker motivasjon. Deretter diskuterer vi metode og forskningsdesign, før vi går videre til selve analysen.

Analytisk rammeverk: individuelle og institusjonelle faktorer

Med individuelle faktorer mener vi forhold knyttet til de enkelte personene som bestemmer seg for å stemme eller ikke stemme. I boken *The Motivation to Vote* argumenterer André Blais og Jean-François Daoust (2020, s. 6–7) for at denne beslutningen avhenger av svarene på fire spørsmål: (1) Liker jeg politikk? (2) Har jeg en plikt til å stemme? (3) Bryr jeg meg om utfallet? (4) Er det enkelt å stemme? Dette rammeverket er vårt utgangspunkt for å systematisere individuelle faktorer. Vi legger imidlertid til en ekstra individuell faktor – opplevd *samisk identitet* – som vi antar er særlig relevant i en samisk kontekst.

Med institusjonelle faktorer mener vi egenskaper ved de politiske institusjonene og systemene. Slike faktorer legger rammene rundt de individuelle valgene. Nærmere bestemt har Stortinget og Sametinget forskjellige *roller, valgordninger* og *partier*, og dette kan påvirke politisk motivasjon og valgdeltakelse.

Informasjon og informasjonstilgang kan sies å være knyttet til både individuelle og institusjonelle faktorer, og vi plasserer denne faktoren i en mellomposisjon. Tilgangen på informasjon om valgene er i stor grad knyttet til medielandskapet rundt et valg, som er en institusjonell faktor. Men det er opp til den individuelle velgeren om hen velger å oppsøke og tilegne seg informasjonen.

Samisk identitet og tilhørighet

Vi begynner med den individfaktoren som er spesifikk for en samisk kontekst: samisk identitet. Denne kan være knyttet til Saepmie² som helhet, men også til hvor man kommer fra, og/eller hvilket språklig område man tilhører. Tidligere forskning har vist at identifisering med en gruppe kan øke politisk engasjement og øke sannsynligheten for stemmegivning, dersom gruppen tilbyr en oppfatning av like politiske interesser og verdier (Bali et al., 2020, s. 3; Dahlberg & Mörkenstam, 2019, s. 101). Dahlberg og Mörkenstam finner imidlertid en forskjell mellom sametings- og riksdagsvalg i Sverige: Sterk integrasjon i det samiske samfunnet økte sannsynligheten for å delta i sametingsvalg, men *reduerte* sannsynligheten for å delta i riksdagsvalg. Sterk tilhørighet til en gruppe kan dermed også bidra til å minske det politiske engasjementet på arenaer som står fjernt fra gruppen. At stortingsvalg og sametingsvalg holdes samtidig i Norge, gjør det likevel mindre sannsynlig å finne slike forskjeller mellom de to valgene i Norge.

Det finnes få tidligere studier på urfolksungdom og politisk deltakelse, men en rapport fra Canada viser blant annet at urfolksnasjonen er stedet for både deres personlige og deres politiske identitet (Alfred et al., 2007, s. 5). Dette kan være interessant å ta i betraktning når en ser på hvorvidt samisk identitet kan spille en rolle for unge samers politiske identitet og stemmegivning.

I tilfellet sametingsvalg kan det tenkes å påvirke valgdeltakelsen at man ønsker å føle tilhørighet til det samiske samfunnet. Noen kan føle at de er med i det samiske samfunnet ved at de melder seg inn i Sametingets valgmanntall, og deretter stemmer ved sametingsvalg. Selv om Sametingets valgmanntall ikke er ment som et etnisk register, må du oppfatte deg som same for å melde deg inn. Dette åpner for at Sametingets valgmanntall

2 Saepmie er det sørsamiske ordet for Sápmi, og er betegnelsen på samenes historiske bosetningsområde. Denne betegnelsen vil benyttes gjennomgående i teksten.

indirekte fungerer som et sted for etnisk bekreftelse (Berg-Nordlie & Pettersen, 2021; Selle et al., 2015, s. 152). Men å melde seg inn i Sametingets valgmanntall trenger ikke nødvendigvis å være en grunn til å stemme. Dersom man kun melder seg inn i valgmanntallet for en bekreftelse av samisk identitet, er man ikke nødvendigvis opptatt av å faktisk stemme eller påvirke politikken.

Politisk interesse og mestringsstro

Blais og Daousts første spørsmål er «liker jeg politikk?». Dette handler i stor grad om hvor interessert en person er, om man synes politiske spørsmål er spennende eller kjedelige, eller hvor motivert man er til å delta i politikken (Blais & Daoust, 2020, s. 33). Politisk interesse kan rimelig nok legge føringer på hvor mye man orker å engasjere seg i valg (Brady et al., 1995). Et beslektet begrep som kan ha betydning for politisk deltakelse, er politisk mestringsstro (Ødegård & Svagård, 2018, s. 44). Troen på egen påvirkningskraft i samfunnet påvirker motivasjonen for å delta. Begrepet deles vanligvis inn i to kategorier: intern og ekstern mestringsstro. I dette tilfellet er det interessant å undersøke intern mestringsstro, som handler om individers oppfatninger om de selv er i stand til å forstå politikk, og kompetente nok til å delta i politiske handlinger, samt at deres stemme utgjør en forskjell (Craig & Maggionto, 1982, s. 86).

Borgerplikt

Blais og Daousts andre spørsmål er «har jeg en plikt til å stemme?». I et representativt demokrati betrakter mange det å delta ved valg som en grunnleggende samfunnsplikt (Blais, 2000, s. 3). Ved å stemme tar en ansvar for å styrke demokratiets legitimitet. Det er viktig å skille mellom plikt og interessebasert motivasjon. Interessebasert motivasjon handler om at noen *vil* stemme på grunn av interesse, plikt refererer til en følelse av at man *burde* stemme (Blais & Daoust, 2020, s. 41). Stemmegivning kan betraktes som kjernen i kravene som stilles til et godt medborgerskap, med tanke på at det er enkelt og lite tidskrevende (Blais et al., 2019, s. 329).

I tidligere studier fant Blais ut at borgerpliktfølelsen i stor grad er knyttet til sosial omgangskrets. Dersom ditt sosiale miljø er opptatt av at stemmegivning er en borgerplikt, og at dette er det moralske riktige å gjøre, er man i større grad utsatt for et sosialt press om å gå til valgurnene (Blais, 2000,

s. 104). Individuer kan velge å stemme fordi de vil oppnå sosial aksept blant sin sosiale krets, som venner, familie eller kollegaer (Bali et al., 2020, s. 4).

Rasjonell beslutningstaking

Blais og Daousts tredje spørsmål er «bryr jeg meg om utfallet?». En utbredt retning innen studiet av valgdeltakelse er teorien om rasjonell beslutningstaking. Teorien bygger på to sentrale antakelser. Den første er at velgerens *instrumentelle motiver* vil ligge til grunn når de vurderer om de skal stemme på det ene eller det andre partiet, eller la være å stemme (Aldrich, 1993, s. 247–48). Handlinger kan sees på som et instrument for å oppnå ønsket resultat, og hvilket resultat en ønsker seg, handler om personlige preferanser. Instrumentelle motiver kan også fortelle noe om hvorvidt velgeren anser valget og sin deltakelse som viktig, og om hen bryr seg om utfallet av valget (Blais & Daoust, 2020, s. 54–55).

Den andre antakelsen er at det koster å avlegge en stemme. Her er Blais og Daousts fjerde spørsmål «er det enkelt å stemme?» relevant. Velgeren må bruke tid og ressurser på å skaffe seg informasjon om valget, prosessere informasjonen og deretter bestemme seg for hva man skal stemme. Videre må man fysisk ta seg til et stemmelokale og avlegge stemmen (Aldrich, 1993, s. 248). Til sammen utgjør dette en kalkyle der nytten og kostnadene ved å stemme veies opp mot hverandre.

En innvending mot teorien er at valgdeltakelse ikke fremstår som rasjonelt fordi den enkelte velgers stemme som regel har svært liten betydning for utfallet (Aardal, 2002, s. 26). Ved sametingsvalget kan velgeren likevel anse sin stemme som betydningsfull fordi det er forholdsvis få stemmeberettigede. Den individuelle stemmen til stortingsvalget kan bli betraktet som én av mange, mens ved sametingsvalget er stemmen én av få.

Informasjon og informasjonstilgang

For å kunne ta stilling til saker og politiske standpunkter er velgerne avhengige av informasjon om hvilke alternativer som finnes. Tidligere studier viser at jo mer informert om valget man er, jo større er sannsynligheten for at man avlegger en stemme (Lassen, 2005, s. 103).

Stortingsvalget dekkes av de fleste nyhetsplattformene: riksdekkende TV og radio, lokalaviser og sosiale medier. Det er forholdsvis enkelt å skaffe seg informasjon om stortingsvalget, og man kan via ulike valgomater ta

tester for å finne ut av hvilke partier og listekandidater man er mest enig med. Sametingsvalg får derimot lite dekning i riksdekkende nyhetsmedier og er heller ikke rutinemessig dekket i lokal- og regionmedier i valgkretsene sør for Tromsø (Josefsen & Skogerbø, 2021, s. 206). I aldersgruppen for vårt utvalg viser studier at familie og venner var den viktigste informasjonskilden ved sametingsvalg, mens digitale kilder som Facebook og NRK Sápmi også var viktige (Josefsen & Skogerbø, 2021, s. 213). For denne aldersgruppen er også skolevalg en relevant informasjonskilde. Skolevalgene er en arena hvor førstegangselgere ofte har sitt første møte med politikk, og kan være viktig for avgjørelsen om hva de skal stemme ved stortingsvalget. Ved sametingsvalget 2021 ble det avholdt *tre* sametingskoledebatter, alle i Troms og Finnmark fylke (Thonhaugen, 2021). Resten av fylkene har ikke tilsvarende opplegg, noe som fører til at store deler av samisk ungdom ikke får informasjon om sametingsvalget gjennom debatter på skolen. Manglende fokus på sametingsvalget kan føre til at terskelen for å ta del i det samiske demokratiet blir høyere.

Stortingsvalg og sametingsvalg i Norge kan dermed karakteriseres som henholdsvis «high stimulus»- og «low stimulus»-valg (Campbell, 1960, s. 397). I et «high stimulus»-valg kommer en bølge av politisk informasjon, og en intensiv valgkamp genererer høyere valgdeltakelse. I et «low stimulus»-valg skjer det motsatte. Velgere som i utgangspunktet har lite informasjon og liten politisk interesse, får ikke politisk informasjon kastet over seg, og blir derfor ikke motivert nok til å bruke stemmeretten (Teperoglou & Schmitt, 2017, s. 57–58).

Stortingets og Sametingets ulike roller

Hvilken betydning har så de institusjonelle faktorene? Mens Stortinget er Norges øverste lovgivende og bevilgende organ, har Sametinget begrenset formell myndighet. Utover dette kan man diskutere den faktiske betydningen sametingsvalg har for velgernes liv. Dette avhenger i stor grad av hvor mye legitimitet velgerne anser Sametinget for å ha, og hvor viktig de synes Sametinget er på generell basis. Dersom velgerne har manglende eller lite tiltro til institusjonen, kan motivasjonen for å delta i valg være liten (Aardal, 2002, s. 35). Sammenlignet med Stortinget kan Sametingets myndighet være lite «synlig» for folk flest. Ved at man til daglig ikke merker Sametingets politikk, kan dette bidra til å svekke inntrykket av Sametingets viktighet.

Valgordninger

Sametingsvalgordningen følger i store trekk stortingsvalgordningen, men med to grunnleggende forskjeller. Den ene forskjellen er at sametingsvelgerne selv aktivt må melde seg inn i Sametingets valgmannstall, i motsetning til stortingsvalg der alle stemmeberettigede automatisk blir registrert. Dette kan føre ulike utfordringer med seg. For det første må alle som vil stemme ved sametingsvalg, vite at man må aktivt melde seg inn i valgmannstallet. For det andre kan det knyttes sterke følelser til å melde seg inn i et valgregister. Siden ett av kriteriene for å melde seg inn er at man må oppfatte seg som samisk, kan dette være et emosjonelt hinder for noen som ikke er sikker i sin identitet som samisk. For det tredje er det noe man fysisk må gjøre. Man må sette av tid til å fylle ut et skjema som sendes inn til Sametinget.

Den andre forskjellen er «U30-regelen» som innebærer at ved samestingsvalg kan velgere i kommuner med mindre enn 30 manntallsførte bare stemme i forhåndsstemmeperioden. Dette kan virke negativt inn på valgdeltakelsen i disse kommunene (Owren, 2019, 2021). I vårt utvalg er ingen av informantene fra en U30-kommune, så vi kan ikke utforske dette her. Likevel er det viktig å erkjenne at dette aspektet ved valgordningene kan påvirke politisk motivasjon og valgdeltakelse for unge samer i de kommunene det gjelder.

Partier

Valgkampens aktører, som partier, organisasjoner og frie lister (se kapittel 1), kan også tenkes å påvirke motivasjon til stemmegivning. For det første kan en felles partimerkelapp gjøre det enkelt for noen å velge parti til sametingsvalget. Velgeren kan ta for gitt at et parti står for det samme på Stortinget og Sametinget, og man stemmer ut ifra at de har felles partimerkelapp, basert på informasjon velgeren har opparbeidet seg om partiet (Bastedo & Lodge, 1980, s. 289–290; Schaffner & Streb, 2002, s. 561). For det andre kan det også tenkes at skillet mellom de «norske» partiene på Stortinget og Sametinget kan være vanskelig for velgeren å se. For det tredje vil samiske lister og partier skille seg fra de andre partiene. Samiske organisasjoner/partier har en mulighet for å stå uavhengig fra partier som stiller liste til stortingsvalget, og blir i mindre grad sammenlignet opp mot partier på Stortinget. Dersom velgeren har nok informasjon om disse partiene, kan det gjøre det klarere å skille dem ut.

Saepmie som område er langstrakt, men forholdene innad er små og antallet stemmeberettigede forholdsvis lite. Dermed kan sametingsvalget i større grad være preget av at velgerne stemmer på personer på grunn av ulike relasjoner, personlige egenskaper eller holdninger, enn ut fra hva partiet står for. Å få inn representant(er) som er fra eget hjemområde kan være viktigere ved sametingsvalg enn stortingsvalg, der avstanden mellom listekandidater og velgere trolig er større. Et slikt personfokus kan bygge på et ønske om deskriptiv representasjon, altså at representantene har samme egenskaper eller sosiodemografiske kjennetegn som dem selv (Arnesen & Peters, 2018, s. 871), eller substansiell representasjon – de materielle eller verdimeslige interessene som representantene forsøker å fremme på vegne av velgerne (Segaard & Rommetvedt, 2021, s. 173). Kort sagt kan partimerkelappen være mindre viktig ved sametingsvalg enn stortingsvalg.

Metode og forskningsdesign

Kapittelet bygger på en kvalitativ intervjuundersøkelse, med et eksplorative opplegg der veivalg tas underveis i arbeidet.³ Datainnsamlingen var planlagt og gjennomført av kapittelets førsteforfatter. Hennes samiske bakgrunn har gitt bakgrunnskunnskap om samiske miljø og samfunn, gjort det enklere å stille relevante spørsmål og gitt lettere tilgang til informanter.

Utvalg

Utvalget i undersøkelsen er rekruttert gjennom strategisk utvelging, som bygger på systematiske vurderinger av hvilke enheter som er mest relevante og interessante for studien (Grønmo, 2016, s. 103). Vi valgte å intervjuje tolv personer fra tre ulike valgkretser, fire i hver krets. Utvalget består av unge samiske velgere mellom 18 og 26 år som har stemmerett ved stortingsvalg og som dessuten oppfyller kriteriene for å melde seg inn i Sametingets valgmanntall. Nedre og øvre aldersgrense inkluderer velgere i ulike livsfaser, men som samtidig er i begynnelsen av sitt voksenliv. Spennet går fra førstegangselgere til andregangselgere. Både gutter og jenter er representert i utvalget fra hver valgkrets. Noen var i arbeid, andre i studier, og noen var elever ved videregående skole. Alle hadde meldt seg inn i Sametingets

3 For nærmere informasjon om datainnsamlingen og mer detaljert metodediskusjon, se Nordfjell (2022). Studien er godkjent av daværende Norsk Senter for Forskningsdata (NSD) (nå Sikt).

valgmanntall, unntatt én. Én informant stemte ikke ved noen av valgene, men var stemmeberettiget til begge. To informanter stemte ved sametingsvalg, men ikke stortingsvalg. De resterende stemte ved begge valgene.

De tre valgkretsene Sør-Norge, Sørsamisk og Ávjovárri er valgt ut. I alle valgkretser er informanter primært fra samme sted, henholdsvis Oslo og omegn, Røros og Kautokeino. De hadde ulik samisk bakgrunn, hvorav sørsamisk og nordsamisk bakgrunn er mest representert. Flere i utvalget kom fra reindriftsfamilier, mens andre ikke. Mange kjente på en sterk samisk tilhørighet i forbindelse med organisasjoner hvor de møter andre samiske, mens andre hadde sterkere tilhørighet til det samiske via familie og omgangskrets. Altså er utvalget differensiert ved at den samiske tilhørigheten er spredt mellom flere ulike «grupperinger» i det samiske samfunnet.

I utgangspunktet ønsket vi å benytte en blanding av tre seleksjonsmetoder: mulighetsutvelging, snøballmetoden og selvseleksjon. Vi forsøkte selvseleksjon – å invitere potensielle informanter til å delta via relevante Facebook-sider og skoler – men fikk ingen respons. Dermed gikk vi videre med mulighetsutvelging, der man rekrutterer informanter basert på egne muligheter, nettverk og bekjentskaper (Brady, 2006) – i dette tilfellet forfatterens eget samiske nettverk. Til slutt tok vi i bruk snøballmetoden, der allerede rekrutterte informanter rekrutterer og/eller foreslår andre relevante personer (Oliver, 2006). Ved å rekruttere via eget nettverk sto vi i fare for å bare få tak i mennesker som er engasjert i samisk sivilsamfunn og politikk. De som er politisk interesserte, vil også trolig oftere delta i forskning om politikk. For at ulike erfaringer skulle bli representert, tilstrebet vi å også rekruttere de som er mindre interessert i samisk og norsk politikk.

Datainnsamling: semistrukturert intervju

Intervjuene ble holdt fra 27. januar til 13. februar 2022. Vi brukte semistrukturerte intervjuer, med utgangspunkt i en intervjuguide som ble testet ut på forhånd. Dermed kunne vi guide informantene dersom det var nødvendig, ved for eksempel å utdype vanskelige spørsmål eller forklare ord og konsepter. Vi tilstrebet å benytte et enkelt og forståelig språk. I utgangspunktet ønsket vi å holde alle intervjuene ansikt til ansikt, men på grunn av koronasituasjonen ble sju av tolv intervjuer gjennomført digitalt.

Den samiske befolkningen er tallmessig liten, og det er ikke uvanlig at relasjoner mellom mennesker kan være tette. En metodisk utfordring er derfor relasjonen mellom intervjuer og informant. Det gjelder særlig Røros, siden førsteforfatteren som gjennomførte intervjuene, er fra Røros selv.

Her unngikk hun å intervju nære venner og familie, og intervjuet andre bekjentskaper fra Røros i stedet. Et problem med å kjenne informantene i forkant kan være at informantene tilpasser svarene sine, eller at informantene synes intervjusituasjonen er unaturlig. På den annen side er det en styrke at tillit mellom informant og intervjuer allerede er etablert, og at informanten svarer friere på spørsmål.

Analysemetode

Det ble gjort lydopptak av samtlige intervjuer via lydopptak. Intervjuene ble transkribert, og kodet ved hjelp av verktøyet Nvivo. Vi har brukt tematisk analyse, der forskeren utarbeider temaer eller kategorier som skal avdekkes i datamaterialet med bakgrunn i det teoretiske rammeverket (Braun & Clarke, 2006, s. 80). Opplegget ga også rom for fleksibilitet. Noen temaer ble etablert mens kodingen pågikk, og tar ikke direkte utgangspunkt i teorien. Informantene er anonymisert og omtales med bokstaver fra A til L i analysen.

Analyse og drøfting: Hva motiverer samisk ungdom til valgdeltakelse?

I utgangspunktet diskuterer vi først de individuelle faktorene og deretter de institusjonelle. Kategoriene som kan virke klare og tydelige i litteraturen, kan likevel ikke skilles like tydelig fra hverandre i praksis. Det er glidende overganger mellom de ulike elementene i individuelle og institusjonelle faktorer. Dette er særlig fremtredende når det snakkes om Sametingets og Stortingets rolle og viktighet. Hvordan informantene selv tolker valgenes viktighet, påvirker også hvordan de anser institusjonenes roller. Et annet eksempel er innmelding til Sametingets valgmanntall. I utgangspunktet er dette en del av valgordningen, som er en klar institusjonell rammebetingelse. Til tross for dette har vi valgt å presentere dette innunder identitet og tilhørighet, da intervjuene viste en klar kobling mellom dette og innmelding i Sametingets valgmanntall.

Tilhørighet, samisk identitet og innmelding i Sametingets valgmanntall

Stemmegivning til sametingsvalg er en totrinnsprosess: Først må du melde deg inn i Sametingets valgmanntall, og deretter må du avgi stemme. Dermed er det særlig interessant å drøfte motivasjonene rundt innmelding

i valgmanntallet. Flere av informantene nevnte sin samiske identitet som en viktig innmeldingsgrunn. Dette er ikke overraskende, ut fra tidligere forskning om Sametingets valgmanntall som identitetsmarkør. I noen tilfeller ble stemmeretten sett på som mindre viktig enn identitetsbekrefteisen. Det var likevel også andre grunner til å melde seg inn som var fremtredende, og noen informanter nevnte flere motiver. Én motivasjon er ønsket om å styrke Sametinget som et politisk organ ved å benytte stemmeretten sin:

Sametinget er den eneste institusjonen som kun jobber med samiske saker, og som samisk følte jeg at det var viktig å stemme. Det er den beste måten å kunne ha noe å si innenfor de samiske sakene, de politiske sakene. [...] Det er også litt identitetsmessig, for det gir eller fastsetter de samiske identiteten. (Informant K)

Flere så på det som den største selvfølge å være innmeldt for å få stemmerett ved sametingsvalg. Disse uttrykte også stor sikkerhet rundt sin samiske identitet, og flere av dem hadde meldt seg inn på 18-årsdagen. En annen informant legger til at stemmeretten også var en viktig grunn til å melde seg inn, fordi ønsket om å kunne påvirke står sterkt:

Den viktigste grunnen til det er vel det at jeg har en [...] klar og tydelig identitet som samisk, og da blir det veldig naturlig for meg å tenke at jeg bør stå i valgmanntallet. Jeg følte nesten at det var litt som å være registrert i Brønnøysundregisteret, for min del var det en selvfølge. Også dette med stemmerett, så må man inn i valgmanntallet, og det er jo og en stor grunn til å melde seg inn hvis man vil påvirke. (Informant E)

Her er det også verdt å trekke frem Blais og Daousts (2020) spørsmål «er det enkelt å stemme?» Ved sametingsvalg kan det oppleves som en kostnad å skulle melde seg inn i Sametingets valgmanntall siden det krever en liten ekstra innsats. Likevel var ikke dette et funn blant våre informanter.

Det var ellers ingen som nevnte sin samiske identitet som viktig for stemmegivning ved stortingsvalget, men flere nevnte at samiske saker også var viktig der. Identitet og interessefelt trenger ikke nødvendigvis å bli betraktet som to isolerte ting, da hvilke politiske saker du interesserer deg for, påvirkes av hvem du er, din identitet og dine verdier og preferanser.

En noe overraskende grunn for innmelding dreide seg om at valgmanntallet brukes til å lage statistikk om samiske forhold og tilstedeværelse, og at det var viktig at statistikk også kommer fra sørsamisk område.

Nei, jeg tror den viktigste grunnen var egentlig for at det skal være registrert at jeg er samisk [...] For den dataen blir jo brukt sikkert på økonomiske utregninger og sånne ting antar jeg. Også mulighet til å avgi stemme (Informant H).

På spørsmål om innmelding i manntallet svarte informant H: «Jeg følte meg ikke noe mer samisk etter jeg gjorde det, jeg mente heller at da er det registrert at det finnes én til same her i Sør-Saepmie». Sørsamisk valgkrets har færrest innmeldte, og kanskje kan behovet for synliggjøring være enda større her enn i større valgkretser.

En annen informant nevnte også statistikkproduksjon, men da som en grunn som taler mot innmelding:

Det var egentlig bare veldig naturlig å gjøre det da jeg ble 18 år. Selv om jeg var litt i tvil etterpå om jeg skulle være på den valgmanntallslista. Fordi jeg visste ikke om jeg ville være en del av et tall på hvor mange samer eller hvor mange som føler seg som samer, mer eller mindre. Men jeg har jo alltid kommet frem til at jeg har lyst å stå på den valgmanntallslista, og være med å påvirke valg og sånn. (Informant L)

Her knyttes det en viss usikkerhet til hva Sametingets valgmanntall brukes til, men for denne informanten var likevel ønsket om å påvirke sterkere. At det genereres statistikk om antall registrerte i hver valgkrets og hver kommune er for så vidt riktig. Hensikten er først og fremst knyttet til valg gjennomføringen (bl.a. mandatfordeling mellom valgkretser), men fordi det ikke finnes annen offentlig statistikk om samisk etnisitet i Norge, blir valgmanntallet for mange stående som den eneste oversikten over den tallmessige styrken på den samiske befolkningen i et område. I 2008 ble navnet «samemanntallet» endret til Sametingets valgmanntall for å motvirke oppfatningen av valgmanntallet som et register over antall samer. Likevel henger denne forståelsen igjen, og flere benevner fortsatt Sametingets valgmanntall som «samemanntallet» (Berg-Nordlie & Pettersen, 2021, s. 75–77).

Politisk interesse og politisk mestringsstro

Blais og Daousts (2020) spørsmål «liker jeg politikk?» handler i stor grad om politisk interesse og politisk mestringsstro. Utvalget varierte fra veldig politisk interessert til lite politisk interessert. Noen var mest interessert i stortingsvalget, andre i sametingsvalget. Flere av informantene nevnte at selv om de ikke vil kategorisere seg selv som veldig politisk interessert, fulgte de med på nyheter og saker rett før valget og litt i etterkant. Én

informant viser til at hen liker å holde seg oppdatert, men ikke noe mer utover det. Andre informanter betegnet seg selv som svært lite politisk interessert. Informant F, som ikke stemte ved noen av valgene, sier at: «Nei det bare interesserer meg ikke, det burde sikkert interessere meg, men det gjør ikke det. Jeg føler at det blir bra likevel, tenker jeg».

Når det gjelder mestringstro, var alle informantene trygge på sin egen evne til å stemme ved valg, også de som ikke stemte. De fleste trakk frem at dersom de hadde nok informasjon før de avla stemme, følte de seg tryggere på at de stemte riktig for seg og sine meninger. Men da informantene ble spurt om de syntes det var enkelt eller vanskelig å sette seg inn i politiske spørsmål og dilemmaer, var flertallet av svarene at dette var vanskelig. Det var flere grunner til det: «Det er ganske vanskelig [...] fordi det er på et meget høyt nivå mange ganger, og at det blir veldig formelt språk. [...] Partiprogrammer er veldig omfattende synes jeg» (Informant E).

På sin side mente en annen informant at mengden informasjon kunne gjøre det vanskelig å vite hva man skal vektlegge. Dette påvirker naturligvis den politiske mestringstroen, og dermed motivasjonen for å stemme:

Ja, altså det er vanskelig. Det er jo først dine egne meninger, altså hva er det man egentlig vil. Er det mindre skatt eller mer skatt? Også kommer det sånn hundrevis andre spørsmål, og en ting er at ikke alle partiene har det du vil. Det er der det blir vanskelig. For hva skal man legge vekt på når man skal stemme? Det blir litt for mye, at man ikke orker å gå gjennom alt. (Informant C)

De fleste informantene mente likevel at de hadde høy intern politisk mestringstro, til tross for at flere poengterte mangelen på informasjon, og at de syntes det var vanskelig å sette seg inn i politiske spørsmål og dilemmaer. Likevel var de trygge på sin egen evne til å delta i politiske valg, og de fleste stemte ved begge valgene.

Hvorvidt det er forskjeller i politisk mestringstro i de to valgene, er vanskelig å vurdere, da de fleste trakk frem at det var kunnskap om sakene som betinget hvorvidt de syntes det var enkelt eller vanskelig. En informant som ikke stemte ved noen av valgene, presiserte også at dette ikke var grunnet lav intern mestringstro. Hen hadde tillit til at uansett hva utfallet av valget ble, så ville det «gå i orden». Basert på tidligere forskning om høy politisk tillit til myndighetene i Norge, også blant samer (Balto, 2011, s. 164–167; se også Steins kapittel 5), er kanskje ikke dette så overraskende.

Borgerplikt

«Har jeg en plikt til å stemme?» lyder ett av spørsmålene i Blais og Daousts (2020) rammeverk. Generelt sett syntes alle informanter at det var viktig å stemme. De fleste syntes at dersom man hadde stemmerett, var det viktig å benytte denne muligheten for å kunne påvirke. En informant uttrykte det slik:

Det føler jeg fordi jeg mener at alle har en viss plikt til å være med på å forme det landet vi bor i. I hvert fall når vi har mulighet til det, og sikkert litt irrelevant og usaklig, men jeg tenker det at dem som ikke stemmer og gjør noe med det, har heller ikke så særlig god grunn til å klage i ettertid. (Informant E)

Noen tok likevel forbehold og mente at borgerplikten ikke gjaldt for enhver pris.

Ja, hvis man er opptatt av sakene, men samtidig så er det ikke såpass stor plikt at jeg mener at noen burde stemme i villfare på en måte, uten å vite hva de stemmer på. Fordi det å stemme bare for å stemme er litt sånn ... Ja, det kan gjøre like mye skade som det å ikke stemme, eller mer. (Informant K)

En annen informant følte på sin side ikke at stemmegivning var en borgerplikt.

Jeg føler ikke at det er en plikt egentlig, nei. Første gangen jeg hadde muligheten til å stemme, så stemte jeg jo ikke. Hvorfor skulle jeg ta meg tiden til det? Mens andre gangen jeg kunne stemme, så var jeg jo med i et parti, så jeg tenkte sånn at jeg må stemme fordi jeg faktisk deltar litt mer (Informant B)

Informantene hadde ulikt syn på forskjeller i borgerpliktfølelsen ved stortingsvalg og sametingsvalg. Noen syntes at det ikke var en borgerplikt å stemme ved sametingsvalg, sammenlignet med stortingsvalg. Dette på grunn av at Sametinget har mindre utøvende makt, og at de anså Sametingets muligheter til å påvirke politiske prosesser og utfall som mindre. Andre anså det som en større borgerplikt å stemme ved sametingsvalg enn stortingsvalg, på grunn av at det er færre registrerte i valgmanntallet, og at stemmen teller mer.

Det som på en måte er litt større motivasjon når det kommer til sametingsvalget, så føles det litt mere ut som at jeg er pliktig til å stemme også, bare fordi det er et så lite. Det er så få stemmere i utgangspunktet, manntallet er ikke så stort for å si det sånn. (Informant K)

En annen informant uttrykte noe av det samme og begrunnet det slik:

Det er jo fordi vi er i minoritet i et storsamfunn og det er vanskelig å få frem meningene sine som enkeltperson. Hvis vi forener oss så blir det lettere å få frem saker, selv om Sametinget ikke har en bestemmende eller lovgivende makt. (Informant A)

I tråd med dette sa en annen informant at stemmegivning i like stor grad er en borgerplikt ved sametingsvalg som ved stortingsvalg, spesielt hvis man bryr seg om samiske saker. «Egentlig i like stor grad. Og spesielt hvis du er samisk eller oppvokst i samisk område, så er det selvfølgelig viktig. Det er på en måte samer som må vite hvem som skal styre Sametinget. Hva som angår deg» (Informant D). Således kan borgerplikten være knyttet til identitet og stedsforbindelse, spesielt ved sametingsvalg.

Mens kvantitative spørreundersøkelser gjerne kartlegger omfanget av borgerpliktfølelsen, har vi fanget opp hvordan borgerplikt kan *begrundes* ulikt ved ulike valg. Borgerpliktfølelsen kan være større ved stortingsvalg fordi Stortinget har mer makt, eller sterkere ved sametingsvalg fordi enkeltstemmens betydning er større, eller fordi Sametinget og sametingspolitikken er nærmere hjertet. Flere knyttet også borgerplikten til ulike politiske saker, og at dersom man hadde et personlig insentiv og brydde seg om saken, så ble stemmegivning ansett som en borgerplikt. Således kan tilstedeværelsen av borgerplikten knyttes til instrumentelle motiver, i tillegg til moralsk forankring.

Rasjonell beslutningstaking: enkeltstemmens betydning

Blais og Daoust (2020) stiller spørsmålet «bryr jeg meg om utfallet?», og dette spørsmålet kan knyttes til teorien om rasjonell beslutningstaking. Viktigheten av valgene blir diskutert under andre forklaringsfaktorer, mens vi her konsentrerer vi oss om den enkelte stemmens betydning ved stortingsvalg og sametingsvalg. I rasjonalitetsmodellen er det ikke rasjonelt å stemme, fordi den enkelte velgers stemme som regel har svært liten betydning for valget, spesielt ved nasjonale valg.

Tross dette sier Informant L at «Det er jo fordi at jeg føler at hver stemme teller, og at jeg faktisk bryr meg om hvem som blir å sitte i Stortinget eller i regjering». Enkeltstemmen kan altså bli ansett som viktig og utslagsgivende også ved nasjonale valg. Et flertall av informantene mente likevel

at enkeltstemmens betydning er større ved sametingsvalget. Informant A presiserte at «din stemme teller særlig når vi er så få. [...] det er enda mer viktig å få frem sin stemme kontra i storsamfunnet der din stemme [...] forsvinner litt i mengden, men fremdeles viktig».

På den annen side trakk en informant også frem usikkerhet om enkeltstemmens betydning:

Vi har jo fått den fine muligheten til at vi er demokratiske, og det er jo ikke alle som har det sånn, så jeg føler kanskje at man burde bruke den friheten man har da til å faktisk stemme, fordi det er ikke sånn det hadde trengt å være. Men så føler jeg at den friheten, ja ... lille meg, hva skal jeg gjøre på en måte? Med min éne stemme?» (Informant F)

Det kan virke som at selv om enkeltstemmen kan bety lite i den store sammenhengen, var flertallet av informantene enige om at det er viktig å benytte stemmeretten, uavhengig av hvilket valg det stemmes til. Mange «små» stemmer kan til sammen bli store og utslagsgivende. Samtidig påpeker flere at enkeltstemmen kan ha større utslagsgivende kraft ved same-tingsvalg, fordi det er færre i manntallet.

Informasjon og informasjonstilgang

Blais og Daousts (2020) spørsmål «er det enkelt å stemme?» kan også knyttes til informasjon. Ikke overraskende syntes informantene at informasjonstilgangen rundt stortingsvalget var god. Flere beskrev informasjonen rundt stortingsvalget som «overalt», og rundt valget var det umulig å ikke få med seg informasjon om valget og partiene som stilte.

Samtlige av informantene syntes at informasjonstilgangen til sametingsvalget var dårligere. Sammenlignet med stortingsvalget opplevde ingen at informasjonen var lett tilgjengelig, eller at de ble overøst med informasjon. Flere nevnte at ved sametingsvalget måtte de gå mer aktivt inn og lete etter informasjonen:

[...] informasjonen til stortingsvalget, det får du med deg uansett sånn uten at du vil på en måte. Det bare står over alt og, på tv-en og, ja jeg føler mer sånn at ved sametingsvalget ... da må du ville søke den informasjonen, for det er ikke noe som bare popper opp. (Informant F)

De fleste nevnte ulike sosiale medieplattformer som viktige ved stortingsvalget. Informant I trakk i tillegg frem ulike nettsider:

Men ellers går jeg på hjemmesidene til partiene og leser på partiprogrammene. Så det er flere plattformer, men jeg vil kanskje først og fremst si sosiale medier. Både på Instagram og Facebook spesielt. Det har også kommet noe på TikTok, jeg har sett noen partier som bruker Tiktok også, og det er jo også veldig gunstig for den yngre generasjonen da. (Informant I)

På disse plattformene får følgere en mer direkte kanal inn mot partiet eller politikeren. Visuelle virkemidler kan gjøre det mer attraktivt og interessant for velgeren å se på et budskap som blir formidlet, og dette kan motivere til å stemme på det aktuelle partiet (Schill, 2012, s. 133).

Utover tradisjonelle nyheter, TV-debatter og avisinnlegg, trekkes også valgomater frem som viktig for å finne ut av hva partier står for, og hvem man er mest enig med i stortingsvalget:

Men i stortingsvalg er det mye lettere å faktisk sette seg inn selv, og det finnes sånn valgomater som fungerer godt, og man kan ta mange av dem, mange forskjellige, og likevel liksom finne ca. det samme svaret, men i sametingsvalget så finnes det ikke noe sånt i hele tatt. (Informant L)

Ved sametingsvalget var brosjyrer i posten, sosiale medier, nettsider og omgangskrets viktige informasjonsplattformer blant informantene. I forkant av sametingsvalget sender noen partier ut brosjyrer i posten til folkerregistrert adresse, ofte med informasjon om sakene partiene står for og enkelte kandidater. Det var delte meninger i utvalget om brosjyrene. En informant beskrev brosjyrene som en «merkelig» måte å kommunisere med velgere på, og «på ingen måte profesjonelt». Denne informanten fikk ikke brosjyrene i postkassen før *etter* valget. En annen kalte brosjyrene et salgstriks. Informant D beskrev brosjyrene slik: «Det var flere parti som hadde mye skrift på brosjyrene, og da følte jeg sånn at ahh ... da orker jeg nesten ikke å lese gjennom det. Det var ikke så tiltrekkende».

En annen informant mente derimot at brosjyrene kunne gi grunnleggende kunnskap om partiene, og være en viktig informasjonskilde for en bekjent som var førstegangsvælger ved sametingsvalget. Hen trakk likevel frem mangelen på enkle og forståelige oppsummeringer, hvor partiene, sakene og kandidatene er presentert på en enkel og ryddig måte:

Jeg synes det var litt vanskelig, det kom ikke et sånt oppsummeringsdokument, eller noe som samla informasjon om alle partiene i ett dokument. «De her kan du stemme på, de her partiene har disse som førstekandidater, de her står for disse punktene, i

areal står de for det, i reindrifta står de for det». En sånn konkret oversikt, det er noe jeg savner. Mens nå må jeg gå inn på hvert enkelt parti, grave litt, det føles ut som mer jobb, og man må være spesielt interessert for å orke å gå inn på hvert eneste parti og grave frem informasjon, kontra stortingsvalg. (Informant A)

Samlet sett bekreftet informantene våre inntrykket av at stortingsvalg er «high stimulus»-valg og sametingsvalg «low stimulus»-valg. Det var få kostnader knyttet til å finne informasjon om stortingsvalget, mens det motsatte gjaldt sametingsvalget. Her etterspurte informantene bedre informasjonsplattformer om valget og lettere tilgjengelig informasjon. Det er ikke bare kostnader knyttet til å finne informasjon om sametingsvalget, men også til tidsbruken til å sette seg inn i saker og partier.

Mangelen på informasjon gjaldt også innmelding i Sametingets valgmanntall. Flere av informantene sa at på det tidspunktet eller rett før de kunne melde seg inn valgmanntallet, visste de ikke at de måtte gjøre dette selv (se også Berg-Nordlie & Pettersen, 2021, s. 86–87). Enkelte trodde at dette skjedde automatisk dagen de fylte 18 år, mens andre trodde de automatisk var inne siden én eller begge foreldre var meldt inn. Flere av informantene ble oppfordret av omgangskrets til å melde seg inn:

Men det skal sies at jeg ble oppfordret til det, for jeg visste ikke selv på det tidspunktet at det var noe man aktivt måtte gjøre. Jeg trodde jo at du på en måte automatisk havnet der, men at det egentlig var en søkeprosess for å komme seg inn i det store og det hele. (Informant A)

Denne kunnskapen er vital for å mobilisere unge samiske velgere til å stemme ved sametingsvalg, og informasjonsmangelen tyder på et sterkere behov for å spre denne kunnskapen ut til unge samer i Norge. Som nevnt tidligere rådet det også usikkerhet og tvil rundt hva Sametingets valgmanntall egentlig brukes som, noe som igjen får ringvirkninger for enkelte.

Flere informanter etterspurte også mer og tydeligere informasjon om hva Sametinget egentlig er, hva de gjør, og hvilket handlingsrom de har. Mens man tidlig får informasjon om Stortinget gjennom skole og medier, er Sametingets rolle og myndighet ikke like godt kommunisert ut. Mange velgere kan dermed oppleve Sametinget som en mer «fjern» institusjon grunnet mangel på informasjon. Informant H summerer det opp slik: «Ja, hva holder de på med oppi Karasjok? Jeg vet jo at de er der for den samiske kulturen og språket, men hva betyr det?». Denne informasjonen er

tilgjengelig via ulike læreverk, nettsider og lignende, og man kan oppsøke den selv, men lettere tilgjengelig informasjon ble etterspurt.

Til tross for at flere ønsket mer informasjon om Sametinget og same-tingsvalg, stemte de likevel. Det kan være flere grunner til at våre informanter likevel stemte. For det første har vi ikke et representativt utvalg. Det kan være unge samiske velgere som er mindre motivert (og eventuelt mindre informert), og derfor lettere faller fra. For det andre er det et spørsmål hvor viktig informasjon egentlig er. Flere faktorer kan gjøre at man stemmer. For eksempel at man kjenner en listekandidat, identifiserer seg med et parti, eller at man er opptatt av en spesiell sak som man vet at et parti kjemper for. Dermed kan man gjøre et begrunnet valg uten å sette seg inn i hva alle partier mener om absolutt alt. For det tredje ble informantene spurt om sametingsvalg og stortingsvalg samtidig, slik at informasjonsmangel ved sametingsvalg ble veldig tydelig både for dem selv og forskeren. Altså greide de å ta et valg basert på informasjonen de hadde, men syntes kanskje at stemmegivning ved stortingsvalget var mindre krevende.

Stortingets og Sametingets ulike roller

De fleste informantene oppfattet naturlig nok Stortinget som en institusjon med mer makt enn Sametinget, og at utfallet av et stortingsvalg merkes mer i storsamfunnet enn utfallet av et sametingsvalg. En informant beskrev avhengighetsforholdet mellom Stortinget og Sametinget. Hva slags politisk utfall det blir ved stortingsvalg, oppleves å ha stor betydning også for Sametinget.

Sametingsvalget er jo på en måte litt nærmere [...] oss som er samisk kanskje, og når det er nærmere, så kan man jo føle at man har mer påvirkningskraft. Men samtidig så er jo Sametinget et mindre organ, det ligger jo på en måte under staten eller under regjeringen sånn at man kan jo tenke at det ikke alltid skjer så mye selv om man stemmer på Sametinget. Det er jo alfa omega hvordan det går med Sametinget ut ifra hvilken regjering det er. (Informant E)

En annen rolleoppfatning som bør nevnes, er forståelsen av Sametinget som en viktig kunnskapsspreder om samiske forhold, eller rådgiver for Stortinget, noe som kan virke som en motivasjon for å stemme ved sametingsvalg:

[...] At det samiske blir tatt mer vare på når vi har Sametinget, det tror jeg absolutt. Og det er jo kanskje fordi de har mer kunnskap om det samiske, enn hvis bare Stortinget skulle ha jobbet med det. Da sitter det jo noen som ikke har kunnskap på en måte. Så jeg tror Sametinget er med på å bygge opp kunnskapen til Stortinget. (Informant F)

Flere anerkjente og viste til enkelte saker som de visste at Sametinget hadde vært en stor bidragsyter til. Et eksempel på dette var samisk skilting. Sammenlignet med Stortinget anså de fleste informantene Sametinget som mindre synlig i media og med mindre praktisk betydning i hverdagen. Likevel benyttet de fleste stemmeretten sin ved sametingsvalget. Kanskje er det andre grunner enn akkurat Sametingets rolle som kan bidra til å forklare stemmegivning ved dette valget, eksempelvis betydningen av politiske saker.

Politiske saker som motivasjon

Flertallet av informantene nevnte at enkelte politiske saker var avgjørende i deres valg, både stortingsvalg og sametingsvalg. Politiske saker kan knyttes til velgernes interesse i utfallet av saken, men også til hvilke saker de to institusjonene arbeider med, og vi diskuterer derfor sakene i tilknytning til institusjonenes roller.

Dersom det var saker informantene engasjerte seg mer for, var motivasjonen høyere for å stemme. Spesifikt nevnte flere av dem samiske saker som *hjertesaker*, og hjertesakene var viktige motivasjonselementer for stemmegivning ved *sametingsvalg*. Gjengangere var miljøkamp og arealinngrep. Dette var noe de fleste tok opp da de ble spurt om hvilke saker som engasjerte. Dette sitatet illustrerer akkurat dette:

Men så synes jeg at samepolitikk og sametingsvalget også er interessant, for mange av hjertesakene mine er jo det Sametinget jobber med i forhold til arealinngrep og miljøkamp [...] Det har alltid vært sånn Repparfjord. (Informant I)

Her viser informanten til at gruveselskapet Nussir fikk tillatelse til å bruke Repparfjord som deponi for gruveavfall. Gruvedriften vil ramme livet i fjorden, fiskerier og den samiske reindriften i området. Denne saken, og andre saker om utbygging og vindkraftverk i samiske områder, fikk mye oppmerksomhet i forkant av både sametingsvalg og stortingsvalg.

Andre saker som også engasjerte, var språk, tilrettelegging for språkopplæring og bevaring av språk- og kulturarv. For eksempel sa en informant:

De viktigste sakene for meg er språk, spesielt sørsamisk. Jeg drar språk og utdanning under det samme. Reindrift og arealinngrep. Det er dem som er hovedmotiv eller motivasjon, og de motiverer meg i den grad at man er veldig påvirket av det selv. Det handler liksom om eget liv, det handler om egen fremtid, det handler om en slags kulturell overlevelse. Jeg vet ikke, det blir veldig sånn stort å si det, men i det store bildet så føles det litt sånn, at man må kjempe litt for sin egen tilværelse. (Informant E)

Her trakk informanten tråder mellom saker og motivasjon: Politiske saker motiverer til å stemme fordi det handler om informanten selv og hens fremtid. At informanten i tillegg snakker om «kulturell overlevelse» sier noe om hvor sterk innvirkning enkelte saker kan ha.

Reindrift ble også trukket frem som en viktig sak for informanter fra alle tre valgkretser. Noen av disse har tilknytning til reindrift: «Førsteprio er reindriften selvfølgelig» (Informant C). Informant K nevnte også reindrift som en viktig sak til tross for lite tilknytning til den: Hen trakk frem reindrift som noe tradisjonelt samisk, og koblet derfor bevaring og videreutvikling av reindriften til bevaring av samisk kulturarv. Sametinget har ikke direkte makt eller forvaltningsansvar overfor reindriften i Norge. Til tross for dette jobber Sametinget aktivt med mange saker som berører reindrift direkte, som natur- og arealinngrep. Reindrift er også en viktig samisk kulturbærer og kulturarv, og kan dermed knyttes opp mot mange saker som Sametinget arbeider med. Av den grunn er det ikke uventet at informantene trekker direkte linjer mellom Sametingets politikk og reindrift.

Da informantene ble spurt om viktige politiske saker ved *stortingsvalget*, varierte svarene ganske mye. Et flertall svarte at også klima og miljø var viktig for dem, mens andre nevnte andre saker, for eksempel distriktspolitikk. En informant svarte: «Her er det jo snakk om bompenger og olje, så det er ikke noe jeg interesser meg for i hvert fall» (Informant B). I dette tilfellet kan det virke som at lav politisk interesse og politisk fjernhet til saker, kanskje knyttet til livssituasjon og alder, svekker motivasjonen for å stemme.

Ved sametingsvalg omtalte flere informanter de politiske sakene de brydde seg om som «hjertesaker», og disse var mer preget av å være konkrete politiske saker, heller enn en paraplysak. For eksempel trakk flere frem klima og miljø som en viktig sak i stortingsvalget på et generelt nivå, mens klima, miljø og areal i sametingsvalget ble konkretisert til Repparfjord eller

vindmøllepark i reinbeiteland. Språk og språkopplæring ble også omtalt som konkrete saker – som læremidler og kurs på samisk, samiske barnehager eller samisk lærerutdanning.

Det kan også trekkes linjer mellom politisk sak og identitet. Mange informanter nevnte sin identitet som viktig for dem selv når de beskrev hvilke saker som betød mye for dem. Hvem man er som person, hvilken bakgrunn man har, og hva man vil gjøre i fremtiden, eller hvordan man håper fremtiden skal se ut, påvirker hva man bryr seg om. Således peker dette mot en instrumentell motivasjon, altså at man motiveres til stemmegivning med bakgrunn i egne preferanser, verdier og syn på fremtiden, heller enn andre forklaringer som for eksempel borgerplikt. Dette er nok et eksempel på at overgangene er glidende.

Partier

For stortingsvalget trakk informantene frem høyre–venstre-aksen som et hjelpemiddel til å bestemme hvilket parti de skulle stemme på. De stemte ut ifra sine egne verdier, preferanser og saker som var viktige for dem, og fant et parti som representerte dette. En informant trakk frem at man lærer tidlig (ungdomstrinnet) om stortingsvalget, høyre–venstre-aksen og hovedtrekkene til de største partiene. Partisystemet er likevel komplekst, og flere informanter trakk frem at fløypartiene fremsto tydeligere enn sentrumpartiene. Andre understreket betydningen av å finne enkelte saker som betyr mye for en, og stemme ut fra dette. For noen var det viktig hvordan partiene ved stortingsvalget tok samiske saker i betraktning: «Stortingsvalget ... her hjemme så prater dem om partier som strider litt mot det samiske da, så da stryker jeg dem bort» (Informant B).

Ved sametingsvalget varierte informantenes synspunkter på om det var enkelt eller vanskelig å skille partier fra hverandre. En informant fra Sør-Norge nevnte spesifikt NSR. Ved at partiet skal romme så mye, og romme mange, kan det være vanskelig å forstå hva partiet vil. Flere av informantene syntes derimot det var enkelt å skille ut FrP fra resten av partiene som stilte lister til sametingsvalget. Grunnene til dette kan være ulike, men en innlysende sak kan være at FrP skiller seg ut ved å ville legge ned Sametinget.

En informant syntes det var vanskelig å skille partiene som stiller med samme navn til stortingsvalg og sametingsvalg. Informant H sa at: «Det som kanskje var mest vanskelig var at de heter f.eks. FrP og Arbeiderpartiet,

og liksom skjønne om de ... FrP på Sametinget står for de samme tingene som FrP på Stortinget gjør? Det var vanskelig å skjønne.» Tidligere forskning viser som nevnt at velgere i stor grad benytter partimerkelapp som en gitt indikator på hva partiene står for. Denne informanten brukte imidlertid ikke partimerkelappen som en slik generell indikator, men var usikker på hva skillet mellom det samme partiet på Stortinget og Sametinget innebærer.

Ved sametingsvalg var også personer på valglistene viktige. Mange trakk frem at når de stemte, var det på personer som de har kjennskap til. I dette sitatet fra sørsamisk krets vektlegges deskriptiv representasjon, altså få inn en representant fra eget område «[...] Kanskje den største motivasjonen var vel å få en delegat, eller hva det heter ... fra det her området, fra mitt område. At det blir god fordeling fra hele Saepmie. Det var vel kanskje den aller største motivasjon tror jeg» (Informant H).

Personer på valglistene kan også bidra til substansiell representasjon, ved at de reflekterer velgernes verdier, saker og preferanser:

[om sametingsvalget:]. Men det er litt mer i hvilken retning ønsker jeg at det samiske samfunnet skal gå. Og da stemmer jeg jo gjerne på de folkene og partiene der jeg kjenner at de har de samme tankene og følelsene jeg har rundt det samiske. (Informant E)

Partipolitikk har altså kanskje ikke like mye å si ved sametingsvalg som ved stortingsvalg. Tiltroen til at enkelte mennesker kan gjøre en god jobb, og fremme saker som velgere er interesserte i, kan være viktigere for å forklare hvorfor velgere blir motivert til å stemme på enkelte lister. Det kan tenkes å ha noe å gjøre med at forholdene i Saepmie er mindre, og at relasjoner mellom mennesker kan være tettere ved sametingsvalg.

Avslutning

Så langt har vi tatt for oss de ulike individuelle og institusjonelle faktorene som påvirker unge samiske velgeres motivasjon for å delta i sametingsvalg, hver for seg. Det er til syvende og sist individer som tar et valg og i stor grad lar seg påvirke av egne verdier, preferanser og fremtidstro. Vi tok utgangspunkt i Blais og Daousts (2020) fire spørsmål, som viste seg å være nyttige også for å forklare unges deltakelse ved sametingsvalg. Disse bør likevel suppleres med forhold som er spesifikke for konteksten – i vårt tilfelle samisk identitet.

I sin kvantitative sammenligning av sametings- og riksdagsvalg i Sverige fant Dahlberg og Mörkenstam (2019) at ulike forhold forklarte deltakelse ved disse to valgene. En kvalitativ tilnærming kan gi nærmere innsikt i *mekanismene* bak slike forskjeller. Vi fant at generelle begreper som for eksempel borgerplikt har betydning ved begge valg, men at slike begreper kan ha ulikt innhold og ulik mening ved de to valgene. Et gjennomgående funn er at individuelle faktorer som forklarer velgerens motivasjon til stemmegivning, ikke påvirket isolert sett, men at betydningen av individuelle faktorer varierte mellom valg med ulike institusjonelle rammebetingelser. Således er det et samspill mellom de to nivåene.

Når vi ser sametingsvalget i lys av stortingsvalget, kommer særtrekene ved begge valg tydelig til syne. Sametingsvalg er preget av at det finnes færre velgere. Enkeltstemmens betydning oppleves som å telle mer i sametingsvalg, fordi man er færre som stemmer, og hver enkelt stemme kan ha større innvirkning på valgresultatet. I tillegg er valget preget av mer konkrete saker som en viktig motivasjonsfaktor for å avlegge stemme. Dette kan ha sin forklaring i at saksfeltet ved sametingsvalget er ganske forskjellig fra saksfeltet i stortingsvalget, og at det ligger andre verdier til grunn i sametingsvalget. Her kan den samiske identiteten og viktigheten av den være mer synlig enn den er ved stortingsvalget. Dette kan også fortelle oss noe om hvorfor mange av sakene i sametingsvalget oppleves og benevnes som hjertesaker. Kanskje er det tilbøyelighet til å si at jo nærmere hjertet en sak er, jo større er sannsynligheten for å stemme? Utover dette er borgerplikten ved sametingsvalget i stor grad knyttet til det å være i minoritet. Informantene uttrykker at det er viktig å benytte stemmeretten fordi samer kollektivt sett vil kunne påvirke i større grad sammen, enn én enkelt person kan. Således vil en styrket minoritet kunne stå sammen, og dermed styrkes borgerpliktfølelsen. Ved sametingsvalget var det også tydeligere at enkeltpersoner på valglister er en stor motivasjonsfaktor til hvorfor noen velger å avlegge stemme ved sametingsvalget.

I motsetning til sametingsvalget er stortingsvalget preget av at det er flere velgere, og at enkeltstemmens betydning er mindre på grunn av dette. Sakene som er viktige for informantene ved stortingsvalg, bærer preg av å være mer generelle enn ved sametingsvalget. Borgerplikten til stortingsvalget er i større grad knyttet til Stortingets rolle, makt og myndighet. Velgerne betrakter valget som viktig fordi Stortinget har mer makt, og derfor knyttes det en sterk borgerplikt til å stemme. Stortingsvalget er også preget av en informasjonsrikdom, der informasjonen om valget og partier

som stiller, oppleves som lettere tilgjengelig. Et gjennomgående funn var at velgerne opplevde å bli overøst med informasjon om stortingsvalget i valgkamperperioden og frem til valgdagen, mens det motsatte kan sies om sametingsvalget.

Funnene indikerer stor etterspørsel etter lett forståelig informasjon om partiene som stiller til sametingsvalg, om Sametingets valgmanntall og om Sametingets arbeid og rolle. For det første etterspurte noen informanter klarere og tydeligere informasjon om stortingspartiene på Sametinget. Hvordan disse partiene varierer fra partiet med samme partimerkelapp på Stortinget, fremsto som uklart for en informant. Dette funnet bør partier ta i betraktning når en skal formidle sitt budskap og sin særegenhet. For det andre rådet det en usikkerhet blant noen informanter om hva Sametingets valgmanntall brukes til. Riktig informasjon om dette kan føre til at velgerne kan få økt tillit til Sametinget og øvrige myndigheter. Utover dette uttrykte flere at de gjerne skulle hatt mer informasjon om at de fysisk må melde seg inn på egen hånd når de når stemmerettsalderen. Dersom denne informasjonen hadde blitt spredd i større grad, kan det tenkes at flere unge samiske velgere hadde stemt. Dette er spesielt viktig å formidle til de som nylig er fylt 18 eller fyller 18 i valget.

Mer tilgjengelig og lett forståelig informasjon om sametingsvalget kan bidra til at de som i utgangspunktet er lite motivert og ikke aktivt oppsøker informasjonen selv, får med seg mer sporadisk informasjon via flere ulike plattformer. Dermed kan de bli mer motivert til å stemme. En oppfordring til partiene, mediene og Sametinget kan være å forbedre dette. På den annen side må også unge samiske velgere være interesserte nok til å ta til seg informasjonen.

Kvalitativ forskning, som hos Berg-Nordlie og Pettersen (2021) og i dette kapitlet, kan avdekke faktorer som tidligere ikke har blitt plukket opp av kvantitative valgundersøkelser. For eksempel fant vi, i likhet med Berg-Nordlie og Pettersen (2021, s. 77) at ønsket om å bidra til å styrke en gruppes tilstedeværelse i valgmanntallet, og dermed i offentlig statistikk, kan være et motiv for innmelding. Dette kan det være interessant å forske videre på.

Noen funn kan være verdt å se på i videre studier med et representativt utvalg av samisk ungdom, fra for eksempel Sametingets valgmanntall. Et viktig spørsmål er hvordan man kan undersøke unge samer som *ikke* har registrert seg i manntallet, men som oppfyller kriteriene for å registrere seg. Det er imidlertid vanskelig å nå denne gruppen siden vi ikke vet hvem de er. Et forslag for å løse dette kunne vært å inkludere noen ekstra spørsmål

i skolevalgsundersøkelsene. For eksempel kunne et filterspørsmål vært egnet, slik at disse spørsmålene kun går til dem som har samisk bakgrunn, og som kunne meldt seg inn i valgmanntallet.

Funnene kan også være et godt utgangspunkt for en mer dyptgående sammenligning mellom sametingsvalg og stortingsvalg i Norge, og hvordan de samiske velgerne forholder seg til de to valgene. Dahlberg og Mörkenstam (2019) har som nevnt gjort kvantitative sammenligninger mellom sametings-, riksdags- og EU-valg i Sverige. Til tross for at disse valgene har andre forutsetninger enn i Norge, burde en lignende studie også kunne gjennomføres her. Et videre spørsmål er om våre funn kan være relevante også for andre aldersgrupper. Hovedinntrykket fra våre intervjuer er at unge samer har et nærmere forhold til samepolitikken enn til nasjonal politikk, samtidig som sametingsvalget lider under informasjonsmangel. Det er viktig for ungdoms valgdeltakelse, men neppe bare for ungdom.

Forfatterbiografier

Laila Haugom Nordfjell (f. 1997) har en mastergrad i statsvitenskap fra Universitetet i Oslo og arbeider nå i Landbruks- og matdepartementet. Hennes faglige interessefelt omfatter blant annet urfolkspolitikk, valgdeltagelse og politisk mobilisering av ungdom.

Jo Saglie (f. 1965) er forsker I ved Institutt for samfunnsforskning og har en doktorgrad i statsvitenskap fra Universitetet i Oslo. Hans forskningsområder omfatter blant annet politiske partier og partiorganisasjoner, lokalvalg og lokaldemokrati, og sametingsvalg og urfolkspolitikk. For tiden leder han Lokalvalgundersøkelsen 2023 (sammen med Signe Bock Seggaard).

Referanser

- Aldrich, J. H. (1993). Rational choice and turnout. *American Journal of Political Science*, 37(1), 246–278. <https://doi.org/10.2307/2111531>
- Alfred, T., Pitawanakwat, B. & Price, J. (2007). *The meaning of political participation for Indigenous youth* (CPRN Research Report). Canadian Policy Research Networks.
- Arnesen, S. & Peters, Y. (2018). The legitimacy of representation: How descriptive, formal, and responsiveness representation affect the acceptability of political decisions. *Comparative Political Studies*, 51(7), 868–899. <https://doi.org/10.1177/0010414017720702>
- Bali, V. A., Robison, L. J. & Winder, R. (2020). What motivates people to vote? The role of selfishness, duty, and social motives when voting. *SAGE Open*, 10(4), 1–18. <https://doi.org/10.1177/2158244020950376>

- Balto, Á. M. V. (2011). Sametingets tillit blant egne velgere: holdninger til et demokrati i støpeskjeen. I E. Josefsen & J. Saglie (Red.), *Sametingsvalg: Velgere, partier, medier* (s. 159–195). Abstrakt.
- Bastedo, R. W. & Lodge, M. (1980). The meaning of party labels. *Political Behavior*, 2(3), 287–308. <https://www.jstor.org/stable/586056>
- Berg-Nordlie, M. & Pettersen, T. (2021). De uregistrerte. Mennesker med samisk tilknytning utenfor Sametingets valgmannstall. I J. Saglie, M. Berg-Nordlie & T. Pettersen (Red.), *Sametingsvalg: tilhørighet, deltakelse, partipolitikk* (s. 67–100). Cappelen Damm Akademisk.
- Blais, A. (2000). *To vote or not to vote. The merits and limits of rational choice theory*. University of Pittsburgh Press.
- Blais, A. & Daoust, J.-F. (2020). *The motivation to vote: explaining electoral participation*. University of British Columbia Press.
- Blais, A., Galais, C. & Mayer, D. (2019). Is it a duty to vote and to be informed? *Political Studies Review*, 17(4), 328–339. <https://doi.org/10.1177/1478929919865467>
- Brady, A. (2006). Opportunity sampling. I V. Krupp (Red.), *The SAGE dictionary of social research methods*. SAGE. <https://doi.org/10.4135/9780857020116.n137>
- Brady, H. E., Verba, S. & Schlozman, K. L. (1995). Beyond SES: a resource model of political participation. *American Political Science Review*, 89(2), 271–294. <https://doi.org/10.2307/2082425>
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Campbell, A. (1960). Surge and decline: a study of electoral change. *Public Opinion Quarterly*, 24(3), 397–418. <https://www.jstor.org/stable/2746724>
- Craig, S. C. & Maggioro, M. A. (1982). Measuring political efficacy. *Political Methodology*, 8(3), 85–109. <https://www.jstor.org/stable/25791157>
- Dahlberg, S. & Mörkenstam, U. (2019). Social identification, in-group integration and voter turnout in three parliamentary elections: an analysis of the Swedish Sámi electorate. *Electoral Studies*, 59, 99–108. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2019.03.012>
- Greaves, L., Hayward, J., Barnett, D., Crengle, S. & Clark, T. C. (2023). The predictors of Māori electoral roll choice and knowledge: rangatahi Māori voter enrolment in a representative New Zealand youth survey. *Kōtuitui: New Zealand Journal of Social Sciences Online*, 18(3), 290–309. <https://doi.org/10.1080/1177083X.2022.2156356>
- Grønmo, S. (2016). *Samfunnsvitenskapelige metoder* (2. utg.). Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke.
- Josefsen, E. & Skogerbø, E. (2021). Mediebruk og medietillit. I J. Saglie, M. Berg-Nordlie & T. Pettersen (Red.), *Sametingsvalg: tilhørighet, deltakelse, partipolitikk* (s. 205–226). Cappelen Damm Akademisk.
- Lassen, D. D. (2005). The effect of information on voter turnout: evidence from a natural experiment. *American Journal of Political Science*, 49(1), 103–118. <https://doi.org/10.1111/j.0092-5853.2005.00113.x>
- Nordfjell, L. H. (2022). *Unge deltakelse i det samiske demokratiet. En kvalitativ studie av unge samers politiske motivasjon for å delta i sametingsvalg, sammenlignet med stortingsvalg* [Masteroppgave]. Universitetet i Oslo. <https://www.duo.uio.no/handle/10852/95844>
- Oliver, P. (2006). Snowball sampling. I V. Krupp (Red.), *The SAGE dictionary of social research methods*. SAGE. <https://doi.org/10.4135/9780857020116.n192>
- Owren, A. (2019). *Den sametingspolitiske utkanten: En studie av valgdeltagelsen i Sør-Norge valgkrets* [Masteroppgave]. Universitetet i Oslo. <https://www.duo.uio.no/handle/10852/69744>
- Owren, A. (2021). En valgordning til besvær? I J. Saglie, M. Berg-Nordlie & T. Pettersen (Red.), *Sametingsvalg: tilhørighet, deltakelse, partipolitikk* (s. 139–164). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.137>
- Schaffner, B. F. & Streb, M. J. (2002). The partisan heuristics in low-information elections. *Public Opinion Quarterly*, 66(4), 559–581. <https://doi.org/10.1086/343755>

- Schill, D. (2012). The visual image and the political image: A review of visual communication strategies in the field of political communication. *Review of Communication*, 12(2), 118–142. <https://doi.org/10.1080/15358593.2011.653504>
- Segaard, S. B. & Rommetvedt, H. (2021). Hvem skal bestemme for oss? Velgernes syn på lokalpolitisk representasjon. I J. Saglie, S. B. Segaard & D. A. Christensen (Red.), *Lokalvalget 2019: Nye kommuner – nye valg?* (s. 171–200). Cappelen Damm Akademisk.
- Selle, P., Semb, A. J., Strømsnes, K. & Nordø, Å. D. (2015). *Den samiske medborgeren*. Cappelen Damm Akademisk.
- Teperoglou, E. & Schmitt, H. (2017). The study of less important elections. I K. Arzheimer, J. Evans & M. S. Lewis-Beck (Red.), *The SAGE handbook of electoral behaviour* (s. 56–79). SAGE.
- Thonhaugen, M. (2021, 10. september). Valget fylkene «glemte». *NRK*. <https://www.nrk.no/nordland/samiske-ungdomspartier-ble-glemte-i-skolevalget--et-demokratisk-problem-1.15643268>
- Ødegård, G., Bergh, J. & Saglie, J. (2020). Why did young Norwegians mobilize: external events or early enfranchisement?. I J. Eichhorn & J. Bergh (Red.), *Lowering the voting age to 16: learning from real experiences worldwide* (s. 189–210). Palgrave Macmillan. DOI: 10.1007/978-3-030-32541-1_10
- Ødegård, G. & Svagård, V. (2018). Hva motiverer elever til å bli aktive medborgere? *Tidsskrift for ungdomsforskning*. 18(1), 28–50. <https://journals.oslomet.no/index.php/ungdomsforskning/article/view/2995>
- Ødegaard, J. A. (2015). Skolevalg og politisk motivasjon – En kvalitativ studie av grunner skolevalget gir for hvorfor ungdom skal delta i valg. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 56(3), 290–320. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-291X-2015-03-02>
- Aardal, B. (2002). Demokrati og valgdeltakelse – en innføring og oversikt. I B. Aardal (Red.), *Valgdeltakelse og lokaldemokrati* (s. 11–44). Kommuneforlaget.

KAPITTEL 8

Antisamisme i Norge – hvem opplever den, og mot hvem er den retta?

Mikkel Berg-Nordlie, NIBR, OsloMet – Stouoragávpotunivertehta

Jo Saglie, Institutt for samfunnsforskning

Abstract: 'Antisámism' is defined in this chapter as attitudes and actions characterized by negative sentiments towards the Sámi, including hate speech, discrimination and violence. We first discuss various types of antisámism found in Norway and then carry out quantitative analyses of data regarding experiences with antisamism derived from the Norwegian Sámi Election Study. We distinguish between *personally experienced* and *observed* antisámism. Relatively few had experienced with any frequency antisámism directed towards themselves personally, but a much larger group had been exposed to antisámism directed at the Sámi as a group, or at other Sámi than themselves. Furthermore, we found clear differences within the Sámi population: Those with the strongest ties to Sámi language and society more often reported that they had experienced antisámism directed towards themselves. More surprisingly, the same groups were also more likely to have observed antisámi behaviour. Women were more likely to have observed antisámism, but not more likely to have personally experienced it. Three groups in the Sámi population stood out as more likely to experience both types of antisámism: younger Sámi, NSR voters, and Sámi living in the Vesthavet electoral constituency.

Keywords: anti-Indigenous discrimination, discrimination, hate speech, racism, Sámi

Introduksjon

Ulike samer har ulike erfaringer med andres holdninger til det samiske. Noen samer har ofte opplevd hets, diskriminering og negativ omtale – mens andre samer går ganske fri for slikt. Hvorfor er det sånn? Er det helt tilfeldig hva ulike mennesker utsettes for i løpet av livet, eller opplever visse grupper antisamiske handlinger og holdninger oftere enn andre? I dette kapittelet søker vi å komme nærmere et svar på dette spørsmålet.

«Samehets» og «samehat» er veletablerte begreper for den typen adferd som vi tar opp i kapittelet, men vi bruker likevel et annet begrep om fenomenet: *antisamisme*.¹ Dette er fordi «samehets» og «samehat» gjerne begrenser seg til å omfatte, henholdsvis, enten handlinger *eller* holdninger. «Samehets» gir dessuten først og fremst konnotasjoner til *verbal* trakassering, mens «samehat» kan virke som det kun dekker de mest ekstreme formene for antipati mot samer. Begrepet «antisamisme» er altså et nyord som favner bredere. I motsetning til «hets» omfatter det både handlinger *og* holdninger prega av negativitet til samer og samisk kultur, og det inkluderer dessuten former for negativitet som ikke er så ekstreme at man nødvendigvis kan kalle dem «hat». Vår datainnsamling og analyse tar videre utgangspunkt i et konseptuelt skille mellom det vi kaller *selvopplevd antisamisme* og *observert antisamisme*, som vi forklarer forskjellene mellom senere i kapittelet.

Kapittelet trekker på innsikter fra tidligere kvantitative og kvalitative studier, men presenterer også nye kvantitative data som har blitt samla inn under *Sametingsvalgundersøkelsen 2021*. I denne undersøkelsen har vi blant mye annet spurt deltakerne om deres erfaringer med ulike former for det vi kaller antisamisme. Vi har også stilt dem spørsmål om deres samiske tilknytning, og på det grunnlag utvikla et eget system av indikatorer som får fram noen ulike typer av slik tilknytning. Dermed kan vi se valgmann-tallsførte samers ulike erfaringer med antisamisme i sammenheng med deres ulike tilknytninger til det samiske.

Våre grunnleggende forskningsspørsmål kan oppsummeres som:

- I hvilken grad er samer utsatt for selvopplevd og observert antisamisme?
- Er det målbare forskjeller internt i den samiske befolkningen hva angår opplevelsen av antisamiske handlinger og holdninger?

1 Begrepet ble introdusert av Berg-Nordlie (2022a) i antologien *Rasisme: Fenomenet, forskningene, erfaringene* (Døving, 2022).

Før vi går nærmere inn på disse spørsmålene, og hvordan man kan finne svar på dem, skal vi imidlertid se litt mer i detalj på hva slags idéer som ligger til grunn for antisamiske handlinger i Norge, og hvordan antisamisme kan se ut i praksis.

Hva er antisamisme – og hva er det ikke?

Hets, kritikk og gråsoner

Begrepet antisamisme er skapt for å være bredt, men det er også viktig at begrepet ikke blir *for* bredt. Et tilbakevendende tema i debatt om negative holdninger til minoriteter er grenseoppgangen mellom hets og kritikk. Særlig når ytringer inneholder kritikk av samiske politiske aktører (personer, organisasjoner, institusjoner), kan det være grunn til å tenke nøye etter: kritisk behandling av aktører som har makt eller søker makt er både legitimt og nødvendig, også når det gjelder samiske aktører. Hvorvidt slik kritikk kan regnes som antisamisk, vil avhenge av blant annet (a) form – altså hvilke ord og begreper som brukes, (b) mål – hvem ytringene rettes mot, og (c) kritikens grunnlag – hva slags holdninger og forestillinger som ligger i bunn.

Når det gjelder (b), kan vi for eksempel se etter om ytringen kun er retta mot helt spesifikke samiske aktører, eller om den også retter seg mot samer som ikke har noen direkte kopling til saken, eller mot samer som gruppe. I det første tilfellet har man ikke nødvendigvis å gjøre med ei antisamisk ytring. I de to siste tilfellene kan man si at ytringen har krysset ei grense ved å angripe mennesker bare fordi de er samer, og ikke fordi de har bestemte holdninger, eller har begått bestemte handlinger.

Når det gjelder (c), kan man si at det er av betydning hvorvidt en mishagsytring henviser til konkrete ting som samiske aktører har gjort, eller om samiske aktører framstilles som et uønska fenomen i seg selv. I sistnevnte tilfelle er det muligens snakk om ei antisamisk ytring, men ikke nødvendigvis. Det kan finnes helt legitime grunner til å være imot at urfolk har sine egne politiske kanaler innenfor statsapparatet, dette kan for eksempel være basert på en sterk tro på prinsippet om prosedural likhet og ikke nødvendigvis springe ut av negative holdninger til samer. Men er det virkelig slike prinsipielle grunner som ligger i bunn, eller springer motstanden mot egne politiske kanaler ut av negative holdninger til urfolket? Legges det til grunn at samisk innflytelse i utgangspunktet må være negativt for ikke-samer? Er tanken som ligger bak at det foregår et slags

nullsumspill mellom det samiske og det norske, der den ene ikke kan vinne noe uten at den andre taper? I så fall kan dette sees som et eksempel på antisamiske holdninger. Iblant er det ganske tydelig at kritikk springer ut fra et antisamisk grunnlag, i andre tilfeller kan det være vanskelig for helt utenforstående lesere å gjenkjenne det. Det kan kreves en kjennskap til antisamisk diskurs som kanskje er mest utbredt blant de faste mottakerne og avsenderne av slike ytringer: Man må vite hvilke ord og begreper, hvilke stereotypier og antakelser om det samiske, som har en antisamisk bagasje. Dette ser vi nærmere på i neste avsnitt.

Norske antisamiske sjangre

I et kapittel av antologien *Rasisme* tar Berg-Nordlie (2022a) for seg et knippe ulike typer negative ideer om samer, basert på informantintervjuer, medieovervåkning og dokumentstudier. Med utgangspunkt i det ovennevnte kapittelet skal vi her kort oppsummere noen ulike «sjangre» av norsk antisamisme.²

En av de eldste negative stereotypiene om samer er *religiøst* betinget: I middelalderen var nordmenn underordnet kristne kirker mens samene i større grad beholdt sin opprinnelige religion. Nordmenn hadde allerede før kristninga en særlig tro på at samer kunne være kyndige i magi, og etter kristninga ble denne troen prega av forbud og frykt. Samene fikk ord på seg for å kunne sette ond magi – «gand» – på både folk og fe. Dette omdømmet har vist seg særdeles seiglivet, i en slik grad at det har skapt ubehag også for samer i vår egen tid, og det har i vår samtid vært mediasaker rundt anklager om «gand». Dynamikkene rundt denne negative stereotypien om samer kompliseres av at det også finnes samer som tror på «gand», og beskylder andre samer for dette.

En annen seiglivet måte å beskrive samer på fra majoritetsfolkens side er som *sosialt, kulturelt eller biologisk underlegne*. Attenhundretallets «vitenskapelige rasisme» og norsk nasjonalisme bidro sterkt til å spre tanken om at samene var underlegne. Samene ble fra akademisk og politisk hold definert som en kulturell, sivilisatorisk, og fysisk underlegen gruppe. I ulike stater begynte man å utsette samer for assimileringpolitikk (særlig i Norge), eller segregeringpolitikk (særlig i Sverige). De biologiske

2 Den følgende delen av kapittelet viser til trekk og hendelser i norsk-samisk historie som det ikke er anledning til å gå nærmere inn på i denne boka. Leseren henvises til det ferskeste «standardverket» om samisk historie på norsk: Cappelen Damms tobindsverk *Samenes historie*: Hansen & Olsen (2022) om perioden før 1751, og Andresen et al. (Red., 2021) om perioden etter 1751. For en kortere introduksjon til samenes historie, med vekt på politiske forhold, finnes Berg-Nordlie (2024) fra samme forlag.

raseteorierne ble etter hvert forlatt i politikk og akademia, men i deler av folkedypet lever den tanken videre at det å være av «sameblod» ikke er bra. Samiske kulturelle trekk blir fortsatt sett ned på av mange, og det finnes et vedvarende syn på at samiskhet sosialt sett er lavstatus.

Mange slike klassiske antisamiske stereotyper videreføres i den norske humortradisjonen, der man ser at samekarikaturer gjerne har lav sosial kompetanse og språkkompetanse, utviser ulike former for uforståelig og latterlig adferd, framstår uintelligente og gjerne bruker rusmidler.

Et annet utbredt motiv er *samen som økonomisk trussel*. Dette dukker særlig opp i forbindelse med konflikter mellom reindriftnæringa og andre næringer som søker å etablere seg i reindriftsområder – som gruvedrift eller vindkraft. I debatten om slike saker blir gjerne reindriftssamer konstruert ut av det lokale eller nasjonale «vi», og deres næring framstilt som et hinder for prosjekter man tenker kan gi «oss» økt velstand eller hindre fraflytting. Språkbruken kan iblant tippe over i regelrett dehumanisering; eksempelvis gjengir Berg-Nordlie (2022a) eksempler på at reindriftssamer omtales som «aper» eller «pest». En kvantitativ studie fra Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) (2022) noterte seg at hatprat eller hets retta mot samer ofte var knytta til spørsmål om rettigheter til utmark/beitemark.³

Det kan problematiseres at vi her betrakter negative ytringer i konfliktene rundt reindriften som eksempler på antisamiske holdninger, det kan nemlig også være samer utenfor reindriften på andre siden av «bordet» i slike konflikter. Konflikter mellom reindriftnæring og fastboende er ikke nødvendigvis samisk-norske konflikter. Det er imidlertid merkbart i debattene rundt slike saker at negative ytringer mot reindriftssamer iblant glir sømløst over i mer generelle antisamiske ytringer, og at antisamiske ideer kan prege språket som brukes om reindriftsutøverne. Det blir ofte vanskelig og gjerne litt kunstig å skille reindriftshets fra samehets, siden det virker som at samiskhet og reindrift glir sammen i en høyere – eventuelt lavere – enhet for en del av de som ytrer seg negativt mot reindriften. Et konkret eksempel på sistnevnte er en ytring hvis avsender i 2019 ble dømt etter straffelovens § 185 om hatefulle ytringer: Dette er en tekst som starter med negative holdninger til reindriften, og så etter hvert begynner

---

3 Denne studien blir nærmere omtalt senere i kapittelet.

å angripe samer helt generelt, og som drar inn negative stereotyper om samer generelt.⁴

Ideen om samene som økonomisk trussel rammer også andre enn rein-driftssamene, også samer som sådan konstrueres som «snyltere» på et ikke-samisk «vi». I slik diskurs nulles samenes historiske og nåtidige bidrag til Norge ut, og urfolket portretteres kun som en kravstor utgiftspost. Dette gjenspeiles av NIMs 2022-undersøkelse, som fant at ganske mange respondenter sa seg enige i at samer, helt generelt, «bidrar i liten grad til det økonomiske fellesskapet» (14 prosent) og «hindrer fremskritt og moderne utvikling» (14 prosent). NIM fant også at 23 prosent var helt eller delvis enige i at samer «har for mange særrettigheter, ordninger og goder som ikke andre får». I en undersøkelse av sosiale medier fant Analyse og Tall (2023) at hver fjerde ytring om samer på Facebook var negativ. To av de seks mest utbredte «negative holdningene og stereotypiene» om samer som de fant, gikk på det økonomiske: Den vanligste var «samer hindrer fremskritt og utvikling», mens en annen var «samer bidrar i liten grad til fellesskapet».

I kjølvannet av Fosen-demonstrasjonene i Oslo (2023–2024), der samiske og norske natur- og rettighetsvernere demonstrerte for at regjeringen skulle følge opp Høyesteretts dom mot ulovlige vindindustriaregger på Fosen-halvøya, kan det ha oppstått mer utbredte stereotyper av dette slaget. Analyse & Tall (2023) viste at i forbindelse med Fosen-aksjonen økte andelen kommentarer med negative holdninger til samer, særlig i kommentarfeltene til riksdekkende medier, og økonomisk trussel-motivet står sterkt. En av eksempelkommentarene i rapporten (s. 46) oppsummerer holdningen godt: «Norge trenger kraft. Vi trenger ikke samer. Få dem vekk.» Også i redaktørstyrte medier kan man finne angrep på samene som folk, ut fra en oppfatning om at «de» er en økonomisk trussel mot «oss», for eksempel Trygve Hegnars lederartikkel i *Finansavisen* om Fosen-aksjonene. Lederens tittel er *Grådige samer*, og den inneholder formuleringene «Vi kan ikke la samene herje med oss», og «Det er på tide å sette samene litt på plass» (Hegnar, 2023).

Et ytterligere motiv i antisamisk tekst og tale er *samen som politisk sikkerhetstrussel*. Rikenes myndigheter har til tider hatt en viss skepsis til samebefolkningen, som ikke tilhører majoritetsfolket og lever på tvers av

4 «Trur det er bevisst at vår alles kjære Same-Ante jager reinsdyrene ut på veien med vilje, første ordet de lærte var erstatning, før de lærte å si 'mamma' og 'pappa'. Hvem stoler på samene? Speak. Nei ingen, ikke en ærlig same» (...) «...sitter der rundt låvvuen med hasjpipa og funderer på hvor de skal jage ut dyrene sine for å tappe den norske stat for kronasje som du og jeg har jobbet hardt for, våre egne skatte kroner. ... Kjenner du lukta av tennveske, er det en same ikke langt unna på 1,30 [meter] og lukter bål» Hele sitatet finnes i Berg-Nordlie (2022a). Sitatet er omskrevet til korrekt ortografi for å kunne forstås enklere.

grensene som statene har trukket gjennom Sápmi. Anklager har blitt brakt til torgs om femtekolonnevirksomhet for fremmede stater eller separatistisk virksomhet med tanke på å danne en egen «samestat». Slike mistanker ble blant annet brakt opp i politisk debatt på 1800-tallet, og inspirerte overvåkning av samiske aktivister på 1970-tallet. «Samestat»-ideen er fortsatt med oss i kommentarfeltene og tidvis gjennom uttalelser fra politikere.

En annen variant av tanken om samene som sikkerhetstrussel er konspirative forestillinger om samisk maktovertakelse innenfra i Norge. Slike kan man for eksempel finne i nordnorske medier og kommentarfelt. Et «klassisk» eksempel på konspirasjonsteoribygging rundt samer er et intervju med styrelederen for organisasjonen EDL i 2011, der hun påstod at samiske organisasjoner hadde hatt et møte i 1945 der de meislet ut en plan for å ta over nordområdene, og at alt dette peker fram mot etnisk rensing av ikke-samer (Måsø, 2011).⁵

Sikkerhetsbasert frykt for samer kan også manifestere seg uten slike detaljerte konspirasjonsteorier om samestat eller samisk overtagelse fra innsiden. De kan også få sitt uttrykk i mer generell skepsis til samiske politiske organer, organisasjoner og rettigheter. Da begynner man å komme inn i den tidligere omtalte gråsonen mellom kritikk som er antisamisk, og den legitime kritikken som enhver politisk aktør og struktur må forvente, også de samiske.

En form for adferd som slår negativt ut for samer, men som i seg selv ikke nødvendigvis har antisamiske intensjoner, er *strukturell usynliggjøring*. Med dette menes en tendens i det norske samfunnet til å agere som om samer ikke finnes, altså at samisk tilstedeværelse og samiske rettigheter og interesser, rett og slett ikke blir nevnt. Vi kan gjenfinne strukturell usynliggjøring av samiskhet i alt fra skjønnlitterære beskrivelser av livet i Norge til saksdokumenter i norsk forvaltning. Årsaken er gjerne manglende kunnskap om samiske forhold, og resultatet er at man skaper produkter som reproducerer den manglende kunnskapen. I siste instans kan dette føre til politiske beslutninger der samiske interesser overkjøres, enkelt og greit fordi ingen tok disse opp før prosessen hadde kommet for langt. Samtidig er det realistisk å anta at slik usynliggjøring ikke alltid er basert på kunnskapsmangel, men også kan være et strategisk grep utført av aktører som vet at deres egne ønsker ville blitt vanskeligere å få gjennomført om visse samiske interesser og rettigheter

---

5 EDL (Etnisk Demokratisk Likeverd) sprang ut av en kamp mot Finnmarksloven som presumptivt var motivert ut fra tanker om formell likebehandling av borgere uten hensyn til etnisitet, men organisasjonen markerte seg etter hvert i offentligheten med mer generelt negative ytringer om det samiske, og uriktige påstander om samisk historie og politikk.

tas med i beregninga på et tidlig stadium, og derfor unngår å sette fokus på disse. I slike tilfeller der den strukturelle usynliggjøring er villet, kan man si at den har tippet over i å være en antisamisk handling.

Hvis man tar et skritt videre fra dette fraværet av tematisering av det samiske, kommer man til et fenomen vi kan kalle *aktiv avsamifisering*, altså at personer argumenterer mot at det samiske er eller har vært til stede i samfunnet. Slike påstander har man sett i alle fall siden sent 1800-tall, da forskere begynte å bringe til torgs nå diskrediterte teorier om at samene er et historisk nylig ankommet folk i Sápmi. I dag kommer det fortsatt slike fantasifulle omskrivninger av Nordens historier, men nå fra mer uakademisk hold. I de mest ekstreme tilfellene blir det samiske folket i seg selv påstått å være en falsk konstruksjon, et folk som ikke finnes, slik at de som kaller seg samer, enten har en slags falsk bevissthet om egen etnisitet eller er bedragere. Da er vi igjen over i konspirasjonsteoriens landskap. En mer moderat variant av aktiv avsamifisering er å hevde at samene, i etterkant av fornorskningspolitikken, har blitt for kulturelt like nordmenn og for integrerte i det norske samfunnet, til at de kan anses som et eget samisk folk. Av NIMs (2022) respondenter mente hele 27 prosent at samer er så «integrerte i det øvrige samfunnet» at de ikke kan regnes som et urfolk. Uansett om aktiv avsamifisering tar form av benektelse av samenes historiske tilstedeværelse eller «bare» benekter at samer kan regnes som et eget folk i dag, er sluttresultatet i stort monn det samme: en avvísning av samefolkets eksistens. Slike ytringer kan i sin ytterste konsekvens sies å innebære en videreføring av urfolks assimilering gjennom å insistere på at assimileringen allerede har vært vellykket.

Selvopplevd vs. observert antisamisme

Et grunnleggende skille kan trekkes mellom antisamisme som er *individretta* og *kollektivt retta* (Berg-Nordlie, 2022a). Førstnevnte er antisamisk adferd som rettes mot en eller flere bestemte personer, mens den andre typen rettes mot samer som sådan. Individretta antisamisme eksisterer på en skala fra ufordelaktig omtale eller behandling til uønska fysisk oppmerksomhet og i siste instans vold.

Distinksjonen mellom individ- og kollektivretta antisamisme er ikke nødvendigvis helt klar. Den individretta antisamismen har tross alt et kollektivt aspekt, siden individet angripes på grunn av at hen blir oppfattet som del av et bestemt etnisk kollektiv. Likevel er distinksjonen mellom de to interessant fordi den beskriver to ulike typer adferder fra gjerningspersonens side, og

to ulike opplevelser hos mottaker: Er det du, spesifikt, som opplever negativ behandling fordi du er same, eller opplever du at gruppa du er en del av blir behandlet på en negativ måte? Hvis forskere ikke skiller mellom disse to formene for antisamisme, og spørsmålene som stilles kun måler individets egen personlige erfaring med å ha blitt dårlig behandlet, risikerer vi at erfaringer med kollektivretta antisamisme blir underrapportert. Dette er problematisk fordi også kollektivretta antisamisme kan medføre psykisk og fysisk uhelse for den som eksponeres for det, og forverre konfliktdynamikker i forholdet mellom minoritet og majoritet. NIMs (2022) studie kan tyde på at kollektivretta rasisme er utbredt: Hele 56 prosent av respondentene som hadde observert hatprat eller hets mot ei av gruppene som undersøkelsene tok for seg, oppga at ytringene var retta mot gruppa «som helhet». Og tilsvarende: Når de samiske respondentene til Fladmoe et al. (2019) ble spurt hvilken type negative kommentarer som var vanligst å få, svarte flertallet «hetsende ytringer som gjentar usannheter om en gruppe du tilhører».

Spørreskjemaet til *Sametingsvalgundersøkelsen 2021*, som er vårt utgangspunkt i denne artikkelen, hadde ikke spørsmål som kan brukes direkte til å måle erfaringer med individretta vs. kollektivretta antisamisme. Imidlertid fanger spørsmålene opp noe ganske nærliggende: Tre av spørsmålene handler om respondenters erfaringer med individretta antisamisme retta mot *dem selv*, mens ett av spørsmålene handler om respondenters erfaringer med antisamisme som er retta mot *andre samer* (individretta, men mot andre) *eller samer som gruppe* (kollektivretta). Sammenfallet med det ovennevnte skillet mellom individ- og kollektivretta antisamisme er altså ikke totalt, men det likner. Videre i kapittelet vil vi henvise til denne distinksjonen som kan kartlegges via *Sametingsvalgundersøkelsen 2021* som *selvopplevd antisamisme* vs. *observert antisamisme*.

Antisamisme i tall: Tidligere studier og sametingsvalget 2021

Antisamisme som kvantitativt dokumentert fenomen i Norge

En stor metodologisk utfordring for kvantitative studier av og blant Norges samiske befolkning er at det ikke finnes noe totalregister over alle samer – ei heller noen allment akseptert definisjon på hvem som er en same, verken sosialt eller juridisk (Berg-Nordlie, 2023). Sameloven og opplæringsloven

har definisjoner av det å være same til bruk i forbindelse med henholdsvis valgdeltakelse og skolegang, men det er ikke noe fullstendig overlapp mellom de menneskene som dekkes av disse juridiske definisjonene, og de menneskene som har en samisk identitet eller er sosialt akseptert som samiske i ulike miljøer (Beach, 2007; Berg-Nordlie, 2022b; Berg-Nordlie & Pettersen, 2021; Nilsson, 2020).

Til tross for dette har forskere de siste tiårene utført flere kvantitative studier av erfaringer med antisamisme. Studiene baserer seg blant annet på trekning fra Sametingets valgmanntall innenfor forhåndsdefinerte kommuner (f.eks. Josefsen, 2006), på utsending av spørreundersøkelser til utvalgte områder der respondentene får mulighet til å oppgi samisk tilknytning (f.eks. Hansen, 2016; Melhus & Broderstad, 2020; Yasar et al., 2024), og på undersøkelser blant folk med tilknytning til samiske organisasjoner og institusjoner (f.eks. Fladmoe et al., 2019; Hansen & Skaar, 2021; Omma et al., 2011). Gjennom disse og andre studier er det framskaffet gode nok data til at man må anse det som vitenskapelig belagt at samer i Norge opplever mer fiendtlig behandling enn majoritetsbefolkningen, og da spesifikt fordi de blir oppfattet som samiske.

For eksempel oppga en fjerdedel av Josefsens (2006) samiske respondenter å ha blitt diskriminert fordi de er samer; Omma et al. (2011) fant at halvparten av deres samiske respondenter hadde opplevd negativ behandling på grunn av sin etnisitet; og Hansen (2016) fant at samer i langt større grad enn ikke-samer rapporterte opplevd diskriminering. Av Fladmoe et al. (2019) sine samiske respondenter hadde 65 prosent blitt utsatt for nedsettende kommentarer i løpet av det siste året (mot normalt 18 prosent i majoritetsbefolkningen), 53 prosent hadde opplevd det de oppfattet som hatefulle ytringer (mot normalt 10 prosent), og 15 prosent hadde fått konkrete trusler (mot normalt 4 prosent). Melhus og Broderstad (2020) fant at en av tre samer har opplevd diskriminering, og at deres etniske tilhørighet er den hyppigste rapporterte grunnen til dette. Hansen og Skaar (2021) fant at 59,1 prosent av deres respondenter opplevde fordommer mot samer «ofte» eller «veldig ofte», mens bare 5,2 prosent kunne svare «aldri». Yasar et al. (2024) undersøkte situasjonen i både Norge og Sverige, og fant at samer i begge land opplevde mer diskriminering enn majoriteten.

Eksemplene over dreier seg om forskning på opplevelser av antisamiske *handlinger*, men det har blitt gjort færre studier av antisamiske *holdninger*. NIM publiserte i 2022 en undersøkelse der de kartla nettopp holdninger til samer og nasjonale minoriteter. De fant at et betydelig antall av

respondentene deres oppgave enighet med hva rapporten kaller «et utvalg klassiske negative stereotypier» om samer, og at det var mer utbredt blant respondenter som bodde i Nord-Norge å oppgi at de hadde negative holdninger til samer: 11 prosent vs. 3 prosent på landsbasis. NIMs undersøkelse tok også for seg hvorvidt respondentene hadde observert «hatprat og hets» mot samer, og fant nok en gang at andelen som hadde observert dette, var langt større i Sápmi enn utenfor, og aller størst i Nord-Norge: På landsbasis oppga 15 prosent å ha observert slik antisamisk adferd, men i Sápmis sydligste del⁶ var det 24 prosent, og i Nord-Norge var det hele 33 prosent (NIM, 2022). Dette kan altså tyde på at man i Norge har større risiko for å bli utsatt for antisamisme hvis man bor i Sápmi, og særlig i Nord-Norge. Dette er et interessant funn å ta med seg videre, siden vi her nettopp ønsker å se nærmere på hvilke samiske grupper som er mest utsatt for antisamisme.

Noen studier har også sett direkte på om det finnes visse kategorier samer som oppgir å ha erfart mer antisamiske handlinger og holdninger enn andre. Yasar et al. (2024) fant at samiske respondenter i Norge og Sverige som *brukte samisk språk* opplevde mest diskriminering, mens blant de unge samiske respondentene hos Omma et al. (2011) hadde de med *reindriftstilknytning* opplevd særlig negativ behandling. Hansen (2016) studerte opplevelsen av diskriminering hos ulike kategorier respondenter, og fant ut at blant de som SAMINOR 2-studien satte inn i kategorien «sterkest samisk tilknytning», hadde 30 prosent opplevd diskriminering – mot mellom 15–20 prosent for mennesker i SAMINOR 2s kategori «selv-rapportert samiskhet». Respondenter ble der puttet i kategorien «sterk samisk tilknytning» hvis de svarte ja på samtlige av spørsmålene «Jeg selv har samisk som hjemmespråk», «Min etniske bakgrunn er samisk», og «Jeg regner meg selv som samisk». Hvis de kun svarte ja på ett eller to av disse spørsmålene, ble de registrert med «selv-rapportert samiskhet». Med andre ord var ikke samisk identitet og bakgrunn tilstrekkelig for å bli kodet som å ha en sterk samisk tilknytning i den studien, man måtte i praksis være samiskspråklig for å oppnå slik status.

Studiene vi har nevnt her, indikerer i sum at du kan være særlig i «faresonen» for antisamiske opplevelser hvis du er en same som lever nord i Sápmi, om du snakker samisk, og om du er tilknyttet reindriftsnæringa.

---

6 Midt-Norge og nordøstlige deler av Innlandet.

Metode og hypoteser

Som nevnt finnes det noen grunnleggende metodiske utfordringer som bunner i fravær av offisiell samisk statistikk. *Sametingsvalgundersøkelsen 2021* er basert på Sametingets valgmanntall (se nærmere informasjon i kapittel 1). Valgmanntallet er i seg selv ingen fullstendig liste over alle samer i Norge: Registeret har objektive kriterier for innslipp som ikke alle med samisk identitet oppfyller. I tillegg har systemet for innskriving i valgmanntallet vært tillitsbasert i en slik grad at det nok kan finnes noen personer i valgmanntallet som ikke oppfyller alle kriteriene. Det er dessuten ikke mulig å kontrollere hvorvidt folk snakker sant når de skriver under på at de oppfyller det subjektive kriteriet, altså at de oppfatter seg selv som samer. Ifølge en undersøkelse utført av NRK Sápmi våren 2025 var det 7% i et utvalg trukket fra valgmanntallet som oppga at de faktisk *ikke* oppfatter seg som samer, til tross for at de skrev under på at de gjør dette da de søkte opp- tak i valgmanntallet (Knutsen & Halvari, 2025). Videre er valgmanntallet et velgerregister basert på aktiv innmelding, og man må derfor forvente at andelen mennesker med politisk interesse er forhøyet, skjønt valgmanntallets uformelle «sidefunksjon» som samisk identitetsregister vil gjøre at også personer som ikke nødvendigvis har politisk interesse melder seg inn. SSB har funnet at i Sametingets valgmanntall er utdanningsnivået i snitt høyere enn hos sammenlignbar gjennomsnittlig befolkning i Norge, noe som kan tyde på at samer med høyere utdanning har større sannsynlighet for å søke opp- tak i valgmanntallet (Risberg & Kleven, 2025). Vi kjenner også fra andre systemer der man må registrere seg aktivt for å stemme, at valgmanntallene ikke nødvendigvis blir sosialt representative, blant annet med tanke på utdanning (Berg-Nordlie, 2025; James & Garnett, 2024). Til syvende og sist er det umulig å måle forskjellen mellom de valgmanntallsførte samene og alle som *kunne* ha skrevet seg inn i valgmanntallet, fordi det ikke finnes noe register over sistnevnte befolkning (Berg-Nordlie & Pettersen, 2021).

De tilgjengelige alternativer til å bruke Sametingets valgmanntall har imidlertid også sine utfordringer: Hvis man for eksempel trekker et utvalg fra et snevrere definert geografisk område, vil man få med seg et antall ikke-samer, og ikke minst vil man utelukke samer i andre områder. Å basere seg på Sametingets valgmanntall gjør at man kan være sikker på at respondente oppfyller noen krav til samiskhet – med unntak for de som har oppgitt falske data ved innmelding – og ikke minst får man med seg hele landets befolkning, inklusive samer bosatt i kommuner med stor norsk majoritet, som byer. Den voksende samiske bybefolkningen er i økende grad vanskelig

å fange opp statistisk på andre måter enn via valgmanntallet, siden de prosentvis utgjør en så liten andel av bybefolkningen at det er usannsynlig å få mange samer med i tilfeldige uttrekk av befolkningen i bykommuner. Det er heller ikke et uvesentlig faktum at Sametinget, som velges med valgmanntallet som basis, anses som representativt for samene. Dermed har man fra det samiske samfunnets side i praksis akseptert at valgmanntallet er en god nok tilnærming til den totale befolkningen av (voksne) samer i Norge.

Mens de fleste spørsmålene i *Sametingsvalgundersøkelsen 2021* dreide seg om stemmegivning, politiske holdninger og deltakelse, hadde skjemaet også et batteri med spørsmål om erfaringer med diskriminering og hatyttringer, altså det vi anser som ulike former for antisamisme. Våre arbeidshypoteser er at:

- (A) *Erfaringer med observert antisamisme vil være mer utbredt enn selvopplevd antisamisme.*
- (B) *Respondenter som oppgir en mindre sterk samisk tilknytning vil ha færre erfaringer med selvopplevd antisamisme, mens samisk tilknytning har mindre betydning for observert antisamisme.*

Første hypotese er basert på en antakelse om at respondenter, på grunn av frekvensen av antisamiske ytringer i tradisjonelle og sosiale medier, jevnt over vil observere antisamiske ytringer oftere enn de selv blir personlig utsatt for dem. Dessuten kan man kun utsettes for antisamisme retta mot en selv som individ hvis man blir identifisert som samisk av avsender, mens man derimot kan observere antisamisme også i situasjoner der avsender ikke kjenner til ens egen samiske tilknytning.

Vår andre hypotese handler om betydningen av samisk tilknytning for erfaringer med de to formene for antisamisme. Hypotesen om at personer med det vi kaller «mindre sterk samisk tilknytning» i mindre grad vil ha erfaringer med antisamisme, er basert på at de personene som faller inn under kategorien, gjerne vil ha færre åpenbare samiske kulturelle markører. Dette vil igjen gjøre at fremmede ikke nødvendigvis gjenkjenner dem som samer, og kan også gjøre at deres samiskhet er mindre kjent eller betonet i deres sosiale miljøer – de har altså en lavere grad av *synlig samiskhet*. Hypotesen er altså at personer med mindre grad av synlig samiskhet, i mindre grad blir utsatt for individretta antisamiske ytringer og handlinger, og dermed vil rapportere mindre selvopplevd antisamisme. Vi forventer imidlertid at personer med ulik grad av samisk tilknytning *observerer*

antisamiske ytringer og handlinger i omtrent like stor grad, siden observasjon av antisamisme ikke er betinget av at den som observerer, blir identifisert som samisk. Vår definisjon av sterkere eller svakere samisk tilknytning skiller seg fra SAMINOR 2s definisjon på viktige punkter. Hvorfor vi har valgt en annen definisjon av samisk tilknytning – og hva denne definisjonen er – kommer vi tilbake til senere.

Funn fra velgerundersøkelsen

I velgerundersøkelsen ble respondenter blant annet spurt om de i løpet av de to siste årene hadde :1) «Opplevd diskriminering i møte med det offentlige fordi du er same», 2) «Opplevd diskriminering i andre sammenhenger fordi du er same», 3) «Opplevd hatefulle ytringer skriftlig eller muntlig (f.eks. mistenkeliggjøring, latterliggjøring, truende språk) rettet mot deg selv fordi du er same», og 4) «Lest eller overhørt hatefulle ytringer mot andre samer eller samer som gruppe».

De tre første spørsmålene måler det vi her kaller *selvopplevd antisamisme*. Det fjerde spørsmålet er bredere, og fanger opp antisamisme både når den er kollektivt retta, og når den er retta mot andre personer enn en selv – altså *observert antisamisme*. Spørsmålene er utformet slik at de kun skal fange opp diskriminering og hatytringer retta mot noen *fordi* de er samer; de er ment å utelukke diskriminering og hets mot samiske mennesker som ikke skjer på grunn av mottakerens samiskhet. Tabell 8.1 viser hvor ofte de som svarte på undersøkelsen ble utsatt for disse formene for antisamisme de siste to årene.

Tabell 8.1. Erfaringer med antisamisme i løpet av de siste to årene. Prosent

	Svært ofte	Ganske ofte	Av og til	Sjelden	Aldri	N (uveid)
Opplevd diskriminering fra det offentlige	2	3	15	18	61	1032
Opplevd diskriminering i andre sammenhenger	2	5	18	22	53	1003
Opplevd skriftlige eller muntlige hatytringer	3	6	14	20	58	1036
Lest eller overhørt hatefulle ytringer mot andre samer eller samer som gruppe	16	22	33	16	13	1038

«Vet ikke» er utelatt fra beregningene. Se hovedteksten for de fullstendige spørsmålsformuleringene.

Tabell 8.1 viser at svarene på de tre spørsmålene om selvopplevd antisamisme følger samme mønster, nemlig at flertallet ikke hadde opplevd disse formene for diskriminering og hatytringer de siste to årene, og at få hadde erfart det svært ofte eller ganske ofte, men ei betydelig gruppe (30–40 prosent) hadde blitt utsatt for disse formene for antisamisme «av og til eller sjelden». En langt større andel av respondentene hadde imidlertid lest eller overhørt hatytringer retta mot samer som gruppe eller mot andre samer enn dem selv. Hele 38 prosent hadde observert antisamisme svært ofte eller ganske ofte, mens kun et lite mindretall på 13 prosent rapporterte at de ikke hadde opplevd dette de siste to årene.

Her kan vi allerede konstatere at *hypotese A er bekrefta*: Det er vanligere å oppleve antisamisme i form av negativ omtale av andre samer eller samer som sådan, enn det er å oppleve personretta diskriminering eller hets av en selv som same. Dette kan gjenspeile at mange antisamiske ytringer framsettes i media og sosiale medier i form av generelle utsagn om samer eller omtale av samer som er synlige i mediebildet. Svarene fanger nok også opp situasjoner i den ikke-virtuelle verden, der man opplever at andre samiske individer eller samer som sådan blir negativt omtalt.

De tre spørsmålene om selvopplevd antisamisme er sterkt korrelert med hverandre: Pearsons r varierer mellom 0,75 og 0,65. Derfor slår vi dem sammen til en indeks i de følgende analysene. Disse tre spørsmålene er også forbundet med det fjerde spørsmålet, om observert antisamisme, men ikke like sterkt (korrelasjoner fra 0,45 til 0,53).

Som tidligere nevnt forventet vi at respondenter med en sterkere samisk tilknytning skulle rapportere om mer selvopplevd antisamisme. Det er imidlertid ingen enkel sak å skulle måle graden av samisk tilknytning til samisk språk og samfunn. Som nevnt tidligere har man i SAMINOR 2s definisjon i praksis endt med å la samisk hjemmespråk være avgjørende for å bli klassifisert som å ha «sterk tilknytning». I vår studie har vi derimot tatt utgangspunkt i at ulike mennesker kan bygge en sterk samisk identitet på så ulike ting som for eksempel *familietyknytning*, *samfunnstilhørighet* og visse *kulturelle markører* (Berg-Nordlie 2022b). Språk er en av de viktigste kulturelle markørene, men også andre kulturtrekk nevnes av informanter. I forbindelse med vår studie er det spesielt viktig at samer uten særlig språk-kompetanse likevel kan være synlige samer i sitt lokalsamfunn, og dermed ha – som vi tidligere har argumentert for – forhøyet risiko for å bli utsatt for antisamiske handlinger og ytringer.

Når det gjelder familietilknytning, har vi ikke spurt om dette, siden valgmannaltets regler for innskriving gjør at alle innmeldte skal ha en slik tilknytning.⁷ Når det gjelder samfunnstilhørighet, brukte vi to indikatorer for å måle integrasjon i et samisk samfunn. Vi understreker at disse indikatorene altså skal fange opp variasjon *mellom* samer, og at det ikke er anledning til å oppsummere våre indikatorer på den måten at noen samer er «mer samiske» enn andre. Vårt poeng er bare at ulike samers tilhørighetstype til det samiske, deres omgangskrets og i hvilken grad de er «synlige» som samer for omverdenen, kan påvirke hvor utsatt de er for hatytringer og diskriminering, og derfor ønsker vi å måle dette. Indikatorene for samfunnstilhørighet som vi brukte var: (a) om respondentene vokste opp i noe de selv oppfatter som et samisk lokalsamfunn, og (b) om mange av dem som de omgås daglig, er samer. Den første av disse indikatorene måler altså samisk tilknytning i formative oppvekstår, mens den andre måler respondentens integrasjon i et samisk sosialt nettverk i dag. Merk at velgerundersøkelsen overlater helt og holdent til den samiske respondenten *selv* å definere hva som er et samisk lokalsamfunn, og hva en same er. Dette er ingen tilfeldighet: Vi ønska ikke å «overstyre» de samiske respondentenes eget syn på hva som er et samisk lokalsamfunn ved å definere det på forhånd.

I tillegg har vi to andre indikatorer som sier noe om både kulturelle trekk og om samfunnstilhørighet. Den ene av disse måler hvor godt respondentene behersker et av de samiske språkene. Vi har i den anledning satt sammen en indeks av tre spørsmål som går på hvor godt respondentene snakker samisk, leser samisk og forstår muntlig samisk. Siden fornufts- og politikken skapte skiller mellom de familiene som mistet språket, og de som klarte å holde språket levende, er det slett ikke alle personer med samisk identitet i dag som snakker samisk. Likevel er språket åpenbart en viktig identitetsmarkør, og ikke minst er det et kulturtrekk som kan gjøre en person synlig – for ikke å si «hørbar» – som same for omverdenen, og dermed gjøre hen mer utsatt for antisamisk behandling. Derfor er også dette viktig å måle når man skal forske kvantitativt på erfaringer med anti-samisme. Noen tidligere nevnte studier (Hansen, 2016; Yasar et al., 2024)

---

7 Du må ha vokst opp med samisk som hjemmespråk, eller være barn/barnebarn/oldebarn av noen som gjorde det, eller være barn av en person som stod i valgmannaltet. Alle disse mulighetene betinger ulike former for familietilknytning til samisktalende eller valgmannallsførte – også det å ha vokst opp med samisk som hjemmespråk, siden dette avhenger av at noen andre i hjemmet har snakket samisk med deg. «Barn» er for ordens skyld definert juridisk og ikke biologisk: Reglene gjelder også ved adopsjon.

har også gitt indikasjoner på at samisk språk er kopla til forhøyet risiko for å bli utsatt for antisamisk behandling.

Den andre kultur-/samfunn-indikatoren måler om respondentene er tilknytt samisk reindrift. Nærmere bestemt skiller vi mellom, på den ene siden, de som enten selv har reinmerke, har familiemedlemmer med reinmerke eller er tilknytt reindrift på annet vis – og på den andre siden, de som ikke har noen tilknytning til reindrift. Vi er bevisste på at store deler av den samiske befolkningen ikke har nær tilknytning til reindrift, og kommer fra samiske familier som tradisjonelt har hatt lite eller ingenting med reindriften å gjøre. Vi måler likevel dette fordi å arbeide med reindrift er et svært synlig uttrykk for samisk tilhørighet – og vår hypotese om sammenheng mellom det vi her kaller «sterk samisk tilknytning» og å oppleve antisamisme, er altså blant annet basert på en antakelse om at personer med antisamiske holdninger er mer aktive mot synlige samer. Siden reindrift er en svært synlig form for samiskhet, er det dermed viktig å spørre spesifikt om dette. En annen grunn til at vi trekker fram reindrift og ikke andre samiske tradisjonsnæringer, er at konflikter mellom reindrift og andre interesser i seg selv kan gi næring til hets og diskriminering av reindriftsutøvere, og at disse gjerne igjen sklir over i hatytringer retta mot samer generelt. Omma et al. (2011) fant også at reindrifstilknytning var assosiert med å oppleve antisamisme.

Det finnes selvfølgelig andre former for samisk kulturell tilknytning enn de vi har nevnt her, som også kan føre til en sterk samisk identitet. Når vi likevel velger å fokusere på språk og reindrift som kulturelle indikatorer, er det altså av de ovennevnte grunnene. I tillegg antar vi at manntallsførte samer som er sterkt knytta til samisk kultur på andre måter enn disse to, uansett i stor grad vil bli fanga opp av våre andre indikatorer som er knytta til oppvekstmiljø og omgangskrets.

I tabell 8.2 ser vi på sammenhengen mellom disse fire indikatorene og indeksen for selvopplevd antisamisme. Som vi så i tabell 8.1, hadde bare et lite mindretall ofte opplevd diskriminering og hatytringer retta mot dem selv. Forskjellen mellom grupper med sterkere og svakere samisk tilknytning er likevel klar i tabell 8.2: Respondenter med en sterk samisk tilknytning er overrepresentert i kategorien «av og til eller sjelden», og underrepresentert i kategorien «aldri», når vi sammenlikner med samer med en svakere samisk tilknytning. Denne tendensen finner vi for alle fire indikatorer på sterkere samisk tilknytning: både lokalsamfunn i oppveksten, omgangskrets i nåtida, språkkunnskaper og reindrifstilknytning.

Tabell 8.2. Erfaringer med selvopplevd^a antisamisme de siste to årene, etter tilknytning til samisk samfunn og kultur. Prosent

		Svært eller ganske ofte	Av og til eller sjelden	Aldri	N (uveid)
Vokste opp i et samisk lokalsamfunn ^b	Ja eller i noen grad	4	39	57	600
	Nei	3	23	74	365
Samisk omgangskrets ^c	De aller fleste eller en god del	5	43	53	426
	Veldig få	3	25	72	532
Samiske språkferdigheter ^d	Flytende eller ganske bra	7	49	44	233
	Litt eller ingen	2	27	70	735
Tilknytning til reindrift ^e	Ja	7	44	48	268
	Nei	2	29	69	698

«Vet ikke» er utelatt fra beregningene. For alle fire variabler er forskjellen mellom de to kategoriene statistisk signifikant (0,001-nivå).

- En additiv indeks som kombinerer de tre første spørsmålene i tabell 8.1, og går fra 3 («svært ofte» på alle tre spørsmål til 15 («aldri» på alle tre spørsmål). Verdiene 3–6 er kategorisert som «svært eller ganske ofte», 7–12 som «av og til eller sjelden», og 13–15 som «aldri».
- «Vil du si at det stedet du vokste opp, var et samisk lokalsamfunn? Ja, I noen grad, Nei».
- «Blant dem du omgås daglig, vil du si at de aller fleste, en god del eller veldig få av dem er samer?»
- En additiv indeks som kombinerer tre spørsmål: «Hvor godt snakker du selv samisk? Flytende (morsmål), Ganske bra, Snakker litt, Kan ikke snakke samisk»; «Hvor godt leser du selv samisk? Flytende, Ganske bra, Forstår litt, Kan ikke lese samisk»; «Hvor godt forstår du muntlig samisk? Forstår alt, Forstår ganske bra, Forstår litt, Forstår ikke». Indeksen går fra 3 (flytende for alle tre indikatorer) til 12 (ingen kunnskap på alle tre indikatorer). Verdiene 3–6 er kategorisert som «Flytende eller ganske bra» og 7–12 som «Litt eller ingen».
- «Har du tilknytning til samisk reindrift? Jeg har reinmerke som er i bruk, Jeg har ikke selv reinmerke som er i bruk, men andre i husstanden har, Verken jeg eller andre i husstanden har eget reinmerke som er i bruk, men jeg deltar eller hjelper til i reindrift som familiemedlem/slekting eller *verdde*, Jeg har annen tilknytning til samisk reindrift, Jeg har ingen tilknytning til samisk reindrift». I tabellen er de fire første kategoriene slått sammen.

Hypotese B er dermed delvis bekrefta: Disse typene sterk samisk tilknytning er assosiert med at man oftere opplever antisamisk behandling retta mot en selv som person.

Hypotese B innebar imidlertid også en forventning om at det ikke kom til å være noen forskjell mellom personer med ulike samiske tilknytningsformer når det gjelder hvor hyppig de observerer antisamisme som ikke er retta direkte mot dem selv. I tabell 8.3 ser vi en oversikt over hvordan dette artet seg i våre data.

Tabell 8.3. Erfaringer med antisamisme som er kollektivt retta eller retta mot andre personer enn en selv de siste to årene, etter tilknytning til samisk samfunn og kultur. Prosent

		Svært eller ganske ofte	Av og til eller sjelden	Aldri	N (uveid)
Vokste opp i et samisk lokalsamfunn	Ja eller i noen grad	41	49	10	637
	Nei	33	50	18	388
Samisk omgangskrets	De aller fleste eller en god del	46	45	9	456
	Veldig få	31	54	15	566
Samiske språkferdigheter	Flytende eller ganske bra	55	37	9	251
	Litt eller ingen	32	54	14	782
Tilknytning til reindrift	Ja	49	43	8	286
	Nei	34	52	14	743

«Vet ikke» er utelatt fra beregningene. For alle fire variabler er forskjellen mellom de to kategoriene statistisk signifikant (0,001-nivå).

Se tabell 8.2 for spørsmålsformuleringer.

Her ser vi først at omfanget av erfaringer med antisamisme er langt større i tabell 8.3 enn i tabell 8.2: Det er klart flere som har opplevd hatytringer retta mot andre samer eller mot samer som sådan, enn som har erfart diskriminering eller hatytringer retta mot egen person. Imidlertid ser vi også at den overordnede trenden er den samme som i tabell 8.2: Ikke bare selvopplevd antisamisme, men også observert antisamisme, er høyere hos de med sterkere samisk tilknytning. Med andre ord var vår *hypotese B delvis feil*.

Vi kan også merke oss at forskjellen er særlig sterk når vi ser på personenes *språkkompetanse* og *reindriftstilknytning*. Rundt halvparten av de som er tilknyttet reindrift, og av de som har gode eller ganske bra samiske språkferdigheter, har opplevd denne formen for antisamisme svært ofte eller ganske ofte. Selv om vi har brukt en annen metode for å måle erfaringer i samebefolkningen, har vi altså her gjort funn som bekrefter funnene hos Yasar et al. (2024) og Hansen (2016) om språk, og Omma et al. (2011) om reindrift.

Til sist har vi sett litt på hvor stor betydning det vi kaller «sterk samisk tilknytning» har for erfaringer med antisamisme, sett i forhold til andre forklaringsfaktorer. Vi har utforsket dette ved hjelp av en multivariat

regresjonsanalyse, der vi i tillegg har tatt med kjønn, alder, bosted (valgkrets) og stemmegivning. I en slik analyse blir det kontrollert for andre variabler i analysen, slik at vi står igjen med en effekt som kan føres tilbake til hver uavhengige variabel isolert. For eksempel får vi et mål for samiske språkferdigheter som tar hensyn til at språkferdighetene varierer mellom valgkretsene, og sammenlikner grupper med ulike språkferdighet innenfor hver valgkrets.

Det er likevel et problem at de fire indikatorene vi har nevnt over (oppvekstsamfunn, omgangskrets, språk, reindrift), er sterkt forbundet med hverandre. Dette skaper usikkerhet i den statistiske analysen: Når for eksempel samiske språkferdigheter og oppvekst i noe man anser som et samisk lokalsamfunn viser seg å henge tett sammen, er det vanskelig å si hvilken egenskap som egentlig har påvirket den opplevde antisamismen. Vi har derfor valgt å ta spørsmålene om samisk omgangskrets og oppvekst i et samisk lokalsamfunn *ut* av denne siste analysen, siden de uansett er forholdsvis sterkt korrelert med samiske språkferdigheter.

Resultatene finnes i tabell 8.4, som viser betydningen av ulike forklaringsfaktorer for våre to avhengige variabler – selvopplevd og observert antisamisme. De ulike forklaringsvariablene er målt på ulike skalaer og er derfor ikke direkte sammenliknbare med hverandre. De to avhengige variablene er derimot begge målt på en skala fra 1 til 5, og kan derfor sammenliknes direkte. Effektene i tabellen viser hvor mye verdiene på de to 1–5-skalaene endrer seg ved én enhets endring på en uavhengig variabel.

Tabellen bekrefter for det første at *samiske språkferdigheter* har stor betydning for både selvopplevd og observert antisamisme, også når det kontrolleres for andre ting. Effekten av tilknytning til reindrift er svakere, og er ikke statistisk signifikant for den observerte antisamismen. Dette betyr ikke at reindriftstilknytning ikke har betydning, men at effekten av reindrift i mindre grad er direkte, men går gjennom andre variabler.

Alder henger også tydelig sammen med egne erfaringer med antisamisme: *de yngre* erfarer klart mer av begge typer enn de eldre gjør. Effekten i tabellen kan se liten ut, men det er fordi alder er målt kontinuerlig, slik at effekten viser betydningen av å være ett år eldre (mens f.eks. effekten av kjønn sammenlikner kvinner med menn). Når vi standardiserer regresjonskoeffisientene (ikke vist i tabellen), regnes de ulike effektene om til samme skala. Dette viser at samiske språkferdigheter er sterkest direkte forbundet med begge typer antisamisme, mens alder har nest sterkest betydning. Dette gjelder alle fire modeller.

Videre ser vi at kjønn har betydning for observert antisamisme: *kvinner* rapporterer om mer observert antisamisme – men ikke om mer selvopplevd antisamisme.

Tabell 8.4. Multivariat regresjonsanalyse (OLS) av selvopplevd og observert antisamisme. Ustandardiserte regresjonskoeffisienter

		Selvopplevd ^a		Observert ^b	
Samiske språkferdigheter (indeks 1–4, høy verdi=gode ferdigheter) ^a		0,249**	0,224**	0,235**	0,183**
Tilknytning til reindrift (0–1, ja=1) ^c		0,215**	0,208*	0,137	0,114
Kjønn (kvinne=1)		0,020	0,003	0,249**	0,215*
Alder (kontinuerlig)		-0,015**	-0,014**	-0,013**	-0,013**
Valgkrets ^d	Østre	-0,125	-0,100	0,080	0,167
	Ávjovárri	-0,237	-0,187	0,101	0,206
	Nordre	-0,098	-0,093	-0,040	0,017
	Gáisi	-0,005	-0,009	0,127	0,115
	Vesthavet	0,386**	0,362**	0,547**	0,538**
	Sørsamisk	0,102	0,069	0,172	0,137
Parti ^e	NSR		0,263**		0,296**
	Nordkalottfolket		0,012		-0,211
	Arbeiderpartiet		-0,016		-0,329*
Konstantledd		1,897**	1,869**	3,032**	3,102**
Justert R ²		0,183	0,196	0,117	0,142
N (uveid)		961	961	1024	1024

** = signifikant på 0,001-nivå, * = signifikant på 0,01-nivå.

- Se tabell 8.2 for beskrivelse av indeksene for språkferdighet og selvopplevd antisamisme. I denne analysen er retningen snudd slik at høye verdier står for gode språkferdigheter og høy grad av antisamisme, og de samlede indeksverdiene delt på 3.
- Se tabell 8.1 for spørsmålsformulering. Variabelen er omkodet slik at høye verdier står for høy grad av antisamisme.
- Se tabell 8.2 for spørsmålsformulering.
- Sør-Norge krets er referansegruppe.
- Andre partier pluss hjemmesittere er referansegruppe.

Blant valgkretsene er det bare *Vesthavet* som skiller seg ut etter kontroll for de andre variablene, med mer erfart antisamisme enn de andre kretsene. I dette geografiske området – Søndre Troms og Nordre Nordland – virker det altså å være en generelt forhøyet risiko for å oppleve antisamisme, uansett om du har høy eller lav samisk språkkompetanse, og om du er tilknyttet reindriften eller ikke.

Vi har helt til sist også tatt med stemmegivning i et andre steg i begge modellene, siden de andre variablene beskriver forhold som gjerne er fastlagt tidligere i livet enn partivalg. Vi konsentrerer oss her om de tre største partiene, som da blir sammenliknet med ei referansegruppe der andre partier samt hjemmesittere inngår. Da finner vi at *NSR-velgere* skiller seg ut ved å rapportere klart mer av begge typer antisamisme enn de to andre partiene og referansegruppa gjør. Nordkalottfolkets og Arbeiderpartiets

velgere skiller seg ikke fra referansegruppa når det gjelder selvopplevd antisamisme. De melder for så vidt om mindre observert antisamisme, men dette siste er kun statistisk signifikant for Arbeiderpartiets velgere.

Konklusjon

De grunnleggende spørsmålene i dette kapitlet var:

- *I hvilken grad er samer utsatt for selvopplevd og observert antisamisme?*
- *Er det målbare forskjeller internt i den samiske befolkningen hva angår opplevelsen av antisamiske handlinger og holdninger?*

Våre hypoteser rundt disse spørsmålene var følgende:

- (A) *Erfaringer med observert antisamisme vil være mer utbredt enn selvopplevd antisamisme.*
- (B) *Respondenter som oppgir en mindre sterk samisk tilknytning vil ha færre erfaringer med selvopplevd antisamisme, mens samisk tilknytning har mindre betydning for observert antisamisme.*

Hypotese A har blitt bekrefta av våre funn. Hypotese B ble delvis bekrefta: Respondenter med mindre sterk samisk tilknytning rapporterte færre opplevelser med selvopplevd antisamisme, men de rapporterte også færre observasjoner av antisamisme.

Det vi har påvist her, er altså at en mindre del av den samiske befolkningen opplever at de selv personlig utsettes ofte for målretta diskriminering og hets, mens langt flere samer er utsatt for å måtte observere at andre samer og samene som sådan utsettes for denne typen adferd. Dette er et samfunnsproblem som det i mindre grad har eksistert gode data på før, men hvor data herved foreligger. Når man skal diskutere hvordan det oppleves å være same i Norge i dag, må man altså ta med seg at samer opplever antisamisme i langt større grad enn «bare» når de blir personlig utsatt for negativ behandling.

Vi har også fått konstatert at det er en forskjell internt blant samer når det gjelder i hvor stor grad man er utsatt for antisamisme. Funnene bekrefter tidligere studier som har kommet til at samer med samisk språkkompetanse og reindriftstilknytning er mer utsatt for å oppleve

antisamisme enn andre samer. Vi har brukt helt andre typer utvalg enn i disse andre studiene, men har kommet fram til liknende resultater. Vi har også vist at andre karaktertrekk er forbundet med å være ekstra utsatt for antisamiske erfaringer, nemlig å ha vokst opp på et sted man identifiserer som samisk, og å ha en stor samisk omgangskrets. Disse egenskapene kan alle betraktes som indikatorer på ett underliggende forhold: sterk samisk tilknytning.

Et overraskende funn var at personer med det som vi her kaller «sterk samisk tilknytning», har flere erfaringer ikke bare med *selvopplevd*, men også *observert* antisamisme. I artikkelen har vi diskutert hvordan sterk samisk tilknytning kan føre til økt synlighet som same, og derigjennom føre til økt selvopplevd antisamisme – men dette forklarer ikke hvorfor den sterke samiske tilknytninga også er kopla til økt observasjon av antisamisme. For «usynlige» samer kan da lese og overhøre antisamisme retta mot andre, like godt som mer «synlige» samer? Men dataene indikerer altså at samer med svakere tilknytning rett og slett observerer mindre av den kollektivretta antisamismen og den antisamismen som er retta mot andre enn dem selv.

Kanskje kan en forklaring være at mye av den kollektivretta antisamismen finner sted i lokale og regionale medier, og at personer med sterkere samisk tilknytning i større grad bor i områder med medier som bringer mye antisamisme til torgs? Våre indikatorer på samisk tilknytning gjør det nok mer sannsynlig at disse personene bor lenger nord enn sør, og dermed kan være tilknyttta en offentlig debatt prega av hva som slipper gjennom i visse nordnorske avisers spalter og kommentarfelter noe som gjør at de observerer mer antisamisme rett og slett på grunn av mediene på stedene de bor. Her er det av interesse at observasjoner av antisamisk adferd var særlig høye i valgkretsene Vesthavet og Ávjovárri.⁸

En annen mulig forklaring er at svakere samisk tilknytning rett og slett kan gjøre en person mindre *oppmerksom* på antisamiske holdninger og handlinger. Kanskje er dette så enkelt som at en person som i større grad lever i og med den samiske kulturen og samfunnet, er mer tilbøyelig til å merke seg når samer eller samiskhet omtales negativt – mens andre lettere kan overse det, eller glemme at de har observert det? Kanskje har

8 På spørsmålet om observert antisamisme svarte 55 prosent i Vesthavet og 51 prosent i Ávjovárri at de svært ofte eller ganske ofte hadde lest eller overhørt denne typen ytringer. Tilsvarende tall for de andre kretsene varierer mellom 29 og 41 prosent.

personer med sterk samisk tilknytning også mer kompetanse på å *gjenkjenne* når antisamiske stereotypier og motiver blir brukt? Avsendere av antisamiske holdninger kan som tidligere nevnt bruke et retorisk register som trolig kommuniserer budskapet sterkere til personer med stor grad av samisk tilknytning, og til personer som deler de antisamiske holdningene, mens personer med en mer perifer kopling til det samiske og antisamisk diskurs ikke nødvendigvis får med seg hele dybden i kommunikasjonen. Kanskje er det også slik i visse tilfeller at personer med sterk samisk tilknytning anser visse ytringer som antisamiske selv om avsender ikke har antisamisk intensjon – for eksempel bruk av fraser og bilder med antisamiske konnotasjoner eller bakgrunner som avsender selv ikke er bevisst på. Dette er spørsmål som gjerne kan forfølges mer forskningsmessig.

I kapitlet har vi sett at også andre grupper enn dem med «sterk samisk tilknytning» har en forhøyet risiko for å oppleve antisamisme. Her kan man først og fremst merke seg at *unge* opplever mer antisamisme, og at *kvinner* observerer mer antisamisme som ikke er retta mot dem selv. Det er også, interessant nok, særlig høy forekomst av erfaringer med antisamisme i *Nordre Nordland og Sør-Troms* (valgkrets Vesthavet). Data fra NIMs undersøkelse (2022), der Nord-Norge skårer særlig høyt, har iblant blitt oppsummert med at antisamiske holdninger er mer utbredt lenger nord, og at dette kan ha sammenheng med større konflikt mellom reindrift og fastboende i de nordligste områdene. Våre funn viser at det slett ikke er så enkelt som at antisamiske holdninger og handlinger øker jo lenger nord du kommer, og undergraver tanken om at reindriftskonflikter nødvendigvis er utslagsgivende. I *Ávjovárri* rapporterer en forholdsvis høy andel om observert antisamisme, men effekten av å bo i *Ávjovárri* forsvinner etter kontroll for reindriftstilknytning og språk. I Vesthavet består valgkretsens særpreg etter kontroll for reindriftstilknytning, og det er heller ikke der de største konfliktene rundt reindrift og industri de siste årene har vært. Man må altså finne andre forklaringer på at akkurat Vesthavet skiller seg ut. I tillegg finner vi at *NSR-velgere* i større grad rapporterer erfaringer med antisamisme enn andre partiers velgere. Er dette fordi NSRs politiske signaler trekker den typen velgere som har mest erfaring med antisamisme, eller tyder funnet på at man er mer utsatt for antisamisk behandling hvis man tilkjenner at man støtter NSR? Siden det ikke bare er selvopplevd antisamisme som slår høyere ut hos NSR-velgere, men også observasjoner av antisamisme,

er det trolig heller det første enn det siste. Dette viser altså at skillelinja mellom de samene som har mange vs. færre erfaringer med antisamisme som samfunnsproblem, også kan gi seg et visst utslag i partipreferanser.

Våre data viser med tydelighet ikke bare at samer opplever diskriminerende handlinger og holdninger, men også at det er store ulikheter innenfor det samiske samfunnet: For noen er antisamisme en hyppig og sannsynligvis betydningsfull erfaring i livet, en erfaring som preger deres forhold til omverdenen – for andre er det en ganske perifer ting. At denne forskjellen finnes, er noe man bør ha i bakhodet når man forholder seg til samfunnsdebatten om samehets og annen negativ adferd mot samer: Sjansen er stor for at også samiske aktører i debatten kan snakke forbi hverandre, da de besitter svært ulike erfaringer.

Forfatterbiografier

Mikkel Berg-Nordlie (f. 1983) er seniorforsker ved NIBR – OsloMet med doktorgrad i historie fra UiT Norges arktiske universitet. Hans forskningsområder ved NIBR omfatter blant annet minoriteters organisering og representasjon, nettverk mellom stat og sivilsamfunn, urfolks urbanisering og diskurs om minoriteter. For tiden leder han forskningsprosjektet IMPART om samer og partipolitikk og har en førsteamanuensis II-stilling ved Samisk høyskole. Berg-Nordlie har nylig utgitt boka *En kort introduksjon til samenes historie* (Cappelen Damm Akademisk, 2024).

Jo Saglie (f. 1965) er forsker I ved Institutt for samfunnsforskning og har en doktorgrad i statsvitenskap fra Universitetet i Oslo. Hans forskningsområder omfatter blant annet politiske partier og partiorganisasjoner, lokalvalg og lokaldemokrati, og sametingsvalg og urfolkspolitikk. For tiden leder han Lokalvalgundersøkelsen 2023 (sammen med Signe Bock Seggaard).

Referanser

- Analyse & Tall. (2023). *Negative holdninger og stereotypier om samer på Facebook* (Rapport på vegne av Amnesty International Norge). Analyse & Tall SA. https://www.ogtall.no/assets/files/2023-09-14_Negative-holdninger-og-stereotypier-om-samer-paa-Facebook_final.pdf
- Andresen, A., Evjen, B. & Ryymin, T. (Red.). (2021). *Samenes historie fra 1751 til 2010*. Cappelen Damm Akademisk.
- Beach, H. (2007). Self-determining the self: Aspects of Saami identity management in Sweden. *Acta Borealia*, 24(1), 1–25. <https://doi.org/10.1080/08003830701411605>

- Berg-Nordlie, M. (2022a). Norsk antisamisme i historie og nåtid. I C. A. Døving (Red.), *Rasisme. Fenomenet, forskningen, erfaringene* (s. 420–443). Universitetsforlaget.
- Berg-Nordlie, M. (2022b). 'Sámi in the heart?' Kinship, culture, and community as foundations for Indigenous Sámi identity in Norway. *Ethnopolitics*, 21(4), 450–472. <https://doi.org/10.1080/17449057.2021.1932116>
- Berg-Nordlie, M. (2023). «Bysamiske kjerneområder» – hva kan vi si om samisk urbanisering og hvor bor bysamene? I *Samiske tall forteller 15* (s. 32–48) (Rapport 1/2023). Sámi allaskuvla. https://samilogutmuitalit.no/sites/default/files/publications/slm_-_kapittel_2_-_mikkel_berg_nordlie_-_norsk.pdf
- Berg-Nordlie, M. (2024). *En kort introduksjon til samenes historie*. Cappelen Damm Akademisk.
- Berg-Nordlie, M. (2025, 17. februar). Har samer høyere utdanning enn andre? *Sáogat*. <https://www.sogat.no/har-samer-hoyere-utdanning-enn-andre/19.49054>
- Berg-Nordlie, M. & Pettersen, T. (2021). De uregistrerte. Mennesker med samisk tilknytning utenfor Sametingets valgmanntall. I J. Saglie, M. Berg-Nordlie & T. Pettersen (Red.), *Sametingsvalg. Tilhørighet, deltakelse, partipolitikk* (s. 67–100). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.137.ch3>
- Fladmoe, A., Nadim, M. & Birkvad, S. R. (2019). *Erfaringer med hatytringer og hets blant LHBT-personer, andre minoritetsgrupper og den øvrige befolkningen* (Rapport 2019:4). Institutt for samfunnsforskning. <http://hdl.handle.net/11250/2584665>
- Hansen, K. L. (2016). Selvpølevd diskriminering av samer i Norge. I *Samiske tall forteller 9* (s. 124–147) (Rapport 1/2016). Sámi allaskuvla. https://samilogutmuitalit.no/sites/default/files/publications/kapittel_7._diskriminering_ketil_03.nov_2016.pdf
- Hansen, K. L. & Skaar, S. W. (2021). *Unge samers psykiske helse. En kvalitativ og kvantitativ studie av unge samers psykososiale helse* (Rapport fra Mihá-prosjektet). UiT – Norges Arktiske Universitet. https://uit.no/Content/721559/cache=20210403160302/Miha_Unge_samer_rapport_digital.pdf
- Hansen, L. I. & Olsen, B. (2022). *Samenes historie frem til 1750*. Cappelen Damm Akademisk.
- Hegnar, T. (2023, 3. mars). Grådige samer. *Finansavisen*. https://www.finansavisen.no/politikk/2023/03/03/7990621/gradige-samer?zeph_r_sso_ott=gb7Ots
- James, T. S. & Garnett, H. A. (2024). The determinants of electoral registration quality: A cross-national analysis. *Journal of Representative Democracy*, 60(2), 279–302. <https://doi.org/10.1080/00344893.2023.2207194>
- Josefsen, E. (2006). *Selvpølevd diskriminering blant samer i Norge* (Rapport 2006:3). Norut / NIBR Finnmark. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/aid/temadokumenter/sami/publikasjoner/sami_publikasjoner_rapporter_selvpølevd_diskriminering.pdf
- Knutsen, V. M. & Halvari, E. (2025, 10. mars). 7 prosent ikke-samer i valgmanntallet. *NRK Sápmi*. https://www.nrk.no/sapmi/undersokelse-av-sametingets-valgmanntall_-7-prosent-oppfatter-seg-ikke-som-same-1.17326998
- Melhus, M. & Broderstad, A. R. (2020). *Folkehelseundersøkelsen i Troms og Finnmark. Tilleggsrapport om samisk og kvensk/norskfinsk befolkning* (Rapport). Senter for samisk helseforskning, UiT – Norges Arktiske Universitet. <https://www.nhri.no/wp-content/uploads/2020/06/Folkehelseundersøkelsen-i-Troms-og-Finnmark-Tilleggsrapport-om-samisk-og-kvensk-norskfinsk-befolkning-2020.pdf>
- Måsø, N. H. (2011, 2. mars). – Samer har skjulte planer. *NRK*. <https://www.nrk.no/sapmi/edl-lanserer-ny-konspirasjonsteori-1.7530627>
- Nilsson, R. (2020). The consequences of Swedish national law on Sámi self-constitution – The shift from a relational understanding of who is Sámi toward a rights-based understanding. *Ethnopolitics*, 19(3), 292–310. <https://doi.org/10.1080/17449057.2019.1644779>
- NIM. (2022). *Holdninger til samer og nasjonale minoriteter i Norge* (Rapport). Norges institusjon for menneskerettigheter. <https://www.nhri.no/rapport/holdninger-til-samer-og-nasjonale-minoriteter-i-norge/?showall=true>

- Omma, L. M., Holmgren, L. E. & Jacobsson, L. H. (2011). Being a young Sami in Sweden. Living conditions, identity and life satisfaction. *Journal of Northern Studies*, 5(1), 9–28. <https://journals.ub.umu.se/index.php/jns/article/view/666/340>
- Risberg, T. & Kleven, Ø. (2025). Høyere utdanningsnivå blant dem som kan stemme ved sametingsvalget. *SSB*. <https://www.ssb.no/valg/sametingsvalg/statistikk/sametingsvalet/artikler/hoyere-utdanningsniva-blant-dem-som-kan-stemme-ved-sametingsvalget>
- Yasar, R., Bergmann, F., Lloyd-Smith, A., Schmid, S.-P., Holzinger, K. & Kupisch, T. (2024). Experience of discrimination in egalitarian societies: the Sámi and majority population in Sweden and Norway. *Ethnic and Racial Studies* 47(6), 1203–1230. <https://doi.org/10.1080/01419870.2023.2243313>

